

Univerzita Hradec Králové

Filozofická fakulta

Diplomová práce

2017

Bc. Tomáš Zapadlo

Univerzita Hradec Králové

Filozofická fakulta

Historický ústav

Činnost Okresní péče o mládež v Hradci Králové (1910-1947)

Diplomová práce

Autor:	Bc. Tomáš Zapadlo
Studijní program: N7105	Historické vědy
Studijní obor:	Historie
Forma studia:	prezenční
Vedoucí práce:	Prof. PhDr. Dana Musilová, CSc.

Hradec Králové, 2017

Zadání diplomové práce

Autor:	Bc. Tomáš Zapadlo
Studium:	F1128
Studijní program:	N7105 Historické vědy
Studijní obor:	Historie
Název diplomové práce:	Činnost Okresní péče o mládež v Hradci Králové (1910-1947)
Název diplomové práce AJ:	The County Youth Care Activities in Hradec Králové (1910-1947)

Cíl, metody, literatura, předpoklady:

Práce se zabývá činností Okresní péče o mládež v Hradci Králové od založení v roce 1910 do roku 1947, kdy ukončila své působení na spolkové bázi. Soustředí se na její nejvýznamnější aktivity: péči o děti, sirotky, těhotné a matky. Přihlíží rovněž k vývoji péče o děti a mládež v českých zemích s důrazem na činnost její klíčové organizační struktury Zemské péče o mládež. Metody zpracování: Analýza a interpretace archivních materiálů a dobových tisků.

FASORA, L., Centralizační trendy v organizaci péče o mládež v historických zemích Československa v letech 1918-1938, *Vlastivědný věstník moravský* 51, č. 2, 1999, s. 156-160. JANÁK, J., - HLEDÍKOVÁ, Z., Dějiny správy v českých zemích do roku 1945, Praha 1989 KÁRNÍK, Z., České země v éře První republiky (1918-1938). I.-III. díl, Praha 2000, 2002, 2003. KODYMOVÁ, J., Historie české sociální práce v letech 1918-1948, Praha 2013 MUSILOVÁ, D., Úsilí o profesionalizaci sociální péče v meziválečném Československu (1918-1938), *Slezský sborník* 107, č. 2-3, 2009, s. 201-217. Sociálně zdravotní péče na Královéhradecku, Praha 1941 TŮMA, A., Právní základy péče o mládež v republice Československé, Praha 1925 Archivní fond Okresní péče o mládež Hradec Králové; fond Chlapecké výchovy v HK (SOKAHK)

Anotace:

Práce se zabývá činností Okresní péče o mládež v Hradci Králové od založení v roce 1910 do roku 1947, kdy ukončila své působení na spolkové bázi. Soustředí se na její nejvýznamnější aktivity: péči o děti, sirotky, těhotné a matky. Přihlíží rovněž k vývoji péče o děti a mládež v českých zemích s důrazem na činnost její klíčové organizační struktury - Zemské péče o mládež. Metody: analýza a interpretace archivních materiálů a dobových tisků Prameny a literatura: Janák, J. - Hledíková, Z.: Dějiny správy v českých zemích do roku 1945, Praha 1989, Janák, J.- Kubiček, J.: Přehled vývoje ústavních a správních institucí v Československu od roku 1945, Praha 1972, Stanovy Okresní péče o mládež, Praha 1939, Archivní fond Okresní péče o mládež Hradec Králové, fond Chlapecké výchovy v HK a fond Zvláštní školy v HK (SOKA HK)

Garantující pracoviště:	Historický ústav, Filozofická fakulta
Vedoucí práce:	prof. PhDr. Dana Musilová, CSc.
Oponent:	doc. PhDr. Marta Kohárová, CSc.
Datum zadání závěrečné práce:	14.12.2011

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracoval (pod vedením vedoucí diplomové práce) samostatně a uvedl jsem všechny použité prameny a literaturu.

V Hradci Králové dne ...

Podpis autora modrou barvou

Anotace

ZAPADLO, TOMÁŠ, *Činnost Okresní péče o mládež v Hradci Králové (1910 – 1947)*, Hradec Králové: Fiozofická fakulta, Univerzita Hradec Králové, 2017, 173 s.
Diplomová práce

Stručný obsah:

Práce se zabývá činností Okresní péče o mládež v Hradci Králové od založení v roce 1910 do roku 1947, kdy ukončila své působení na spolkové bázi. Soustřeďuje se na její nejvýznamnější aktivity: péči o děti, sirotky, těhotné a matky. Přihlíží rovněž k vývoji péče o děti a mládež v českých zemích s důrazem na činnost její klíčové organizační struktury – Zemské péče o mládež.

Metody zpracování:

Analýza a interpretace archivních materiálů a dobových tisků.

Literatura:

- BENDA, J., *Útěky a vyhánění z pohraničí českých zemí 1938-1939*, Praha 2013
- JANÁK, J., - HLEDÍKOVÁ, Z., *Dějiny správy v českých zemích do roku 1945*, Praha 1989
- KÁRNÍK, Z., *České země v éře První republiky (1918-1938). I.-III. díl*, Praha 2000, 2002, 2003.
- KODYMOVÁ, J., *Historie české sociální práce v letech 1918 – 1948*, Praha 2013
- FASORA, L., *Centralizační trendy v organizaci péče o mládež v historických zemích Československa v letech 1918-1938*, *Vlastivědný věstník moravský* 51, č. 2, 1999, s. 156-160.
- MUSILOVÁ, D., *Úsilí o profesionalizaci sociální péče v meziválečném Československu (1918-1938)*, *Slezský sborník* 107, č. 2-3, 2009, s. 201-2
- TŮMA, A., *Právní základy péče o mládež v republice Československé*, Praha 1925
- Sociálně zdravotní péče na Královéhradecku*, Praha 1941

Klíčová slova: okresní, péče, děti, mládež, matka

Annotation

ZAPADLO, TOMÁŠ. *The Title of the Diploma Dissertation: The County Youth Care Activities in Hradec Králové (1910-1947)*. Hradec Králové : Faculty of Arts, University of Hradec Hradec Králové, 2017, 173 pp. Diploma Dissertation Thesis.

Brief summary:

The thesis deals with the activities of the District Youth Care in Hradec Králové since its establishment in 1910 until 1947 when it ended its activities on a federal basis. It focuses on her most important activities: child care, orphans, pregnant women and mothers. It also takes into account the development of childcare and youth care in the Czech Republic, with an emphasis on the activities of its key organizational structure – Country Care for Youth.

Processing Methods:

Analysis and interpretation of archive materials and periodicals.

Literature:

FASORA, L., *Centralizační trendy v organizaci péče o mládež v historických zemích Československa v letech 1918-1938*, *Vlastivědný věstník moravský* 51, č. 2, 1999, s. 156-160.

JANÁK, J., - HLEDÍKOVÁ, Z., *Dějiny správy v českých zemích do roku 1945*, Praha 1989

KÁRNÍK, Z., *České země v éře První republiky (1918-1938)*. I.-III. díl, Praha 2000, 2002, 2003.

KODYMOVÁ, J., *Historie české sociální práce v letech 1918 – 1948*, Praha 2013

MUSILOVÁ, D., *Úsilí o profesionalizaci sociální péče v meziválečném Československu (1918-1938)*, *Slezský sborník* 107, č. 2-3, 2009, s. 201-217

Sociálně zdravotní péče na Královéhradecku, Praha 1941

TŮMA, A., *Právní základy péče o mládež v republice Československé*, Praha 1925

Keywords: county, care, children, youth, mother

Poděkování

Děkuji paní prof. PhDr. Daně Musilové, CSc. za trpělivost a ochotu při vedení této diplomové práce.

Obsah

Úvod.....	3
1. Sociální péče o mládež v první polovině 20. století.....	9
2. Zemské a okresní péče o mládež.....	27
3. Struktura Okresní péče o mládež v Hradci Králové.....	40
3. 1. Organizace péče.....	40
3. 2. Ochrana matek a dětí.....	67
3. 3. Péče o děti a mládež.....	82
3. 4. Péče o dorost.....	109
3. 5. Péče o mládež handicapovanou.....	127
3. 6. Uprchlíci v letech 1938/1939.....	147
Závěr.....	162
Seznam pramenů a literatury.....	164
Seznam příloh.....	170
Obrazová příloha.....	173

Rejstřík

SEZNAM ZKRATEK

akad. - akademický

c. k. - císařsko-královský

ČSČK - Československý červený kříž

ČZK - Česká zemská komise pro ochranu dítek a péči o mládež

ČZPM - Česká zemská péče o mládež

DD - Demokracie dětem

DTJ - Dělnická tělocvičná jednota

HK – Hradec Králové

LTK - Letní táborová komise

MNV - Místní národní výbor

NP – Národní pomoc

OMD - Ochrana matek a dětí

ONP - Okresní nemocenská pojišťovna

ONV - Okresní národní výbor

OPM - Okresní péče o mládež

OPM v HK - Okresní péče o mládež v Hradci Králové

PM - Péče o mládež

ř. z. - říšský zákoník

Sb. - Sbíрка zákonů a nařízení republiky Československé

SČM – Svaz české mládeže

SOkA - Státní okresní archiv

T. d. r. - Týden dětské radosti

ÚNS - Ústavodárné Národní shromáždění

YMCA - Young Men's Christian Association

YWCA - Young Women's Christian Association

ZNV – Zemský národní výbor

ZPP - Zemská prázdninová péče

ZÚPM - Zemské ústředí péče o mládež

Úvod

Význam, záslužnost i jedinečnost Okresní péče o mládež v Hradci Králové jsou podle mého názoru hodné podrobnějšího rozboru. Okresní péče o mládež v Hradci Králové (dále OPM v HK) vznikla ke konci roku 1910, jako jeden z nejstarších sociálních spolků tohoto typu, a pracovala do konce roku 1947 na bázi spolkové. K 1. 1. 1948 končí spolková činnost. Z těchto důvodů jsem se rozhodl pro toto časové ohraničení tématu své práce.

Není bez významu, že se Hradec Králové zařadil mezi první okresy, které měly kvalifikovanou sociální pracovníci, a tou byla v tomto městě Helena Žabová, která byla přijata do trvalého pracovního poměru u OPM roku 1921. V širší oblasti působení měla OPM na starosti také Chlapeckou výchovnu, která byla zřízena Českou zemskou komisí pro péči o mládež v Praze. Tento ojedinělý ústav byl umístěn v čp. 62 v dnešním sídle rektorátu UHK. Chovanci se zde také učili různým řemeslům, což mělo vést k jejich pozdější nezávislosti a soběstačnosti. Ředitel Chlapecké výchovny Josef Pelikán je také autorem knih Rok naší Vilmy a Náš Vinca. Pozdější profesorka Husovy československé bohoslovecké fakulty v Praze ThDr. Anežka Ebertová, roz. Kubištová, byla rovněž tři roky pracovnící Okresní péče o mládež v Hradci Králové.

Poslání a náplň práce OPM byly velmi záslužné. Významnou úlohu plnila OPM také při péči o děti padlých legionářů a také při poskytování pomoci uprchlíkům z pohraničí v letech 1938 - 1939. Postupnému rozšiřování spektra činnosti odpovídaly také různé odbory. Mezi její objekty patřil Sirotčí domov na Slezském předměstí, Dům Okresní péče o mládež s útlukem pro batolata a útlukem pro přechodné opatření mládeže, Prázdninová kolonie ve Vysoké nad Labem a často využívané dětské hřiště u Orlice. V jejím rámci fungovala také poradna pro matky a děti, útulek pro rodičky, poradna pro volbu povolání. Moto okresní péče: „V dětech je národ věčný.“

Cílem práce je analyzovat činnost OPM v uvedeném časovém rozmezí a také přihlídnout rovněž k vývoji péče o děti a mládež v českých zemích s důrazem na činnost její klíčové organizační struktury - Zemské péče o mládež. Metodologická stránka práce je založena na analýze, interpretaci a komparaci převážně archivních

materiálů a dobových tisků. Metoda komparace mi umožnila celistvější a objektivnější pohled na zkoumané téma. Tématem je sice hlavně činnost OPM v HK, ale tento spolek spadl pod zastřešující organizaci, která řídila činnost mnoha takových spolků. Je rozhodně také nutné vzít v potaz, že Zemské ústředí péče o mládež v Čechách, potažmo Svaz československé péče o mládež, zase nebylo jediným subjektem v péči o mládež v českých zemích. Práce čerpá především ze studia archivních fondů uložených v SOKA v Hradci Králové (fond Okresní péče o mládež Hradec Králové, fond Chlapecké výchovny v HK a fond Zvláštní školy v HK, dále fondy Okresní péče o mládež Nechanice, Okresní péče o mládež Chlumeck nad Cidlinou, Odbor sociální péče o mládež Třebechovice pod Orebem). Samozřejmě není opomenut Národní archiv v Praze, ze kterého je použit především fond Zemské ústředí péče o mládež.

Ottův slovník naučný nové doby byl použit pouze pro získání souborných informací v heslech jako péče o mládež, sociální politika a Červený kříž. Pro obecnější nahlédnutí do sociálního vývoje jsem použil publikaci Otto Urbana,¹ Zdeňka Deyla,² Václava Průchy,³ Zdeňka Kárníka,⁴ knihu autorů Jana Machačová a Jiří Matějček, která se alespoň částečně vztahuje k počátku vymezeného období.⁵ Pro poznání vývoje struktury správy a vysvětlení některých termínů z této oblasti je důležitá obsáhlá syntetická publikace Jana Janáka a Zdeňky Hledíkové.⁶ Domácí tradice sociální práce v celé své šíři je odborně zpracována v knize Oldřicha Matouška.⁷ Pro souhrnný pohled na vývoj sociální péče a také na úsilí o její profesionalizaci v meziválečném Československu jsem použil knihu Pavly Kodymové⁸ a článek Dany Musilové⁹ a Lukáše Fasory.¹⁰ Důležitým zdrojem poznatků o právní legislativě zajišťující sociální

---

1 Otto URBAN, *Česká společnost 1848-1918*, Praha 1982.

2 Zdeněk DEYL, *Sociální vývoj Československa 1918-1938*, Praha 1985.

3 Václav PRŮCHA, *Hospodářské a sociální dějiny Československa. I., II. díl*, Brno 2004-2009. V této dvoudílné publikaci je možné zjistit i demografický vývoj, sociální složení, sociální postavení obyvatelstva, obecný vývoj zaměstnanosti, mezd a životních nákladů.

4 Zdeněk KÁRNÍK, *České země v éře První republiky (1918-1938). I.-III. díl*, Praha 2000, 2002, 2003.

5 Jana MACHAČOVÁ - Jiří MATĚJČEK, *Nástin sociálního vývoje českých zemí 1781-1914*, Praha 2010

6 Jan JANÁK - Zdeňka HLEDÍKOVÁ, *Dějiny správy v českých zemích do roku 1945*, Praha 1989.

7 Oldřich MATOUŠEK a kol., *Základy sociální práce*, Praha 2007, s. 115-140.

8 Pavla KODYMOVÁ, *Historie české sociální práce v letech 1918-1948*, Praha 2013.

9 Dana MUSILOVÁ, *Úsilí o profesionalizaci sociální péče v meziválečném Československu (1918-1938)*, Slezský sborník 107, č. 2-3, 2009, s. 201-217.

10 Lukáš FASORA, *Centralizační trendy v organizaci péče o mládež v historických zemích Československa v letech 1918-1938*, Vlastivědný věstník moravský 51, č. 2, 1999, s. 156-160.

pěči o mládež je publikace Antonína Tůmy vydaná nákladem České zemské komise pro péči o mládež v Čechách.¹¹ Toto dílo však nezahrnuje celé zkoumané období, ale pouze stav do poloviny 20. let 20. století. Právní změnou organizace, kterou přinesl v oblasti péče o mládež rok 1947 a 1948, i jednotlivými zákony, které této změně předcházely, se zabývá publikace právníků z roku 1948.¹² Ohroženou mládeží, péčí o ni a nově vzniklou Českou zemskou komisí pro péči o mládež se zabýval Ladislav Haškovec v knize, která vyšla v rámci knihovny „Lidové rozpravy lékařské“.¹³ Ochrannou péčí o mládež v mezinárodním měřítku se za první světové války zabýval Václav Nedoma.¹⁴ K celkovému přehledu okresních péčí o mládež, kromě samotného fondu ZÚPM v NA, jsou použity publikace „*Soupis zařízení sociální péče o mládež v republice Československé*“ a „*Ústavy a zařízení pro péči o mládež v republice Československé*“. Některé důležité informace ohledně jugoslávského dorostu, jež pro svou úzkou zaměřenost nebylo možné najít v běžných publikacích, jsem našel v diplomové práci Tanji Milojevičové obhájené na Masarykově univerzitě v Brně.¹⁵ Zajímavou a obsáhlou publikací o poměrech v souvislosti s uprchlíky z pohraničí v letech 1938-1939 je kniha Jana Bendy.¹⁶ Tematika uprchlíků, avšak ne z přímého pohledu OPM, je zpracována v souboru článků časopisu *Dějiny a současnost*.¹⁷ K orientaci v tehdejší sociální politice mi pomohl text Lva Wintera a Josefa Kotka.¹⁸ Jedním ze základních zdrojů jsou práce Karla Engliše, Josefa Macka a Antonína Tůmy.¹⁹

Z literatury týkající se přímo sociální péče v Hradci Králové můžeme uvést drobnou práci sociální pracovnice Heleny Vostrovské.²⁰ V období okupace vyšla

11 Antonín TŮMA, *Právní základy sociální péče o mládež v republice Československé*, Praha 1925.

12 Jiří FIALA – Bedřich RŮŽEK – Karel STRAKA, *Péče o mládež*, Praha 1948.

13 Ladislav HAŠKOVEC, *Ochrana mládeže*, Praha 1909.

14 Václav NEDOMA, *Ochranná péče o mládež v cizině i u nás*, Praha [1916]. Publikace je zajímavá nejenom svým regionálním přesahem, ale také tím, že od definování termínů přechází k historickému výkladu se vztahem rovněž k českým zemím. Čtenáře zaujme rozbor tehdejších problémů spjatých s první světovou válkou a jejich potenciální řešení v době poválečné.

15 Tanja MILOJEVIČOVÁ, *Vládní akce „Československá pomoc jugoslávskému dorostu“ v letech 1946-1948*, Brno 2007. (Diplomová práce na Ústavu slavistiky Filozofické fakulty MU v Brně).

16 Jan BENDA, *Útěky a vyhánění z pohraničí českých zemí 1938-1939*, Praha 2013. Publikace je zaměřena obecněji s lokálními exkurzemi především do oblasti Kralup n. Vltavou. Zajímavé je podle mého názoru uvedení, kde všude v zahraničí rezonovala problematika uprchlíků.

17 Téma: *První republika: Útočiště pro uprchlíky?*, *Dějiny a současnost* 30, č. 3, 2008, s. 29-43.

18 Lev WINTER, Josef KOTEK, *Vedoucí zásady naší sociální politiky*, in: *Idea československého státu*, II. díl., Praha 1936, s. 171-189.

19 Karel ENGLIŠ, *Sociální politika*, Praha 1921; Josef MACEK, *Základy sociální politiky*, Praha 1925; Antonín TŮMA, *Právní základy sociální péče o mládež v republice Československé*, Praha 1925.

20 Helena VOSTROVSKÁ - Adolf DOUCEK, *Historie sociální péče v Hradci Králové. Vybrané*

publikace zabývající se sociálně zdravotní péčí na Královéhradecku s obdobným názvem „*Sociálně zdravotní péče na Královéhradecku*“. Tato publikace je hodna pozornosti z důvodu globálního pohledu na Hradec Králové v této tematické oblasti. Částečně se také zabývá Okresní péčí o mládež v Hradci Králové.²¹ Existence samostatné publikované monografie zabývající se OPM v Hradci Králové mi není známá. Výroční zprávy vydávaly rozličné okresní péče. Tyto zprávy se liší objemem, kvalitou tisku, formou zveřejnění, frekvencí vycházení (ne vždy musela OPM každý rok vydávat takovou zprávu; některé OPM ji vydávaly naopak pouze výjimečně), ale obsahově najdeme poměrně často shody. Můžeme se také setkat se souhrnnými zprávami za delší časové období např. po třech, deseti, patnácti, dvaceti, třiceti letech. Většinou výroční zprávy obsahovaly část organizační, kde bylo informováno o členech předsednictva, o těch, kteří zastávali pozice revizorů a byli zde také vyjmenováni různí členové. Pak se obvykle věnovala pozornost jednotlivým odborům a činnosti úřadovny. Také se děkovalo rozličným dárcům. Rovněž další regionální literatura byla použita pro srovnání.²² Ani dnešní novinové články nejsou hluché k tematice spjaté s OPM v HK a Chlapeckou výchovnou.²³ Chlapeckou výchovnou v Hradci Králové se již zabývala diplomová práce Kateřiny Švarcové.²⁴

V rámci publikovaných pramenů jsou využity pro komparaci i početné výroční zprávy, zprávy o činnosti či jubilejní sborníky OPM i z jiných okresů, také dobové publikace, jejichž nakladatelem byla Česká zemská péče o mládež.²⁵ Z dobového tisku je využit časopis *Ochrana mládeže*, *Péče o mládež*, *Kraj Královéhradecký*, *Královéhradecká ročenka*, *Zprávy Československého červeného kříže*, *Naše doba*,

---

kapitoly, Hradec Králové 2010.

21 *Sociálně zdravotní péče na Královéhradecku*, Praha 1941.

22 Např. J. BENDA, *Uprchlíci v důsledku Mnichovské dohody - sociální aspekty a péče na Kralupsku*, Vlastivědný sborník Kralupska 14, č. 2, 2007, s. 13-32.

23 Zdeněk DOUBEK, *Sídlo určené záslužné činnosti. Z historie jednoho nenápadného domu v Hradci Králové*, Hradecké noviny 2, č. 127, 1993, z 3. 5., s. 9; Jiří MALINA, *Komu sloužil bývalý dům Okresní péče o mládež?*, Hradecký deník 16, č. 86, 2007, z 12. 4., s. 8.

24 Kateřina ŠVARCOVÁ, *Chlapecká výchovna v Hradci Králové v letech 1910-1939*, Diplomová práce obhájená na Ústavu historických věd UHK v roce 2006.

25 Např. obsáhlejší publikace *Patnáct let práce okresní péče o mládež v Moravské Ostravě ve službách veřejnosti*, Moravská Ostrava 1937 nebo Jaromír KROB, *Sociální a zdravotní péče na Žatecku. Zpráva o činnosti České okresní péče a institucí sdružených za rok 1932 s přehledem za léta 1923-1932*, Žatec 1933; Jaroslav KALLAB, *Pracovní plán sociální péče o mládež na Moravě*, Brno 1926 a spousta dalších.

Sociální pracovnice a jiné. Z memoárových pramenů je použit text Karly Pfeiferové.²⁶

Fond ZÚPM v Národním archivu nabízí kvalitně zpracované, obsáhlé výroční zprávy o rozsahu jednoho kartonu. Celkem je tento fond samozřejmě mnohem širší. Z dalších možností, které nabízí, bych zdůraznil stanovy ČZK a ZÚPM. Výroční zprávy však nezahrnují celé období působení ČZK a ZÚPM. Tento zdroj je kvalitní svými přehledy, které jsou vhodné pro komparaci různých okresních péčí o mládež.²⁷

Fond OPM HK obsahuje knihy (správní - komplexní výroční zprávy, výroční statistické zprávy o činnosti, zápisy ze schůzí OPM, zápisy ze schůzí OPM při ONV, zápisy ze schůzí jednotlivých odborů a výborů OPM, knihy směrnic a nařízení; evidenční - evidence dětí, evidence movitého a nemovitého majetku), spisový materiál (správní a organizační záležitosti, ochrana matek a dětí, péče o děti a mládež, péče o dorost, péče o mládež s handicapem, právní ochrana mládeže - děti ve stálé péči, ochranný dozor, dozor nad dětmi nemanželskými a v cizí péči (dětský domov), mladiství provinilci; pomocné a veřejné sbírky, dokumentační a propagační materiál o činnosti OPM, stavební plány), účetní materiál (knihy - hlavní knihy OPM, hlavní knihy odborů OPM, pokladní knihy; spisy).

Ve fondu OPM HK jsou obsaženy výroční zprávy z let 1914, 1921-1944 a 1946. Fond nabízí zachované agendy vedené tímto úřadem, knihy zápisů ze schůzí, oběžníky, směrnice a nařízení (České zemské komise pro ochranu dětí a péči o mládež v království českém, České zemské komise pro péči o mládež v Čechách, Zemského ústředí péče o mládež v Čechách v Praze, Ministerstva sociální péče v Praze, Zemského národního výboru v Praze a ONV v Hradci Králové aj.). Pro roky 1934-1947 přináleží výstřižky z časopisů a novin ve velké většině s uvedeným zdrojem a datací.

Z materiálu fondu OPM HK je čerpána obrazová příloha práce. Samostatné fotografie nejsou moc početné (fotografie interiérů a exteriérů domů, zachycení aktivit a činnosti, fotografie uprchlíků z let 1938 - 1939), ale fotografie publikované ve výročních zprávách a fotografie z dalších fondů znamenají celkově kvalitní potenciál pro přílohu. Některé z početných tabulek a grafů zpráv jsou rovněž uvedeny a nabízejí

---

26 Karla PFEIFEROVÁ, *Paměti. Stará textilačka vypravuje*, Praha 1964.

27 Národní archiv (dále NA), fond Zemské ústředí péče o mládež (dále f. ZÚPM), karton (dále k.) 36, 78, 221.

kvalitní zdroj pro celkovou ilustraci.²⁸

Fond Chlapecké výchovny je velice bohatý jak textovým, tak obrazovým materiálem. V tomto fondu i ve fondu OPM v HK nalezneme ve spisovém materiálu příslušející stanovy této výchovny.²⁹

Ve fondu OPM Nechanice najdeme na první pohled kvalitně uspořádané a svázané oběžníky, nařízení a směrnice od ZÚPM. Je nutné podotknout, že i když je jich velké množství, rozhodně se nejedná o všechny oběžníky a oznámení zasílané všem okresním péčím o mládež. Fond Okresní péče o mládež Chlumecký na Cidlinou nezabírá ani jeden karton, je chudý jak množstvím materiálu, tak věcným obsahem. Vyzdvihnout v tomto případě snad můžeme jen zachované stanovy Okresní komise pro péči o mládež v zastupitelském okrese chlumeckém, výroční zprávu za rok 1944 a zachovaný návrh stanov ZÚPM. Vztah k OPM v HK není možné z dochovaného materiálu vyvodit.³⁰

První dvě kapitoly jsou obecnějšího charakteru. V první kapitole je pojednáno o celé šíři a specifických jednotkách sociální péče o mládež v první polovině 20. století. Jaký byl vztah k ostatním organizacím, jež měly obdobnou náplň činnosti, jako České srdce, Naším dětem, Masarykova liga proti TBC, Čs. ochrana matek a kojenců, Charita (působící pod záštitou katolické církve). Druhá kapitola je vymezena úžeji než předchozí, zaměřuje se na národnostně české organizace zemských a okresních péčí o mládež. Kapitola třetí se zabývá činností samotné Okresní péče o mládež v Hradci Králové. Tuto kapitolu považuji ve své práci za klíčovou. Jsou zde popsány jednotlivé okruhy činností, srovnávám OPM v HK s jinými OPM. Budu se snažit podchytit to, co je pro ni jedinečné. V podkapitole 3. 1. Organizace péče se věnuji také otázce, zda se v době hospodářské krize nějak významně projevilo rozevírání nůžek mezi příjmy a náklady, jež zmiňuje L. Fasora.³¹

---

28 Státní okresní archiv Hradec Králové (dále SOkAHK) fond (dále jen f.) Okresní péče o mládež Hradec Králové (dále jen OPM HK)

29 SOkAHK, f. Chlapecká výchovna Hradec Králové (dále CHV HK)

30 SOkAHK, f. OPM Nechanice a f. OPM Chlumecký nad Cidlinou

31 L. FASORA, *Centralizační trendy v organizaci...*, s. 157.

1. Sociální péče o mládež v první polovině 20. století

V průběhu 19. století se pověření k činnosti v souvislosti se sociální péčí přesouvají ze státu na obce. Stát však nadále vytváří zákonný rámec a některé oblasti finančně dotuje.³² Stále přežívající venkovská patriarchálně ochranná společnost a ekonomický liberalismus po roce 1848, který měl vést k modernizaci, znamenaly, že se stát v této oblasti nadmíru neangažoval. Se vzrůstajícím počtem obyvatel měst a rostoucím průmyslem v industriálních zónách s nevyhovujícími životními podmínkami sílilo od 60. let 19. století veřejné mínění o nutnosti větší angažovanosti státu v oblasti sociální péče, která do té doby spočívala hlavně v dobrovolnické činnosti. Sociální péče o potřebné osoby však přesto zůstávala z poměrně velké části hluboko do 20. století záležitostí dobrovolnických organizací, spolků a některých jednotlivců. Iniciativa státu v této oblasti spočívala hlavně na zákonech, které vymezovaly tuto dobrovolnickou činnost.³³ Rakouská monarchie do nástupu Taaffeho vlády měla názor, že sociální problematika končí na jejích hranicích. Široké veřejné mínění zastávalo až do konce 19. století převážně představu, že chudobince a donucovací pracovny jsou nejlepší formou veřejné sociální péče. Přesto se našly některé významné osobnosti veřejného života, které upozorňovaly na nutnost samotné péče a jejích reforem. Z významných jednotlivců uvedme A. Bráfa, T. G. Masaryka.³⁴

Kritika společnosti, že si nevšímá sociálních poměrů okolo, vyšla z úst A. Bráfa na počátku 80. let. 19. století. Míra osobní viny, která způsobuje, že je někdo chudý, a míra osobních zásluh, že je někdo bohatý, není u všech lidí stejná. Příčiny blahobytu a nedostatku jsou tedy také příčinami sociálními. Z uvedeného by měla vyplývat povinnost společnosti, aby převzala záruku alespoň za nejtěžší následky. Bráf dále uvádí, že v antickém státě byly důvody veřejné podpory politické, důvody náboženské se spokojily s mravní povinností k almužně a dobročinnosti uloženou jednotlivci. Sociální důvod musí vyžadovat organizovanou a pravidelnou pomoc veřejnou. Veřejnou pomoc chudinskou, státem, zemí, obcí poskytovanou vidí Bráf jako jedinou možnou.³⁵

32 Karel MAIER, *Hošpodaření a rozvoj českých měst 1850-1938*, Praha 2005, s. 44.

33 D. MUSILOVÁ, *Úsilí o profesionalizaci...*, s. 201.

34 *Tamtéž*.

35 Albín BRÁF, *Almužna a mzda*, Praha 1883.

Bráfův žák K. Engliš přichází s moderním pojetím sociální politiky, která má být odbornou činností zaměřenou na společnost a nikoliv pojmána jako akt milosrdenství vůči jednotlivcům. A. Bráf, T. G. Masaryk a K. Engliš před první světovou válkou prosazovali společnou odpovědnost občana a státu za řešení sociálních problémů.³⁶ Změnu k lepšímu přinášejí následky reformy E. Taaffeho z 80. let 19. století. Stát a obce se začínají o trochu více angažovat v sociální péči.³⁷

Rakouská sociální politika rozhodně nesouzněla s pojmem pokročilost. Kolem 80. let 19. století se sice snažila, inspirována vyspělejším Německem, tento stav změnit, ale pak v této oblasti usnula. Rakousko-Uherské monarchii se nepodařilo do konce její existence vyvázat zaměření sociální péče z rámce chudinství. Když přichází Karel I. s některými aktivitami a roku 1917 je rozhodnuto o zřízení ministerstva sociální péče, bylo již pro tuto monarchii pozdě.³⁸

Zákon č. 208/1854 ř. z. ze dne 9. srpna 1854 ukládal „v § 2. soudům, aby z povinnosti úřední pečovaly o osoby, zvláštní ochrany zákona požívající.“³⁹ Z hlediska legislativního je důležitá změna, kterou přináší zákon č. 105/1863 ř. z., o právu domovském, jenž vymezil povinnosti obcí vůči chudým a nemajetným. V Čechách byl majetek farních chudinských ústavů, jejichž síť byla dotvořena v roce 1787, převeden na obce a ty se tak staly poskytovatelem chudinské péče. Obce se tomu bránily tak, že nechtěly příchozím skupinám dělnictva udělovat domovská práva.⁴⁰ Ekonomické nároky na sociální péči byly veliké, a proto bylo nutné stanovit určitá pravidla, která vycházela i z Direktivních pravidel Josefa II. z roku 1781. Obce měly u potřebných na starost výživu, zaopatření v nemoci a u dětí zajištění vychování. Podmínkou udělování podpory byl pracovní poměr u lidí práceschopných. Když jí nevystačovaly prostředky, obracela se na instance „vyšší“. Spolková činnost byla definována zákonem č. 134/1867 ř. z., o právu spolčovacím ze dne 15. listopadu 1867. Důsledky reformy E. Taaffeho z 80. let⁴¹

36 Dana MUSILOVÁ, *Úsilí o profesionalizaci sociální péče v meziválečném Československu (1918-1938)*, Slezský sborník 107, č. 2-3, 2009, s. 201-202.

37 K. MAIER, *Hospodaření a rozvoj...*, s. 45; František ČAPKA, *Dějiny země Koruny české v datech*, Praha 1999, s. 548.

38 K. MAIER, *Hospodaření a rozvoj...*, s. 45.

39 Josef JANOUŠEK, *Poručník v soudní praxi*, Brno 1923, s. 1; Tento zákon přetrvával v platnosti i po roce 1918. K osobám zvláštní ochrany zákona požívající patřily i nezletilé děti, které byly pod poručenstvím. (*Tamtéž*).

40 K. MAIER, *Hospodaření a rozvoj českých měst...*, s. 44-45.

41 Reformy díky zákonům č. 22/1885 ř. z., a č. 33/1888 ř. z.

bylo zavedeno zrušení práce dětí do 14 let v továrnách,⁴² maximální délka pracovního dne stanovena na 11 hodin, pracovní doba dětí ve věku 12-14 let určena nejvýše na 8 hodin, stanoveno nemocenské a úrazové pojištění, rovněž byla zřízena organizovaná živnostenská inspekce. Zákonem č. 62/1901 ř. z. ze dne 3. června 1901 byly zřízeny sirotčí pokladny, vytvořené z částí správních přebytků sirotčích fondů, určeny k zaopatření a výchově chudých dětí osiřelých, opuštěných a zanedbaných. Platnost tohoto zákona byla omezena do roku 1910 a pak zvláštním zákonem prodlužována.⁴³ Ve smyslu instrukce zemského výboru království českého č. 22.925 ze dne 16. dubna 1904 byly ustanoveny sirotčí komise okresní.⁴⁴ Dalším významným zákonem je zákon č. 237/1912 ř. z. ze dne 26. prosince 1912, jímž se zavádí státní příspěvek na výživu příslušníků mobilizovaných, které zákon vyčerpávajícím způsobem uvádí. Tento zákon poskytuje státní příspěvek příslušníkům těch, kteří byli povoláni k vojenské službě následkem mobilizace a svolání domobrany. Výnos c. k. ministerstva domobrany ze dne 22. března 1915 stanovil, že za tyto příslušníky mají být považovány také nevlastní děti (které pocházejí z dřívějšího manželství manželky).⁴⁵ První novelou k občanskému zákonu z r. 1914 byl u nás dán všeobecně zákonný podklad pro poručenství ústavní.⁴⁶

Sociální politika nového státu tedy navazovala na neutěšený předválečný a válečný stav, ale některé záležitosti byly zcela nové. V opojení ze samostatného státu se s téměř solidárním idealismem snažila projevit jako stát pokrokový i v této problematice. Nový stát musel dohánět, co Rakousko zanedbalo.

Agenda ministerstva sociální péče spočívala v sociálněpolitické problematice, péči o mládež, péči o válečné poškozence, bytové a stavební péči, ochraně spotřebitelů a družstevníků. V řadě otázek (chudinství, hornická péče, sociální otázky z oboru justiční správy, péče o zemědělce, péče o živnostníky) spolupracovalo s jinými domácími ministerstvy.⁴⁷ V Československu se podařilo postupem doby vytvořit jeden z nejúplnějších sociálních systémů tehdejší doby.⁴⁸

Nový stát přebíral legislativu předchozí monarchie. Zákonem č. 11/1918 Sb., o

---

42 V továrnách mohly pracovat děti do 16 let jenom v rámci lehčí práce.

43 Antonín TŮMA, *Právní základy sociální péče...*, s. 85.

44 Václav NEDOMA, *Ochranná péče o mládež v cizině i u nás*, Praha [1916], s. 72.

45 *Tamtéž*, s. 76-77.

46 Antonín TŮMA, *Právní základy sociální péče...*, s. 74.

47 Oldřich MATOUŠEK a kol., *Základy sociální práce*, Praha 2007, s. 121.

48 Z. KÁRNÍK, *České země v éře První republiky (1918-1938). I. díl*, s. 522.

zřízení samostatného státu československého ze dne 28. října 1918, bylo nařízeno, že veškeré dosavadní zemské a říšské zákony zůstávají v platnosti.⁴⁹ Až na nepatrné změny byl přejat občanský zákoník z roku 1811 s první novelou k němu z roku 1914 do revizního návrhu jednotného občanského zákona Československé republiky.⁵⁰ Důležitou reformou, která měla zlidštit podmínky práce, bylo zavedení osmihodinové pracovní doby a zakázání noční práce ženám a mladistvým zákonem z 19. prosince 1918. Tento zákon jako první po svém návratu podepsal T. G. Masaryk a byl to zrovna zákon, který byl ve směru toku jeho dřívějších představ.⁵¹ Zákon č. 420/1919 Sb. ze dne 17. 7. 1919 upravoval dětskou práci, kdy se před dopoledním a dvě hodiny před odpoledním vyučováním práce zakazovala,⁵² jakožto o nedělích a svátcích. Ve dnech školního vyučování bylo možno dítě zaměstnat po dobu dvou hodin, v jiné dny neměla trvat dětská práce déle než čtyři hodiny (pro zemědělství a domácnosti byl limit šest hodin).⁵³ V § 2. zákona č. 256/1921 Sb., o ochraně dětí v cizí péči a dětí nemanželských ze dne 30. června 1921 se praví, že „*osoby pověřené dozorem na děti v cizí péči a na děti nemanželské, mají právo za tím účelem prohlížeti byty pěstounů nebo rodičů, místnosti dětem k pobytu určené, jakož i děti samy [...]*“⁵⁴ V § 4. téhož zákona se sděluje, že „*orgány správy autonomní jsou povinny spolupůsobiti při provádění tohoto zákona*“. Ve spojitosti s nařízením vlády č. 29/1930 Sb. podřizuje takovéto děti „*zvláštnímu dozoru a péči a výkon dozoru z dozorcích úřadů přenáší na okresní a zemské péče o mládež*.“⁵⁵ Díky těmto legislativním nařízením byli také zřizováni tzv. dozorčí důvěrníci.⁵⁶

Pravidla o povolování státních subvencí na úkoly sociální péče o mládež stanovoval výnos ministerstva sociální péče ze dne 23. prosince 1921, č. j. 18.219 A-21.⁵⁷ Zákon č. 221/1924 Sb., o pojištění zaměstnanců pro případ nemoci, invalidity a stáří ze dne 9. října 1924 ve znění zákona č. 184/1928 Sb. ze dne 8. listopadu 1928,

---

49 *Tamtéž*, s. 248.

50 *Tamtéž*, s. 65.

51 J. DRBOHLAV, *Deset let naší ...*, s. 106-107.

52 A jednu hodinu po vyučování měly mít odpočinek.

53 Z. DEYL, *Sociální vývoj Československa...*, s. 184.

54 <http://ftp.aspi.cz/opispdf/1921/063-1921.pdf> (17. 1. 2015)

55 Bohuslav VÍTEK, *Sociálně-zdravotní péče o mládež u nás*, *Péče o mládež* 25, č. 4, 1946, s. 80.

56 *Tamtéž*.

57 Gustav HABRMAN, *Pravidla o povolování státních subvencí na úkoly sociální péče o mládež*, *Péče o mládež* 1, č. 3, 1922, s. 80.

umožňoval ustanovením § 137 organizacím pro péči o mládež uplatňovat právoplatně za nezletilé děti nároky, plynoucí jim z pojištění zemřelého rodiče.⁵⁸

Výnosem č. 44748/26 ze dne 7. prosince 1926 souhlasí ministerstvo spravedlnosti s názorem prezidia vrchního zemského soudu v Praze, aby každý okresní soud měl hromadného poručníka, na kterého by bylo možné přenést poručenství v oněch případech, kdy ustanovení zvláštního poručníka setkává se s obtížemi.⁵⁹

Již svými oběžníky ze dne 11. září 1929 č. 10903/A-20 a 23. března 1921 č. 3188/A-21 zdůraznilo ministerstvo sociální péče naléhavou potřebu, aby veškerá zařízení dobrovolné péče o mládež v jednotlivých okresech byla soustředěna při sdruženích Okresní péče o mládež, pro něž byly ministerstvem vypracovány vzorné stanovy. Je zde zdůrazňována nevyhnutelná nutnost takového soustředění dobrovolné péče⁶⁰

Po delších jednáních bylo k zákonu č. 256/1921 Sb. ze dne 30. června 1921 vydáno vládní nařízení č. 29/1930 Sb. ze dne 14. března 1930, které nabylo účinnosti dne 1. července 1930. Toto nařízení přece jenom přinášelo značné zvýšení právní ochrany jak dětem, tak i osobám, které prováděly ochranný dozor.⁶¹ Ochranou osob oprávněných požadovat výživu, výchovu nebo zaopatření se zabýval zákon č. 4/1931 Sb. ze dne 16. prosince 1930. Prostřednictvím tohoto zákona se mohly OPM a jiné spolky domáhat, i prostřednictvím exekucí, hrazení nákladů na děti, které měly ve svém opatrování. Péči o mládež se výrazně dotýkal zákon č. 48/1931 Sb., o trestním soudnictví nad mládeží ze dne 11. března 1931.⁶² Stanovuje okresní péče o mládež pomocnými zařízeními v soudní péči o mládež, hlavně při zjišťování poměrů mladistvých, nebo při ustanovování obhájce.⁶³ Dalším významným nařízením v péči o mládež bylo vládní nařízení č. 164/1935 Sb., jímž se upravovala organizace a jednací řád zemských a místních výchovných rad. Přisedícími rad byly jmenovány osoby činné v ochranné péči o mládež, především v okresních a zemských péčích o mládež.⁶⁴

---

58 SOkAHK, f. OPM HK, k. 2, inventární číslo 62 (dále inv. č. 62), Všem organizacím pro péči o mládež.

59 *Tamtéž*, inv. č. 62, Všem okresním soudům zdejšího obvodu.

60 *Tamtéž*, Instrukce ministerstva sociální péče ČZK ze 25. 11. 1922.

61 Jaromír KROB, *Sociální a zdravotní péče na Žatecku*, Žatec 1931, s. 36.

62 <http://ftp.aspi.cz/opispdf/1931/022-1931.pdf> (z 17. 1. 2015).

63 Srov. B. VÍTEK, *Sociálně-zdravotní péče...*, s. 81.

64 Srov. *Tamtéž*.

Okresní péče o mládež získávaly povolení od okresního úřadu k vyšetřování poměrů dětí početných rodin a k dohledu nad účelným používáním výchovných prostředků, dle vládního nařízení č. 441/1941 Sb. o zvláštních přídavcích početným rodinám.

Zákon č. 7/1946 Sb., o hromadném poručení, určuje na prvním místě okresní péče o mládež prováděním hromadného poručení. Nositel hromadného poručení měl jej vykonávat prostřednictvím veřejných poručníků. Tento nositel musel dbát o to, aby každý nezletilý měl zákonného zástupce. Veřejnými poručníky měl ustanovit takové osoby, které byly plně způsobilé k poručení, o kterých bylo možné podle jejich vzdělání, zaměstnání a životních zkušeností očekávat, že budou úkoly veřejného poručníka úspěšně plnit. Přijetí funkce veřejného poručníka bylo dobrovolné. Veřejný poručník měl od nositele hromadného poručení obdržet legitimaci, kterou se prokazoval.⁶⁵

Zákonem č. 48/1947 Sb. byla nově organizována péče o mládež. Provádění péče přecházelo dnem 1. ledna 1948 na stát. Byly proto zřizovány jako součást okresních národních výborů úřadovny pro péči o mládež podle ustanovení § 2, odst. 3 citovaného zákona.⁶⁶

Kromě péče o mládež, která byla koordinována spolkem Zemská péče o mládež již před první světovou válkou, chyběla sociální péči, postavené na dobrovolnickém humanitárním principu, právě tato koordinovanost.⁶⁷ Později se však určitá míra součinnosti mezi jednotlivými dobrovolnými činiteli v péči o zdraví mládeže rozhodně vyskytovala. Můžeme zmínit např. účinnou spolupráci Československého červeného kříže a jiných korporací spolkových, z nichž některé vydržovaly také léčebné ústavy pro mládež.⁶⁸

Péče o mládež spadala již po staletí také pod charitativní práci církví. O mládež pečovali řeholníci a řeholnice, kterým však chybělo odborné vzdělání.⁶⁹ Také jinde chyběli kvalifikovaní sociální pracovníci. První kroky k tomu vytvořila PhDr. A.

65 Srov. *Tamtéž*; <http://ftp.aspi.cz/opispdf/1946/004-1946.pdf> (z 10. 2. 2015).

66 SOkAHK, f. OPM HK, k. 3, inv. č. 63, oběžník Zemského národního výboru v Praze č. 889, č. III. 1 pres. 19455 - 1947. ze dne 8. 12. 1947; K tomu blíže: Jiří FIALA – Bedřich RŮŽEK – Karel STRAKA, *Péče o mládež*, s. 21-33.

67 *Tamtéž*, s. 202; Je vhodné poznamenat, že i péče o mládež měla problémy s celkovou funkčností různých národnostních péčí.

68 Antonín TŮMA, *Právní základy sociální péče o mládež v republice Československé*, Praha 1925, s. 199-200.

69 D. MUSILOVÁ, *Úsilí o profesionalizaci...*, s. 204.

Masaryková s PhDr. Annou Berkovcovou, kterým se díky iniciativě s přáteli dr. Mackem a dr. Kalábem podařilo otevřít v Praze první školu sociální práce, otevřenou již pro školní rok 1918/1919. Časem se objevují střední sociální školy. V roce 1935 byla nově vybudována Masarykova státní škola zdravotní a sociální péče v Praze. Vysokoškolské studium sociální práce ovšem vzniká až po druhé světové válce. Vyšší stupeň moderní, efektivní sociální péče však nebyl myslitelný bez podpory státu ve složce legislativní, organizační a finanční. V meziválečném období se pod pojmem sociální péče ukrývalo chudinství, péče o mládež a o poškozené válkou. V tomto období také nebyla úplně dovršena celková změna péče o mládež podle projektu JUDr. Josefa Grubera, jež měla posílit vliv státu na tuto oblast.⁷⁰

Někteří si uvědomovali, že neřešená problematika péče o mládež by mohla mít katastrofální následky. *„Problém mládeže ohlašuje se zatím jen v mírných formách. Budeme-li však před ním zavíratí oči, bude mít pro náš národní i kulturní a státní vývoj horší následky než válka a než hospodářská tíseň. Jako hospodářská krise ani problém mládeže není jen otázkou hospodářskou, je především otázkou mravní.“*⁷¹ Těmto katastrofálním následkům se snažila předcházet i je zmírňovat řada pečujících subjektů.

Organizací fungující pod záštitou katolické církve byla Charita. Jednalo se o mocný svaz se staletou tradicí. Soustředila se převážně na péči ústavní, na péči o děti s defekty. Byla centrálně řízena, v sepětí s církevní hierarchií, a měla vysokou úroveň. Své ústavy držela převážně na Moravě.⁷²

Mezi nejvýznamnější filantropické subjekty patřil Červený kříž, Zemské a Okresní péče o mládež a České srdce. Věnujme jim tedy trochu více pozornosti i z důvodu jejich vzájemného porovnání. Jaká byla podstata Červeného kříže, pěkně vyjadřují slova Alice G. Masarykové: *„Červený kříž je společnost, která v případě války nebo živelných pohrom přináší pomoc přátelům i nepřátelům, raněným, štvaným a nemocným v oblastech, kde válečná vichřice nebo rozběsněný živel zanechaly zhoubné stopy. Tato původní úloha zůstává nadále jádrem práce našeho Červeného kříže [...] Nyní přichází Červený kříž s novou, zdánlivě těž neuskutečnitelnou myšlenkou. Žádá,*

---

⁷⁰ Tamtéž.

⁷¹ Jaroslav KALLAB, in: J. BOXAN, *15 let práce Okresní péče o mládež v Mor. Ostravě ve službách veřejnosti*, Moravská Ostrava 1937, s. 6.

⁷² L. FASORA, *Centralizační trendy ...*, s. 157.

*abychom se všichni spojili k tomu: předejít válce.*⁷³

Za Rakousko-Uherska byl Červený kříž (Vlastenecký pomocný spolek pro Království české od 5. září 1868)⁷⁴ zaměřen na filantropickou činnost, dobrovolného charakteru a aristokratického rázu, převážně ve vztahu k válce. V roce 1919 vznikla Liga společností Červeného kříže a Červeného půlměsíce, která žádala, aby Červené kříže pracovaly i v době míru. Předsedkyní ČSČK se stává PhDr. Alice Masaryková⁷⁵ a byla jí od února 1919 až do listopadu 1938. Na 1. února svolala schůzku sociálních pracovníků, kde bylo rozhodnuto o založení Československého červeného kříže (dále ČSČK).⁷⁶ Období Československa, ve kterém začínal působit ČSČK, si přímo říkalo o zprostředkování širší sociální péče. V zemi byl nedostatek úplně všeho, problém s vojenskými invalidy a chorobami a v neposlední řadě na Slovensko útočili Maďaři.⁷⁷ ČSČK měl koordinovat sociální, zdravotní a vzdělávací dobrovolné organizace v součinnosti s prací různých ministerstev. Od počátku své existence podporoval nemocnice a sociální ústavy, bojoval s nakažlivými chorobami, dodával potraviny pro děti, zřizoval pojízdně ambulance, humanitárně pomáhal postiženým po přírodních katastrofách a zaobíral se i sociální problematikou spojenou s legionáři. Alice Masaryková se také angažovala v sociální péči směrem ke Slovensku.

T. G. Masaryk se vyjádřil o Červeném kříži ve smyslu, že má *„hojit rány způsobené dlouhou válkou; pomáhat těm, kdo utrpěli na svém zdraví, pracuje proti šíření nemocí, zejména nakažlivých a zmírňuje bídu hospodářskou a sociální. [...] Podporujeme jeden, každý Červený kříž co nejvydatněji !“*⁷⁸

ČSČK se díky práci dr. A. Masarykové stal mohutnou organizací pokrývajícím široké spektrum činnosti a dbal na kvalifikované pracovníky, které mu zprostředkovávala např. Vyšší škola sociální péče v Praze. Sama zastávala názor, že i do

73 Alice G. MASARYKOVÁ, *Červený kříž*, Bratislava 1992, s. 23.

74 <http://cs.wikipedia.org/>, heslo: Český červený kříž (z 16. 6. 2013); <http://www.cervenykriz.eu/cz/historie.aspx> (z 16. 6. 2013)

75 Matka Alice Masarykové Charlotta se angažovala v ženské otázce, kterou považovala za spojenou s otázkou sociální. Byla ženou, která nepřivírá oči před bídou a tyto rysy se projeví i v její dceři. (Srov. Gordon SKILLING, *Matka a dcera*, Praha 2001, s. 25).

76 Josef ŠVEJNOHA, *Alice Masaryková: první předsedkyně Československého červeného kříže*, Praha 2003, s. 49-50.

77 *Tamtéž*, s. 50.

78 Rukopis T. G. Masaryka o Červeném kříži publikovaný v práci: J. ŠVEJNOHA, *Alice Masaryková*, s. 51.

budoucná bude činnost této organizace ve prospěch státu potřebná, protože stát není založen na krátkou dobu a neví se, jaké pohromy mohou přijít.⁷⁹

Ve dvacátých letech byl doplňkem státní zdravotní a sociální péče, aktivoval se nadále proti epidemiím, zřizoval poradny pro matky a děti, útulky pro rodičky, zdravotní ústavy, jesle, sirotčince, rozvíjel osvětu, spravoval státní ošetrovatelskou školu.⁸⁰ Za hospodářské krize organizoval různé podpůrné akce.⁸¹

Po 30. září 1938 nastala v souvislosti s uprchlíky z pohraničí podobná situace jako po první světové válce. Organizace musela zajišťovat péči pro velké množství lidí. Je vhodné podotknout, že pomáhaly Červené kříže i z jiných států a krajanské organizace.

Vzrůstající tlak bulvárního tisku na předsedkyni vedl k jejímu odstoupení v listopadu 1938. Dr. Alice Masaryková projevila velké organizační schopnosti a značnou píli při vedení tak mohutné organizace jakou byl ČSČK. Vždyť v roce 1938 působilo na území republiky 720 místních spolků se 200.497 členy, ČSČK vydržoval 49 vlastních ústavů a v dorostu bylo 838.243 dětí.⁸²

Další významný subjekt v sociální péči o mládež okresní péče o mládež začal vznikat v Čechách již od roku 1904. Zemská komise pro ochranu dítek a péče o mládež v Čechách (česká i německá) vzniká roku 1907 a pro Moravu vzniká roku 1910 česká a německá roku 1911.⁸³

Koordinace aktivit různých národnostních péčí o mládež byla téměř neuskutečnitelná a tím toto soukolí bylo těžko „pohyblivé“. *„Koncem třicátých let působilo na území Československa 407 českých a slovenských, 177 německých a dvě polské okresní organizace péče o mládež, pět českých a slovenských, čtyři německá a jedno polské zemské ústředí.“*⁸⁴

Za 1. světové války vzniká České srdce. O motivaci pro vznik Českého srdce vypovídají slova, která byla ještě zdůrazněna probíhajícím celosvětovým utrpením: *„Ze všech bolestí, ze všeho strádání, které jsem kdy spatřila, trpěla jsem nejvíce*

79 J. ŠVEJNOHA, *Alice Masaryková*, s. 52.

80 Vysílal také svého zástupce, který volil člena správního výboru okresní péče o mládež.

81 J. ČEČRDLOVÁ, *Petr Zenkl*, s. 24.

82 J. ŠVEJNOHA, *Alice Masaryková*, s. 54-55.

83 L. FASORA, *Centralizační trendy...*, s. 156. Tato organizace bude podrobněji rozebrána v následující kapitole.

84 D. MUSILOVÁ, *Úsilí o profesionalizaci...*, s. 204; Z. DEYL, *Sociální vývoj Československa...*, s. 180.

*bezmocnou mukou dětskou. Chtěla jsem vždycky s každého sejmouti utrpení, ale dětské hoře, dětská siroba, nesmělá žaloba dětských úst ničily mne nejhrdší výčitkou...*⁸⁵
(Růžena Svobodová, duben 1918)

Bída za války byla veliká a České srdce mělo vyburcovat českou veřejnost k záchraně umírajících a trpících. Provolání bylo podepsáno dne 24. října 1917 velice významnými a váženými osobnostmi své doby, uvedme výběrem: Alois Jirásek, Gustav Habrman, Václav Klobáček, JUDr. Karel Kramář, Antonín Švehla, Renata Tyršová. Od 25. října 1917 začíná tato organizace působit veřejně. Urychleně byly sestaveny instrukce a řády, vytištěny letáky a výzvy. Vydány byly také odznaky s motivem z Muchova plakátu: „Červené srdce obepjaté trnovým věncem.“⁸⁶ Odezva veřejnosti byla veliká, údajně překonala i soudržnost lidu při požáru Národního divadla.

Pro efektivnost pomocné akce byly utvořeny odbory finanční, zásobovací, rozdělovací a dětský. Odbory pracovaly samostatně, ale svými členy byly zastoupeny v předsednictvu, které koordinovalo práci všech. Dětský odbor byl považován za nejkrásnější květ Českého srdce. Založila jej paní Růžena Svobodová. „*Tisíce dětí byly umístěny v soukromých rodinách, hlavně u rolníků, kde přečkaly o dobrém chlebě hroznou válku.*“⁸⁷ Při akci národních stolovnic byly statisícům dětí podány obědy v pražských rodinách a restauracích. Pečoval také o ošacení, očistu a zdravotní stav dětí. Choré děti byly umisťovány v ústavech. Byly zřízeny útulky v Chuchli, na Kopě u Brandýsa nad Labem, na Větrníku v Břevnově, Na Františku v Praze. Na venkově byly zřizovány dětské kolonie a tábory. Toto se ovšem týkalo dětí sociálně přizpůsobivých, zbytek se mohl účastnit výchovných kroužků.⁸⁸

Pro potřebné děti doporučené Českým srdcem byl na venkově zajišťován pobyt. Od roku 1923 do roku 1937 jich bylo umístěno u hostitelů 20.074. Nejvíce jich bylo z Teplic-Šanova, Duchcova, Mostu, Falknova. V letech 1917-1937 bylo hoštěno na venkově 78.000 takto doporučených dětí.⁸⁹ Výchovné kroužky byly zřizovány pro děti neprospívající a toulající se. Seznamy zaslaly pražské a předměstské školy. V roce 1919 došlo k jejich přeměně na prázdninové družiny a zahrádky. Zájem o učení v dětech

85 *20 let Českého srdce*, Praha 1937, s. 26.

86 *Tamtéž*, s. 27.

87 *Tamtéž*, s. 29.

88 *Tamtéž*.

89 *Tamtéž*, s. 40.

probouzely studentky. Erudici studentky získávaly díky kurzům, kde přednášeli sociologové a pedagogové.⁹⁰ České srdce organizovalo rovněž prázdninové zájezdy čs. dětí ze zahraničí do ČSR. Tyto děti se narodily v zahraničí a měl být pro ně odměnou zájezd do Československa za to, že se ve volných chvílích učily česky. V tomto ohledu spolupracovalo s krajanskými spolky v zahraničí. V této oblasti se velmi angažoval profesor Inderka, první organizátor čsl. školství v zahraničí. O děti nejvíce projevovali zájem drobní a nezámožní zemědělci.⁹¹ Vánoční nadílky fungovaly od roku 1920. Od roku 1920 do r. 1936 bylo obdarováno 719 škol. Zboží zakoupené z toho Českým srdcem v ceně kol. 350.000 Kč a zboží darované tvořilo přibližně polovinu ceny zboží zakoupeného. Kromě věcných darů bylo 335 škol obdarováno peněžitě. Tato akce se velmi vžila.⁹² Záslužnou a využívanou činností bylo provozování studentské jídelny. V kuchyni Českého srdce bylo vařeno jídlo pro potřebné. Od roku 1922 do konce roku 1936 byly vydány studentům a pracujícím dorostu přibližně 2 miliony obědů (800.000 zdarma a 1.200.000 za cenu sníženou). Jejich rodiče byli často postiženi krizí a jejich samotná situace byla svízelná.⁹³

Za první republiky se objevuje také síť poraden pro matky.⁹⁴ První poradny pro matky vznikají ve Francii roku 1892. Ve Francii vznikají z důvodu, že před válkou měla země nízkou míru porodnosti, a proto se snažila zmírnit kojeneckou úmrtnost. Roku 1913 zemřelo v Rakousko-Uhersku z 1.000 živě narozených dětí do jednoho roku věku 198, každé páté; ve Francii 113, každé deváté. Po první světové válce se také Československá republika snaží zmírnit kojeneckou úmrtnost.⁹⁵

O snížení kojenecké úmrtnosti šlo Československé ochraně matek a kojenců, která v obecném rozměru chtěla i ozdravení národa. Tento spolek byl založen v roce

---

90 *20 let Českého srdce*, s. 40-42.

91 *Tamtéž*, s. 44.

92 *Tamtéž*, s. 45-46.

93 *Tamtéž*, s. 47-48.

94 V zájmu prevence před onemocněním a zvýšenou úmrtností dětí v raném věku poradny radily matkám, jak správně pečovat o kojence a jaká strava je pro ně vhodná. Odstraňovaly přežívající pověry v péči o tyto děti. Někde byly v počátcích matky takřka nuceny k návštěvě poradny a lékaře, skrze vázaný prodej mléka. Kromě ordinačních hodin, které mnohdy nestačily, byly ženy informovány prostřednictvím několikahodinových kurzů. Pracovnice poraden také navštěvovaly matky a děti přímo v domácnostech. Velkou propagátorkou činnosti poraden byla Marie Trnková. (Srov. MECHELDOVÁ, *K činnosti poraden pro matky a kojence*, *Péče o mládež*, 1, č. 5, 1922, s. 129-131; Zuzana NOVOTNÁ, *Chudinská péče v I. ČSR*, Diplomová práce v ak. r. 2014-2015 na Katedře dějin státu a práva, Právnické fakulty MU v Brně).

95 J. BOXAN, *15 let práce...*, s. 17.

1914. V roce 1919 rozšířil oblast působení na celou republiku. Roku 1922 splynul s Československou péčí o dítě a přeměnil se na Československou ochranu matek a dětí (dále OMD). Do své péče přibral i děti do 6 let. Zřizoval odbory, útulky, bezplatné poradny a stanice.⁹⁶ Po první světové válce byly založeny z iniciativy Amerického Červeného kříže poradny spravované některými obcemi a okresy. Tyto poradny nesly název „Našim dětem“ a byly pak vydržovány podporou ministerstva zdravotnictví a tělesné výchovy, jež zřídilo pro jejich správu zvláštní poradní sbor. Tyto poradny se vyskytovaly v polovině dvacátých let v Čechách: v Aši, Českých Budějovicích, Dvoře Králové, Košířích, Liberci, Mostě, Pardubicích, Plzni, Příbrami, Sušici, Vršovicích a Žižkově. Na Moravě byly zřízeny v Brně, Hodoníně, Jihlavě, Moravské Ostravě a Olomouci. Na Slovensku existovaly v Banské Bystrici a v Bratislavě a na Podkarpatské Rusi v Berehovu a Mukačevu.⁹⁷

Péči o mužský dorost se věnovalo Křesťanské sdružení mladých mužů - YMCA. Jeho úkolem bylo „*vykonávat sociálně výchovnou péči o mužský dorost bez rozdílu stavu, zaměstnání, národnosti, politického přesvědčení a náboženského vyznání.*“⁹⁸ Toto sdružení vykonávalo poměrně velmi rozsáhlou činnost a existovalo i v jiných státech. Podobně se péči o ženský dorost věnovalo Obrodné sdružení mladých žen YWCA v Československu.⁹⁹

Zrozená republika se musela vypořádat s ohromným množstvím válečných invalidů a poškozců. „*Přihlásilo se celkem 951.000 válečných invalidů a poškozců, důchod přiznán 654.000 osob.*“¹⁰⁰ Válečných poškozců, kteří byli invalidy, bylo kolem 150.000.¹⁰¹ Sociální postavení lidí, kteří byli válkou poškozeni (ať už přišli k

---

96 František DRTINA, *Čsl. ochrana matek a kojenců*, Péče o mládež 1, č. 5, 1922, s. 125; Edvard BŘESKÝ, *K součinnosti „Masarykovy Ligy proti tuberkulose“ a „Ochrany matek a kojenců“*. Péče o mládež 1, č. 5, 1922, s. 126; Československá ochrana matek a kojenců velmi výrazně a těsně spolupracovala s ČZK. Odbor pro ochranu matek a kojenců ČZK dokonce přejal veškerou organizaci odborů Ochrany matek a kojenců na území bývalého království českého. (Srov. *Odbor ochrany matek a kojenců při Č. Z. K.*, Péče o mládež 2, č. 2, 1923, s. 50-51.) Je nutné rozlišovat ochranu matek a dětí jako pracovních odborů při OPM. Dále odbory Ochrany matek a dětí, organizované jako spolky, ale sdružené s OPM. A také samostatné spolky Ochrany matek a dětí, které pracovaly mimo rámec OPM. (Srov. *Soupis zařízení sociální péče o mládež v republice Československé*, Praha 1925, s. 10-11).

97 A. TŮMA, *Právní základy sociální...*, s. 200.

98 *Tamtéž*, s. 265.

99 *Tamtéž*, s. 265-266.

100 Jaroslav DRBOHLAV, *Deset let naší vnitřní sociální politiky*, Naše doba 36, 1929, s. 105.

101 D. MUSILOVÁ, *Úsilí o profesionalizaci...*, s. 204. Z. DEYL, *Sociální vývoj Československa...*, s. 180; Je vhodné podotknout, že invalidita byla odstupňována.

zdravotní újmě nebo jim zemřel živitel) bylo stejné, jako lidí, kteří v práci utrpěli úraz nebo jejich živitelé přišli o život. Tento problém byl náhlý, všudypřítomný a hromadný a tito lidé většinou nebyli považováni za hrdiny, protože bojovali proti vlastnímu národu. Ministerstvo sociální péče otevřelo Zemské úřady o válečné poškození v Praze, Brně a jejich okresní úřadovny.¹⁰² Pestrým akcím ministerstva vydatně pomáhala organizace Družina válečných poškozených. Kromě peněžitých částek se jednalo o zajištění léčení; přeučování zraněných k výdělečné činnosti, jaké by byli schopni; zřizování trafik a biografů; sdružování do výdělečných družstev; umístování v útulcích apod. Výsledky této činnosti ale nebyly úplně uspokojivé. Kolem roku 1936 se již jednalo v podstatě jenom o výplatu.¹⁰³

Počet takto vyplácených důchodů z logických důvodů postupně klesal. V roce 1937 se již jednalo o cca 225.000 poškozených, kteří pobírali důchod, z toho bylo cca 93.000 invalidů, cca 80.000 vdov, cca 15.000 sirotků a cca 36.000 rodičů. Náklady se v těchto případech pohybovaly celkem okolo 327 mil Kč.¹⁰⁴ Byly dokonce činěny návrhy r. 1926, aby důchod byl vyplácen jenom těžce invalidním. Uzákonění povinného zaměstnání válečných invalidů u nás neproběhlo.

Protituberkulózní boj začal u nás koncem 19. století. Masarykova liga proti tuberkulóze vznikla v Československu v r. 1919. Chtěla budít, burcovat a vychovávat národ ke zdraví. Byla svazem místních a okresních lig v republice. Konala kolem sta přednášek ročně po českém venkově. Vydávala měsíčník Věstník Masarykovy ligy proti tuberkulóze a knihovnu pro lékaře a sociální pracovníky. Zřizovala tzv. stanice Masarykovy Ligy (poradny, ústavy.) Jejich úkolem bylo potírat tuberkulózu již přímo v rodině.¹⁰⁵

Se Zemskou prázdninovou péčí (dále ZPP) byla sdružena řada spolků. Starala se o organizování dětských prázdninových osad. V roce 1940 uzavřela se Zemským ústředím péče o mládež v Čechách dohodu o nejužší spolupráci (obr. 33). Podle této dohody se stala ZPP v Praze s obvodem působnosti pro zemi Českou spolkem sdruženým se spolkem ZÚPM.¹⁰⁶

102Dále byly otevřeny mimo rámec českých zemí Zemské úřady v Bratislavě a Užhorodě.

103 L. WINTER - J. KOTEK, *Vedoucí zásady naší...*, s. 173, 174.

104 Z. DEYL, *Sociální vývoj Československa...*, s. 180.

105 František KUČERA, *K lepšímu životu*, Ústí nad Labem 1926, s. 186.

106 SOKAHK, f. OPM HK, k. 2, inv. č. 63, Oběžník č. 1.

Sídlem Společnosti pro mezinárodní právní ochranu mládeže v republice Československé bylo Brno. Obvodem působnosti byla oblast Československé republiky. Jednacími řečmi stanoveny československá a německá. Účelem tohoto spolku bylo vybudovat celostátní ústav pro mezinárodní právní ochranu mládeže, tj. péči o mladistvé příslušníky Československé republiky v cizině a mladistvé příslušníky cizích států u nás, jakož i mladistvé zdržující se na území ČSR, jejichž státní příslušnost byla sporná nebo neznámá. Usilovala o vybudování mezinárodní organizace pro péči o mládež. Náplní práce mělo být také vyřizování alimentálních záležitostí, pátrání po rodičích dětí a jiných zákonných živitelích. Dále spolupůsobení v řízeních soudních či správních, týkající se ochrany zájmů mládeže, dohlížet na sirotky a podávat o nich zprávy do ciziny a opatřovat si o nich zprávy z ciziny. K tomuto cíli chtěla Společnost zvláště spolupracovat s organizacemi pro ochranu mládeže, a to hlavně se zemskými a okresními péčemi o mládež, Společností Československého Červeného kříže.¹⁰⁷

V tomto úvodním přehledu o sociální péči můžeme uvést také Zemský pomocný spolek pro soudní péči o mládež v Čechách, jenž se snažil koordinovat veškerou péči o trestně provinilou mládež v celé zemi. Svůj velký význam zde plnilo Oddělení sociální péče při policejním ředitelství, které se snažilo o rozvoj spolupráce mezi úředními a dobrovolnými organizacemi a také poskytovalo zadržené mládeži oporu i pro její další směřování.¹⁰⁸

Alkohol byl chápán mnohými organizacemi v sociální péči o mládež jako velké zlo a notně se o této problematice hovořilo i na stránkách odborného tisku. Organizací, která měla slovo abstinence přímo v názvu, byl Československý abstinentský svaz. Stanovy tohoto svazu byly schváleny ministerstvem vnitra 12. října 1922. Svaz pořádal přednášky, vydával svůj časopis Vyšší národ, rozdával brožury a plakáty. Snažil se o zavedení výchovy tohoto směru do škol. Měl se zasazovat o přijetí protialkoholních zákonů. Spolupracoval s organizacemi jako Masarykova liga proti tuberkulóze, Republikánská liga pro mravní obrodu národa, Zemská komise pro ochranu mládeže, Československá společnost eugenická atd. Jeho odborem ve Zlíně byl Abstinentský klub zaměstnanců firmy Baťa, který pořádal přednášky s emotivním líčením zkušeností z

---

¹⁰⁷ *Tamtéž*, inv. č. 62, Stanovy Společnosti pro mezinárodní právní ochranu mládeže v republice Československé.

¹⁰⁸ P. KODYMOVÁ, *Historie české sociální...*, s. 107.

nemocnic, ústavů pro slepé a choromyslné. Sám Tomáš Baťa vedl tvrdý boj s alkoholismem a na stránkách firemního časopisu Sdělení bývala rubrika věnovaná tomuto tématu. Je vhodné upozornit, že tento klub po mohutném počátečním vzepětí zanedlouho upadl a byl terčem posměchu.¹⁰⁹

Tělocvičný spolek Sokol již svým zaměřením vyhovoval modernímu pojetí sociální péče, které se nezaměřovalo pouze na chudinství, ale snažilo se odstranit veškeré sociální zlo a zdraví je z tohoto pohledu velice důležité. Krom toho VII. valný sjezd zdůrazňoval potřebu ve výchově sokolské mládeže, „*aby si jednoty všimaly sociálních poměrů svého žactva a hlavně dorostu, a doporučil pracovati společně s okresními péčemi o mládež*“¹¹⁰. K původnímu zaměření na zdraví a výchovu přiřadila se práce za zlepšení sociálních podmínek, v nichž sokolská mládež žije, neboť tělesná výchova a sociální podmínky se mohou navzájem ovlivňovat. Sokol zřizoval prázdninové kolonie i umisťoval děti z chudých poměrů u členstva sociálně silnějšího.¹¹¹

Společnost pro péči o dítě a jeho výzkum byla založena r. 1921. Prof. dr. Kallab vytkl její úkoly. V jeho představách měla být ústředím teoretických vědomostí a studia v oboru výzkumu dítěte. Měla poskytovat informace pro praktickou činnost na základě vědeckého zpracování. Obsahem činnosti byla rovněž propagace zájmu o studium dítěte, vytvoření poradny pro rodiče i učitele a péče o zradostnění života dětí.¹¹²

Úkolem Zahradníka fondu sociální péče čsl. státních drah byla péče o výchovu, vzdělání a zdraví dětí železničních zaměstnanců. Také tato organizace spolupracovala s okresními péčemi o mládež.¹¹³

Spolků, které měly v náplni práce péči o mládež, bylo u nás velké množství. Před začátkem 2. světové války jejich počet dosahoval ohromného a udivujícího čísla 2.740. Takže jejich kompletní výčet není v rámci této práce možný a není ani jejím

---

109 Yvona ČINČOVÁ, *Protialkoholní boj Tomáše Bati*, Acta Musealia: Muzea jihovýchodní Moravy ve Zlíně 5, č. 1-2, 2005, s. 60-64.

110 F. KUČERA, *K lepšímu životu*, s. 58.

111 *Tamtéž*.

112 Srov. František PRAŽÁK, *Společnost pro péči o dítě a jeho výzkum*, Péče o mládež 2, č. 10, 1923, s. 298.

113 Srov. SOkAHK, f. OPM v HK, kn. č. 1, inv. č. 2, Zpráva o činnosti Okresní péče o mládež v Hradci Králové od 29. října 1920 do 31. prosince 1921, s. 25; *Tamtéž*, kn. č. 2, Zpráva o činnosti Okresní péče o mládež v Hradci Králové za rok 1922, s. 23; V Hradci Králové byl přičleněn k OPM jako korporace a zařízení sdružené. Srov. *Tamtéž*, kn. č. 6, inv. č. 7, Zpráva o činnosti Okresní péče o mládež v Hradci Králové a sdružených institucí za rok 1926, s. 29.

účelem.

Pokud se věnujeme sociální péči o mládež, nemůžeme opomenout osobnost PhDr. Petra Zenkla. Ten vstupuje v roce 1914 do České strany národně socialistické. Tato strana byla zaměřená na sociální a národní aspekty, což mu bylo blízké. Jako člen městské rady Karlína měl na starost během první světové války nezaměstnané, postižené válkou. Byl také předsedou okresní péče o mládež, jejíž aktivita byla během války také vystupňována. Aktivita spočívala v obstarávání stravy a šatstva, zřizování letních pobytů a dětských hřišť. Jeho manželka Pavla působila v odboru pro matky a kojence.¹¹⁴ Vystupoval v rámci přednášek Lidové školy. Byl rovněž členem přípravného výboru ČSČK a později působil ve vedení této organizace. O aktivitách této organizace již bylo psáno. 15. června 1919 se stává starostou Karlína, kde se potýkal s podobnými problémy jako celá republika té doby, ale i s problematikou přílivu obyvatelstva do hlavního města a jeho okolí. S tím souvisela bytová nouze a péče o chudé. Zenkl se později stává členem ústředního zastupitelstva hlavního města Prahy a městské rady. Po funkcích odborového rady byl jmenován v roce 1920 ministerským radou Ministerstva sociální péče. Se svými bohatými zkušenostmi a zájmy v oblasti sociální péče (péče o mládež, staré lidi, tělesně a duševně handicapované) byl zvolen do funkce sociálního referenta pražského magistrátu.¹¹⁵ Petr Zenkl se stal odborníkem v městské sociální péči. V duchu moderní sociální péče zdůrazňoval individuální přístup, varoval před vznikem závislosti na podporách. Sociální péče dle jeho názoru nemá být dobročinností, ale povinností společnosti, přitom zdůrazňoval dobrou organizovanost a odbornost díky školeným pracovníkům. Bytová otázka, jako v celé republice, byla v Praze složitá a možná ještě o něco složitější. Lidé bydleli také v suterénních bytech s nedostatečným sociálním zázemím, nevyhovující hygienou. Kolem továren se vytvářela obydlí, která měla do pojmu byt hodně daleko. Jednalo se o dřevěná stavení nebo dokonce železniční vagony. Tato problematika byla řešena po celá dvacátá a třicátá léta budováním činžovních bytů, řadových a rodinných domů. Díky svým cestám po zahraničí získal Zenkl řadu poznatků. Po překonání hospodářské krize začíná výstavba především v okrajových částech Prahy. V roce 1928 bylo postaveno v hlavním městě 100.000 nových bytů. Některé podniky rovněž stavěly domy pro své zaměstnance. Byla

114 J. ČEČRDLOVÁ, *Petr Zenkl*, s. 21.

115 *Tamtéž*, s. 22-29.

zavedena bytová inspekce, která také poučovala v otázkách sociálních, zdravotních a v péči o rodinu. Z důvodu snížených provozních nákladů bylo rozhodnuto o výstavbě mohutného komplexu Ústředního sociálního ústavu hlavního města Prahy - tzv. Masarykových domů v Krči. Předchozí ústavy většinou nevyhovovaly a byly rušeny. V tomto novém ústavu měly být skupiny podle potřeb stejného druhu. Rovněž bylo počítáno i s dětmi. Se stavbou se započalo v červenci roku 1926 a byla otevřena přibližně po dvou letech. Schválené náklady z let 1926 a 1928 činily dohromady 105.000.000 Kč. Při slavnostním otevření v projevu PhDr. Petr Zenkl shrnul pojetí městské sociální péče a poděkoval mu primátor Karel Baxa. Komplex tvořilo 21 budov. Práceschopní lidé mohli pracovat v budovách s hospodářským podtextem. Předpokládalo se, že by tento komplex mohl v budoucnu sloužit také jako nemocnice. Zenkl tento projekt pokládal za své životní dílo.¹¹⁶ Během stavby Masarykových domů propagoval a popularizoval sociální pojištění v rámci práce pro ÚSP a nemocenské pojišťovny. Přednášel o sociální péči doma i v zahraničí, kde si oblíbil zvláště Jugoslávii.

Jednotlivá zemská ústředí péče o mládež shledávala delší dobu nutnost být navzájem spojena v zastřešující organizaci. Roku 1925 se ještě tuto snaha nepodařilo dovést. Až 7. července roku 1931 byly těmito ústředím schváleny ministerstvem vnitra stanovy celostátní sjednocující organizace s názvem: „Svaz československé péče o mládež“. Tento svaz však nesdružoval všechny subjekty v péči o mládež. Pouze Zemské péče o mládež v Čechách, na Moravě, ve Slezsku, na Slovensku a Podkarpatské Rusi. Předsedou byl zvolen profesor dr. J. Kallab z Brna. Stal se tedy vrcholnou organizací okresních a zemských péčí o mládež. Ustavující schůze výboru se konala 5. října 1931 v zasedací místnosti ministerstva sociální péče v Praze. Předsedou byl zvolen profesor dr. J. Kallab z Brna. Sídlem spolku byla Praha a jednacím řečí řeč česká, slovenská a jednacím řečí sněmu Podkarpatské Rusi. Jeho působnost se vztahovala na celé území Československé republiky. Účelem svazu bylo soustředit, podněcovat a podporovat snahy o prohloubení, vybudování a zabezpečení sociálně zdravotní péče.¹¹⁷ Pro téma

---

¹¹⁶ *Tamtéž*, s. 33.

¹¹⁷ Srov. *Svaz československé péče o mládež v ČSR ustaven*, *Péče o mládež* 10, č. 9, 1931, s. 262, 263; Srov. *Svaz československé péče o mládež v plné činnosti*, *Péče o mládež* 17, 1938, s. 208; NA, f. ZÚPM, k. 36, sign. 208/100, Svaz, reorganizace, stanovy.

této práce je však důležitější věnovat se zemskému ústředí a jednotlivým okresním péčím o mládež než hlubokému rozboru této zastřešující organizaci.

2. Zemské a okresní péče o mládež

První rakouský kongres pro ochranu dětí a péči o mládež konaný ve Vídni v roce 1907 dal vzniknout novým spolkovým organizacím, které měly v náplni práce péči o děti a mládež. Tento kongres byl prvním centralizačním podnětem v této oblasti.¹¹⁸ Na tomto základě vznikla Ústředna pro ochranu dětí a péči o mládež ve Vídni, která měla být střediskem stávajících organizací. Měla zprostředkovat „vzájemnou výměnu jejich názorů, zkušeností, podnětů, návrhů a výsledků práce“¹¹⁹. Získané poznatky chtěla Ústředna použít k návrhům a podnětům zákonodárným. Dále můžeme zmínit Císařský jubilejní fond pro ochranu dětí a péči o mládež, založený na oslavu panovnického jubilea císaře, jehož činnost se měla vztahovat také na celou monarchii, ale konečný prospěch z něj mělo hlavně město Vídeň. Zemské ústřední organizace byly také většinou založeny na tomto kongresu. Z těchto institucí můžeme jmenovat v Štýrsku působící Ústřednu pro ochrannou péči o mládež, která byla ústřednou veškeré soukromé činnosti s touto agendou ve Štýrsku.¹²⁰

V Čechách to byla Zemská komise pro ochranu dětí a péči o mládež, která se diferencovala jako česká i německá, v Praze. Německá zemská komise se starala o děti německé národnosti v Čechách. Česká i německá zemská komise pro ochranu dítek a péči o mládež vzniká pro Čechy v roce 1907. Z důvodu obeslání I. rakouského sjezdu pro péči o mládež vzniká nejprve z popudu c. k. místopředsedatele království českého J. E. Karla hraběte Coudenhova organizační výbor při zemské školní radě 28. února 1907. Tomuto výboru předsedal Fr. Zabusche, který byl místopředsedou zemské školní rady. Komitě se skládalo z odborníků v péči o mládež a zástupců úřadů. Na základě výsledků kongresu si dalo za úkol založit Zemskou komisi pro ochranu dítek a péči o mládež. Brzy se začalo uvažovat o přetvoření tohoto volného sdružení ve spolek, který by měl dostatečné pole pro úspěšnou činnost. Doslovný název sdružení byl: „Česká zemská komise pro ochranu dítek a péči o mládež v království českém“. Stanovy byly schváleny výnosem c. k. místopředsedatelství v království českém ze dne 16. května 1908 čís.

---

118 L. FASORA, *Centralizační trendy...*, s. 156.

119 V. NEDOMA, *Ochranná péče o mládež ...*, Praha [1916], s. 68.

120 *Tamtéž*, s. 68-69.

106.853.¹²¹Právní existence České zemské komise jako samostatného spolku počala ustavující valnou hromadou, konanou dne 30. června 1908.¹²²

V Markrabství moravském to byla Moravská zemská komise pro ochranu dětí a péči o mládež v Brně, která měla rovněž zastoupení v české a německé větvi. Česká odnož Zemské komise zde byla založena roku 1910 a německá roku 1911. Ve Slezsku se činností zabývala česká organizace Ústředna pro péči o mládež, založená 9. března 1916. Jako německá se zde profilovala Slezská zemská organizace pro ochranu dětí a péči o mládež.¹²³ Důvodem vzniku zemských a okresních péčí byl „*nedostačující stav veřejné péče, která spočívala na zákoně domovském z r. 1863 a v Čechách též chudinském z r. 1868, i nedostatky filantropie - její nesoustavnost, nahodilost a nejednotnost*“¹²⁴.

Česká zemská komise měla být v úmyslu jejích zakladatelů ústředím pro péči o českou mládež v království českém. Toto ústředí mělo spojovat v sobě úřední činnost veřejných orgánů v oblasti péče o mládež se soukromou dobročinností. Byl to spolek polouřední.

Účelem komise bylo podle stanov soustavně organizovat a provádět péči o mládež. Měla v plánu soustředit a zorganizovat působnost českých korporací a jednotlivců, jež měly v programu podporu a ochranu mládeže, k jejich úspěšné součinnosti; vést ústřední evidenci o mládeži potřebující pomoc a ochranu, ale také vést ústřední evidenci o institucích v této oblasti působících; zvyšovat povědomí o otázkách spjatých s povšechným vývojem mládeže a institucích na tomto poli existujících; provádět praktickou péči o mládež s ohledem na aktuálnost a potřebnost. Také se chtěla vhodně angažovat v reformě veřejné péče o mládež.¹²⁵

1. předsedou ČZK byl JUDr. František hrabě Thun z Hohensteina. Druhým předsedou byl v roce 1911 zvolen JUDr. Jaroslav princ Lobkovic.¹²⁶

---

121 *Tamtéž*, s. 70; *Stanovy České zemské komise pro péči o mládež (České ústředny pro mládež) v království českém*, Ochrana mládeže 6, č. 6-7, 1915, s. 186.

122 Srov. *Tamtéž*, s. 70.

123 Srov. V. NEDOMA, *Ochranná péče o mládež...*, s. 68-70; L. FASORA, *Centralizační trendy...*, s. 156; V Opavě se pro sloučení dosavadních organizací a ve vzniku Ústředny pro péči o mládež výrazně angažoval dr. František Reinelt. (Srov. Jaroslav KALLAB, *K šedesátým narozeninám Dr. Františka Reinelta*, *Péče o mládež* 11, č. 8, 1932, s. 230).

124 Vladimír KRATINA, *Pohled zpět a do budoucna*, *Péče o mládež* 27, 1948, s. 9.

125 Srov. Ladislav HAŠKOVEC, *Ochrana mládeže*, Praha 1909, s. 31.

126 Václav NEDOMA, *Zprávy z České zemské komise*, *Ochrana mládeže* 1, č. 4, 1911, s. 44.

Členstvo se dělilo podle prvních stanov na čestné, zakládající, dále zde byli členové činní a nakonec dobrodinci Komise. Činní členové platili příspěvek přinejmenším 2 K ročně, dobrodinci Komise ročně 10 K, členové zakládající ročně 100 K, nebo jednou provždy 1000 K. Čestné členy jmenovala valná hromada pro zásluhy za souhlasu minimálně 3/4 přítomných.¹²⁷

Orgány komise byla valná schůze, ústřední výbor, pracovní odbory a prezidiální komise.¹²⁸ Podívejme se, jak byl organizován v počátcích existence ústřední výbor. Po návrhu výboru bylo voleno 9 členů ústředního výboru. Kromě těchto členů volených zde ještě působilo 9 členů virilních, které vysílalo c. k. místopředsedství, Zemský výbor království českého, Česká sekce c. k. zemské školní rady, C. k. vrchní zemský soud, Knížecí arcibiskupská konsistoř pražská, c. k. finanční prokuratura, Královský český zemský nalezinec, zemské české organizace učitelstva, Zemská zdravotní rada. Rovněž se skládal z 9 členů kooptovaných. Celkem měl tedy ústřední výbor 27 členů.¹²⁹

V roce 1917¹³⁰ jsou přijaty nové stanovy a sdružení změnilo název na „Česká zemská komise pro péči o mládež (Česká ústředna pro mládež) v království českém“ (dále ČZK). Sídlem byla Praha a jednací řečí jazyk český.¹³¹ Od roku 1933 je užíván název „Zemské ústředí péče o mládež v Čechách“.¹³²

Po změně stanov v roce 1917 již není jmenován ústřední výbor, ale jeho funkci zastává správní výbor. Správní výbor se skládal nejvýše z 63 členů, a to z 21 volených valnou schůzí, 21 virilistů a 21 členů jmenovaných správním výborem. Virilní členové byli vysíláni obdobnými institucemi jako při stanovách předešlých u ústředního výboru, kromě c. k. finanční prokuratury. Navíc mohla vysílat členy Česká eugenická společnost v Praze, spolek Ochrana matek a kojenců v král. českém, Český zemský pomocný spolek pro nemocné plicními chorobami, Zemský spolek pro léčbu a výchovu

---

127 L. HAŠKOVEC, *Ochrana mládeže*, s. 32-33. (Publikovaná část stanov).

128 *Tamtéž*, s. 33.

129 Srov. V. NEDOMA, *Ochranná péče o mládež...*, s. 70-71.

130 K návrhu těchto stanov se místy kriticky a někdy s vlastním doporučením a dodatky vyjadřuje i med. rada dr. Batěk na schůzi správního výboru Okresní komise v Hradci Králové dne 12. prosince 1916. Návrhy dr. Batěky byly po krátké debatě přijaty celým správním výborem a doporučeny s odůvodněním Zemské komisi (SOKAHK, f. OPM HK, kn. č. 26, Zápis o schůzi správního výboru dne 12. prosince 1916).

131 *Stanovy České zemské komise pro péči o mládež (České ústředny pro mládež) v království českém, Ochrana mládeže* 6, č. 6-7, 1915, s. 186.

132 SOKAHK, f. OPM Nechanice, kn. č. 5, Oběžník čís. 1 z 16. ledna 1934.

zmrzačelých v král. českém, Zemský spolek pro výchovu a zaopatření slepých v král. českém, Spolek pro zřízení lidového sanatoria pro choroby nervové v král. českém, Spolek pro blaho epileptiků v Praze, Spolek pro zřízení a vydržování čs. dětské nemocnice a chorobince v Praze.¹³³

Členstvo bylo od r. 1917 nově děleno na členy čestné, zakládající, přispívající a činné. Činné členy jmenoval správní výbor pro zásluhy, které si získali svou činností v oboru sociální péče o mládež. Činnými členy byly však také všechny české okresní komise a jiné organizace jim podobné. Jiné místní organizace se stávaly činnými členy Ústředny, když byly výborem za takové přijaty. Činnými členy ČZK se také stávaly delegáti úřadů a korporací, kterým náležel virilní hlas ve správním výboru. Ti, kdo přispěli částkou menší než 10 K ročně, se stali příznivci Ústředny. Orgány Komise byly ustanoveny valná schůze, správní výbor, čestné předsednictvo, prezidiální rada, pracovní odbory a důvěrníci.

Valná schůze se řádně scházela jednou do roka. Mimořádně se svolávala na žádost minimálně 50 členů, nebo z rozhodnutí správního výboru. Valnou schůzi svolával předseda, případně jeho zástupce dva týdny napřed. Mohli se jí zúčastnit s hlasovacím právem všichni členové Ústředny. Schvalovala zprávy o činnosti výboru a účty za minulý rok. Rozhodovala po návrhu správního výboru o změně stanov a zrušení Ústředny. Volila členy výboru, tři kontrolory účtů a dva jejich náhradníky. Radila se a jednala o rozličných otázkách sociální péče o mládež. Usnášeníschopná byla od desetiprocentní účasti členstva, pokud se nedostavil včas požadovaný počet, konala se za půl hodiny při jakékoliv účasti schůze nová. Rozhodovala většina hlasů, předseda se účastnil hlasování pouze při rovnovážném výsledku hlasování. Avšak o změně stanov rozhodovala po návrhu správního výboru valná schůze za přítomnosti přinejmenším jedné třetiny všech členů. Ke změně byla potřebná dvoutřetinová většina. Pokud se podvakrát nesešlo nejmenší požadované množství členů, bylo možno rozhodovat i za menšího počtu.

Správní výbor se scházel nejméně jednou za čtvrt roku. Ze svého kruhu volil na tři roky předsedu, tři místopředsedy, pokladníka, dva jednatele, i jiné osoby a členy prezidiální rady na jeden rok. Vymezoval obor působnosti prezidiální rady a

¹³³ *Nové stanovy České zemské komise pro péči o mládež (České ústředny pro mládež) v království českém, Ochrana mládeže 7, č. 8, 1917, s. 202-203.*

jednotlivých osob. Jmenoval protektora a čestné předsednictvo Ústředny a stanovoval jejich pravomoc. Jmenoval členy pracovních odborů a důvěrníky Ústředny. Navrhoval změny stanov a zrušení samotné Ústředny. Schvaloval v rámci stanov jednací a organizační řády, jimiž se podrobněji upravovala působnost Ústředny a jejích orgánů. Schvaloval a vydával instrukce, řády, správní pravidla, jimiž se měla řídit činnost ústavů, zařízení, úřadoven, úředníků a zřízců Komise. Dbal na zachování těchto předpisů. Spravoval jmění i jím disponoval. Přípravoval zprávy a návrhy pro valnou schůzi. Rozhodoval o všech věcech spolku, pokud nebyly vyhrazeny valné schůzi nebo prezidiální radě. Byl usnášeníschopný za přítomnosti nejméně 11 členů. Při volbách rozhodovala nadpoloviční většina přítomných hlasů. Pokud uznal správní výbor za důležité, jmenoval ze zvláště způsobilých jedinců důvěrníky Ústředny v obcích toho vyžadujících.

Prezidiální rada se skládala ze stálých funkcionářů výboru a z těch, kdo byli za její členy výborem zvoleni. Členů nesmělo být více než 21 a měli bydlet v Praze nebo v sousedních obcích pro snazší vykonávání úkolu. Předseda svolával schůze rady nejméně jednou za čtrnáct dní. Vyřizovala běžné záležitosti Komise v rámci, který ji vymezil výbor. Přípravovala návrhy pro výbor ve věcech, o kterých jí nepříslušelo rozhodovat. Každý návrh určený výboru k rozhodnutí musel nejdříve projít radou, pokud tomu nezabránila bezodkladnost. Usnášeníschopná byla v přítomnosti předsedy nebo jeho zástupce a přinejmenším tří dalších členů. Za svou činnost byla zodpovědná správnímu výboru, jemuž o ní předkládala zprávy.

V čele ČZK stál předseda. Řídil valné schůze, schůze výboru a prezidiální rady. Náleželo mu formální i věcné řízení činnosti Komise. Zastupoval spolek navenek, případně některý z jeho náměstků. Předseda nebo jeho zástupce podepisoval listiny spolu s jedním členem výboru.

Z důvodu účelné součinnosti všech organizací na ochranu mládeže bylo možné, aby se takové další instituce přičlenily organicky k ČZK jako spolky sdružené. Sdružený spolek musel být uznán výborem Ústředny. Tento spolek, ale nesměl být členem činným. Takovýto spolek měl nárok na mravní a hmotnou podporu.¹³⁴

Plánem ČZK bylo organizovat péči o mládež, podněcovat k činnosti již existující

134 Srov. *Nové stanovy České zemské komise...*, s. 199-206. (Předchozí dvě strany jsou postaveny na parafrázích uvedeného zdroje).

orgány a doplňovat činnost veřejných i soukromých orgánů a institucí v oblasti péče o mládež zdravou i nemocnou. Ale za hlavní obor své činnosti považovala organizaci. Činnost praktická byla chápána v rámci zemské komise jako subsidiární tam, kde to přesahovalo síly okresních komisí. K těmto úkolům náležela výchova a opatření ve prospěch dětí tělesně, duševně handicapovaných a společensky narušených. Pro tyto účely vydržovala Zemská komise odborné ústavy. K dalším úkolům patřilo poskytování výchovných příspěvků na děti v rodinách, a to buď přímo vlastním rodičům, příbuzným nebo cizím pěstounům.¹³⁵

Hmotné prostředky získávala Komise z členských příspěvků, z darů a odkazů, z příspěvků veřejných korporací, z výnosů vlastního jmění, z výnosu spolkových podniků a ze subvencí.¹³⁶ Česká zemská komise vydávala časopisy. Před válkou se sociálními potřebami mládeže na českém území zabývaly hlavně dva časopisy. V Čechách to byla Ochrana mládeže a na Moravě Ochrana dítěte. Velká válka však vedla k zastavení jejich vydávání. V roce 1922 začala Česká zemská komise v Čechách a na Moravě vydávat měsíčník „Péče o mládež“ ve spolupráci s Ústřednou pro péči o mládež v Opavě a s Československým Červeným křížem na Slovensku a na Podkarpatské Rusi. Časopis měl být společným orgánem pro péči o mládež v republice. Byl vydáván za účelem šíření zájmu péče o mládež a jeho vědeckého prohloubení.¹³⁷ Tento časopis se zabýval převážně tematikou sociálně zdravotní péče o mládež. Tato sociální péče byla v chápání České zemské komise úhelným kamenem celé sociální péče a v tomto chápání i „*nadějí na ozdravení sociálních poměrů československého národa*“.¹³⁸ Již v prvním čísle je upozorňováno s malým přeháněním, že novodobé poměry hospodářské a kulturní způsobují postupný rozklad rodiny. „*Rozklad tento jeví se v tom, že velice mnoho rodin není s to, aby svým dětem poskytly onoho základu tělesné, duševní i mravní zdatnosti, kterého právě nynější složitý život společenský vyžaduje.*“¹³⁹ Následkem tohoto rozkladu měla být vysoká kojenecká úmrtnost, nedostatečná péče o děti tělesně a duševně

---

135 V. NEDOMA, *Ochranná péče o mládež...*, s. 72 - 74. V ústavech koncem roku 1914 vydržovala přibližně 200 dětí a v koloniích ve stejné době 90. Výchovné příspěvky koncem roku 1914 zprostředkovávala přibližně ve 400 případech. (*Tamtéž*, s. 74-75).

136 L. HAŠKOVEC, *Ochrana mládeže*, s. 32.

137 SOKAHK, f. OPM HK, k. 35, inv. č. 128, Zpráva o činnosti České zemské komise pro ochranu dětí a péči o mládež v království Českém.

138 *Našim čtenářům*, *Péče o mládež* 1, č. 1, 1922, s. 1.

139 *Tamtéž*.

handicapované, špatná mravní výchova mládeže a s tím související zvýšený počet dětí sociálně narušených. Podle dr. Kallaba patřila sociální péče o mládež mezi ty oblasti, které může stát jenom velmi draze a nekvalitně zařídit, protože jde o péči, která má nahradit péči rodinnou.¹⁴⁰ Z tohoto důvodu ji nebylo nutno svěřit pouze orgánům státním. Bylo nutné vyčlenit úkoly, které stát plnit může a úkoly, které by měla obstarávat organizovaná soukromá dobročinnost. Tato soukromá dobročinnost rozhodně neměla být nahodilá, ale měla být plánovitá, postavená na vědeckých základech.¹⁴¹ Po osmi ročnících hodnotilo samo ZÚPM časopis podle zpráv z různých stran jako vyhovující zcela potřebě a patřící mezi nejlepší odborné listy v oboru péče o mládež.¹⁴² Spolu se Sdružením pracovníků sociální péče, Čsl. ochranou ženských zájmů a jinými korporacemi vydávala rovněž periodikum Sociální péče. Také vydávala celou řadu publikací a odborných knih zaměřených na tematiku péče o mládež. Vycházela knihovnička Komise.¹⁴³ Konala a organizovala přednášky.

Jedním z nejzávažnějších bodů činnosti ČZK byla výchova dětí v ústavech. Tato výchova se profilovala jako výchova dětí sociálně nenarušených, výchova dětí společensky narušených, výchova dětí tělesně handicapovaných, výchova dětí duševně handicapovaných a péče o mládež dorůstající.¹⁴⁴

V roce 1921 navázala ČZK kontakt s Mezinárodní Unií pro záchranu dětí v Ženevě.¹⁴⁵ Na počátku 20. let 20. století se také stala prvním spolkem z ČSR, který se stal členem Mezinárodního sdružení na ochranu mládeže v Bruselu. Sdružení přislíbilo ČZK zveřejňování zpráv zabývajících se péčí o mládež v Československu ve svém Bulletinu.¹⁴⁶

---

140 *Tamtéž*, s. 2

141 *Tamtéž*.

142 SOKAHK, f. OPM HK, k. 2, inv. č. 62, Oběžník č. 2.

143 Knihovna České zemské komise pro ochranu dítek a péči o mládež v král. českém; Knižnice Zemského ústředí péče o mládež v Čechách (Jako první svazek této knihovny vyšla v Praze publikace Vojty Beneše „O nejkrásnějším vlastenectví“. Vojta Beneš byl předseda Zemského ústředí péče o mládež a senátor. V roce 1930 v rozhlase snad poprvé vyslovil heslo: „V dětech je národ věčný.“; Vojta BENEŠ, *O nejkrásnějším vlastenectví*, Praha 1937).

144 *Péče České zemské komise o děti v ústavech*, Péče o mládež 1, č. 1, 1922, s. 24.

145 Tato organizace byla založena v lednu 1920 dvěma spolky, které se angažovaly pro záchranu dětí v zemích postižených válkou (Save the Children Fund v Londýně a le Comité Suisse de Secours aux Enfants v Bernu) a Mezinárodním výborem Červeného kříže v Ženevě. (*Mezinárodní Unie pro záchranu dětí v Ženevě*, Péče o mládež 2, č. 1, 1923, s. 28)

146 *Česká zemská komise pro péči o mládež v Praze prvním členem Mezinárodního sdružení na ochranu dítek z Č. S. R.*, Péče o mládež 2, č. 2, 1923, s. 51.

Odbory pracovní ČZK se mohly zřizovat kdykoliv pro jednotlivá odvětví působnosti. Předsedal jim pověřený člen ústředního výboru. Jejich působnost byla vymezována výborem a jednacími řády.¹⁴⁷ Zpočátku se profily jako odbor organizační. Organizační odbor pečoval o soustavnou organizaci ochranné péče o mládež po celém království českém. Ve směru tom organizoval okresní komise pro péči o mládež i jiných místních organizací pro ochranu mládeže. Věnoval velkou pozornost zavedení instituce poručníků z povolání. Lékařský odbor vykonával bezplatnou lékařskou prohlídku dětí, umisťoval děti v příslušných odborných ústavech. Pořádal odborné kursy (např. kurzy o péči o novorozence a kojence). Pedagogický odbor pořádal odborné přednášky a sjezdy, podporoval rozvoj pomocného školství v Čechách. Vedle toho založil Sdružení pro výzkum dítěte. Sociálně-politický odbor vyvolával zájem o zákonodárství a podával dobrozdání o osnovách zákonů, pokud se týkaly péče o mládež. Živnostenský odbor se staral o mládež škole odrostlou zřizováním učňovských besídek, zprostředkováním míst učňům atd. Staral se o získávání hmotných prostředků pro účely České zemské komise a spravoval její hospodářství. Činnost odborů byla doplněna zřízením zvláštní poradny při ČZK, v níž se dostávalo porady lékařské, právní a pedagogické zákonným zástupcům dětí, jakož i porady ohledně umístění dorůstajících dětí v živnostenských a v jiných zaměstnáních.

Česká zemská komise pro ochranu dítek a péči o mládež v království českém měla v roce 1912 poradní odbory: 1) Živnostenský odbor; 2) Lékařský odbor; 3) Pedagogický odbor; 4) Sociálně-politický odbor; 5) Organizační odbor; 6) Finanční odbor.¹⁴⁸

Zemské ústředí péče o mládež mělo v roce 1941 pracovní odbory: 1) Ochrana matek a dětí; 2) Péče o děti osiřelé, opuštěné a bez domova; 3) Podpůrná péče v rodinách; 4) Péče o dorost; 5) Péče o handicapovanou mládež; 6) Právní ochrana mládeže; 7) Hromadné poručenství; 8) Prázdninová péče.

Do 31. 12. 1947 trvá činnost založená na podkladě spolkovém. V roce 1948 používá při uvádění svého názvu Zemské ústředí péče o mládež v Čechách - Spolek v

---

147 L. HAŠKOVEC, Ochrana mládeže, s. 33.

148 NA, f. ZÚPM, k. 221, Přehled činnosti České zemské komise pro ochranu dítek a péči o mládež v království Českém v roce 1912.

likvidaci.¹⁴⁹

ČZK viděla jako účelné pro péči o mládež místní decentralizaci na úrovni menších teritoriálních obvodů. Protože zde již existovaly určité snahy, jako sirotčí komise okresní zřízené podle instrukce zemského výboru království českého ze dne 16. dubna 1904 č. 22.925, sirotčí rady v jednotlivých obcích existující z iniciativy soudů vrchnoporučenských a výchovné rady, jež vznikly v některých okresech z popudu učitelstva, nemohla je ČZK neakceptovat. Bylo zapotřebí sloučit všechny tyto stávající organizace. Okresními pobočkami těchto zemských komisí se staly Okresní komise pro péči o mládež, organizované na dobrovolném principu.¹⁵⁰ V Čechách začaly okresní komise vznikat již roku 1904 na popud zemského výboru.¹⁵¹ Instrukcemi správce Zemského sirotčího fondu vydanými v roce 1904 bylo doporučeno všem okresním výborům, „aby ve smyslu § 37 chudinského zákona zřídily pro svůj obvod okresní komisi pro péči o mládež složenou z osob k tomu zvláště způsobilých a ochotných. Tyto okresní komise nebyly však útvaru spolkového. Pokud byly zřízeny, tvořily součást administrativního aparátu okresních výborů“¹⁵². Tyto okresní komise rozdělovaly jak finance, tak ošacení a stravu.¹⁵³

V roce 1909 bylo založeno deset okresních komisí, r. 1910 osmnáct okr. komisí, r. 1911 dvanáct okr. komisí, r. 1912 deset okr. komisí, r. 1913 dvanáct okr. komisí a r. 1914 šest okr. komisí. V těchto počátcích byly předsedy většinou soudcové a okresní starostové.¹⁵⁴ K roku 1916 existovaly okresní komise asi ve 115 okresech. Obvody okresů zastupitelských v Čechách se až na několik výjimek kryly s obvody okresních soudů.¹⁵⁵ Nové okresní péče vznikaly i ve 20. letech 20. století. Například v roce 1923 vstupovaly v činnost nové Okresní péče o mládež v Žatci, v Králíkách, v Podbořanech a Žluticích.¹⁵⁶ V polovině 20. let 20. století bylo v Čechách něco málo přes 190 OPM (pokud nepočítáme péče o mládež ve Velké Praze, kde jich bylo 13), na Moravě těsně

---

149 SOKAHK, f. OPM HK, k. 4, inv. č. 60, Subvence msp na hromadné poručení a provádění vl. nař. 29/30 pro druhé pololetí 1947 z 8. 1. 1948.

150 O. MATOUŠEK a kol., *Základy sociální práce*, s. 117.

151 L. FASORA, *Centralizační trendy...*, s. 156.

152 SOKAHK, f. OPM HK, k. 2, inv. č. 63, Organizace dobrovolné péče o mládež.

153 O. MATOUŠEK a kol., *Základy sociální práce*, s. 117.

154 Ochrana mládeže 5, č. 4, 1915, *Zprávy o činnosti České zemské komise pro ochranu dětí a péči o mládež v království českém v r. 1914, přednesené na valné hromadě dne 27. března 1915*, s. 187.

155 V. NEDOMA, *Ochranná péče o mládež...*, s. 72.

156 *Nové okresní péče o mládež*, Péče o mládež 2, č. 4, 1923, s. 108.

pod 80 a ve Slezsku 13 OPM.¹⁵⁷ V roce 1946 existovalo v Čechách přes 200 OPM (pokud nepočítáme Prahu hl. město, kde bylo 16 místních péčí), na Moravě přes 80, ve Slezsku 15 a na Slovensku přes 80 OPM.¹⁵⁸ Téhož roku měly OPM a ČZPM 32 poraden pro ženy těhotné a matky; 659 poraden pro matky a děti; 171 sociálně-zdravotních pracovních z povolání; 77 porodních asistentek obvodních z povolání; 45 útulků pro děti na venkově; jedny jesle pro kojence a batolata; 825 stravovacích stanic; 800 ošacovacích stanic; 49 prázdninových osad, kolonií, táborů atd.; 6 stálých ozdravoven a léčeben; 72 okresních dětských domovů; 19 domovů pro dorost; 86 úřadoven s hromadným poručenstvím a s potřebným, personálem z povolání, i s vedlejším zaměstnáním; 59 okresů, které soustavně organizovaly zubní péči o školní mládež, a k tomu měla ČZPM dva pojízdné zubní ústavy; dva ústavy pro matky a kojence; čtyři odborné ústavy pro mládež handicapovanou; jednu úřadovnu při soudu mládeže; jednu odbornou poradnu pro výzkum a třídění mládeže s handicapem; jednu ozdravovnu pro matky.¹⁵⁹

Činnost okresních péčí o mládež měla specifický ráz, odlišný od jiných spolků a organizací. Okresní péče byly soukromé spolky, zřizované podle spolkového zákona, ale chtěly a měly znamenat více. „*Chtějí míti povahu veřejného úřadu a mají i podle přání ministerstva sociální péče býti výkonnými a pomocnými orgány ministerstva i jiných úřadů veřejné správy.*“¹⁶⁰ Tato dvoukolejnost vyústila v organizační potíže.

Pro umožnění součinnosti mezi veřejnými a soukromými orgány byl ustanoveno, aby se správní výbor skládal z šesti členů volených, šesti virilistů a z šesti osob kooptovaných z řad k tomu způsobilých osobností. Virilisty vysílal okresní výbor, c. k. okresní soud, c. k. okr. školní rada, lékařská komora pro království české, okresní konference učitelstva, hlavní farní úřad. Okresní komise byly tedy ústřednou dobrovolné ochranné péče, ale i ústřednou pro péči veřejnou a pojítkem mezi nimi.¹⁶¹

Předpokládalo se, že v budoucnu budou okresní komise zákonodárnou cestou

---

157 Počítáno podle publikace *Soupis zařízení sociální péče o mládež v republice Československé*, Praha 1925, s. 188-189.

158 Počítáno podle publikace *Ústavy a zařízení pro péči o mládež v republice Československé*, Praha 1947, s. 127-131.

159 Srov. B. VÍTEK, *Sociálně-zdravotní péče...*, s. 83.

160 Antonín KOSTINEC, *O organizaci práce v Okresních péčích o mládež, referát přednesený při zemském sjezdu Okresních péčí o mládež v Praze*, *Péče o mládež* 1, č. 10, 1922, s. 289.

161 Srov. V. NEDOMA, *Ochranná péče o mládež...*, s. 72-73.

prohlášeny za pomocné a poradní orgány veřejných úřadů v péči o děti potřebné ochrany. Podobně i ČZK se měla stát pomocným a poradním orgánem zemského výboru a měla podporovat ústřední úřady zemské, do jejichž agendy také veřejná péče o mládež náležela, jako místodržitelství, c. k. zem. školní rada, c. k. vrchní soud zemský apod.¹⁶²

ČZK byla pojítkem a střediskem všech komisí okresních, měla ale také doplňovat jejich činnost „v těch oborech péče ochranné, které rázem svým vymykají se z jejich působení přesahující jejich síly a schopnosti“¹⁶³. Zemská péče o mládež měla podobné úkoly a složení jako OPM, ale s rozdílem v tom, že do kompetence zemské péče o mládež přináležela i péče o děti s handicapem a společensky narušené.¹⁶⁴

Pokyny ČZK, ZÚPM směřované OPM byly zprostředkovávány za pomoci oběžníků, směrnic, nařízení, ale také ve formě speciálních publikací, jako např. rámcový pracovní program atd.¹⁶⁵

V roce 1921 vydalo ministerstvo sociální péče výnosem čís. 3188/A-21 z 23. 3. 1921 vzorové stanovy pro okresní péče o mládež. Podle těchto stanov se postupně přeměnily všechny okresní komise pro péči o mládež ve spolky pod jednotným názvem „Okresní péče o mládež“.¹⁶⁶

Okresní péče o mládež (dále OPM) prodělaly na počátku 20. let 20. století proměnu, kdy se z institucí soukromých a spolkových stávaly poloúřední orgány, které měly převzít agendu spadající do rámce ministerstva sociální péče. Tato změna byla provedena stanovami a projednávána na župních sjezdech, které byly konány v péči zmíněného ministerstva. Cílem byl dokonale vybudovaný a soustředěný sociální útvar, dobré organizační spojení jednotlivých odborů, koordinace jednotlivých pracovních složek a také zabránit nebezpečí zbyrokratizování sociální péče.¹⁶⁷ Jedním z důvodů byla také životnost „podniku“, aby tam, kde jednotlivé složky vyrostly z práce a iniciativy jednotlivce, který byl jejich jedinou oporou, s jeho odchodem nezankla.

---

162 Srov. *Tamtéž*.

163 *Přehled činnosti České zemské komise pro ochranu dětí a péči o mládež v král. Českém v roce 1912*, Ochrana mládeže 3, č. 6, 1913 za s. 246.

164 Srov. B. VÍTEK, *Sociálně-zdravotní péče...*, s. 82.

165 SOkAHK, f. OPM HK, k. 3, inv. č. 63, Rámcový pracovní program.

166 *Tamtéž*, k. 2, inv. č. 63, Organizace dobrovolné péče o mládež.

167 *Tamtéž*, kn. č. 1, inv. č. 2, Zpráva o činnosti Okresní péče o mládež v Hradci Králové od 29. října 1920 do 31. prosince 1921, s. 5-6.

Volnost byla ponechána všem odborům sociální péče po stránce finanční i organizační. Nové stanovy předpokládaly široce rozvětvenou činnost, jejímž základem měla zůstat péče o sirotky, kteří byli chápáni jako nejvíce potřebující pomoci v souvislosti s jejich platným a rovnocenným začleněním do společnosti. Stanovy zdůrazňovaly činnost organizační a propagační, ale ponechávaly prostor osobní iniciativě a působení ochotných spolupracovníků na poli sociální práce. Finanční otázka byla chápána v roce 1922 ještě jako nerozřešená, i když stanovy se jí zabývaly v § 4. Ve zprávě OPM v HK z roku 1922 se setkáváme s kritikou § 4 stanov a je požadováno, aby na prvním místě z pramenů stály zákonem stanovené subvence státu, zemí, žup, okresů a obcí, čímž by byl zajištěn podklad pro činnost.¹⁶⁸

V období první republiky náleželo vykonávat veřejný dozor nad péčí o děti osiřelé a opuštěné soudům poručenských zemských výborů, v Čechách pak ještě okresním výborům. Ve skutečnosti vykonávaly dozor za tyto orgány veřejné ponejvíce OPM, a to jednak svými funkcionáři, ale hlavně důvěrníky OPM. Důvěrníci tvořili sbor, který se měl scházet nejméně jednou do roka k poradě a měl podávat zprávu o svých poznatcích předsednictvu okresní péče. Důvěrníci také vysílali do správního výboru nejméně tři své členy.¹⁶⁹

Okresní péče o mládež měly také na starost zřizování úřadoven při některých soudech. Vzhledem k účinnému doporučení ministerstva spravedlnosti bylo v Čechách zřízeno k počátku roku 1922 30 úřadoven a u 14 z nich obstarávaly agendu OPM. Ministerstvo spravedlnosti poskytovalo státní subvenci na „*zřizování a udržování úřadoven (náhrada nákladů administrativních, personál, tiskopisy, místnosti, otop, světlo atd.)*“¹⁷⁰, zatímco ministerstvo sociální péče subvencovalo „*vlastní ochrannou činnost úřadoven (podpory důvěrníků, mládeže atd.)*“¹⁷¹.

Roky druhé světové války samozřejmě kladly na okresní péče o mládež mimořádně vážné, zvýšené a odpovědné požadavky a úkoly. Bylo zapotřebí tisíců dalších spolupracovníků a zvoleno v roce 1940 heslo, které zůstávalo i později v platnosti: „*Co Čech, to člen Okresní péče o mládež*“. OPM dokázaly přátelsky

168 SOkAHK, f. OPM HK, kn. č. 1, inv. č. 2, Zpráva o činnosti Okresní péče o mládež v Hradci Králové od 29. října 1920 do 31. prosince 1921, s. 6.

169 A. TŮMA, *Právní základy sociální péče...*, s. 99

170 *Zřizování úřadoven pro péči o mládež při soudech*, Péče o mládež 1, č. 3, 1922, s. 86.

171 *Tamtéž*.

spolupracovat i s jinými institucemi, pokud šlo o práci pro blaho českých dětí. Válečné roky potvrzovaly, že OPM zůstávají vedoucími činiteli v sociálně zdravotní péči o mládež. „*Výsledky práce a pohotovost k činům znovu dokázaly, že Okresní péče o mládež vyrostly z národa a že národ s nimi počítá jako se spolehlivým a věrným spolupracovníkem za šťastnou budoucnost svých dětí.*“¹⁷²

Rok 1940 byl Zemskou péčí o mládež hodnocen jako rok úspěšné činnosti Místních péčí o mládež - rodičovských sdružení. Tato sdružení podle Zemské péče dobře pochopila součinnost s okresními péčemi o mládež a dobře se včlenila do její práce. Místní péče o mládež představovaly větve okresních péčí o mládež. „*Z kmenů zemských péčí o mládež vznikala v jednotlivých soudních okresech okresní střediska péčí o mládež a ta pak se členila v místní péče o mládež, odbory ochrany matek a dětí i jiné pracovní odbory, v poradny a jiná zařízení a pronikala ve veřejných poručnících, sociálních a zdravotních pracovnících a zvláště v síti důvěrníků až do nejposlednějších vesniček a městských koutů.*“¹⁷³ Místní péče jako konečné větve organizace přicházely v přímý styk s potřebnou mládeží.¹⁷⁴

Přibližný počet tří set okresních péčí o mládež v českých zemích ve druhé polovině 40. let znamenal velký vývoj od doby před první světovou válkou. Tyto početné okresní péče se naplní své činnosti, organizací péče a svou strukturou velmi podobaly, ale lišily se konkrétní cestou, jíž naplňovaly určené poslání a cíle.

---

172 SOkAHK, f. OPM HK, k. 1, inv. č. 60, pozdravný přípis k valné schůzi OPM ze 7. 4. 1941.

173 V. KRATINA, *Pohled zpět a do budoucna*, s. 9.

174 Srov. Jiří TRAPL, *Poslání Zemské a Okresní péče o mládež v Čechách. (Projev předsedy ZÚPM prof. MUDr. Jiřího Trapla na schůzi pres. rady)*, *Péče o mládež* 18, č. 1, 1939, s. 3.

3. Struktura Okresní péče o mládež v Hradci Králové

3. 1. Organizace péče

Dřívější jméno Okresní péče o mládež v Hradci Králové (dále OPM v HK) bylo Okresní komise. Tato komise byla založena 10. prosince roku 1910. Její činnost se od roku 1910 podobala činnosti jiných komisí, jak je možno srovnat podle časopisu Ochrana mládeže, vydávaném Českou zemskou komisí v Praze.¹⁷⁵ Působnost OPM se vztahovala na soudní okres královéhradecký (obr. 16) s rozlohou 273, 64 km² a 55 obcemi. V roce 1935 měl tento okres 70.602 obyvatel české národnosti, roku 1946 se jednalo o 75.758 obyvatel.¹⁷⁶ Okresní komise se řídila předepsanými stanovami a snažila se probouzet, posilovat a soustřeďovat veškerou svépomocnou činnost pro ochranu mládeže. „*Usilovala tudíž o to, aby se stala ústřednou dobrovolné ochranné péče v celém okresu královéhradeckém.*“¹⁷⁷ Brzy po vykonaných přípravných pracích byla provedena nutná šetření a založen katastr dětí potřebných ochrany.

České zemské komisi byly podávány informační zprávy o žadatelích z okresu s návrhy na udělení podpor. Rovněž jí bylo odpovídáno na dotazy o umístění dětí podporovaných z veřejných fondů, na dotazy o zprostředkování místa učňům. Úřadům byly zprostředkovávány zprávy o zjištěných závadách. Pro dozor nad dětmi, které užívaly podpor z rozličných fondů, komise ustanovila a platila poručníka z povolání.

V době první světové války přibyla k těmto činnostem ještě péče o válečné sirotky, vymáhání různých podpor apod. Po válce byl ve spojitosti se speciálně zřízenými fondy založen katastr sirotků po legionářích. Legionářům byla podle zpráv důvěrníků dávána dobrozdání k žádostem pro kancelář Čsl. legií v Praze.

V Hradci Králové usnadňovala činnost OPM spolupráce a styk komise s místním okresním soudem, s okresním výborem, s místní okresní školní radou, s úřadem policejním a hlavně se školami. Také se ukázalo jako příhodné, „že někteří členové

---

175 SOKAHK, f. OPM HK, kn. č. 1, inv. č. 2, Zpráva o činnosti Okresní péče o mládež v Hradci Králové od 29. října 1920 do 31. prosince 1921, s. 7.

176 *Tamtéž*, k. č. 35, inv. č. 126; *Tamtéž*, kn. č. 15, inv. č. 16, Výroční zpráva Okresní péče o mládež v Hradci Králové za rok 1935, s. 5 a kn. č. 25, inv. č. 26, Výroční zpráva Okresní péče o mládež v Hradci Králové za rok 1946, s. 6.

177 *Tamtéž*, kn. č. 1, inv. č. 2, Zpráva o činnosti Okresní péče o mládež v Hradci Králové od 29. října 1920 do 31. prosince 1921, s. 7.

výboru Okresní komise byli zároveň činovníky místního i okresního komitétu Čsl. péče o dítě, že byli členy chudinského odboru při měst. obci, zasedali v komisích vyživovacích a zásobovacích a jiných organizací, vzniklých z mimořádných poměrů válečných“.¹⁷⁸ Tato několikerá činnost některých členů v sociální péči se nakonec ukázala na jedné straně jako výhoda, protože bylo zabráněno dezorganizaci a roztržtosti. Tito členové se setkávali s rodinami jim již známými a mohli tedy dobře odhadnout skutečné potřeby daných jedinců při distribuci z daru Hooverova¹⁷⁹ nebo z daru Amerického a Čsl. kříže aj. Ukázalo se také, že při činnosti tolika dobročinných institucí na stejném může vzniknout nehospodárnost. Sekční šéf dr. Tůma se zabýval myšlenkou soustředění činností sociální péče a v Hradci Králové se jí snažila, jakožto důležitou a vhodnou, uvést v činnost spisovatelka a členka městské rady Libuše Baudyšová (obr. 12).¹⁸⁰

Dne 22. ledna 1922 se konal z podnětu ministerstva sociální péče v Hradci Králové sjezd pracovníků o mládež z župy královéhradecké. Přítomni byli zástupci z okresních komisí pro péči o mládež v Dvoře Králové, Hořicích, Dolní Rokytnici, České Skalici, Trutnově, Vysokém n. Jizerou, Žacléři, Novém Bydžově, Chlumci n. Cidlinou, Jaroměři, Novém Městě, Náchodě, Opočně, Pardubicích a Hradci Králové. Schůzi sjezdu řídil předseda ČZK sekční šéf dr. Tůma. Sjezd měl nejenom podat obraz sociální péče o mládež a znázornit směrnice, jakými se má do budoucna ubírat, ale také

---

178 SOKAHK, f. OPM HK, kn. č. 1, inv. č. 2, Zpráva o činnosti Okresní péče o mládež v Hradci Králové od 29. října 1920 do 31. prosince 1921, s. 8.

179 Dr. Herbert Hoover (1874-1964) po skončení 1. světové války navštívil také Československo a řídil velikou vyživovací akci. 5. března 1938 byl jako bývalý prezident USA na Karlově univerzitě v Praze prohlášen doktorem filosofie honoris causa. Jeho akci považoval ve svém projevu při této příležitosti ministr zahraniční dr. Kamil Krofta za „světlo naděje“ pro beznadějně zbídačelé lidstvo ve střední Evropě. (Srov. Péče o mládež 17, č. 4, 1938, s. 119).

180 Libuše Baudyšová (1877-1954) se narodila se 9. února 1877 v Poděbradech. Po převratu r. 1918 se stala členkou městské rady a okresní správní komise královéhradecké. Obstarávala referát chudinské a sociální péče. Účastnila se práce v řadě sociálně a sociálně-zdravotně zaměřených spolků. Významně se zasloužila o postavení domu OPM v Kotěrově ulici čp. 627. „Byla spojku sociální péče veřejné s činností dobročinných organizací soukromých a snažila se usilovně vždy o to, aby péči soukromé dostalo se právního podkladu a byla jí zejména zajištěna stabilita finanční.“ (Péče o mládež 16, č. 3, 1937, s. 89) Libuše Baudyšová preferovala v sociální práci spolupráci sociální pracovníce z povolání a sociální pracovníce dobrovolné. Sociální pracovníce z povolání např. při práci na venkově nemohla tak dobře využít své znalosti získané odborným studiem, protože neznala místní poměry tak dobře, jako tomu bylo u pracovníce dobrovolné. K sociální pracovníci z povolání také matky dětí přistupovaly z počátku s nedůvěrou, protože za práci byla placena a pokud přicházela z nějakého většího města, byla nedůvěra o to větší. Na druhé straně dobrovolná pracovníce neměla erudici, kterou sociální pracovníce z povolání získala během svého zaměřeného studia, neznala tak dobře všechny současné možnosti péče. (Srov. Libuše BAUDYŠOVÁ, *Sociální pracovníce dobrovolná či z povolání*, Sociální pracovníce 3, 1934, 12-13).

poskytnout prostor rozhovořit se těm, kteří již v tomto oboru po řadu let pracovali, o svých zkušenostech a dát podněty zástupcům ústředních organizací.¹⁸¹ Byl zde také přítomen zástupce z ministerstva sociální péče, zástupci ČZK i delegát Československé péče o dítě. Referent dr. Jankovský z ministerstva sociální péče „*promluvil o budoucích úkolech veřejné i soukromé péče o mládež. Po převratu republikánské československé ministerstvo postaveno před úkol, aby roztroušená ustanovení soukromého i veřejného práva ochrany mládeže se týkající doplnilo, přivedlo v jakýsi systém a vyvolalo v život všechna zřízení potřebná k tomu, aby litera zákona mohla býti převedena v praxi.*“¹⁸² Sjezd mimo jiné ukázal, že je zde i za těžkých dobových podmínek řada občanů, kteří s nadšením a ochotně spolupracují.

Na základě výnosu Ministerstva sociální péče ze dne 11. 9. 1920 čj. 10.913 byla dosavadní Okresní komise pro péči o mládež reorganizována na Okresní péči o mládež v zastupitelském okrese královéhradeckém. Zemská správa politická v Praze měla schválit stanovy, které se týkaly této reorganizace. Zemská správa politická nezakázala na základě zákona č. 134/1867 ř. z., o právu spolčovacím ze dne 15. listopadu 1867, změnu stanov spolkem přijatou, která byla podáním 29. 9. 1922 oznámena a dle toho měl spolek nové jméno: „Okresní péče o mládež v Hradci Králové“ změnou předchozího: „Okresní komise pro péči o mládež (Sirotčí spolek) v Hradci Králové“. Spolek byl však i v rámci změněných stanov spolkem nepolitickým a nesměl politickou činnost vyvíjet, ani se jí zúčastnit. Dle těchto nových stanov bylo sdružení Okresní péče o mládež v obvodu svého okresu organizačním střediskem a ústředním vykonavatelem veškeré dobrovolné sociální péče o mládež, která potřebuje z jakýchkoli důvodů ochrany a pomoci k svému zdárnému vývoji tělesnému, rozumovému nebo mravnímu. Bylo také poradním pomocným orgánem těch činitelů veřejné správy, kterým byla sociální péče o tuto mládež uložena zákonem za povinnost. Podle toho náleželo Okresní péči o mládež zejména probouzet, vychovávat, prohlubovat a šířit porozumění a zájem pro úkoly sociální péče o mládež slovem i tiskem nejen u povolaných činitelů veřejných, ale zvláště v širokých vrstvách lidových. Dalším oborem působnosti bylo organisovat a sdružovat snahu a práci všech korporací a zařízení dobrovolné sociální

---

181 SOKAHK, f. OPMHK, kn. č. 2, inv. č. 3, Zpráva o činnosti Okresní péče o mládež v Hradci Králové za rok 1922, s. 8-9.

182 *Tamtéž*, s. 9.

péče o mládež v okrese k soustavné a úspěšné činnosti podle jednotného programu a na základě účelné dělby práce.¹⁸³ Pečovalo se o evidenci všech zařízení v okrese, rozsahu a stavu jejich činnosti. Potřebné informace se dostávaly k povolaným činitelům v oblasti sociální péče. Důležitou činností se stalo vyhledávání dětí, které potřebovaly pomoc a ochranu. S tím souvisela evidence dětí, žádostí a návrhů na poskytnutí péče, pomoci a potřebné výchovy. Neméně důležitou povinností bylo udržování stávajících zařízení, která zajišťovala ochranu dětem od narození až do 18 let. Jednalo se o poradny, útulky pro matky a kojence, jesle, opatrovny, mateřské školy, sirotčince, dětské domovy, ochrannovny, kolonie, útulky, učednické útulky. Ukončením školní docházky jejich pomoc pokračovala při vyhledávání vhodného zaměstnání za spolupráce dalších organizací k tomu určených. Jednalo se různé poradny a zprostředkovatelny. Nezapomínalo se ani na stránku tělesného a duševního rozvoje. Institucím veřejné správy ukládal péči o mládež zákon. Okresní péče o mládež mohla navrhnout těmto institucím opatření týkající se ohrožení správného vývoje dětí.¹⁸⁴

Paragraf 3. stanov o hromadném poručení (z povolání) uváděl, že podle ustanovení §54, první díle novely obec. zákoníku občanského č. 276/1914 ř. z. ze dne 12. října 1914 může být na sdružení Okresní péče o mládež přeneseno soudem poručení hromadné (z povolání). Výkonem povinností s převzetím této funkce mohl být pověřen úředník nebo funkcionář sdružení, který obstarával písemnosti i jinou jeho úřední agendu. Jinak platily o této působnosti OPM v HK předpisy a nařízení, která byla o poručení z povolání všeobecně vydána.

Členem sdružení OPM v HK se mohla stát každá osoba fyzická nebo právnická. Členové byli rozděleni na čestné, zakládající, přispívající a činné. Čestné členy jmenovala valná schůze po návrhu předsednictva a správního výboru za vynikající zásluhy o činnost sdružení. Zakládajícím členem se mohl stát ten, kdo složil pro účely sdružení najednou nebo v pěti ročních lhůtách za sebou jdoucích nejméně 200 Kč nebo pojistil sdružení stálým ročním důchodem nejméně 50 Kč. Přispívajícím členem byl ten, kdo platil roční příspěvek nejméně 5 Kč. Zakládající a přispívající členy přijímal správní výbor. Sazba placená zakládajícími a přispívajícími členy mohla být změněna a upravena usnesením valné schůze. Činné členy jmenoval správní výbor jako ty, kdo si

183 Srov. SOkAHK, f. OPMHK, k. 2, inv. č. 62, Stanovy Okresní péče o mládež.

184 Srov. *Tamtéž*.

to zasloužili svou činností v oboru sociální péče o mládež. Tímto členem se také stával ten, kdo byl ustanoven důvěrníkem Okresní péče o mládež, kdo byl členem správního výboru sdružení, nebo kdo byl jmenován poručníkem z povolání v obvodu působnosti Okresní péče o mládež.

Povinností členů bylo podporovat podle svých sil snahy a působení OPM v HK nejen placením stanovených příspěvků, ale zejména svou činností pro její úkoly. Členům příslušelo právo účastnit se jednání valných schůzí sdružení s právem hlasovacím.

Členství bylo ukončeno úmrtím, vystoupením a vyloučením na základě usnesení smírčího soudu. Za vystouplé mohl správní výbor označit ty členy přispívající, kteří po dva roky za sebou přes dvojí písemnou upomínku nezaplatili členské příspěvky.

Správními orgány OPM podle § 6 stanov byly a) valná schůze, b) správní výbor, c) předsednictvo, d) pracovní odbory, e) důvěrníci.¹⁸⁵

Řádnou valnou schůzi svolával správní výbor jednou do roka. Čas a místo valné schůze bylo oznámeno přinejmenším 14 dní napřed v denních listech, k tomu určených. Mimořádnou valnou schůzi svolávalo předsednictvo na žádost alespoň dvaceti členů nebo z rozhodnutí správního výboru. Valná schůze schvalovala rozpočet a účetní uzávěrky, jakož i zprávy o činnosti sdružení a zprávy revizorů účtů a pokladny. Volila 12 členů správního výboru na tři léta; dále volila na rok dva revizory účtů a pokladny a jejich dva náhradníky ze členů sdružení, kteří nebyli členy správního výboru. Schvalovala usnesení správního výboru o změně stanov a zrušení sdružení. Volila po návrhu předsednictva a správního výboru čestné členy.¹⁸⁶ Stanovovala sazbu příspěvků členů zakládajících a přispívajících. Volné návrhy pro valnou schůzi musely být osm dní před valnou schůzí oznámeny písemně předsedovi sdružení. Volné návrhy, s nimiž valná schůze projevila svůj souhlas, byly přikázány správnímu výboru, aby vzal v úvahu jejich provedení. Valná schůze byla způsobilá usnášet se, byl-li přítomen alespoň dvojnásobný počet členů správního výboru a usnášela se prostou většinou hlasů přítomných. Nedostavil-li se v určený čas takový počet účastníků, konala se za půl hodiny nová schůze, která byla způsobilá usnášet se za každého počtu členů.

Správní výbor se skládal ze členů volených, virilistů a ze členů kooptovaných.

¹⁸⁵ Srov. SOkHK, f. OPM HK, k. 2, inv. č. 62, Stanovy Okresní péče o mládež.

¹⁸⁶ *Tamtéž.*

Volitelných 12 členů volila valná schůze. Z těchto dvanácti musela být aspoň čtvrtina ze sboru důvěrníků. Volilo se za souhlasu všech aklamací, jinak hlasovacími lístky. Virilního člena vysílaly do správního výboru tyto úřady a korporace: Okresní politická správa, Okresní výbor, Okresní soud jako úřad vrchnoporučenský, obecní zastupitelstvo, Hlavní farní úřad v sídle Okresní péče o mládež, Okresní úřad pro péči o válečné poškozence, pokud měl sídlo v obvodu působnosti sdružení, Okresní nemocenská pokladna, Okresní konference učitelské (společného zástupce), Lékařská komora, Čs. Červený kříž. Ostatní členy jmenoval správní výbor sám z osob k tomu zvláště povolovaných a způsobilých. Na prvním místě byl výbor povinen kooptovat zástupce korporací a zařízení, které se zabývaly v okrese sociální péčí o mládež, ať už výhradně, nebo jen částečně, pokud již nebyly členy výboru. Kooptovaných členů nesmělo být více než deset. Pokud by převyšoval počet korporací a zařízení domáhajících se zastoupení ve správním výboru tento počet, měl vyhradit správní výbor dvěma nebo několika korporacím jediného společného zástupce, přihlížel však k jejich významu. Při určení osoby zástupce se správní výbor řídil pokud možno návrhy dotyčné korporace. Korporace, která se dočkala zamítavého rozhodnutí ohledně zastoupení ve správním výboru, se mohla odvolat k nadřazenému župnímu (zemskému) ústředí. V dalším stupni se mohla odvolat k ministerstvu sociální péče, které rozhodovalo s konečnou platností. Členství ve výboru trvalo tři roky. Ze členů volených vystupovali každoročně čtyři členové nejdéle zasedající, kteří mohli být opět zvoleni.¹⁸⁷

Dnem 1. února 1923 byl v Hradci Králové zřízen župní sekretariát Péče o mládež jako první svého druhu v Čechách. Byl ustaven z důvodu snahy o větší účelnost práce ve všech okresních péčích o mládež. Aby jejich práce „*spočívala na stejných základech a byla všude prováděna týmž způsobem, tak aby o dítě bylo postaráno v celé župě stejně a rovnoměrně*“¹⁸⁸. Sekretariát měl také usnadňovat styk ministerstva sociální péče a ČZK s okresními péčemi, jejichž počet narůstal. Měl také spojovat menší jednotky k úkolům, na něž by samy nestačily. Budil zájem o sociální péči v župě a šířil vědomosti o vykonané práci i prohluboval ponětí o významu péče o dítě.¹⁸⁹

187 Srov. SOkHK, f. OPM HK, k. 2, inv. č. 62, Stanovy Okresní péče o mládež.

188 *Tamtéž*, kn. č. 3, inv. č. 4, Zpráva o činnosti Okresní péče o mládež v Hradci Králové a institucí sdružených za rok 1923, s. 42.

189 Srov. *Tamtéž*; Do ledna 1927 vykonávala funkci župní tajemnice Libuše Baudyšová, ta ale vystoupila ze služeb ČZK a na její místo byla ustanovena Helena Žabová, tajemnice OPM v HK. (Péče o mládež

Královéhradecká župa zahrnovala roku 1928 OPM v Broumově, Novém Bydžově, Dvoře Králové, Hořicích, Hostinném, Hradci Králové, Chlumci n. Cidlinou, Jaroměři, Náchodě, Nechanicích, Novém Městě n. Metují, Opočně, Polici n. Metují, Rokytnici v Orlických horách, Rychnově n. Kněžnou, České Skalici, Teplici, Trutnově, Úpici a Žacléři. Jednalo se tedy o 20 okresních péčí, přičemž OPM v Rokytnici v Orlických horách byla založena až v roce 1927 (obr. 14).¹⁹⁰

Svoji činnost OPM prezentovala široké veřejnosti prostřednictvím občasných a výročních zpráv v místních listech a také početných samostatně vydaných výročních zpráv (i s účelem agitačním). V samostatně vydaných zprávách se našlo také místo i pro zprávy organizací a institucí příbuzných se sídlem v Hradci Králové, jako YMCA,¹⁹¹ YWCA, Diecéšní ústav pro hluchoněmé,¹⁹² ale také Odbor sociální péče o mládež v Třebechovicích p. Orebem, který spadal pod OPM v HK. V těchto zprávách byly umístěny reklamy, z nichž plynula menší část příjmů.

Pro získání nových členů byly vydány bločky členských příspěvků. Členové přispívající platili příspěvek 5 Kč, členové zakládající poplatek 200 Kč za rok s možností rozdělení do 5 částí.

Hmotné prostředky získávala OPM v HK prostřednictvím subvencí, darů, odkazů korporací i osob soukromých, členských a jiných příspěvků. Významnou složkou příjmů byly podpory obcí, okresů, žup, země (zemských župních svazů), státu i jiných činitelů veřejných. Mezi důležité přispěvatele patřil Okresní výbor, který od roku 1911 poskytoval pravidelnou subvenci vedenou v rozpočtu. Také prostředky získávala z výtěžků spolkových podniků, jako sbírek, přednášek apod. a z výnosu vlastního jmění.¹⁹³ Vánoční strom republiky (obr. 15) byl slavností, která byla rok od roku oblíbenější po celé republice. Úřady státní a samosprávy akci ochotně a vydatně podporovaly. Výtěžek měl umožnit, aby bylo pomoheno všem potřebným, zejména dětem. V Hradci Králové byl vztyčován strom na Velkém náměstí a také na Ulrichově náměstí. V rámci akce byly rozmístěny pokladničky Vánočního stromu republiky, do

---

6, č. 3, 1927, s. 80).

190 Helena ŽABOVÁ-BABÁKOVÁ, *Z činnosti tajemnice České zemské komise pro péči o mládež v župě královéhradecké*, *Péče o mládež* 7, č. 2, 1928, s. 42.

191 V Hradci Králové založena na podzim roku 1920.

192 Založen biskupem královéhradeckým dr. Josefem Janem Haisem v roce 1881.

193 Srov. SOkAHK, f. OPM HK, k. 2, inv. č. 62, Stanovy Okresní péče o mládež.

kterých mohli kolemjdoucí dávat své příspěvky. Tato slavnost byla v Hradci Králové složena programově např. v neděli 15. prosince 1946 takto: „1. zahájení koncertem vojenské hudby 2. Koledy - dětské sbory (dirigent pan odb. uč. Hojný) 3. Zahájení zástupcem OPM 4. převzetí stromu do ochrany města (pan nám. Nykodým) 5. Recitace (žákyně měšť. školy dívčí prof. Drtiny 6. Koledy - dětské sbory (dirigent pan. odb. uč. Kovařík) 7. Hymny. Vojenská hudba.“¹⁹⁴ Z uvedeného je dobře patrné, že se jednalo o skutečnou slavnost. Dětský den (obr. 23) býval také doprovázen koncerty, např. vojenské hudby, a spjat s prodejem odznaků Dětského dne. Čistý výtěžek akce byl zasílán ČZK, která výtěžek přerozdělovala.¹⁹⁵ Mezi další sbírkové akce patřily Dušičková sbírka a zápisové sbírky. Divadelní a biografická představení i koncerty se také osvědčily jako dobrý zdroj příjmů. Některá tato vystoupení organizovala OPM v HK ve vlastní režii. Je zajímavé, že dětské a květinové dny spojené s prodejem růží představovaly jeden z vydatných příjmů. Největší zdroj příjmů plynul z Okresní politické správy, která hlavně v době války zprostředkovávala z darů a dávek značné obnosy na zřízení fondu pro sirotky po padlých vojácích z okresu. Ve svých rukách soustředila ještě celou řadu jiných fondů, určených pro sirotky po padlých vojácích vůbec a pak fondy po padlých legionářích. Z některých fondů poskytovaly se již v roce 1922 větší podpory (100-200 Kč měsíčně), jiné byly uloženy na úrok pro pozdější uvolnění. Počítalo se totiž i s tím, že by se státní subvence zmenšovaly. Pro tyto potřeby byly pořízeny katastry sirotek za ochotného přispění kanceláře Okresní správní komise.

V roce 1926 příjmy OPM v HK plynuly z a) členských příspěvků, b) darů, c) subvencí - obcí, okresu a ministerstva sociální péče, d) sbírek - podíl z akce Vánočního stromu, výtěžek z Dětského dne, podíl od ČZK, podíl ze školních sbírek, e) z různých jiných akcí - např. losy ČZK, kandidátní listiny, příjem z koncertů, loutkového divadla, f) náhrad ošacovacích výloh, g) různých příjmů a náhrad - např. úhrada výroční zprávy, g) zprostředkovaných plateb (alimony; od domovských obcí), h) speciální příjmy z domu čp. 627, budovy ve Vysoké n. L.¹⁹⁶

Největší částka plynula r. 1926 ze subvencí okresu (55.000 Kč), pokud

---

194 SOkAHK, f. OPM HK, k. 3, inv. č. 63, Program Vánočního stromu republiky 15. prosince 1946.

195 *Tamtéž*, kn. č. 9, inv. č. 10, Zpráva o činnosti Okresní péče o mládež v Hradci Králové a jejích ústavů a zařízení za rok 1929, s. 9.

196 *Tamtéž*, kn. č. 38, inv. č. 133, Rok 1926 - Příjem.

nepočítáme okresní zápůjčky na dům OPM. Nemalou část příjmů tvořilo nájemné z domu čp. 627 (35.643 Kč). Sbírky přinesly do spolkové pokladny 5.714 Kč. Různé jiné akce vynesly 3.107 Kč. Jenom nepatrnou částku tvořily úroky z vkladů.

Vydání v tomtéž roce můžeme rozdělit na a) rodinná péče - příspěvky pravidelné, příspěvky na rodinnou péči odboru v Třebechovicích, stipendia ČZK, příspěvky na spravované fondy, příspěvky jednorázové, b) výchovácí příspěvky v odborných ústavech, c) příspěvky na ošacení, d) ochrana matek a dětí, e) výlohy správní - osobní (cestovné, různé odměny), f) poručenství z povolání, g) výlohy správní - věcné (topení, světlo, nájem, telefon, poštovné, výroční zpráva), h) své speciální výlohy měl dům čp. 627,¹⁹⁷ dětské hřiště, poradna pro volbu povolání, prázdninová kolonie, domov pro sirotky na Slezském Předměstí, útulek pro batolata, budova ve Vysoké n. L., ch) výlohy spjaté s akcemi, které měly přinést zisk, jako koncerty, dětský den aj.¹⁹⁸

Největší částka z výdajů v uvedeném roce plynula na různé výdaje spjaté s domem čp. 627 (přes 265.000 Kč) Kdybychom ale nepočítali výdaje na stavební náklady tohoto domu, tak by největší položkou ve výdajích byly příspěvky na rodinnou péči (kolem 55.000 Kč) a obdobná částka po odečtení stavebních nákladů by připadla na dům čp. 627. Asi 87 % částky na rodinnou péči by se rovnalo nákladům spjatým se sirotčím domovem na Slezském Předměstí a přibližně 59 % z částky na rodinnou péči by vyjadřovalo náklady na útulek pro batolata. Z rodinné péče by byly nejvydatnějšími výdaje na pravidelné příspěvky.¹⁹⁹

Náklady hradila ze svých příjmů nebo byly kryty například v případě prázdninové péče nemocenskými pojišťovnami, odborem Masarykovy ligy proti tuberkulóze, Národní pomocí na Pražském Předměstí, městskou radou v Kuklenách, zemským úřadem a ZPP.²⁰⁰

Důležité je také, jak dokázala OPM s prostředky hospodařit (obr. 11). Od roku 1910 se setkáváme s převážně narůstajícím jměním spolkovým. Za rok 1911 činilo jmění 2.653, 6 Kč, v roce 1920 22.604, 89 Kč, v roce 1930 se jednalo o sumu 214.157, 13 Kč a v letech 1944-1946 překonalo jmění 1 mil Kčs. Větší výkyvy ve spolkovém

---

197 O domu bude podrobněji pojednáno na dalších stranách práce.

198 SOkAHK, f. OPM HK, kn. č. 38, inv. č. 133, Rok 1926 - Vydání.

199 *Tamtéž*.

200 *Tamtéž*, k. 35, inv. č. 126.

jmění směrem dolů se vyskytují roku 1921, kdy pokleslo na jednu polovinu, a roku 1924, což zřejmě souvisí se stavbou domu OPM, kdy jmění pokleslo na jednu třetinu roku předchozího.²⁰¹ Roky 1. světové války znamenaly schodek v příjmech a výdajích jenom roku 1915, kdy schodek činil přibližně 42 %. V následujících letech války je rozpočet vyrovnaný. Ani finančně náročné roky Velké hospodářské krize se na výkyvu jmění výrazněji neprojevily. Největší rozdíly v příjmech a výdajích tohoto období se objevily roku 1932, kdy příjmy činily 298.377, 34 Kč a výdaje 325.770, 89 Kč. Rozdíl tedy činil přibližně -9 %, ale na celkovém jmění nastrádaném v minulých letech se výrazněji neprojevil a již roku 1933 jsou příjmy a výdaje vyrovnané.

Pokud se podíváme na rozevírání nůžek mezi výtěžností sbírek, dobročinností obecně a náklady, jak je zmiňuje L. Fasora,²⁰² tak pro rok 1928 zjistíme z výroční zprávy, že sbírky a dobročinnost, které představovaly zisk z Vánočního stromu republiky z předchozího roku 1927; koncerty; od okresního soudu z pokladniček; sbírka při vydání honebních lístků; Dětský den v roce 1928; podíl z Dětského dne a školních sbírek od ČZK z r. 1927; dušičková sbírka a dary znamenaly výnos z těchto všech akcí 12.629, 28 Kč. Roku 1929 ze sbírek a dobročinnosti činil příjem 15.824, 5 Kč. Pro rok 1930 se jednalo o částku 32.112, 85 Kč, roku 1931 o obnos 36.106, 15 Kč, r. 1932 - 18.402, 2 Kč, r. 1933 - 16.835, 2 Kč, r. 1934 - 19.684 Kč, r. 1935 - 14.394, 35 Kč, r. 1936 - 22.105 Kč, r. 1937 - 47.692 Kč. Velký propad příjmů ze sbírek a různé dobročinnosti je tedy patrný hlavně roku 1932, kdy takovýto příjem činil pouhou polovinu roku předchozího, ale bylo to pořád více než r. 1928 a r. 1929. V roce 1937 již činil zisk z tohoto druhu příjmů téměř čtyřikrát více než v roce 1928. Když se podíváme na vydání v letech velké hospodářské krize, tak větší nárůst nákladů můžeme pozorovat pouze roku 1932, kdy oproti roku 1931 se zvýšily výdaje 1, 35 krát, ale následující roky se již nijak výrazněji nelišily od roků před krizí. Zde tedy nemůžu, v případě lokálního pohledu na Hradec Králové, úplně souhlasit s míněním L. Fasory, že se v době velké hospodářské krize nějak výrazněji projevilo rozevírání nůžek mezi dobročinností a náklady, i když doba byla těžká. Jako rok, kdy se výrazněji v tomto období rozevíraly,

---

201 *Tamtéž*, kn. č. 12, inv. č. 13, Výroční zpráva Okresní péče o mládež v Hradci Králové za rok 1932, s. 13.

202 L. FASORA, *Centralizační trendy v organizaci...*, s. 157.

bych hodnotil hlavně rok 1932.²⁰³ Období 2. světové války neznamenal nijak závažné výkyvy mezi příjmy a výdaji. Celkově bych hodnotil hospodaření OPM v HK jako velmi vyrovnané po celou dobu mnou sledovaného období.

Pracovní prostředky tvořila činnost členstva, správních orgánů a úřadoven.²⁰⁴ Dalším významným ukazatelem činnosti OPM je vývoj počtu členstva (obr. 9, 10). Roku 1911 počet členstva činil číslo 32. V roce 1914 měl spolek 115 členů (i s korporacemi 137).²⁰⁵ Hranice 500 členů byla překonána r. 1923. Pro srovnání můžeme uvést, že česká OPM v Ústí nad Labem měla v roce 1924 306 členů a OPM v Hradci Králové ve stejném roce 620 členů.²⁰⁶ Roku 1932 čítal spolek čtyři zakládající a 910 přispívajících členů. Celkový počet členů překonal symbolickou hranici jednoho tisíce roku 1935 a měl jednoho čestného, čtyři zakládající a 998 přispívajících členů.²⁰⁷ Počet přispívajících členů překonal hodnotu jednoho tisíce v roce 1939.²⁰⁸ Výraznější pokles přispívajících členů nastal v roce 1940, kdy počet těchto členů činil 828 (přibližně 76 % roku předchozího), ale roku následujícího se přibližně navrátil na hodnotu z roku 1939.²⁰⁹ Velký nárůst počtu členstva o 300 členů ročně můžeme pozorovat v letech 1942 a 1943.²¹⁰ Extrémní nárůst je zaznamenán pro rok 1944, kdy se počet členů dostal na hodnotu 2.235 členů, která znamenala roční zvýšení o 33 % a oproti roku 1938 navýšení o 130 %. Jedním z důvodů tohoto extrémního růstu byl zřejmě také předpokládaný konec války. V prvním poválečném roce 1946 se počet pohyboval na přibližně stejné úrovni jako v předchozích dvou letech.²¹¹

203 SOKAHK, f. OPM HK, kn. č. 17, inv. č. 18, Výroční zpráva Okresní péče o mládež v Hradci Králové za rok 1937, s. 17.

204 Srov. *Tamtéž*, k. 2, inv. č. 62, Stanovy Okresní péče o mládež.

205 SOKAHK, f. OPM HK, k. 1, inv. č. 1, Výroční zpráva Okresní komise pro péči o mládež v zast. okresu královéhradeckém. Ale kniha č. 21 (SOKAHK, f. OPM HK, kn. č. 21, inv. č. 22, Výroční zpráva Okresní péče o mládež v Hradci Králové za rok 1941) uvádí počet i s korporacemi: 147, s. 17.

206 *Zpráva o činnosti české okres. péče o mládež v Ústí nad Labem a Chabařovicích, jakož i institucí sdružených za léta 1921 až 1924*, Ústí n. L. 1925, s. 9. OPM pro zastupitelské okresy ústecký a chabařovický však byla založena teprve roku 1921. (*Tamtéž*, s. 16).

207 SOKAHK, f. OPM HK, kn. č. 15, inv. č. 16, Výroční zpráva Okresní péče o mládež v Hradci Králové za rok 1935, s. 5; SOKAHK, f. OPM HK, kn. č. 21, inv. č. 22, Výroční zpráva Okresní péče o mládež v Hradci Králové za rok 1941, s. 17.

208 *Tamtéž*, kn. č. 19, inv. č. 20, Výroční zpráva Okresní péče o mládež v Hradci Králové za rok 1939, s. 5.

209 *Tamtéž*, kn. č. 21, inv. č. 22, Výroční zpráva Okresní péče o mládež v Hradci Králové za rok 1941, s. 17.

210 *Tamtéž*, kn. č. 23, inv. č. 24, Výroční zpráva Okresní péče o mládež v Hradci Králové za rok 1941.

211 *Tamtéž*, kn. č. 25, inv. č. 26, Výroční zpráva Okresní péče o mládež v Hradci Králové za rok 1946, s. 22.

Správní výbor řídil správu komise a byl zároveň výborem výkonným. Dále existovaly různé odbory, z nichž samostatnější byl zpočátku pouze odbor Ochrany matek a kojenců (Později odbor Ochrany matek a dětí). Odbor Ochrany matek a kojenců měl svého předsedu. Odbory Čsl. ochrany matek a dětí zřizované při poradnách pro matky a děti byly všechny prostřednictvím okresního odboru OPM pracovními složkami Okresní péče o mládež v Hradci Králové.²¹² To znamenalo, že odbor OMD byl odborem OPM v HK, byl k ní organizačně přiřčen a úzce s ní spolupracoval.²¹³ V roce 1921 byl ustaven odbor péče o studentstvo. K roku 1922 jsou zmiňovány pracovní odbory Ochrana matek a dětí, Studentský domov, „Zahradníkův fond“, sociální péče čsl. státních úředníků.²¹⁴ „*Přibýváním nových úkolů počala se práce specialisovati a ustavovaly se odbory, které se zabývaly již jen úzce vymezeným úsekem působnosti.*“²¹⁵ V průběhu času existoval také odbor rodinné péče, dorostový odbor, zdravotní odbor a prázdninový, odbor pro péči o mládež soudně stíhanou, právní odbor a stavební odbor.²¹⁶ Na konci námi sledovaného období byl zřízen rekreační odbor.²¹⁷

Na péči o mládež byly postupně přenášeny některé úkoly veřejné správy. V roce 1924 se jednalo o hromadné poručenství a nastala spolupráce se soudem, péče o poručence po stránce sociální a právní, vymáhání výživného od nemanželských otců a osob po zákonu povinných, péče o mladistvé provinilce a dozor nad nimi, zejména po stránce výchovné. Od r. 1930 byla OPM pověřena prováděním dozoru nad dětmi v cizí péči a dětmi nemanželskými. Na základě tohoto nařízení dbala OPM o řádnou výchovu a velmi často též o hmotné zabezpečení nemanželských dětí. Podle zákona z 9. 1. 1946 byl nositel hromadného poručenství pověřen poručenstvím nad všemi nemanželskými dětmi, pokud neměly stanoveného poručníka.

---

212 *Sociálně zdravotní péče na Královéhradecku*, Praha 1941, s. 21.

213 SOkAHK, f. OPM HK, kn. č. 5, inv. č. 6, Zpráva o činnosti Okresní péče o mládež v Hradci Král. a institucí sdružených za rok 1925, s. 20; kn. č. 6, inv. č. 7, Zpráva o činnosti Okresní péče o mládež v Hradci Král. a sdružených institucí za rok 1926, s. 15.

214 *Tamtéž*, kn. č. 2, inv. č. 3, Zpráva o činnosti Okresní péče o mládež v Hradci Králové za rok 1922, s. 12.

215 *Tamtéž*, k.1, inv. č. 60, Zpráva o činnosti pro valnou schůzi OPM, konanou dne 29. 12. 1947.

216 *Tamtéž*, k. 6, inv. č. 70.

217 *Tamtéž*, kn. č. 25, inv. č. 26, Výroční zpráva Okresní péče o mládež v Hradci Králové za rok 1946, s. 5.

Personální obsazení a jeho kompetence

Od založení komise do 1. června 1917 byl v jejím čele jako předseda vrchní soudní rada Aug. Patzák. Od 1. června 1917 do 27. října 1921 ředitel okresních úřadů JUDr. Frant. Hrouzek. Po doktoru Hrouzkovi se funkce ujal ředitel měšťanské školy Bohumil Ryba (27. října 1921 - 23. června 1924). Funkci vykonával do roku 1924, kdy se v souvislosti s úmrtím manželky funkce vzdává.²¹⁸ Předsedou byl také vrchní zdravotní rada u Okresní politické správy v Hradci Králové MUDr. Ladislav Pičman (23. června 1924 - 6. prosince 1940), který se ale v r. 1940 ze zdravotních důvodů funkce vzdal.²¹⁹ Dalším významným lékařem v čele se stal primář ortopedického oddělení Doc. MUDr. J. Vavrda (6. prosince 1940 - prosinec 1946), ten pracoval již v Zemském ústředí péče o mládež v Bratislavě. Byl zvolen na schůzce správního výboru OPM v HK dne 6. prosince 1940 a funkci přijal. Po šesti letech, také jako jeho předchůdce, rezignoval, a to pro zaneprázdněnost v souvislosti s výukou na lékařské fakultě a prací na klinice.²²⁰ Posledním předsedou v mnou sledovaném období se stal školní inspektor a dlouholetý činovník PM v Praze XIV. Jan Langr (přelom roku 1946/1947 - konec roku 1947). Na schůzi likvidačního výboru OPM, který měl provést likvidaci spolku, dne 7. 1. 1948 byl zvolen předsedou likvidačního výboru.²²¹

Tabulka: Funkce a kompetence v OPM

Funkce	Kompetence
Předseda	Stál v čele sdružení. Svolával a řídil schůze a předsedal jim. Zastupoval spolek navenek.
Místopředseda spolku (náměstek)	Pokud byl předseda zaneprázdněn nebo nepřítomen, nahrazoval ho místopředseda.
Jednatel	Podával při schůzích zprávu, jak byla provedena usnesení předchozí schůze. Rovněž informoval o všech věcech, o nichž se jednalo již delší dobu. Upozorňoval předem předsedu na složitá jednání. Schvaloval s předsedou protokoly

218 *Tamtéž*, k. 1, inv. č. 61.

219 Oznámeno dne 14. září 1940 a vzato na vědomí na schůzi správního výboru 6. 12. 1940.

220 SOkAHK, f. OPM HK, kn. č. 25, inv. č. 26, Výroční zpráva Okresní péče o mládež v Hradci Králové za rok 1946, s. 6; *Tamtéž*, kn. č. 30, Zápis o schůzi správního výboru Okresní péče o mládež, konané dne 6. prosince 1940; *Tamtéž*, k. 1, inv. č. 61, Změna funkcionářů.

221 *Tamtéž*, kn. č. 30, inv. č. 43, Zápis o schůzi likvidačního výboru OPM z 7. 1. 1948.

	jednání a rozličné zprávy.
Revizor	Vykonával revizi veškerého hospodaření OPM. Revizi mohl vykonat kdykoliv.
Předsedové odborů	Vedli jednotlivé odbory vyčleněné podle druhu činnosti.
Župní tajemník (tajemnice)	Vykonával inspekční cesty ²²² v rámci župy. Fungoval také jako přímluvce u ministerstva sociální péče. ²²³
Tajemník	Zodpovídal za vyřízení spisů. Předkládal návrhy na přijetí nových pracovníků. Zajišťoval finanční prostředky. ²²⁴
Sociálně-zdravotní pracovnice	Vedla poradny pro matky a děti. Zajišťovala zdravotní akce. Prováděla návštěvy v rodinách u nově narozených dětí. Organizovala přednášky ve spolupráci s lékaři. ²²⁵
Ošetřovatelka batolat	Působila v útulku pro batolata. Nevykonávala hrubší práce.
Správce pokladny	Připravoval rozpočet. Přesvědčoval se o správném fungování pokladny neohlášenými skoncacemi. Dbal na to, aby rozpočet nebyl překročen.
Účetní	Měl v patnosti příjmy a vydání. Sestavoval účetní uzávěrky za daný rok. ²²⁶
Kvalifikovaná úřednice	Spravovala katastry dětí odkázaných na pomoc a podporu.
Kancelářská úřednice	Došlé dokumenty označovala jednacím značkou a třídila je. Starala se o jejich včasné vyřízení. Přijímala hotovost v úřadovně OPM v HK. Vedla evidenci rozličných akcí. Vystavovala poukazy na zlevněné jízdné. ²²⁷

222 V roce 1923 bylo takovýchto informačních cest vykonáno 53.

223 SOKAHK, f. OPM HK, kn. č. 3, inv. č. 4, Zpráva o činnosti Okresní péče o mládež v Hradci Králové a institucí sdružených za rok 1923, s. 42.

224 *Tamtéž*, k. 3, inv. č. 63, Rámcový pracovní program, s. 16-17.

225 Srov. *Tamtéž*, k. 3, inv. č. 63, Rámcový pracovní program, s. 19-20.

226 *Tamtéž*, Rámcový pracovní program, s. 23.

227 V kanceláři pracovala také Anežka Kubištová, provdaná Ebertová, pozdější profesorka Husovy československé bohoslovecké fakulty (1923 - 2009). Dne 22. dubna 1942 v Dlouhé Třebové, ještě před maturitní zkouškou, sepsala svou žádost o budoucí uvolněné místo v kanceláři OPM v HK. Tuto žádost doplňovala tím, že absolvovala „reálné gymnasium vždy s výborným prospěchem. [...] V případě příznivého vyřízení mé žádosti, mohla bych nastoupiti místo ihned po maturitě.“ (SOKAHK,

Veřejný poručník	Vedl evidenci a katastr dětí, na které se vztahoval výkon dozoru a veřejného poručenství. Spolupracoval se soudem. Přípravoval každoroční pracovní poradu důvěrníků. ²²⁸
Důvěrník	Důvěrníci OPM vykonávali dozor přímo v rodinách. Vyšetřovali sociální, majetkové a výchovné poměry dětí. Rovněž sami vyhledávali děti potřebující pomoc.

f. OPM HK, k. 5, inv. č. 68). Její maturita se měla konat 18. května 1942 na reálném gymnáziu v České Třebové. Žádost byla doplněna pololetním vysvědčením s vyznamenáním z VIII. ročníku, kde měla ze 14 známek devět výborných a pět chvalitebných známek. Dne 15. května 1942 oznamovala OPM v HK, že ji přijímá do svých služeb jako kancelářskou pomocnici. Byla přijata z důvodu vzrůstající agendy hradecké organizace. Na tu bylo tehdy přeneseno mnoho úkolů, které by při tehdejšímu počtu zaměstnanců nebylo možno zvládnout. OPM totiž zaměstnávala tajemnici, která byla současně veřejnou poručnicí a kancelářskou pomocnicí, která vedla zároveň účetnictví. Účetní agenda byla velmi rozsáhlá a bylo nutné práci rozdělit. Nastoupit mohla ihned, jakmile by předložila pracovní poukázku vystavenou příslušným úřadem práce z oblasti jejího bydliště. Byla přijata provizorně od 1. června 1942 na 6 měsíců. Doposavad bydlela v Dlouhé Třebové čp. 232. Byly jí svěřeny pomocné kancelářské práce, vedení registratury a administrativní práce spojené s vykonáváním ochranného dozoru dle vládního nařízení č. 29/1930 Sb. a č. 441/1941 Sb. (vládní nařízení ze dne 21. listopadu 1941 o zvláštních přídavcích početným rodinám) (<http://ftp.aspi.cz/opispdf/1941/162-1941.pdf>). Během svého počátečního působení byla hodnocena dobře. Vedení se k tomu vyjadřovalo: „*Za poměrně krátkou dobu vpravila se do místních poměrů a osvědčuje se jako schopná pracovnice.*“ (SOkAHK, f. OPM HK, k. 5, inv. č. 68). Podle informací nadřízeného úřadu OPM v HK musela být pojištěna k pensijnímu pojištění u Pensijního ústavu v Praze. Jako nástupní měsíční plat stanoveno 800 K. Pokud by se osvědčila, měla OPM v HK v úmyslu ji po půlroční službě zařadit do II. platové stupnice, jako méně kvalifikovanou sociální pracovnici. V srpnu 1942 byly předloženy ZÚPM její doklady, které si vyžádalo, jako křestní list, osvědčení o protektorátní příslušnosti, potvrzení o bezúhonnosti, prohlášení o rodovém původu a maturitní vysvědčení. Zároveň s tímto předložením žádala OPM ZÚPM o zvýšení subvence na osobní náklady. Žádost o přijetí muselo ještě prostřednictvím ZÚPM schválit ministerstvo vnitra. OPM podotýkala ministerstvu vnitra také, že není židovkou ani židovskou mísenkou 1. nebo 2. stupně, že nebyla členkou zednářské lóže nebo podobné organizace, a že proti ní nebylo námitek z politických důvodů. Ministerstvo vnitra, kromě jiného, ve zpětném dopise adresovaném ZÚPM připomínalo, že měla být podle oběžníku ministerstva vnitra ze dne 17. ledna 1942 vyzvána ke složení zkoušky z němčiny a výsledek uveden v žádosti. Nevyhýbaly se jí úplně zdravotní komplikace, které je ale možné zařadit do kategorie běžnějších. (*Tamtéž*). Dne 31. března doporučilo ZÚPM OPM v HK zvýšení jejího platu od 1. června 1943 z 800 na 1000 K měsíčně, s možným dalším platovým postupem od 1. června 1944. Je zajímavé, že dodatečný souhlas k jejímu přijetí do služeb Okresní péče o mládež v Hradci Králové byl dán ministerstvem vnitra až 29. června 1943. Dne 13. 7. 1944 psala při hospitalizaci z nemocnice v Ústí n. Orlicí tajemnici OPM v HK, že má velké bolesti v kolenu. Pro tyto bolesti způsobené asi vyvrknutím, byla od 13. 7. 1944 v nemocenské. Ke konci srpna 1944 je zmiňováno, že vykonávala návštěvní službu v rodinách v obvodu soudního okresu královéhradeckého. Zajímavý je také dopis z 14. 5. 1945, ve kterém ji Kubištoví omlouvají, protože sama se i přes bolesti chtěla dostavit do práce. Z tohoto dopisu vyplývá na povrch její velká pracovitost a zodpovědnost. „*Přese všecko chtěla dnes jet, nařiká, že promeškala minulý týden, že se musí vrátit k práci, ale nemohla jsem ji pustit, když měla 38° [...].*“ (*Tamtéž*). K 11. červnu 1945 se uvádí, že pracovala ve všech oborech péče o mládež jako sociální pracovnice i jako administrativní síla a projevovala o tuto práci neobyčejný zájem. Jsou vyzdvihovány její schopnosti: „*...takže vzhledem k jejím schopnostem bychom ji mohli doporučit na vedoucí místo některé OPM.*“ (*Tamtéž*). Anežka Kubištová však chtěla své praktické dovednosti doplnit vzděláním a hodlala vstoupit na Masarykovu státní školu sociálně zdravotní péče v Praze. Dopisem ze dne 19. července

Opatrovník v sirotčinci	Měl se starat o svěřence tak, aby se zdárně rozvíjela jejich osobnost a byli později řádnými občany. Také vykonával práce nezbytné pro bezproblémový chod zařízení.
Kuchařky	Staraly se o správné složení jídelního lístku. Zodpovídaly za pořádek i čistotu v kuchyni.
Domovník	Udržoval pořádek v domě. Staral se o obsluhu topení a osvětlení. Dbal o bezpečnost domu. Měl zavírat a otevírat budovu ve stanoveném čase. ²²⁹

Objekty (budovy, místa) využívané OPM v HK

Dům čp. 578 ve Střelecké ulici

Kancelář OPM byla nejdříve umístěna v sociálně-zdravotním ústavě, jemuž poskytlo město prostory v domě čp. 578 ve Střelecké ulici. V tomto ústavě byly také, kromě OPM a jejího odboru Ochrany matek a kojenců, ještě odbor Masarykovy ligy, odbor Čsl. Červeného kříže a Úřad pro péči o válečné poškozence.²³⁰

Třída čsl. národního vojska čp. 439 (Dnes Československé armády 439)

V r. 1922 propůjčila okresní správní komise pro úřadovnu a dětský útulek OPM v HK dvě vhodné místnosti ve svém domě na Jiříkově třídě čp. 439 Samostatná kancelář byla v přízemí okresní stravovny. Do místností na Jiříkově třídě přesídlila úřadovna 1. září 1922.²³¹

1945 žádala proto o zrušení pracovního poměru u OPM v HK k 31. 8. 1945. (*Tamtéž*).

228 SokAHK, f. OPM HK, kn. č. 1, inv. č. 2, Zpráva o činnosti Okresní péče o mládež v Hradci Králové od 29. října 1920 do 31. prosince 1921, s. 12; *Tamtéž*, k. 3, inv. č. 63, Rámcový pracovní program, s. 21.

229 *Tamtéž*, k. 6, inv. č. 70, Řád pro domovníky.

230 *Tamtéž*, kn. č. 1, inv. č. 2, Zpráva o činnosti Okresní péče o mládež v Hradci Králové od 29. října 1920 do 31. prosince 1921, s. 14.

231 *Tamtéž*, kn. č. 2, inv. č. 3, SOkAHK, f. OPMHK, kn. č. 2, inv. č. 3, Zpráva o činnosti Okresní péče o mládež v Hradci Králové za rok 1922, s. 7, 14 a kn. č. 3, inv. č. 4, Zpráva o činnosti Okresní péče o mládež v Hradci Králové a institucí sdružených za rok 1923, s. 3-4.

Dům OPM čp. 627 v Kotěrově ulici (dříve Musejní) v Hradci Králové (obr. 1-3)

Dle usnesení městské rady a pevnostního odboru ze dne 24. 5. 1923 byl městský úřad ochoten věnovat OPM darem dva stavební pozemky, o které zažádala. OPM prosila, aby její žádost byla vlídně sdělena obecnímu zastupitelstvu.²³² Obec nakonec kladně vyhověla žádosti OPM o pozemky pro stavbu svého domu. Schůzce městského zastupitelstva ze dne 28. června předsedal starosta JUDr. František Ulrich. Sám se vyjadřoval, že „*v oboru sociální péče o mládež jest Okresní péče o mládež v Hradci Králové zásluhou člena městské rady, pí Libuše Baudyšové [obr. 12], které se zdařilo soustředění veškeré sociální péče v zastupitelském okrese Královéhradeckém a převzetí jeho nákladů týmž, kladena jinde za vzor. Pan starosta navrhoval jménem městské rady, aby stavební pozemky čís. 3, 4 v bloku V 1 v Musejní ulici v Hradci Králové, počítaje od rohu budovy čp. 410, byly darovány Okresní péči o mládež v Hradci Králové, a aby městská rada byla zmocněna určití výměru těchto pozemků a provéstí převod práva vlastnického z obce městské jakožto vlastníka na Okresní péči o mládež v Hradci Králové. Návrh městské rady schválen byl jednomyslně.*“²³³ Tento akt schválila ještě Okresní správní komise v Hradci Králové dne 11. prosince 1923. Přípravné práce byly tedy zahájeny v červnu 1923 a byl utvořen stavební výbor, který obstaral vhodný projekt stavby. Se samotnou stavbou třípatrového nájemního domu bylo započato v listopadu 1923 a k obývání měla být způsobilá 15. října 1924. Ze sedmi uchazečů o postavení domu byl vybrán pan stavitel Josef Novotný. Novostavba domu obdržela číslo popisné 627.²³⁴ Že termínu bylo dodrženo, svědčí žádost OPM o kolaudaci dokončené stavby ze dne 27. října 1924.²³⁵ Projekt arch. Rejchla byl s portálem ozdobeným alegorickými sochami (v ceně 12.500 Kč) podle návrhu sochaře Václava Škody, aby vystihly činnost, k němuž má být určen, a byl ozdobou města. Spolek žádal také Českou spořitelnu a Městský úřad o příspěvek pro vyzdobení fasády alegorickými sochami. Spořitelna ale z důvodů vyčerpání fondů k tomu vhodných nemohla žádosti vyhovět.

Dům OPM v Hradci Králové byl vybudován jakožto nájemní dům na státní

---

232 *Tamtéž*, k. 6, inv. č. 70.

233 *Tamtéž*, Výňatek z protokolu.

234 *Tamtéž*, k. 1, inv. č. 48; *Tamtéž*, k. 6, inv. č. 70, Certifikát (z 12. 12. 1924).

235 *Tamtéž*, k. 6, inv. č. 70.

záruku (60 %) podle zákona o stavebním ruchu.²³⁶ Byl postaven za předpokladu, že dvě třetiny domu budou sloužit obytným účelům. Budova byla třípatrová, se čtvrtým patrem nad domovním traktem. Přízemí bylo rozděleno na 3 části se dvěma vchody. Stropy v suterénu a přízemí byly betonové, v ostatních patrech trámové.²³⁷ K slavnostnímu otevření došlo dne 5. října r. 1924 při příležitosti župní výstavy sociální péče (obr. 19, 20), v domě byla také část expozice. Dům byl věnován veřejnosti. Byly v něm umístěny k červnu 1928 kromě kanceláří OPM, útulek pro batolata (od půl roku do 3 let), útulek pro přechodné opatření mládeže a Sdružení čl. mladých žen - YWCA. Kancelář OPM se rozkládala ve dvou místnostech. Útulek pro batolata (obr. 21-22) zabíral čtyři místnosti,²³⁸ a to hernu, ložnici pro kojence, ložnici pro batolata a přijímací místnost. Útulek pro mládež toulavou byl v jedné místnosti a pro sdružení YWCA bylo vyčleněno šest místností.²³⁹

Kancelář OPM tedy byla přemístěna z dosavadních místností a rozšířena o jednu místnost. Úřadovalo se denně od 8 do 14 hodin. Vedoucí úřednicí byla tajemnice Helena Žabová, absolventka Vyšší školy sociální péče v Praze. Běžné práce kancelářské obstarávala Vlasta Mattušová, absolventka Vyšší školy pro ženská povolání hospodářská v Hradci Králové.²⁴⁰

V domě bydleli také běžní nájemníci, kteří platili pravidelné měsíční nájemné.²⁴¹ V roce 1929 už v domě nesídlí YWCA, která se přestěhovala a její místnosti byly určeny okresnímu úřadu (dříve okresní správní komisi) Městská rada platila 15.000 Kč ročně za pronájem místností pro okresní úřad. Okresní úřad byl časem přestěhován do novostavby a smlouva rozvázána.²⁴² Nájemních bytů bylo 13 (tři o 1 pokoji s kuchyní, 10 o 2 pokojích s kuchyní). V domě byl také byt sociální pracovnice a tajemnice

---

236 *Tamtéž*.

237 *Tamtéž*, k. 36, inv. č. 184, Aktiva ad 9.

238 Ale ve zprávě pro rok 1924 se uvádí počet pěti místností útulku pro batolata (SOkAHK, f. OPM HK, kn. č. 4, inv. č. 5, Zpráva o činnosti Okresní péče o mládež v Hradci Králové a institucí sdružených za rok 1924, s. 13).

239 SOkAHK, f. OPM HK, k. 6, inv. č. 70, Informace o domě soc. péče.

240 *Tamtéž*, kn. č. 4, inv. č. 5, Zpráva o činnosti Okresní péče o mládež v Hradci Králové a institucí sdružených za rok 1924, s. 5; Tajemnice Helena Žabová-Babáková zastávala své místo od r. 1920 do r. 1939, kdy odchází do soukromí, aby se trvale věnovala rodině. Na její místo byla přijata Helena Kučerová, absolventka Vyšší školy sociální péče v Praze. (*Tamtéž*, kn. č. 19, inv. č. 20, Výroční zpráva Okresní péče o mládež v Hradci Králové za rok 1939, s. 5).

241 *Tamtéž*, k. 6, inv. č. 70, Domácí řád domu Okresní péče o mládež v Hradci Králové.

242 *Tamtéž*, K číslu 2071/36 ze dne 15. července 1936, Dům čp. 627.

spolku.²⁴³ Domovník byl podřízen správnímu výboru OPM prostřednictvím kanceláře Okresní péče.²⁴⁴

Okresní péče rozvrhla dům tímto způsobem, aby docílila státní podpory podle zákona o stavebním ruchu.²⁴⁵ Náklad na stavbu celého domu činil 945.000 Kč.²⁴⁶ Jedna třetina domu byla věnována sociálním účelům. Zařízení útulku pro batolata stálo 12.917, 77 Kč, útulku pro toulavou mládež 2.339, 90 Kč, kanceláří Okresní péče 13.510 Kč. Tento náklad byl uhrazen z vlastních prostředků OPM, subvencí ministerstva sociální péče ve výši 50.000 Kč a příspěvkem okresu 100.000 Kč. Město darovalo pozemek v přibližné ceně 15.000 Kč. Okresní úřad poskytl půjčku 300.000 Kč. S pravidelným splácením se ale na přelomu let 1936/37 objevily potíže, které byly vyřešeny tím, že zbývající částka kolem 60.000 Kč bude splácena ze subvencí v několika ročních splátkách a nikoliv najednou.²⁴⁷ Sociálně-zdravotní instituce byly na konci 20. let umístěny zvláště v jednom z obecních domů. Lidový ústav sociálně-zdravotní péče byl umístěn ve vhodných místnostech obecního domu ve Střelecké ulici.²⁴⁸ Městský úřad v Kralupech nad Vltavou se dotazoval, zda může být tento hradecký dům OPM vzorem pro jejich město. Ale dostal odpověď v tom smyslu, že nemůže být pro ně vzorem, neboť bylo doporučováno v tehdejší době, aby takový dům byl střediskem všech zařízení sociální péče, tedy i sociálně-zdravotních institucí. A jako vhodný vzor doporučovala hradecká OPM dům sociální péče v Trutnově, Novém městě n. M. nebo v Mladé Boleslavi, protože tyto domy byly věnovány výhradně sociálním účelům.²⁴⁹

Po válce dne 18. října 1945 vyhověl Bytový úřad místního národního výboru v Hradci Králové přání ministerstva sociální péče a ochrany práce a přidělil nájemníky²⁵⁰

243 *Tamtéž*, k. 1, inv. č. 59, OPM v Hradci Králové-Dohlídka.

244 *Tamtéž*, k. 6, inv. č. 70, Řád pro domovníky.

245 *Tamtéž*, kn. č. 24, inv. č. 25, Výroční zpráva Okresní péče o mládež v Hradci Králové za rok 1944, s. 13.

246 Rozpočet stavby ale stanoven na 948.820 Kč (SOkAHK, f. OPM HK, kn. č. 4, inv. č. 5, s. 14).

247 SOkAHK, f. OPM HK, k. 6, inv. č. 70, Úhrada úroku ze zápůjčky 300.000 Kč, Pokladně Opm.

248 *Tamtéž*, Informace o domě soc. péče, Dům sociální péče-dotaz.

249 *Tamtéž*, k. 6, inv. č. 70, Informace o domě soc. péče; Je zde vidět podle mého názoru určitý negativní postoj k vlastnímu domu.

250 Pro zajímavost můžeme uvést, že v jednom z bytů v 1. poschodí sídlil příslušník říšské tajné policie Josef Kokejl, který zde držel poštovní holuby. Při prohlídce bytu bylo zjištěno díky svědectví Růženy Hankeové, tajemnice OMD, že v zařízení byla spousta předmětů popravených manželů Burešových, což mohl potvrdit i pokladník OPM. (SOkAHK, f. OPM HK, k. 6, inv. č. 70, Zápis). Ludmila Burešová (1894-1942) (obr. 3) byla manželkou štábního kapitána později majora Františka Bureše.

uvolněné byty pro účely OPM v HK. Také další případně uvolněné byty měly být ponechány účelům OPM.²⁵¹

OPM se obracela v této době na ZÚPM v Čechách, aby jí pomohla vyřešit technické obtíže, které se stavěly do cesty její práci. Dům, který byl až dosud z velké části obydlen nájemníky, se nyní vyprazdňoval z důvodu jejich stěhování do pohraničí a OPM musela zvlášť o každou uvolněnou místnost žádat Národní výbor. Ve svém domě totiž chtěla mít soustředěna všechna sociální zařízení svého okresu (dětský domov, jesle, poradny, učňovský domov, kancelář), aby se nemusela jako dosud domáhat pronájmu místností v cizích objektech. ZÚPM se tedy obrátilo na ministerstvo ochrany práce a sociální péče, aby doporučilo NV v HK, že je v zájmu celého okresu, bude-li OPM, jejíž agenda se v té době velmi rozrůstala, uvolňován její dům bez obtíží tak, jak nájemníci odcházeli.²⁵²

Kolonie ve Vysoké n. L. (obr. 5, 6, 31)

Pozemky kolonie se nacházely v klimaticky výhodné poloze 260 m. n. m. Zprvu zde zamýšlela OPM v HK a v Pardubicích zřídit ozdravovnu. Důležitá byla bezprostřední blízkost rozsáhlých jehličnatých lesů. Lesní stráně obklopovaly oblast ze všech stran, kromě rozevření směrem k jihu, a umožňovaly přirozenou ochranu proti účinkům drsného povětří. Oblast také byla významná nízkou četností chorob, což se jevílo jako výhodné pro záměr zbudování ozdravovny.²⁵³ Mimořádná valná hromada OPM v HK schválila všemi přítomnými hlasy koupi domu čp. 38 ve Vysoké n. Labem a usnesla se, aby tento dům byl výhradně a bezplatně věnován humánním účelům OPM, „*t. j. k výchově osiřelých, poloosiřelých a opuštěných dětí okresu královéhradeckého*“²⁵⁴. Cena, za kterou byla vkusná budova čp. 38 (obr. 5) z roku 1912-13 se zahradou, dvorem a přínaležející ornou plochou koupena podle smlouvy tržové ze dne 21. srpna 1923, činila 60.000 Kč. Dům měl dva pokoje, kuchyň, komoru, předsíň, sklep, půdu, záchod a

---

Oba se angažovali v odboru Ochrany matek a dětí. L. Burešová působila po několik let v předsednictvu OPM v HK a v městské radě. Byla popravena pro „ilegální“ činnost 1. 7. 1942. Na domě v Kotěrově ulici čp. 627 má dnes umístěnu pamětní tabuli. (Srov. Z. DOUBEK, *Sídlo určené záslužné...*, s. 9).

251 SOKAHK, f. OPM HK, k. 6, inv. č. 70, Přidělení bytů.

252 *Tamtéž*, Žádost o uvolnění budovy OPM v Hradci Králové.

253 *Tamtéž*, Župní dětská ozdravovna pro oblast II. a III. župy ve Vysoké n. L.

254 *Tamtéž*, Výtah z protokolu.

stáj.²⁵⁵ OPM žádala Berní úřad v Pardubicích a Okresní finanční ředitelství v Chrudimi o osvobození převodního poplatku. Svoji žádost odůvodňovala tím, „že veškeré svoje skrovné finanční prostředky věnuje praktické činnosti sociální a že by tudíž byla tímto značným obnosem činnost její poškozena“.²⁵⁶ Je zajímavé, že požární pojistka, která měla být vinkulována městské spořitelně v Pardubicích a sirotčí pokladně tamtéž, byla z důvodu jejich nezájmu o vinkulaci Okresním soudem v Pardubicích odvolána.²⁵⁷ O průběhu zakoupení vily a zřízení ozdravovny si vyžadovala ČZK zprávy od župního sekretariátu péče o mládež v Hradci Králové. OPM ji sdělila, že původně zamýšlený plán vybudovat společnou ozdravovnu OPM v HK a v Pardubicích adaptací vily musel být z důvodu úmrtí župního tajemníka Josefa Urbana v Pardubicích změněn. Měla tedy být vybudována nová sirotčí kolonie, a protože OPM v HK vložila do projektu více peněz než OPM v Pardubicích, bylo rozhodnuto, že držitelkou bude zpočátku OPM v HK.²⁵⁸ OPM hodlala na počátku roku 1927 přistoupit ke zřízení celoletní kolonie ve Vysoké n. Labem pro 40 dětí ve věku do 6 do 14 roků. K tomuto účelu chtěla použít jednak své vilky a jednak dřevěného pavilonu (obr. 6), který postavila v roce 1926 u vily. K tomuto podniku hodlala přistoupit z toho důvodu, že během školního roku se naskytlo mnoho případů, kdy bylo nutno umístit dítě přechodně do jiného prostředí, dát mu dobrou stravu, čerstvý vzduch, umožnit mu pobyt ve zdravém okolí, čehož se mu doma nedostávalo, a tak bylo ohroženo jeho zdraví. K vyučování dětí školou povinných měla v úmyslu zřídit jednoduchou letní školu, ke které zde byly velmi příhodné podmínky. OPM se však nemohla odhodlat k tomuto podniku samostatně, „neb přesahoval by její finanční síly a ráda by našla druhou instituci, která by ji pomohla uvéstí ústav v život tím, že by obsadila část míst v této kolonii svými dětmi a náklad na jejich vydržování předem zajistila“²⁵⁹. Obrátila se tudíž s tímto plánem na Zahradníkův fond.

Vlastnictví této vilky ale netrvalo dlouho. Na schůzi předsednictva OPM 1. dubna 1927 bylo rozhodnuto o jejím prodeji. Vilka byla prodána v květnu 1927 s

---

255 *Tamtéž*, Místopis domu čís. pop. 38 ve Vysoké n. L.

256 *Tamtéž*, Žádost o sečkání zaplacení poplatku převodního.

257 *Tamtéž*, k. 6, inv. č. 70.

258 V domě rovněž sídlil bezplatně domovník V. Kudrna, neboť zde zastával funkci pěstouna dětem a byt tak tvořil součást jeho naturálních požitků.

259 SOkAHK, f. OPM HK, k. 6, inv. č. 70.

přílehlými pozemky za 55.000 Kč učiteli Josefu Michalovi a témuž propůjčeny do bezplatného používání některé pozemky s tím, že bude platit veškeré daně, veřejné dávky a přírázky připadající na pozemek, a vyhoví žádosti OPM o převzetí úplného dozoru, ochrany nad pozemky a dřevěným pavilonem OPM. Kromě toho měl kupující uhradit částku, kterou doposavad OPM do budovy vložila, tedy 18.500 Kč. Témuž učiteli bylo povoleno založení ovocného sadu, avšak polovina výtěžku z něho měla připadnout OPM, jež ovoce použila pro chovance své letní prázdninové kolonie. Určitá část pozemků zbývajících OPM byla pronajata od 1. února 1931 do 31. ledna 1941 dalšímu zájemci.²⁶⁰ Ten dostal také do pronájmu parcelu, na které stál dřevěný pavilon, ale měl podle smlouvy dohlížet na jeho stav, menší závady odstraňovat a případně činit oznámení. Rovněž vybudoval studnu, kterou mohla využít OPM jako zdroj potřebné vody pro prázdninovou kolonii. Z důvodů neplnění smlouvy byl s ním pronájem rozvázán. Parcely, vyjma částí jež byly používány prázdninovou kolonií, byly postupně pronajímány i dalším zájemcům.²⁶¹ V polovině 2. sv. války nebyl již dřevěný pavilon vhodný k obývání a děti již tři roky byly ubytovávány ve škole. Pavilonu se používalo pouze jako herny za nepříznivého počasí a byla tam též umístěna kuchyň.²⁶² V roce 1944 obdržela OPM v HK hlášení od Obecního úřadu ve Vysoké n. Labem, že její zahrada je ve velmi zanedbaném stavu, s doporučením aby pozemek byl pronajat osobě, která by skýtala záruku, že neblahý stav bude trvale odstraněn. V dubnu 1945 nehodlala již OPM pavilon opravovat, neboť měla v úmyslu postavit nový ve větším rozsahu.²⁶³

Dům čp. 112 na Slezském Předměstí (obr. 4, 28)

Komise se brzy po svém ustanovení začala zabývat myšlenkou stavby dětského domova, „*neboť tehdejší činitelé si dobře uvědomovali, že plánovitou péčí o dítě nelze provádět bez řádně vybaveného dětského domova*“²⁶⁴. Vinou 1. světové války došlo k odložení tohoto záměru. Ale po skončení války se pokračovalo v této myšlence.²⁶⁵

Dům (rodinná vilka) byl zakoupen za částku 116.600 Kč při přispění města

---

260 Panu Josefu Prouzovi.

261 SOkAHK, f. OPM HK, k. 6, inv. č. 70.

262 *Tamtéž*, k. 2, inv. č. 63, přihláška do Hosp. skupiny lázní a sport. míst.

263 *Tamtéž*, k. 6, inv. č. 70.

264 *Tamtéž*, k. 1, inv. č. 60, Zpráva o činnosti pro valnou schůzi OPM, konanou dne 29. prosince 1947.

265 *Tamtéž*.

Hradce Králové a ministerstva sociální péče. Královéhradecký okres slíbil poskytování pravidelných subvencí, jež umožní vydržování ústavu.²⁶⁶ Úkol byl usnadněn tím, že ve správě města byla Teubnerova nadace určená k vybudování městského sirotčince. Svoji žádost o získání této nadace zdůvodňovala OPM tím, že město Hradec Králové vynikalo ve všech kulturních a hospodářských vymoženostech, ale nemělo (ani okres) do roku 1922 jediný ústav pro výchovu a opatření dětí osiřelých a opuštěných a s tímto závažným nedostatkem se setkávala OPM „*denně při plnění svých úkolů v péči o strádající a ohroženou mládež*“²⁶⁷. Byl prvním zařízením trvalého rázu ve vlastnictví OPM. Vilka byla k účelům sirotčího domova vhodně upravena. Nákladem 22.460 Kč bylo pořízeno vybavení ústavu.²⁶⁸ Situování ústavu ve venkovní oblasti bylo zvoleno z toho důvodu, aby děti měly alespoň nějaký kontakt s přírodou a mohly být také zaměstnány prací venku.²⁶⁹ Sirotčinec byl otevřen 1. února 1922 a plánován pro 12 až 16 dětí, později pro 25 míst. Místa byla většinou plně obsazena. Název ústavu byl: „Sirotčinec Okresní péče o mládež na Slezském Předměstí“.²⁷⁰ Podle smlouvy tržové ze dne 19. března 1923 bylo vloženo právo vlastnické OPM.²⁷¹ Od svého založení do roku 1941 byl spravován manžely Josefem a Marií Čechurovými, kteří měli k ruce služebnou sílu.²⁷² Sirotčí domov byl ústavem, který (v roce 1936) plně odpovídal modernímu požadavku na dětský domov tehdy kladený, jako doplněk rodinné péče. Byl pouze přechodným místem pro děti zdravé a takové, jež bylo možno svěřit do řádné péče rodinné, a útočištěm dětí, které byly sice normální, avšak měly takové vlastnosti a sklony, které vyžadovaly zkušeného a pevného vedení dobrého pedagoga. Byl veden v duchu velké rodiny, jíž se celý ráz ústavu chtěl co nejvíce přiblížit.²⁷³ Z důvodů nedostatku místa a také proto, že ústav postrádal různá hygienická zařízení, přistoupila

---

266 *Tamtéž*, k. 9, inv. č. 80.

267 *Tamtéž*, Sirotčí domov na Slezském Předměstí - Teubnerova nadace.

268 *Tamtéž*, k. 9, inv. č. 80.

269 *Tamtéž*, kn. č. 3, inv. č. 4, Zpráva o činnosti Okresní péče o mládež v Hradci Králové a institucí sdružených za rok 1923, s. 9.

270 *Tamtéž*, k. 9, inv. č. 80, Statut sirotčince.

271 *Tamtéž*, k. 6, inv. č. 70; *Tamtéž*, kn. č. 2, inv. č. 3, s. 6.

272 *Tamtéž*, k. 1, inv. č. 58; Tento opatrovník byl bývalým pěstounem a truhlářským mistrem ve Chlapecké výchovně v Hradci Králové. Jeho manželka získala potřebnou praxi ve službách Jedličkova ústavu v Praze. (Srov. SOKAHK, f. OPM HK, kn. č. 2, inv. č. 3, Zpráva o činnosti Okresní péče o mládež v Hradci Králové za rok 1922, s. 6); V roce 1941 Josef Čechura umírá a vedení ústavu bylo ponecháno vdově paní Marii Čechurové a nově byla přijata pěstounka. (Srov. SOKAHK, f. OPM HK, kn. č. 21, inv. č. 22, Výroční zpráva Okresní péče o mládež v Hradci Králové za rok 1941, s. 8).

273 *Tamtéž*, k. 1, inv. č. 58, Zpráva o zařízeních a ústavech Okresní péče o mládež.

OPM v roce 1930 k přístavbě za účelem rozšíření počtu míst na 25 a jeho účelnému vybavení koupelnou, umývárnu, splachovacími záchody a prostornou hernou kromě jiných vedlejších místností. Projekt i vybudování přístavby byly zhotoveny po poradě a za přímé účasti úředních zdravotních orgánů.²⁷⁴ Přístavba sirotčího domova byla dokončena v roce 1933 a dům byl vzorně vybaven pro 25 dětí, z toho 5 míst bylo pro chráněnce Masarykovy Ligy proti tuberkulóze.²⁷⁵ Je zajímavé, že ani po 13 letech existence o tomto ústavě mnoho lidí nevědělo. „*Ale téměř nikdo o něm neví, snad ani 99% lidí v Hradci Král., ač je několik minut od města (po levé straně silnice na Slezském Předměstí poblíže Davidova zahradnictví u prvního transformátoru).*“²⁷⁶

Dětské hřiště u Orlice (obr. 8)

Jeho posláním bylo poskytovat malým dětem i matkám útočiště před prašnými ulicemi. Tento úkol plnilo skromně, ale dobře. Plán na jeho zřízení vznikl v pobočce sdružení YWCA v Hradci Králové na jaře 1924. Za účelem zbudování byla svolána porada místních spolků a korporací. Obec vyšla snahám vstříc propůjčením místa na břehu Orlice mezi Boromeem a vilami. Ve prospěch tohoto podniku byla uspořádána sbírka a slavnost. Hřiště bylo opatřeno stoly, lavičkami, pískem, pomůckami ke hraní. Byl také zaměstnán hlídač k dozoru²⁷⁷ a dozorkyně k řízení her a zaměstnání dětí. Pro trvalé zabezpečení byl ustaven odbor dětského hřiště. Zástupce OPM v HK byl předsedou odboru.²⁷⁸ Průměrná návštěva byla kolem sta dětí za den.²⁷⁹

Chlapecká výchovna (čp. 62) (obr. 7, 34)

Myšlenku založit v Hradci Králové výchovný ústav pojal tajemník ČZK dr. Ruth,

---

274 SOKAHK, f. OPM HK, k. 9, inv. č. 80, Sirotčí domov Okresní péče o mládež v Hradci Králové. Zdravotně policejní schválení.

275 *Tamtéž*, k. 1, inv. č. 60, Ze zprávy o činnosti Okresní péče o mládež, přednesené na valné hromadě dne 8. dubna 1934.

276 *Tamtéž*, k. 35, inv. č. 127, *Chvilku v okresním sirotčinci na Slezském Předměstí*, Kraj Královéhradecký, č. 64 z 21. 9. 1935. (Výstřížek z novin).

277 V roce 1928 dozor a úklid na hřišti obstarával městský dělník J. Bulva, protože pedagogického dozorce nebylo možné z finančních důvodů zajistit. V roce 1933 zastává tuto funkci už pěstoun Chlapecké výchovny v Hradci Králové Josef Dašek.

278 SOKAHK, f. OPM HK, kn. č. 4, inv. č. 5, Zpráva o činnosti Okresní péče o mládež v Hradci Králové a institucí sdružených za rok 1924, s. 25.

279 *Tamtéž*, k. 1, inv. č. 58; *Tamtéž*, kn. č. 7, Zpráva o činnosti Okresní péče o mládež v Hradci Králové a jejích ústavů a zařízení za rok 1927, s. 13.

který znal dobře místní poměry. Ve městě bylo pomýšleno na zřízení pomocné třídy pro mentálně retardované děti, a proto doporučil ČZK vyjednávání s obcí královéhradeckou, aby místní obecní chudobinec v čp. 62 poskytla ČZK. Ze strany města tato myšlenka našla kladnou odezvu u starosty města dr. Františka Ulricha, městského rady dr. L. Bařka a u okresního školního inspektora Al. Krčmáře. V dubnu 1909 bylo oznámeno ČZK, že je obec ochotna požadovanou budovu propůjčit. Zřízený ústav byl mezi prvními svého druhu nejenom v Čechách, ale i v Rakousku. Užší výbor zvolený ČZK vyjednával s městskou technickou kanceláří o úpravě budovy. Stavební kancelář vypracovala podle plánů libeňské vychovatelny návrhy na adaptaci. Úprava započala na podzim 1909 a skončila v únoru 1910. Náklad na stavební úpravy činil přibližně 10.000 K. Ústav nesl jméno „Chlapecká výchovna“ a byl určen pro chlapce lehce duševně handicapované. Disponoval průběžně 60-70 místy.²⁸⁰ Byl ústavem v přímé správě ČZK, avšak OPM v HK se na jeho chodu spolupodílela.

Dům sociální péče v Třebechovicích Pardubická čp. 165 (dříve Pardubská)

Město Třebechovice pod Orebem postavilo na žádost místního odboru sociální péče o mládež v letech 1936-1937 na místním pozemku budovu, kterou určilo výhradně humánním účelům vykonávaným odborem sociální péče.²⁸¹

Husův dům

V Husově domě na Kavčím plácku byl ubytován jugoslávský dorost, který se v Hradci Králové učil řemeslu v různých podnicích. Tento dům patřil českobratrské církvi evangelické. Jugoslávský dorost přijel nejenom do Hradce Králové v r. 1946 na pozvání československé vlády. Později se objevily spory s majitelem domu ohledně výše poplatku placenému za tyto učně.

Místnosti budovy městské spořitelny na Palackého třídě

V některých těchto místnostech byl umístěn útulek pro nezaměstnaný dorost. Např. v roce 1933 v době od 23. ledna do 23. dubna. Bylo zde průměrně 50 chlapců a dívek ve

---

280 SOKAHK, f. CHV HK, inv. č. 1, kn. č. 1, Pamětní kniha Chlapecké výchovny Čes. zem. komise v Hradci Králové

281 SOKAHK, f. Odbor sociální péče o mládež Třebechovice p. Orebem.

věku do 14 do 20 let.²⁸²

Prázdninová osada ve Slatině nad Zdobnicí

V roce 1941 si pronajala OPM od sdružení YMCA prázdninovou osadu ve Slatině nad Zdobnicí na měsíce červen-září roku 1941. Nájemné za celou dobu mělo činit 8.120, 50 Kč. Zprostředkovatelem nájmu byl zástupce prázdninového odboru OPM Msgr. Frant. Finda. Tato osada se skládala z šesti chat. Pronajato bylo také příslušenství a inventář. Tato osada byla využívána i v jiných letech.

Letní tábor Komenského v Bělči nad Orlicí

Tentýž Msgr. František Finda sjednal pronájem tábora v Bělči nad Orlicí se zástupcem LTK. Předmětem nájmu byla celá osada, skládající se z dětského tábora, verandy Pellarovy, Chaty odvážné víry, Černého domku, kuchyně, jídelního sálu a chaty velkého tábora s příslušenstvím a inventářem. Z pronájmu byl vyňat srub a nový pavilon, loděnice a chata u Šípku a táborový les. Nájemné činilo 8.000 Kč a mělo být zapláceno ve dvou splátkách, a to koncem července a koncem srpna 1941, nejpozději však do osmi dnů po předání tábora.²⁸³

Tábor v Teplici n. M.

V roce 1946 byl získán pronájmem na letní měsíce barákový tábor vojenské správy v Teplici n. M., kde bylo umístěno 148 dětí 6-14letých.²⁸⁴

Pension ve Velké Úpě

Prostřednictvím rodičovského sdružení mateřské školy prof. Drtiny byl najat pension ve Velké Úpě, kde bylo umístěno v roce 1946 131 dětí 3-6letých.²⁸⁵

Olivětín - osada u Broumova (obr. 13)

---

282 SOKAHK, f. OPM HK, k. 1, inv. č. 60, Ze zprávy o činnosti Okresní péče o mládež, přednesené na valné hromadě dne 8. dubna 1934.

283 *Tamtéž*, k. 6, inv. č. 70, Zápis z 6. července 1941 .

284 *Tamtéž*, kn. č. 25, inv. č. 26, Výroční zpráva Okresní péče o mládež v Hradci Králové za rok 1946, s. 15.

285 *Tamtéž*.

Osada Olivětín se nacházela 2 kilometry od Broumova. Rozsáhlý tábor patřil sociálnímu odboru církve československé a byl od ní pronajat. V roce 1947 hostil kolem 320 hradeckých dětí rozdělených do dvou směn. Děti potřebující rekreaci byly umístěny v sedmi dřevěných ubikacích. Tábor měl umývárny se sprchami, hřiště, moderní kuchyni a velkou jídelnu ve zvláštním stavení.²⁸⁶

---

²⁸⁶ M. KRÁL, *Hradecké děti na Broumovsku. Pohraničí očima Hradečana*, Lidové proudy 31. 7. 1947.

3. 2. Ochrana matek a dětí

Zakladatelem odboru ochrany matek a dětí a do počátku roku 1936 jediným předsedou byl MUDr. Leopold Batěk.²⁸⁷ Jak již bylo napsáno, spolek Ochrana matek a dětí byl přiřčen v rámci stanov, které to umožňovaly, k Okresní péči o mládež v Hradci Králové, zařazen do její organizační struktury a stal se tak jejím pracovním odborem. Podle medicínského rady MUDr. Batěka byla péče o kojence nejdůležitějším odvětvím péče o mládež. V podobném duchu zněla i slova z výroční zprávy ČZK: „*Péče o matky a kojence jest nejdůležitější složkou péče o mládež vůbec, ochraňujíc dítě již v nejtěplejším věku, ba před jeho narozením.*“²⁸⁸ Zdraví kojenců bylo ohrožováno nerozumnou výživou, a proto byla již před první světovou válkou zřízena mlékárna, která musela být později zrušena pro nedostatek mléka. O zřízení poradny pro matky a kojence bylo jednáno 30. července 1918 a podle výsledků jednání měla být činnost zahájena 20. srpna 1918. Po válce byla poradna pro péči o kojence znovu otevřena 6. března 1919 a fungovala s podporou města v městském lyceu. 5. září 1921 byla přemístěna do ústavu sociálně zdravotní péče ve Střelecké ulici čp. 578. Odbor byl postaven na demokratické bázi a ve výboru byly zastoupeny všechny politické strany. V témže domě byla na počátku 20. let 20. století zřízena útulna pro rodičky.

Vydržovatelem poradny pro matky a děti byl odbor OMD při OPM v HK (přiřčen dle § 13 stanov) a Okresní ústav sociálně zdravotní péče v Hradci Králové. Spolupracovala s okresní sociální pojišťovnou. Poradny měly poskytnout matkám poučení a radu, jakým způsobem mají pečovat o své děti. V neposlední řadě je měly varovat před pověrami tradujícími se z generace na generaci o tom, jak má být pečováno o kojence.²⁸⁹ Tato zařízení také rozdělávala vitamínové přípravky a jablka z přídělu ministerstva. Nejčastěji se jednalo o vitamín C, D a sladový výtažek.²⁹⁰ Roku

287 Zpočátku byl zvolen „dámský odbor“ jehož úkolem bylo převzít ochranu matek a kojenců. Za tímto účelem byly kooptovány na valné hromadě konané 12. července 1918 do Okresní komise některé vybrané dámy a referentem stanoven MUDr. L. Batěk. Tento „dámský odbor“ byl však zřejmě záhy transformován do odboru pro ochranu matek a kojenců, neboť k 11. září 1918 je zmiňována schůze odboru pro ochranu matek a kojenců. (SOKAHK, f. OPM HK, kn. č. 26, Valná hromada Okresní komise dne 12. července 1918). MUDr. Batěk působil také jako ústavní lékař Chlapecké výchovny v Hradci Králové. Zemřel v lednu 1936.

288 NA, f. ZÚPM, k. 221, Výroční zpráva za rok 1926, s. 10.

289 MECHELDOVÁ, *K činnosti poraden pro matky a kojence*, *Péče o mládež*, 1, č. 5, 1922, s. 129.

290 SOKAHK, f. OPM HK, k. 1, inv. č. 58, Vitamínová akce; Věra FIŠMISTROVÁ, *Okresní péče o*

1936 měla poradna v Hradci Králové čekárnu a vlastní poradenskou místnost, určenou výhradně k účelům poradenské péče. Poradna disponovala všemi potřebnými zařízeními. Součástí zařízení byla také od r. 1929 poradna pro ženy těhotné, která byla umístěna ve stejných prostorách. Poradnu řídil odborný lékař MUDr. J. Jetmar, který působil v tomto zařízení od r. 1919.²⁹¹ Sociální pracovníci v poradně byla od roku 1921 Růžena Hankeová. Její odborné vzdělání a výcvik v sociální péči představovala jednoroční škola Ochrany matek a dětí v Krči.²⁹²

OPM v HK se postupně starala o dvanáct poraden pro matky a děti. Nejstarší z nich byla v Hradci Králové (založena 1918). Dále to byla poradna v Třebechovicích p. Orebem (zřízena r. 1925), v Kuklenách (založena r. 1928), v Černilově (zřízena v r. 1935), na Novém Hradci Králové (zřízena v r. 1935), v Předměřicích n. Labem (zřízena r. 1935), ve Stěžerech (zřízena 1940) a ve Všestarech (zřízena r. 1935),²⁹³ na Pouchově, v Plotištích, ve Svobodných Dvorech a Praskačce (zřízeny r. 1947).²⁹⁴ Poradny v Kuklenách, Černilově, na Novém Hradci Králové, Předměřicích n. Labem, Stěžerech a Všestarech fungovaly často provizorně na různých místech a někdy dokonce bez úředního povolení, které bylo získáváno dodatečně. Mnohdy byly umístovány při školách, třeba v učebnách nebo v kuchyni, což bylo nevyhovující. Výjimkou byla poradna v Třebechovicích p. O., která byla od 1. září 1937 umístěna v novém domě sociální péče v Třebechovicích.²⁹⁵ Pro více poraden pracovala jedna a též sociální pracovníce nebo jeden a též lékař. Roku 1937 však mělo všech tehdejších sedm poraden svého vlastního vedoucího lékaře.²⁹⁶

Roku 1946 disponovala OPM v HK osmi poradnami pro matky (těhotné) a děti. Pokud ji budeme chtít zařadit do kontextu celé oblasti Čech, tak zjistíme, že se jednalo o počet mírně nadprůměrný. Průměrný počet poraden na jednu OPM byl 5, 35 poradny. Stejně poraden měla v tomto roce OPM v Benešově, Berouně, Bílině, Holicích, Kutné Hoře, Hořovicích, Jindřichově Hradci, Humpolci, Jablonci nad Nisou, Kolíně a Votici.

---

mládež v Přerově, in: Sborník Státního okresního archivu Přerov, Přerov 2008, s. 221.

291 V roce 1936 činil jeho honorář 6.000 Kč.

292 Plat sociální pracovníce v roce 1936 byl 10.800 Kč za rok.

293 SOkAHK, f. OPM HK, k. 7, inv. č. 71, Roční výkazy.

294 *Tamtéž*, inv. č. 73, Příděl mýdla; *Tamtéž*, kn. č. 25, s. 8.

295 *Tamtéž*, k. 7, inv. č. 71, Roční výkazy ze dne 5. března 1942.

296 *Tamtéž*, kn. č. 17, inv. č. 18, Výroční zpráva Okresní péče o mládež v Hradci Králové za rok 1937, s. 21.

OPM v Českých Budějovicích disponovala 23 poradnami, v Plzni 12 poradnami a v Ústí nad Labem 11 poradnami. V péči evidovaly poradny při OPM v HK 718 dětí, což je zase číslo v regionu Čech mírně nadprůměrné (průměr 673 dětí). Na jedno dítě připadlo průměrně v případě sledované OPM 3, 35 návštěvy. V tomto hledisku je to číslo podprůměrné (průměr pro oblast Čech 3, 95 návštěvy na jedno dítě). Průměrný počet dětí na jednu poradnu byl v Čechách 125, 89, kdežto u sledované okresní péče 89, 75 dětí.²⁹⁷

Dne 30. září 1925 žádala OPM v HK o schválení provozu v útulku pro batolata. Žádost dokládala s tím, že útulek byl umístěn v domě Okresní péče o mládež čp. 627 v prvním poschodí v nejlepší a nejslunnější části domu. Sestával z přijímací místnosti, herny, pokoje pro sestru, ložnice pro kojence a ložnice pro batolata. K jeslím patřil také záchod, předsíň a pavlač. Ústav zařídila a vedla OPM v HK, vrchní dozor nad nimi náležel místnímu odboru Ochrany matek a dětí, který vypracoval služební a domácí řád. Zařízení zaměstnávalo vedoucí sílu, ošetřovatelku a druhou sílu, která vykonávala ostatní pomocné práce a pomáhala při dozoru u dětí.²⁹⁸

Dopisem ze dne 14. prosince 1925 schválila okresní správa politická útulek pro batolata umístěný ve vlastním domě čp. 627 v Hradci Králové. Tato správa si však vyhrazovala právo do budoucna nařídit úpravy, jejichž provedení by vyžadoval obecný zájem.²⁹⁹

Vlastníkem ústavu byla OPM v HK. Doslovný název útulku-jeslí byl: „Útulek pro batolata v Hradci Králové.“ (obr. 21 - 22) Finanční stránka ústavu byla v kanceláři OPM spravována odděleně, aby byla dobře viditelná. Předsednictvo OPM bylo zároveň správním výborem útulku, obstarávalo správu a kontrolu tohoto svého zařízení. Pro

---

297 NA, f. ZÚPM, k. 221, Zpráva o činnosti Zemského ústředí péče o mládež v Čechách 1946 - 47, s. 42-49.

298 SOkAHK, f. OPM HK, k. 7, inv. č. 72, Žádost o schválení provozu v útulku pro batolata; V polovině dvacátých let 20. století byla vedoucí B. Rambousková a rovněž zde působila ošetřovatelka, která již vykonávala nemocniční a dětskou praxi. (*Tamtéž*).

299 *Tamtéž*; Později nastal problém ohledně kompetencí tohoto schválení. Okresní správa politická schválila výnosem útulek bez vědomí zemské správy politické. Zemská správa politická k tomu připomínala, že podle bodu 6. § 2. zákona č. 68/1870 ř. z. ze dne 30. 4. 1870 podléhaly povolení státní správy nejenom léčebné ústavy soukromé, ale také veškeré ústavy lidumilné (tedy i útulky pro batolata). K vydání takového povolení však byla, dle ustanovení ministerského nařízení ze dne 19. ledna 1853, oprávněna pouze zemská správa politická. Z tohoto důvodu zrušila zemská správa politická rozhodnutí okresní správy politické. OPM v HK musela předložit novou žádost o schválení. (*Tamtéž*, Okresní péče o mládež v Hradci Králové - zařizovací subvence ze dne 7. srpna 1928).

tento účel jmenovala také svého referenta, který byl zástupcem odboru Ochrany matek a dětí v předsednictvu OPM. Byl oprávněn hodnotit vedoucí ošetřovatelku a dávat jí pokyny. Vykonával přímou kontrolu v ústavu a jemu vedoucí přednášela svoje požadavky a stížnosti.³⁰⁰ Zdravotní dozor nad ústavem zastával lékař odboru Ochrany matek a dětí. Ten mohl činit veškerá opatření ve prospěch zdravotní stránky chodu zařízení. Lékař také vykonával občasné návštěvy v jeslích a kontroloval zdravotní stav chovanců. Za chod ústavu zodpovědná vedoucí ošetřovatelka dětí. Korespondenci přijímala a vyřizovala kancelář OPM v HK. Jiné administrativní výkony obstarávala vedoucí ošetřovatelka a řídila se při tom instrukcemi a pokyny, jež jí byly dány kanceláří. Ta měla mít také v patrnosti inventář nábytku i prádla a čistících potřeb. Jednou za měsíc sepsala přehled všech potřebných věcí, který předkládala k povolení. Kontrola inventáře se konala jednou za rok za přítomnosti referenta. V útulku byla zaměstnána ošetřovatelka dětí s náležitou odbornou kvalifikací, jež byla zodpovědná za provozování péče. V počátcích se druhá opatrovatelka přijímala pouze, pokud to stav dětí vyžadoval a musela se prokázat dostatečnou praxí v práci s dětmi, ale zvláštní odborná kvalifikace se u ní nevyžadovala. Pokud byl stav dětí menší, obstarávala i úklidové a pomocné práce v provozu zařízení. Ústav měl dětem nahradit domov. Z tohoto důvodu bylo zapotřebí, aby se zaměstnanci prokazovali nejen požadovanou kvalifikací, ale také citem k práci s dětmi.

Do ústavu byly přijímány děti od půl roku věku do tří nebo případně čtyř let. Jednalo se o děti, jejichž matky odcházely za denní výdělečnou prací. Při přijetí nerozhodovala domovská příslušnost. Byly přijímány děti, které bydlely v Hradci Králové a v nejbližším okolí.³⁰¹ Děti byly v péči ústavu od sedmé hodiny ranní a propouštěny mezi pátou a šestou hodinou odpolední. Podle statutu útulku se jim mělo dostat vzorného ošetření a stravy. Zásadně byly přijímány děti zdravé a OPM mohla spojit přijetí s podmínkou lékařského vyjádření. Mohlo zde být umístěno 16-20 dětí.

Vedoucí se dostavila do útulku v sedm hodin ráno a do té doby musel být

---

300 *Tamtéž*, Instrukce pro zaměstnance útulku pro batolata v Hradci Králové.

301 *Tamtéž*, k. 7, inv. č. 72, Statut útulku pro batolata; Výše poplatku v letech 1925 a 1926 určena na 2 Kč za den. Předsednictvo OPM mělo právo tuto sazbu měnit v souvislosti s celkovou finanční situací OPM. (*Tamtéž*). V roce 1929 činila výše poplatku 3 Kč denně, ale byl podle sociálních poměrů i snižován nebo úplně zrušen. (*Tamtéž*, Schválení provozu útulku pro batolata v Hradci Králové ze dne 15. 2. 1929).

proveden úklid, zatopeno, ohřáta voda ke koupání, aby bylo možno děti ihned vykoupat. Matky přiváděly děti do ústavu taktéž v sedm hodin. Věci dětí byly ukládány do k tomu určených sáčků s číslicí. Mezi sedmou a osmou hodinou došlo k převlečení dětí a jejich koupání. V deset hodin byla přesnídávka, na dvanáctou až jednu hodinu stanoven oběd a po něm následovaly tři hodiny spánku. Každé dítě muselo spát na jednom slamníčku. Mezi pátou a šestou hodinou odpolední stanoveno opětovné převlékání dětí a odebrání se domů.

K vyloučení dětí mohlo dojít dočasně, pro zvláště nakažlivé onemocnění i pro zanedbání dětí (nečistota, zavšivení ap.) nebo trvale pro hrubé chování příbuzných vůči personálu. Trvale mohly být děti vyloučeny také, pokud nebyl uhrazen poplatek za péči ani po třech napomenutích.

Služba ošetřovatelky trvala devět hodin. O nedělích a svátcích měla volno, pokud se nepracovalo v továrnách. Přestávku v práci měla mezi jednou a třetí hodinou, kdy se mohla vzdálit z ústavu, ale byla povinna předat dozor nad dětmi druhé zodpovědné síle. Nebyla povinna konat hrubé práce, které jí byly naopak zakázány, aby nedošlo k přenesení chorob na děti. Pokud měla čas, mohla vypomáhat s lehčími pracemi, jako povlékání postýlek, utírání prachu apod. Posluhovačka byla přijímána, pokud toho bylo zapotřebí, na praní a jiné těžší práce. Podléhala vedoucí ošetřovatelce útulku. K přijetí posluhovačky dávala souhlas OPM v HK. Její povinnosti určovala ošetřovatelka.³⁰²

V roce 1928 byl popisován útulek jako třípokojový byt s celým příslušenstvím. Stěny místností zděné, omítnuté a omalované, v herně byly stěny do výše 1, 5 metru opatřeny emailovým nátěrem. Podlahy tří místností byly vlysové, jedna prkenná, ostatní kachlíkové. Osvětlení zavedeno elektrické, topilo se uhlím. Větrání zajištěno za pomoci oken. Útulek byl opatřen vodovodem na vodu užitkovou, pitná voda byla odebírána z nejbližšího stojanu u Grand hotelu. Jesle měly svůj vlastní splachovací záchod. Hlavní vchod a schodiště byly společné i pro nájemníky, kteří obývali druhé a třetí poschodí domu. Kromě útulku pro batolata byly v tomto 1. poschodí ještě okresní kanceláře a soukromý byt, které byly však úplně odděleny a měly samostatné schodiště. Toto umístění útulku bylo chápáno jako provizorní (k r. 1928) a mělo trvat nejdéle tři roky, tj.

³⁰² Srov. SOkAHK, f. OPM HK, k. 7, inv. č. 72, Instrukce pro zaměstnance útulku pro batolata v Hradci Králové.

do června 1931, kdy měly být vyprázdněny místnosti okresní správní komise, jež jí byly propůjčeny v roce 1928 pro úřadovny. Inventární zařízení bylo obvyklé, vesměs bíle natřené, kamna opatřena ochranným plůtkem. Ústav zaměstnával v tomto roce správkyni B. Rambouskovou, ošetřovatelku s dětskou praxí, která působila v ústavu od otevření, tj. od 1. ledna 1925. Dále zde působila opatrovatelka A. Bartošová.³⁰³

Ústav se vyvinul jako kombinace útulku a jeslí. Příčina, proč se takto vyvinul, tkví v tom, že v Hradci Králové nebyly až do konce roku 1946 mateřské školy s celodenním provozem. Jediným ústavem, kde o děti veřejně zaměstnaných matek bylo celodenně a všestranně včetně stravování postaráno, byly právě jesle a útulek OPM. Teprve 1. prosince 1946 vznikla první a jediná mateřská škola s celodenním provozem. Byla to škola v severovýchodním obvodu města na Pospíšilově třídě. Vzdálenost západní průmyslové části města od ní byla však tak veliká, že zabraňovala matkám, aby tam mohly své tři a čtyřleté děti dopravovat. Z tohoto důvodu zůstaly jesle spojeny s útlukem, děti ale byly umístěny ve dvou odděleních.³⁰⁴ Podle publikovaných směrnic ministerstva sociální péče pro zřizování jeslí z roku 1947 však byl tento ústav nadále nepřípustný.

Změněná hospodářská situace Československa po druhé světové válce vyžadovala plánovitou péči k zajištění pracovních sil pro zemědělství i průmysl. Bylo také potřeba záměrně připravovat účelnější využití práce žen, které doposud pracovaly jen ve vlastních domácnostech. Organizováním dokonalé péče o malé děti v jeslích a útulcích mělo být umožněno těmto ženám, aby „*přispěly svým pracovním podílem na výstavbě státu*“. Ministerstvo ochrany práce a sociální péče vyzývalo místní národní výbory, aby ve spolupráci s OPM přikročily k práci na vybudování jeslí a útulků podle místní potřeby.³⁰⁵ Jesle byla zařízení, ve kterých se dětem ve věku od 6 týdnů do 3 let mělo poskytovat svědomité ošetření, náležitá výživa a řádná výchova. Jesle zřizovaly a vydržovaly závody (jesle závodní), OPM nebo MNV (jesle místní), nebo mohly být zřízeny za společné účasti více zájemců (jesle kombinované). Dozor nad jeslemi vykonával ONV, u jeslí závodních spolu s ROH. Správa jeslí náležela zřizovateli a vydržovateli.

---

303 *Tamtéž*, Schválení provozu útulku pro batolata v Hradci Králové ze dne 8. 10. 1928.

304 *Tamtéž*, k. 4, inv. č. 63, Vyšetření poměrů v jeslích.

305 *Tamtéž*, k. 3, inv. č. 63, Organizace péče o děti pracujících matek. Jesle.

Ochrana matek a dětí pořádala kurzy pro matky a dospívající dívky. V r. 1934 byly přednášky v rámci Okresního osvětového sboru ve dnech 2., 6. a 9. února. Cyklus byl zajištěn po stránce odborné zkušenými lékaři. MUDr. J. Jetmar (vedoucí lékař odboru OMD) měl přednášku „O mateřství a významu poraden pro matky“. Další přednášky nesly názvy: „Novorozeně a kojeneček“, „Dítě před školou a ve škole“. Kurz byl doplněn praktickým výcvikem v ošetřování kojenců a batolat v domě OPM v HK.³⁰⁶ Informace o konání byly zaslány redakcím místního tisku. V roce 1939 na výročním shromáždění OMD odboru ZÚPM byla zdůrazněna potřeba zdravotnické lidovýchovy, proto byl zaslán OPM a OMD program kurzu o mateřství a péči o kojence a způsob jeho organizace. Kurz měl být počátkem lidových kurzů pro ženy, které byly připravovány na delší období jako trvalá složka sociálně zdravotní lidovýchovy. ZÚPM bylo přesvědčeno, že nepříznivé poměry úmrtnosti kojenců a porodnosti byly „z velké části zaviněny neznalostí našich žen o nezbytných podmínkách zdravotnických pro správný průběh těhotenství a porodu a pro zachování zdraví a života novorozenců“³⁰⁷. Ústředí také mělo za to, že za tehdejších poměrů bylo „poučení matek nejsnáze řešitelným opatřením z celého ostatního souboru problému“³⁰⁸. OPM v HK měla sjednat ve svém okrsku spolupráci s okresním lékařem, ten byl současně žádán ZÚPM o vedení kurzů s poradenskými lékaři OPM. Plán kurzů měl být zabezpečen součinností lékařů, sester, sociálních pracovníků a případně porodních asistentek. OPM měla zajistit všechny potřebné pomůcky a měla uvést kurz co nejdříve v život především v sídle soudních okresů, v sídle dalších poraden, případně i v obcích, kde dosud poradny nebylo, ale která toho zvláště potřebovala. Pokud by se vyskytly obtíže, měla o tom podat OPM v HK zprávu. Směrodatnou pro pořádání kurzů na různých místech byla „zejména úmrtnost a nemocnost kojenců a matek, populační úbytek, špatné hygienické a sociální poměry“³⁰⁹. Praktická cvičení měla pod lékařskou kontrolou vést odborná sociální pracovníce OPM nebo OMD za případné spolupráce s porodními asistentkami doporučenými okresním lékařem. OPM měla kurzům věnovat propagační úsilí, aby se o možnosti účasti dozvědělo co nejvíce žen. Kurzy byly pořádány za souhlasu a podpory

---

306 SOkAHK, f. OPM HK, k. 8, inv. č. 75.

307 *Tamtéž*, Kursy o mateřství a péči o kojence.

308 *Tamtéž*.

309 *Tamtéž*.

Národního souručenství i Národního ústředí sociální a zdravotní péče. V březnu 1940 byl uspořádán kurz mateřství a péče o kojence v rámci lidovýchovných přednášek Masarykovy vyšší lidové školy. Ta se řídila při organizaci také zasláným návrhem kurzů ZÚPM, který byl určen Okresnímu úřadu v Hradci Králové. Kurz začínal 29. března a končil 10. dubna 1940. Za účelem propagace bylo vydáno 1500 letáčků a byly rozšířeny také na místních školách (odborná škola pro ženská povolání, učitelský ústav, mateřské školy), mezi dělnictvem v místních továrnách a v nemocnici. Přednášející byli požádáni, aby pracovali zdarma.³¹⁰ Cyklus lékařských přednášek se konal v městském muzeu od půl osmé večer a byl znovu doplněn praktickým výcvikem v péči o rodičky, kojence a batolata v útulku pro batolata.³¹¹ Kurz byl rozdělen do šesti večerů. Každý večer byl zahájen přednáškami odborných lékařů Doc. dr. J. Maršálka „Těhotenství a porod“, dr. J. Geislera „Vývoj novorozence a zdravotně dítěte“, dr. F. Schmidta „Výživa a nejčastější nemoci kojence“, dr. A. Mazačové-Procházkové „Duševní život kojence“ a inspektorky zemědělské školy ze Stěžer A. Štulíkové „Výchova a vedení dítěte v domácnosti“. Kurzy o mateřství se staly programovou složkou činnosti odboru OMD. Kurzu se zúčastnilo 90 účastnic z Hradce Králové a nejbližšího okolí, jež přednášky pravidelně navštěvovaly. Praktickou stránku prvního večera na téma „Příprava porodu v domácnosti a ošetření novorozence“ předvedla sestra z porodního oddělení nemocnice. *„Její velmi pěkný a pečlivě připravený výklad vzbudil velký zájem.“*³¹² Druhý večer doplňovala hygienická výstavka potřeb nemluvněte a batolete. *„Odborný výklad s názornými ukázkami koupání, ošetření a výživy nemluvněte předvedla sestra Ambrozie z ošetrovatelské školy Šedých sester. Rovněž tento večer se velmi líbil.“*³¹³ Pro nedostatek času se však tento program nemohl vztáhnout i na další večery. Praktická část byla završena v poslední etapě kurzu tématem: *„Pozorování dítěte a pokyny pro praktickou výchovu (normální vývoj a jeho odchylky-statické funkce: pohyby skupin svalových, sezení, chůze, tělocvik; smyslový a duševní vývoj).“*³¹⁴

O tento kurz měly zájem i OMD z jiných okresů, např. z nechanického, který

---

310 *Tamtéž.*

311 *Tamtéž.* Mladé ženy, matky a dospívající dívky.

312 *Tamtéž.* k. 8, inv. č. 75.

313 *Tamtéž.*

314 *Tamtéž.* Program kursu o mateřství a péče o kojence.

přihlásil svou členku.³¹⁵ Ředitelství Masarykovy vyšší lidové školy financovalo přednášky ve své režii, takže OPM nevznikly žádné finanční závazky.³¹⁶ Účastnicím, které kurz pravidelně navštěvovaly, bylo vydáno po jeho ukončení potvrzení o absolvování.³¹⁷

Svátek matek (obr. 24 - 26) byl také pořádán odbory Ochrany matek a dětí. Poprvé byl pořádán v Československu roku 1923. Svátek se časem vžil a byl velmi oblíbený. Jeho účelem bylo zvýšit úctu k mateřství a přesvědčit veřejnost o nutnosti preventivně-zdravotní péče o dítě. Pobízel všechny instituce, které sledovaly zlepšení budoucnosti mládeže a všechny pracovníky na tomto poli, „*aby svojí účastí při těchto slavnostech projevíli sympatie k myšlence Svátku matek a svojí spoluprací pomohli k jeho zdaru*“³¹⁸. Poslání Svátku matek bylo v oblasti morální, propagační i finanční. Výtěžek ze sbírek se použil třeba při rozšiřování sítě poraden, aby v každém zdravotním obvodu byla alespoň jedna. Svátek matek měl posloužit k propagaci ochrany matek a dětí,³¹⁹ měl vyvolat „*náladu k založení, po případě rozšíření organizované péče o matky a děti*“³²⁰. OPM měla jeho prostřednictvím získat uvědomělé ženy, které by měly o práci v této oblasti zájem a jež by byly vydatnými spolupracovnicemi. OPM v HK měla požádat o spolupráci při konání Svátku matek školy, osvětové sbory, tělocvičné spolky, farní úřady. Měla použít regionální i jiný tisk k propagaci a k informování veřejnosti o významu organizované péče o matky a děti. ZÚPM zasílalo odborům Ochrany matek a dětí pomocný materiál k pořádání slavností Svátku matek a upozorňovalo na příručky literární, hudební, dramatické i jiné. ZÚPM mělo samo na skladě sbírku proslavů, básniček a písní k tomuto svátku, které mohlo na požádání zaslat. V časopise Péče o mládež byly uveřejňovány programy slavností pro různá prostředí. Od OPM v HK si ZÚPM vyžadovalo zaslání stručných zpráv prostřednictvím dotazníku o slavnosti konané v jejím obvodu z toho důvodu, aby v příštím roce mohla přihlédnout ke

---

315 SOKAHK, f. OPM HK, k. 8, inv. č. 75, Kurs o mateřství a péče o kojence.

316 *Tamtéž*, Kursy o mateřství.

317 *Tamtéž*, Kurs o mateřství a péči o kojence.

318 *Tamtéž*, k. 2, inv. č. 62, Oběžník č. 15 ze dne 29. 4. 1935.

319 Kromě této propagace jej ale využívaly také různé podniky k propagaci svých produktů. Např. v roce 1935 byly děti v Hradci Králové opět pohoštěny podáním kávy nebo kaka. Velkopražírny Karel Kulík využily toho tak, že ve stánku, kde byly nápoje vařeny, byly reklamní plakáty firmy. (*Tamtéž*, k. 8, inv. č. 77).

320 *Tamtéž*, k. 2, inv. č. 62, Oběžník č. 15 ze dne 29. 4. 1935.

specifickým potřebám.³²¹ Pro různé roky pořádání Svátku matek byla stanovována Ochranou matek a dětí, jakožto odborem Zemského ústředí péče o mládež, rozličná hesla. Pro jubilejní rok republiky 1938 bylo zvoleno heslo „Rodiče republiky-republika rodičům“ a protektorát nad Svátkem matek převzala choť prezidenta republiky paní Hana Benešová, čímž se mu dostalo mimořádného významu. V roce 1943 byl za heslo zvolen citát z díla A. Sovy: „Svou matičku miluji ve všech“. Měla jím být symbolicky vyjádřena činnost OMD a OPM, která se snažila nahradit strádajícím a opuštěným dětem matčinu péči. Zároveň tím chtěla vyzvat všechny lidi ke spolupráci, „*neboť v pomoci strádající matce a dítěti uctí každý nejlépe svou vlastní matku*“.³²² Svátek povoloval výnosem zemský úřad v Praze. Součástí byly pouliční sbírky spojené s prodejem jabloňových květů (obr. 25). OPM měla požádat, aby v období Svátku matek nebyla povolována žádná jiná sbírka.³²³ Podrobné směrnice k uspořádání svátku byly uveřejňovány také ve věstníku „V dětech je národ věčný“. Aby mohlo ZÚPM obstarat všechny potřebný materiál, bylo nejdříve nutné, aby OPM v HK rozeslala všem odborům a spolkům OMD ve svém okrese objednávací lístky. Ty je měly následně vyplnit a předat zpět OPM v HK a ta zaslat ZÚPM. Velkou část v tomto potřebném materiálu tvořily různé tiskoviny a ZÚPM ze šetrnosti chtěla mít potřebný přehled o množství, jež bude dáno do tisku, aby pak zbytečně nepřebývaly.³²⁴ Válečné roky, jako rok 1942, 1943, 1944, byly pořádány bez veřejných sbírek a slavností pouze formou besídek, přednášek, hudebních a divadelních produkcí. Roku 1944 měl mít dokonce podobu intimní rodinné slavnosti.³²⁵ Je celkem pochopitelné, že roku 1946 měl mít ráz slavnostnější, a proto se na něj zaměřím podrobněji. Tohoto roku zvoleno heslo: „Matka zdrojem národního života“. V tomto smyslu měly být zaměřeny všechny proslovy, přednášky, besídky, průvody a ostatní slavnosti.

Pro svátek tohoto roku, a nejenom tohoto, se stanovilo několik náplní a cílů. Jednalo se jednak o cíl lidovýchovný. V pokynech ZÚPM stálo, aby OPM dle možností uspořádala výstavku z oboru péče o matku a kojence (hygienické koupání a oblékání; fotografie zdravých dětí navštěvujících pravidelně poradnu; statistická data z činnosti

---

321 *Tamtéž*.

322 *Tamtéž*, inv. č. 63, Oběžník č. 10 ze dne 28. 4. 1943.

323 *Tamtéž*, Směrnice pro uspořádání Svátku matek 1938.

324 *Tamtéž*, k. 2, inv. č. 63, Svátek matek 1938.

325 *Tamtéž*, Oběžník č. 5 ze dne 11. 4. 1944.

poradny, o porodnosti a úmrtnosti kojenců v obvodu působnosti). ZÚPM zprostředkovávalo v některých letech OPM přáníčka, která byla nabízena ve školách, obchodníkům, květinářům ap. Vybízelo hradecký spolek, aby organizoval odborné přednášky na téma péče o ženu v těhotenství, o matku, kojence a malé dítě. O jejich proslovení měl požádat lékaře. K vyslechnutí bylo třeba pozvat rovněž starší ročníky dívčích škol a Svaz mládeže.³²⁶

Svátek měl mít také náplň propagačně finanční. Pro dopoledne dne 12. 5. 1946 bylo OPM nabídnuto organizování zahajovací slavnosti v poradně, sále nebo na náměstí. Při této příležitosti mělo být vyslechnuto rozhlasové vysílání ze zahájení Svátku matek v Praze. Dále OPM uspořádala pouliční sbírku s jabloňovými květy. Objednávka jabloňových květů měla být doručena ZÚPM prostřednictvím objednávacího lístku. Přáníčka vydalo v tomto roce z pověření Svazu čsl. péče o mládež Učitelství v Praze, ale pro stálý nedostatek papíru byl k dispozici pouze omezený počet nových přáníček. Před objednávkou bylo nařizováno prohlédnout skladiště a vyčerpat všechny staré zásoby. Do škol měla být přáníčka dodána prostřednictvím odborů OMD. K propagaci se použil plakát podle návrhu akademického malíře K. Svobinského. Plakáty měly být vyvěšeny hned po obdržení v poradnách, obchodech a na všech obvyklých místech. Bylo také dbáno na to, aby u místních květinářů a obchodníků bylo použito výhradně uměleckého plakátu ZÚPM. Rovněž byly vyzvány ústřední orgány a korporace, aby vyzvaly své podřízené úřady a korporace k součinnosti při Svátku matek (národní výbory, farní úřady, lidovýchovné a tělovýchovné korporace aj.). V biografech mohl být promítán již od počátku snímek věnující se akad. malířce Marii Fischerové-Kvěchové. Slavnosti, průvody, besídky, akademie a jiné podniky bylo možno organizovat dle místních možností.

Rovněž tato akce měla cíl v oblasti sociálně zdravotní péče o matku a dítě. Tato náplň byla obsažena v ozdravné akci pro matky, ozdravné akci pro jejich děti, rozšíření péče o ženu v těhotenství zřízením dalších poraden pro těhotné i zabezpečením jejich návštěvy vhodnou lidovýchovnou a propagační činností.

Z popudu ministerstva ochrany práce a sociální péče mělo se v tomto roce „dostat zvláštní pocty těm matkám a ženám, které se zasloužily v osvobozovacím díle,

---

³²⁶ *Tamtéž*, k. 2, inv. č. 63, Svátek matek 1946.

anebo přinesly těžké oběti ztrátou dětí, manžela nebo jinou“³²⁷, případně též matkám početných rodin. Těmto ženám byl udělen pamětní list. ZÚPM si vyžádalo od OPM, aby jí navrhlo s řádným odůvodněním takovýchto 3 - 5 matek (žen). Pamětní listy byly potom pietně předány.³²⁸

Roku 1947 zvoleno heslo: „Děti musí žít!“ Nadřízeným úřadům muselo ZÚPM podat zprávu o výsledku akce, zejména o finančním výtěžku. Proto měla OPM za povinnost vyplnit formulář o akci z celého okresu a odevzdat jej ústředí.³²⁹

Útulky a opatrovny nebyly nějakou novou institucí, ale byly zřizovány již podle ř. z. č. 108 z r. 1872.³³⁰ Zemědělské útulky však vznikaly až r. 1940 z iniciativy ministerstva sociální a zdravotní správy a ministerstva zemědělství.³³¹ Jejich činnost pokračovala i po skončení druhé světové války. Provozování útulků našlo kladnou odezvu u Českých zemědělských rad v Čechách a na Moravě a Jednoty zemědělského a lesního dělnictva. Ministerstvo pověřovalo jejich organizováním ZÚPM a ta přenášela vlastní výkon na okresní a místní odbory Ochrany matek a dětí při Okresních péčích o mládež.³³² Zemědělské útulky byly zvláštními dětskými útulky zřizovanými ve venkovských obcích pro umístění dětí ve věku 1-6 let.³³³ Jednalo se o děti osob zaměstnaných zemědělskými pracemi, po dobu těchto prací bylo o ně pečováno.³³⁴ Založením dětského útulku došlo k uvolnění ženských pracovních sil v létě a na podzim.³³⁵ Většiny polních prací se totiž účastnily i ženy. Jejich práce zde byla nepostradatelná a nemohly tak zastat plně všechny své povinnosti. V době žní docházelo mezi malými dětmi k častějším úmrtím pro nehody a úrazy.³³⁶ Zemědělské útulky nebylo možné zřizovat kdekoliv, ale pouze tam, kde bylo nejméně patnáct dětí osob zaměstnaných zemědělskými pracemi. Jejich rodiče nebo zákonní zástupci museli žádat o umístění v zemědělském útulku a děti nebylo možné umístit v jiném zařízení (jesle,

---

327 *Tamtéž*.

328 SOKAHK, f. OPM HK, k. 2, inv. č. 63, Svátek matek 1946.

329 *Tamtéž*, k. 3, inv. č. 63, Svátek matek 1947.

330 Josef ROHN, *Čeho dbáti při výchově dětí v zemědělských útulcích*, Péče o mládež 22, č. 6, 1943, s. 157.

331 Marie MACHAČOVÁ, *Útulky pro zemědělské děti*, Praha [1941?], s. 2.

332 *Tamtéž*, s. 2-3.

333 Někde se uvádí 2-6 let.

334 SOKAHK, f. OPM HK, k. 3, inv. č. 63, Směrnice ministerstva sociální péče pro zřizování a provoz zemědělských útulků.

335 *Tamtéž*, k. 2, inv. č. 63, Dětské útulky.

336 Marie MACHAČOVÁ, *Útulky pro zemědělské děti*, s. 1-2.

dětský útulek, mateřská škola s celodenním provozem) v místě provozovaném. Povolení ke zřízení útulku uděloval na žádost zřizovatele okresní národní výbor (OPM). Zřízení zemědělského útulku podléhalo zdravotně-policejnímu schválení. Měl poskytovat dětem zdravé prostředí, a proto byla věnována pozornost volbě místností. Mohl být umístěn pouze v budově, která vyhovovala předpisům stavebním, zdravotním a bezpečnostním. Místnosti útulku musely být suché, vzdušné a prostorné. Na jedno dítě mělo připadnout nejméně 2,5 m² podlažní plochy. Případné další prostory, které nesloužily zemědělskému útulku, musely být od něho odděleny. Podle možností měla být v každém útulku místnost pro pobyt dětí, odpočívárna, umývárna, kuchyně se spíží a oddělené záchody pro děti a pro personál. Nezbytné bylo zřídit hřiště se zahradou, do kterého nesměly mít přístup cizí osoby. Místnost pro pobyt dětí měla být vybavena dostatečným množstvím stolků a židlí. V odpočívárně bylo pro každé dítě lehátko s polštářkem a pokrývkou. Hraček mělo být dostatečné množství, a to hraček jednoduchých, vkusných a snadno omyvatelných s nesmyvatelnými barvami. Kuchyně útulku byla vybavena pro celodenní stravování.³³⁷

Všechny zemědělské útulky (děti i personál) pojišťovalo pro případ úrazu a spáchané škody hromadně ZÚPM. O příspěvky na zařízení a udržování útulků bylo možno se hlásit u okresního pověřence České sociální pomoci.³³⁸ Příjem a výplatu peněz v útulku měla na starosti pěstounka - vedoucí útulku. Tyto úkony zaznamenávala v pokladním deníku.³³⁹ V roce 1942 provozovala OPM v HK zemědělské útulky v Černilově, Stěžerách a Všestarech. Roku 1943 se jednalo dokonce o 11 útulků s počtem 302 opatrované děti. Útulky v Černilově, Stěžerách, Praskačce, Sedlici a Lochenicích sloužily výhradně dětem zemědělců. V obvodu Velkého Hradce Králové bylo zřízeno šest útulků za podpory újezdní školní rady při mateřských školkách. V roce 1944 byly zřízeny útulky v 10 obcích. K dalšímu vzdělání vedoucích těchto zařízení byl OPM v HK roku 1944 uspořádán jednodenní informativní kurz, jehož se zúčastnilo 34 vedoucích z osmi okresů.³⁴⁰

337 SOKAHK, f. OPM HK, k. 3, inv. č. 63, Směrnice ministerstva sociální péče pro zřízení a provoz zemědělských útulků.

338 *Tamtéž*, k. 2, inv. č. 63, Oběžník č. 11 ze dne 10. 5. 1943.

339 *Tamtéž*, Pokyny pro hospodářsko-finanční vedení zemědělských útulků.

340 *Tamtéž*, kn. č. 22, inv. č. 23, Výroční zpráva Okresní péče o mládež v Hradci Králové za rok 1942;

Tamtéž, kn. č. 23, inv. č. 24, Výroční zpráva Okresní péče o mládež v Hradci Králové za rok 1943;

Tamtéž, kn. č. 24, inv. č. 25, Výroční zpráva Okresní péče o mládež v Hradci Králové za rok 1944, s.

Ministerstvo sociální péče pověřovalo výnosem ZÚPM a OPM každý rok organizováním péče o děti zemědělců předškolního věku v zemědělských útulcích. Školení pracovníků zemědělských útulků bývalo dohodnuto na poradách ministerstvem školství, ZÚPM, Ústřední radou odborů a Jednotného svazu českých zemědělců. Na základě těchto porad požádalo ministerstvo sociální péče ministerstvo školství o zřízení kurzů. Kurzy pro vychovatelky zemědělských útulků se uskutečnily po českých zemích na školách se zaměřením sociálním, zdravotním a výchovným.³⁴¹ Uchazečky musely být ve věkovém rozmezí 18-40 let³⁴², zdravé tělesně i psychicky, mravně způsobilé a státně i národně spolehlivé. Měly mít také alespoň dvouleté odborné vzdělání na škole pro ženská povolání nebo na hospodyňské škole. Pokud žadatelky úspěšně absolvovaly kurz, musely se zavázat, že přijmou místo v zemědělském útulku, který byl určen OPM nebo ZÚPM, ale byl brán zřetel na osobní přání žadatelky. Absolventky, které se později dobře uplatnily v praxi zemědělského útulku, měly možnost v něm následující rok znovu pracovat. Podle nařízení ZÚPM byla v okrese provedena rozsáhlá akce pro nábor co možná největšího počtu posluchaček kurzů pro vychovatelky.³⁴³ V červnu roku 1946 oznámilo ZÚPM, že již nebude pořádat další kurzy pro správkyně zemědělských útulků pro nedostatek času. Z toho důvodu měly některé kandidátky na pozici správkyně zemědělských útulků získat zkušenosti jiným způsobem, např. vysláním na 1-2 týdenní praxi buď do některého trvalého útulku, pokud jej OPM měla, anebo sezónního, nebo případně do některé poradny, aby se tak seznámila s prací s dětmi. ZÚPM pak mělo dostat informaci, do kterého zařízení byla umístěna.³⁴⁴ Ne vždy však byl zemědělský útulek zřízen. Pokud zapsaných dětí do útulku bylo tak málo, že by výše nákladů na jeho provoz byla nadměrná, tak zřízen nebyl. Na útulek pro děti zemědělců mohla být také rozšířena mateřská školka, tzn., že děti zemědělců tam mohly být přijímány od 7

10.

341 Také při škole pro ženská povolání v Hradci Králové. Tyto kurzy trvaly 10 týdnů. Vyučování bylo v odpoledních nebo večerních hodinách třikrát týdně po třech vyučovacích hodinách. Desátý týden byl věnován praktickému výcviku péče o dítě a to tři dny v dětské nemocnici a tři dny v mateřské škole, jeslích nebo zemědělském útulku. (*Tamtéž*, k. 3, inv. č. 63, Zemědělské útulky v r. 1947 - školení vychovatelek).

342 Výjimku šlo ve výjimečných případech připustit pouze v případě uchazečky do 50 let věku, která měla úspěšnou praxi v ústavech pro mládež.

343 SOkAHK, f. OPM HK, k. 3, inv. č. 63, Zemědělské útulky v r. 1947 - školení vychovatelek.

344 *Tamtéž*, k. 6, inv. č. 69, Žádost o přijetí do kursu pro správkyně zemědělských útulků.

hodin ráno a zůstat tam do 7 hodin večer.³⁴⁵

Provoz zemědělských útulků končil většinou se skončením polních prací. S tímto souvisí zimní dětské útulky na venkově, které byly v provozu, i když polní práce byly ukončeny. OPM v HK neměla s těmito útulky do počátku roku 1945 žádné zvláštní zkušenosti. Avšak 5. ledna 1945 uspořádala OPM v Hořicích poradou správkyn dětských zimních útulků. O této akci informovalo ZÚPM, ale o akci projevila zájem i jiná OPM, např. v Nymburce. Porada správkyn zemědělských útulků byla konána z důvodu její důležitosti a důležitost byla shledávána i v dalším vzdělávání pěstounek, zejména ve vhodném zaměstnávání dětí. Proto OPM v Hořicích pořádala pro ně kurz, který započal 9. prosince 1945 a měl trvat až do února. Byl pořádán každou sobotu od 10 do 14 hodin. Přednášely v něm zejména učitelky mateřských škol a předváděly i prakticky zaměstnávání dětí. Tento kurz, nebo lépe řečeno schůzky, byly doplněny několikadenní hospitací pěstounek v některém vzorném útulku.³⁴⁶ Opatrovatelka v zemědělském útulku někdy zastávala i pomocné práce při vaření a hrubší práce.³⁴⁷

---

345 *Tamtéž*, inv. č. 69.

346 *Tamtéž*, zemědělské útulky - svolání pěstounek.

347 *Tamtéž*, inv. č. 69.

3. 3. Péče o děti a mládež

Právní agenda byla jedním z nejrozsáhlejších oborů působnosti Okresní péče o mládež v Hradci Králové. Pod právní odbor spadalo hromadné poručenství, které poskytovalo „právní ochranu dětem opuštěným, sirotkům a polosirotkům, dětem nemanželským a dětem z manželství rozvedených a rozloučených“³⁴⁸. Úkolem hromadného poručenství bylo zastupovat svěřence před soudem a zjišťovat jejich rodinné poměry. Součástí právního odboru byl rovněž obsáhlý ochranný dozor nad dětmi v cizí péči a dětmi nemanželskými a péče o mládež soudně stíhanou. Z nemanželských dětí pocházelo tehdy hodně zločinců,³⁴⁹ proto bylo v zájmu obcí, aby byl dozor nad nimi prováděn důkladně. Počet případů hromadného poručenství stále vzrůstal, v jeho rámci byly získávány na děti alimenty. S tím souviselo i jejich nepříjemné vymáhání. OPM bývala také pověřována opatrovnictvím nad dětmi z rozvedených manželství, kde se jednalo o umístění dítěte u jednoho z rodičů, nebo o stanovení výživného. Takových případů bývalo několik desítek.³⁵⁰

Okresní komisí bylo zřízeno roku 1920 generální poručenství pro všechny nemanželské děti v okrese královéhradeckém. To znamenalo, že všechny nemanželské děti přecházely po narození automaticky bez předchozích ustanovených formalit pod jeho poručenský dozor. Tím se lišilo od poručenství z povolání. Bylo však nutné, aby porodní asistentky každý případ nemanželského dítěte do čtyřiaadvaceti hodin ohlásily generálnímu poručenství v Hradci Králové,³⁵¹ buď ústně, anebo písemně. Protože jim nastala povinnost podle nařízení č. 195/1916, ř. z., ze dne 24. června 1916, bylo doporučováno, aby veškeré porodní asistentky v obci byly obecním úřadem náležitě poučeny. Jakmile porodní asistentka generálnímu poručníku narození oznámila, stával se ten bez jakéhokoli dalšího úředního řízení zástupcem dítěte. V zájmu matek s

348 SOKAHK, f. OPM HK, kn. č. 25, inv. č. 26, Výroční zpráva Okresní péče o mládež v Hradci Králové za rok 1946, s. 16.

349 Profesor Břetislav Foustka se k tomuto jevu blíže vyjadřuje ve své knize Péče o dítě. Viz Břetislav FOUSTKA, *Péče o dítě*, Praha [1915], s. 14-15.

350 SOKAHK, f. OPM HK, k. 1, inv. č. 60, Zpráva tajemnice o činnosti Okresní péče o mládež pro valnou schůzi, konanou dne 20. dubna 1941; Koncem roku 1940 vykonávala OPM dozor na 322 poručenců.

351 Tehdy sídlilo generální poručenství OPM na Jiříkově třídě čp. 439. (Později třída Čsl. národního vojska čp. 439. Dnes Československé armády 439).

nemanželskými dětmi bylo, aby generální poručenství hned po porodu zajistilo prostředky k výživě. Proto byly porodní asistentky žádány, aby hlásily již předem, kde se zrození nemanželského dítěte očekávalo. Podávaly také zprávu o poměrech matky a zejména uvedly jméno, stav a bydliště nemanželského otce. Pokud se k svému otcovství vzpíral hlásit, udaly takové okolnosti, které ho mohly usvědčit. Generální poručenství doufalo, že porodní asistentky budou generálnímu poručníku v jeho úřadě nápomocny.

Zřízení tohoto úřadu mělo dalekosahající význam a přinášelo značné výhody a úspory času při hledání a ustanovování poručníka těm dětem, k nimž se žádný hlásit nechtěl. Generální poručník měl být ochoten všem otcům a matkám nebo osobním poručníkům udílet zdarma rady ve všech otázkách týkajících se péče o dítě.

Kdyby si nemanželská matka přála mít jiného poručníka nebo kdyby si některý občan v obci ze zvláštního zájmu o dítě přál vzít na sebe povinnosti poručenské, mělo se jeho jméno, stav i adresa oznámit generálnímu poručníkovi, který po vyšetření poměrů sám soud požádal o jeho uznání.³⁵²

Koncem roku 1930 měl generální poručník v péči 89 poručenců a opatrovanců, což nebylo číslo nijak velké. V případě OPM v Ústí nad Labem se jednalo o počet 127, v Plzni 268, v Liberci 448, ale v Pardubicích šlo pouze o 28 těchto dětí. Pokud se budeme zabývat počtem žalob 22, které podal generální poručník sledované OPM v tomto roce v rámci právní pomoci, v poměru k počtu dětí v péči, ve srovnání se zbývajících okresními péčemi v Čechách, tak zjistíme, že se jednalo o číslo nadprůměrné.³⁵³ K 31. 12. 1945 bylo 298 poručenců a opatrovanců v péči OPM v HK jakožto hromadného poručníka, ale podaných žalob pouze šest. V případě OPM v Ústí n. Labem se jednalo o počet 110 takovýchto dětí a dvě podané žaloby, v Plzni 562 a podaných žalob 12, v Liberci 9 těchto dětí bez podaných žalob, v Mladé Boleslavi 621 dětí a 16 žalob, v Brandýse n. Labem 630 dětí a podaných žalob 8, při OPM v Pardubicích měl generální poručník 326 poručenců a opatrovanců a podal 10 žalob.³⁵⁴ Počet poručenců a opatrovanců celkem spadajících pod hromadné poručenství

---

352 SOKAHK, f. OPM HK, k. 11, inv. č. 106; K tomu také A. TŮMA, *Právní základy sociální péče...*, s. 77-78.

353 NA, f. ZŮPM, k. 221, Výroční zpráva České zemské komise pro péči o mládež v Čechách za rok 1930, s. 31-33.

354 *Tamtéž*, V dětech je národ věčný. Zpráva o činnosti Zemského ústředí péče o mládež v Praze v roce 1945, s. 59-62.

okresních péčí o mládež v Čechách k 31. 12. 1945 byl 29.925 a počet podaných žalob z hlediska hromadného poručníka 1.144. OPM v HK podala tedy jako nositel hromadného poručení podprůměrný počet žalob.³⁵⁵

Na základě vládního nařízení ze dne 14. března 1930 č. 29 Sb. z. a n. byla OPM pověřena prováděním ochranného dozoru nad dětmi v cizí péči a dětmi nemanželskými do 14 let. Dozor byl prováděn jednak přímo úřadovnou OPM, jednak pomocí dozorcích důvěrníků. O těchto dětech dostávala OPM jednou do roka zprávu o jejich chování, zdravotním stavu, výchově apod. Děti byly zvány jednou za rok k bezplatným lékařským prohlídkám do poraden Ochrany matek a dětí. Dle tohoto nařízení bylo také nutné, aby každý, kdo si chtěl vzít do péče cizí dítě, požádal o povolení OPM, která teprve na základě vyšetření rodinných a majetkových poměrů dávala souhlas k převzetí.³⁵⁶ Dozorčí důvěrníci vykonávali přímý dozor na děti v cizí péči a děti nemanželské. K prokazování měl důvěrník u sebe legitimaci. Měl být „*v přímém a častém styku s dětmi podrobenými jeho doзору, aby mohl bedlivě sledovati, zda se pěstouni (rodiče) o ně svědomitě starají a poskytují jim, čeho potřebují k zdravému vývoji tělesnému i duševnímu*“³⁵⁷. Za tímto účelem měl navštěvovat domácnosti pěstounů (rodičů), prohlížet místnosti, kde pobývaly děti, i děti samotné. Měl také získávat od pěstounů (rodičů) informace o poměrech dětí, jejich umístění, výživě, ošetřování a výchově. Dále bylo zapotřebí se informovat o jejich stavu tělesném a duševním a o školní docházce. Tyto prohlídky měl vykonávat nejméně jednou za měsíc nebo dle potřeby. Dozorčí důvěrník mohl také vykonávat svou agendu u dětí, které kočovaly. Na tohoto důvěrníka se vztahovala zákonná ochrana orgánů veřejné moci.³⁵⁸

Další významnou složkou ve spolupráci se soudem byla péče o mládež soudně stíhanou. Zvláštní odbor péče o mládež soudně stíhanou byl zřízen r. 1922.³⁵⁹ V této oblasti bylo úkolem OPM ujímat se těch mladistvých, kteří přicházeli do styku se soudy mládeže z důvodu, že se sami dopustili trestného činu, anebo byl na nich trestný čin spáchán. Úřadovně OPM v HK hlásily soudy mládeže zahájení řízení proti mladistvým

---

355 *Tamtéž.*

356 Někdy se stávalo, že si pěstouni vzali dítě bez svolení OPM a potom se dožadovali její pomoci.

357 SOkAHK, f. OPM HK, k. 8, inv. č. 79, Pěstounská knížka.

358 *Tamtéž.*

359 *Tamtéž*, kn. č. 2, inv. č. 3, Zpráva o činnosti Okresní péče o mládež v Hradci Králové za rok 1922, s. 6.

osobám. Ve všech případech pak byly OPM vyšetřeny poměry provinilých, bylo zjišťováno, v jakých poměrech žijí, a soudu pak bylo podáváno hlášení. Při přelíčení měla OPM vždy svého zástupce. Nad některými mladistvými byl vyhlášen ochranný dozor. U těchto mladistvých byl prováděn dozor za pomoci dozorčích důvěrníků a podávány soudu pololetní zprávy o jejich chování.³⁶⁰

Odbor pro péči o mládež soudně stíhanou konal svou činnost podle pokynů ministerstva spravedlnosti. Sledoval v daných případech průběh soudního řízení, týkajícího se provinění mladistvých a dohlížel také na další chování mládeže podmíněně i nepodmíněně odsouzené, ale také mládeže soudem osvobozené. Doporučoval okresnímu a krajskému soudu vybrané místní osoby za ochranné dozorce pro mládež podmíněně odsouzenou. V rámci ostatní činnosti OPM poskytovala těmto svým svěřencům podporu morální i hmotnou. Starala se o vyhledávání vhodných učňovských míst, sjednávala s mistry učební poměr v těch případech, když byl stíháním narušen. Poskytovala ošacení jednotlivcům, ale také při nadílkových, vánočních a ošacovacích akcích.³⁶¹ V této oblasti OPM v HK vydatně spolupracovala se sdružením YMCA a YWCA. Předsedou odboru byl ředitel Chlapecké výchovny v Hradci Králové Josef Pelikán, který byl zároveň jednatelem OPM. Ve zprávě za rok 1925 se setkáváme s tím, že „všechny případy mladistvých provinilých byly okresním a krajským soudem Okresní péči o mládež hlášeny“³⁶².

Počet mladistvých provinilců, o něž pečovala OPM v HK, jenom málokdy od roku 1920 do roku 1941 překročil číslo 100. Stalo se tak roku 1937 a 1939-1941.³⁶³ Ve velké většině se jednalo o hochy, ženská mládež tvořila přibližně jednu pětinu až jednu čtvrtinu případů.³⁶⁴ Péče o mládež soudně stíhanou byla u OPM v HK specifická v tom, že působila v místě sídla krajského soudu. Dotyční jedinci původem z jiných soudních

---

360 SOKAHK, f. OPM HK, k. 1, inv. č. 60, Zpráva tajemnice o činnosti Okresní péče o mládež pro valnou schůzi, konanou dne 20. dubna 1941.

361 *Tamtéž*, kn. č. 3, inv. č. 4, Zpráva o činnosti Okresní péče o mládež v Hradci Králové a institucí sdružených za rok 1923, s. 7; *Tamtéž*, kn. č. 5, inv. č. 6, Zpráva o činnosti Okresní péče o mládež v Hradci Král. a institucí sdružených za rok 1925, s. 7.

362 *Tamtéž*, kn. č. 5, inv. č. 6, Zpráva o činnosti Okresní péče o mládež v Hradci Král. a institucí sdružených za rok 1925, s. 7.

363 *Tamtéž*, kn. č. 21, inv. č. 22, Výroční zpráva Okresní péče o mládež v Hradci Králové za rok 1941, s. 18.

364 *Tamtéž*, kn. č. 20, inv. č. 21, Výroční zpráva Okresní péče o mládež v Hradci Králové za rok 1940, s. 8; kn. č. 21, inv. č. 22, Výroční zpráva Okresní péče o mládež v Hradci Králové za rok 1941, s. 7.

okresů při projednávání svých případů se dostali pod péči u OPM v HK, ale brzy byli zase vyřazeni z evidence a předáni jiným OPM. Poměr takovýchto případů, které během roku přibýly a zase byly vyřazeny, byl oproti počtu případů, o které bylo pečováno delší dobu než jeden rok, poměrně veliký.³⁶⁵ Počet provinilců ubýval také s dosažením zletilosti a zrušením ochranného dozoru. V některých případech však bylo nutné zavést ochrannou výchovu ústavní.³⁶⁶

Děti a mládež nebyly samozřejmě do ústavů umisťovány jenom pro ochrannou výchovu, ale také proto, že byly sirotky. Pokud to nebylo nezbytně nutné, chtěla OPM zabránit umístění dítěte do ústavu a upřednostňovala jeho místo v rodině.³⁶⁷ Řídila se totiž zásadou, že dítě patří v první řadě do rodiny.³⁶⁸ OPM umisťovala opuštěné a osiřelé děti do rodin bezplatně nebo za plat. V řadě případů se jednalo o děti nemanželské. Na přechodnou dobu mohly být děti umístěny také v Sirotčím domově na Slezském Předměstí, přičemž byla poznávána jejich povaha. V polovině 20. let 20. století také vzrůstal počet bezdětných manželů, kteří žádali o adopci dítěte v dosavadní péči OPM v HK.³⁶⁹ Před umístěním do rodiny podstoupilo každé dítě lékařskou prohlídku v Lidovém ústavě sociálně-zdravotní péče a u místních lékařů, kteří údajně vycházeli OPM v HK velmi vstřícně a často prohlídky vykonávali zdarma.³⁷⁰ Prvním kritériem umístění dítěte bylo bezvadné rodinné prostředí pěstounů, které bylo zjišťováno pomocí důvěrníků.³⁷¹ V roce 1929 uskutečnila OPM v HK revizi všech dosud umístěných dětí, která dopadla

---

365 *Tamtéž*, kn. č. 25, inv. č. 26, Výroční zpráva Okresní péče o mládež v Hradci Králové za rok 1946, s. 16-17.

366 *Tamtéž*, kn. č. 24, inv. č. 25, Výroční zpráva Okresní péče o mládež v Hradci Králové za rok 1944, s. 6.

367 *Tamtéž*, kn. č. 4, inv. č. 5, Zpráva o činnosti Okresní péče o mládež v Hradci Králové a institucí sdružených za rok 1924, s. 6-7; V roce 1921 bylo přivezeno z hladovějícího Ruska (Povolží) do Československé republiky 419 dětí. (NA, f. ZÚPM, k. 221, Výroční zpráva České zemské komise pro péči o mládež v Čechách za rok 1929, s. 63). Následující rok bylo v královéhradeckém okrese umístěno v rodinách bezplatně 100 ruských dětí. (SOKAHK, f. OPM HK, kn. č. 2, inv. č. 3, Zpráva o činnosti Okresní péče o mládež v Hradci Králové za rok 1922, s. 11). Jejich pobyt se zde protáhl na delší dobu, než se očekávalo. (NA, f. ZÚPM, k. 221, Výroční zpráva České zemské komise pro péči o mládež v Čechách za rok 1925, s. 33).

368 SOKAHK, f. OPM HK, kn. č. 5, inv. č. 6, Zpráva o činnosti Okresní péče o mládež v Hradci Král. a institucí sdružených za rok 1925, s. 5.

369 *Tamtéž*, kn. č. 4, inv. č. 5, Zpráva o činnosti Okresní péče o mládež v Hradci Králové a institucí sdružených za rok 1924, s. 7.

370 *Tamtéž*, kn. č. 6, inv. č. 7, Zpráva o činnosti Okresní péče o mládež v Hradci Král. a sdružených institucí za rok 1926, s. 2-3.

371 *Tamtéž*, kn. č. 8, inv. č. 9, Zpráva o činnosti Okresní péče o mládež v Hradci Králové a jejích ústavů a zařízení za rok 1928, s. 6.

dobře, a ve většině případů děti našly skutečný druhý domov.³⁷²

V roce 1924 bylo zřízeno při OPM v HK poručenství z povolání. Poručnicí byla stanovena tajemnice OPM (zpočátku H. Žabová). Tento úřad se projevil záhy jako velmi důležitý, neboť poručnici z povolání byla předávána řada případů většinou nemanželských dětí, které byly u nevhodných individuálních poručníků. Poručnice následně prošetřovala každý případ a snažila se ve spolupráci s okresním soudem přimět nemanželského otce k přiznání otcovství a dobrovolnému plnění povinností s ním spojených. Pokud se tato cesta ukázala neprostopnou, pak přistoupila k podání žaloby.³⁷³

ZÚPM si uvědomovalo, že „*jedině svědomitý výběr rodin a stálý pečlivý dozor nad dětmi dává záruku, že je o děti dobře postaráno.*“³⁷⁴ Pěstouny byly osoby, kterým bylo uděleno na základě vládního nařízení ze dne 14. března 1930, č. 29/1930 Sb., povolení přijmout do své péče cizí děti. Byli povinni pečovat o svěřené dítě svědomitě, jako o své vlastní a poskytovat mu všechny životní potřeby. V péči o dítě byli pěstouni povinni podřídit se doзору a umožňovat jeho výkon dozorcím orgánům, okamžitě oznámit převzetí dítěte dozorcímu důvěrníkovi, případně dozorcímu úřadu (tímto úřadem byl okresní soud v místě trvalého pobytu dítěte) nebo příslušné Okresní péči o mládež pověřené výkonem dozoru. Dozorčímu orgánu nebo OPM museli činit oznámení, pokud jim svěřené dítě zemřelo či bylo nezvěstné, nebo pokud se přestěhovali. Pokud měl pěstoun dítě za plat poskytovaný z veřejných prostředků, byl povinen dbát také pokynů, jež vydávaly příslušné orgány veřejné správy o mládeži. Pěstouni byli povinni předvádět děti do dvou let úřednímu lékaři nejméně jednou za měsíc a děti starší dvou let pravidelně dozorcímu důvěrníku anebo lékaři jím uvedenému. Povolení o přijetí dítěte do své péče mohlo být pěstounovi odvoláno, pokud se jeho poměry zhoršily natolik, že nezaručovaly řádnou péči o cizí dítě, nebo když své povinnosti svědomitě neplnil. Odvolat povolení mohl také dozorcí úřad, i když byl výkon dozoru přenesen na OPM. Bylo-li toho zapotřebí, mělo být ihned učiněno opatření, aby dítě bylo svěřeno do vhodné péče. Proti opatřením, která učinila OPM při

---

372 *Tamtéž*, kn. č. 9, inv. č. 10, Zpráva o činnosti Okresní péče o mládež v Hradci Králové a jejich ústavů a zařízení za rok 1929, s. 5.

373 *Tamtéž*, kn. č. 4, inv. č. 5, Zpráva o činnosti Okresní péče o mládež v Hradci Králové a institucí sdružených za rok 1924, s. 9-10.

374 NA, f. ZÚPM, k. 221, Výroční zpráva o činnosti Zemského ústředí péče o mládež v Čechách spolku v likvidaci za rok 1947, s. 24.

výkonu dozoru na děti v péči fyzických osob (v rodinách), bylo možné si stěžovat příslušnému dozorčímu úřadu.

Nedílnou součástí podpůrné činnosti OPM v HK bylo zprostředkování peněžitých prostředků, oděvů a stravy. Počet podporovaných dětí finančními prostředky rozhodně v průběhu působení OPM lineárně nenarůstal. V rozmezí let 1910 - 1941 byl nejvyšší počet tímto způsobem podporovaných dětí v roce 1925. O něco lineárnější nárůst můžeme pozorovat v tomto období u počtu dětí podporovaných oděvem a ještě lineárnější u počtu dětí podporovaných stravou.³⁷⁵

Velmi důležitou a využívanou složkou péče o děti a mládež byla stravovací akce, která byla podporována finančně státem a netýkala se jenom Hradce Králové, ale celé oblasti působnosti ZÚPM. Prameny se ve spojitosti s Hradcem Králové více zmiňují až o stravovací akci v roce 1923. Stravovací akce byla tehdy zahájena poměrně pozdě, kdy už pominuly těžší zimní podmínky a stravovací stanice byla zřízena pouze na Novém Hradci Králové. Zde se po tři měsíce vařilo pro 120 dětí a bylo vydáno celkem 9.960 porcí polévky a kakaá. Ze státního přidělu na vyživovací akci pro děti nezaměstnaných obdržela OPM v HK 3.100 Kč.³⁷⁶ Roku 1924 byla státní stravovací akce prováděna již ve třech stanicích a to v Kuklenách, na Novém Hradci Králové a v Třebechovicích.³⁷⁷

Za státní stravovací akce ve školním roce 1928/1929 působilo v obvodu působnosti OPM v HK šest stravovacích stanic, celkový počet denně stravovaných dětí byl 773, celkový počet vydaných dávek byl 33.303 při celkovém nákladu 22.017, 95 Kč. Celkový počet stanic v Čechách byl 967 a denně v nich bylo stravováno 59.042 dětí při celkovém počtu vydaných dávek 3.045.192, na jejichž vydání bylo potřeba 1.728.415, 82 Kč. Na OPM v HK se z celkového počtu vydaných dávek vztahovalo 1,09 % a z celkových nákladů 1, 27 %.³⁷⁸

Pokud se podíváme na stravovací akci hradecké OPM v kontextu jiných OPM v Čechách ve školním roce 1930/31, tak zjistíme, že počet stravovacích stanic činil u

---

375 SOkAHK, f. OPM HK, kn. č. 21, inv. č. 22, Výroční zpráva Okresní péče o mládež v Hradci Králové za rok 1941, s. 18.

376 *Tamtéž*, kn. č. 3, inv. č. 4, Zpráva o činnosti Okresní péče o mládež v Hradci Králové a institucí sdružených za rok 1923, s. 6-7.

377 *Tamtéž*, kn. č. 4, inv. č. 5, Zpráva o činnosti Okresní péče o mládež v Hradci Králové a institucí sdružených za rok 1924, s. 9.

378 NA, f. ZÚPM, k. 221, Výroční zpráva České zemské komise pro péči o mládež v Čechách za rok 1929, s. 67.

OPM v HK číslo sedm. S největším počtem těchto stanic se setkáme u OPM v Jindřichově Hradci, která jich vydržovala dvacet sedm. Pouze jednou stravovací stanicí disponovaly okresní péče v Čakovících, České Skalici, Chlumci n. Cidlinou, Jáchymově, Karlových Varech, Kladně, Kostelci n. Č. L., v Kralupech n. Vlt., Lišově, Manětíně, Nechanicích, Pacově, Pelhřimově, Polici n. Met., Přelouči, Příbrami, Táboře, Unhošti, Velvarech, Vlašimi a v Praze XVII-Košířích.³⁷⁹ Stejným počtem stanic jako Hradec Králové disponovaly Domažlice, Lipová-Dolní Poustevna, Rychnov n. Kněžnou, Tachov, Třeboň a Týn n. Vltavou. Větší vypovídající hodnotu ale asi bude mít počet denně stravovaných dětí, vydaných dávek a celkový náklad. OPM v Hradci Králové v obvodu své působnosti stravovala denně v tomto období 951 dětí, počet vydaných dávek činil 47.648 a celkový náklad byl přitom 23.077, 40 Kč. Mezi tři obvody působnosti okresních péčí, kde byl stravován největší počet dětí, patřil na prvním místě Duchcov s 1.953 denně stravovanými dětmi (při počtu deseti stanic), na druhém místě soudní okres Slaný s počtem 1.612 denně stravovaných dětí (je zajímavé, že při počtu pouhých šest stanic) a na třetím místě Most s počtem dětí za den 1.439 (počet stanic dvacet čtyři). Přes hranici 100.000 vydaných dávek jídla při stravovacích stanicích OPM ve školním roce 1930/1931 se dostaly pouze dvě okresní péče a to v Mostě (114.809) a v Duchcově (102.740). Poblíž této hranice se nacházel soudní okres Slaný. Když se budeme zabírat hlediskem celkových nákladů, tak ve školním roce 1930/1931 bude na prvním místě Most s náklady 52.798, 70 Kč, na druhém bude Plzeň s 45.265, 70 Kč a na třetím bude soudní okres Teplice-Šanov při celkovém nákladu stravovací akce 43.740, 64 Kč. Úhrn ze všech 183 soudních okresů v Čechách, kde byla konána stravovací akce, byl 1278 stravovacích stanic, 75.781 denně stravovaných dětí při počtu 4.014.963 vydaných dávek v celkovém nákladu 1.982.719, 11. Kč.

Z uvedených dat vychází, že náklady na jednu dávku jídla činily u OPM v Hradci Králové 0, 48 Kč, v Mostě 0, 46 Kč, v Duchcově byly pod čtyřiceti haléři - 0, 39 Kč, v Blatné dokonce pod třiceti haléři - 0, 26 Kč. V Českých Budějovicích byly průměrné náklady na jednu dávku o něco vyšší než v Hradci Králové (0, 49 Kč). Hodně vysoké v Blatné v jižních Čechách - 0, 65 Kč, velmi vysoké v Jaroměři a Lomnici n. Popelkou (kol. 1 Kč) a extrémně vysoké v případě Kladna - 3, 1 Kč. Celkově můžeme

³⁷⁹ *Tamtéž*, Zpráva o činnosti České zemské komise pro péči o mládež v Čechách za rok 1931, 23-27; V tomto školním roce byla stravovací akce uskutečněna ve 183 soudních okresech.

řící, že se většinou nacházely výdaje na jednu dávku kolem hodnoty 0, 5 Kč a OPM v Hradci Králové se v tomto případě pohybovala na tomto mediánu. Počet vydaných dávek tvořil v obvodu působnosti OPM v HK 1, 19 % z celkového počtu těchto dávek v Čechách a náklad z celkového nákladu v Čechách u téže OPM činil 1, 16 %, takže oproti školnímu roku 1928/1929 se počet dávek v obvodu z celkového počtu dávek vydaných v Čechách zvýšil jenom nepatrně, ale procenty vyjádřený náklad se nepatrně snížil. Počet stravovaných dětí však vzrostl o 23 %, množství vydaných dávek vzrostlo oproti roku 1928/1929 o 43 %, ale náklad na toto jídlo vzrostl jenom o 5 %. Průměrné náklady na jednu dávku jídla klesly z 0, 66 Kč na 0, 48 Kč, tedy o 27 %.³⁸⁰

Rovněž na ošacovací akce dětí nezaměstnaných rodičů byla vyčleňována státní subvence. Například na r. 1923-24 byla povolena snížená státní subvence 7 milionů Kč a provedením akce bylo pověřeno ministerstvo sociální péče, které dále stanovovalo přidělové kvóty pro zemské ústředny pro péči o mládež a určovalo pro celou akci směrnice. Podle těchto směrnic byla zřízena při ČZK Ústřední zadávací komise, která provedla nabídkové řízení na podkladě zadávacího řádu ze dne 17. prosince 1920, č. 667/1920 Sb., pro získání různých součástí oděvu.³⁸¹ Ošacovací akce bývala v Hradci Králové spojena s vánoční nadílkou, a bylo tomu tak i o Vánocích roku 1923. Již před Vánoce byla vykonána sbírka, která vynesla 4.527, 06 Kč a některé věcné dary. Dne 22. prosince bylo obdarováno 350 dětí obuví, prádlem a různými součástmi oděvu. Částka, za kterou bylo vše pořízeno, se pohybovala ve výši 10.063 Kč. Svůj podíl na akci měli navíc také různí dobrodinci, kteří přispěli drobnějšími dary v podobě menších součástí oděvu.³⁸² V zimním období 1933/1934 byla v Čechách také pořádána ošacovací akce nákladem 586.948, 50 Kč. Ministerstvo sociální péče přispělo na ni částkou 521.659, 95 Kč, místní a okresní činitelé sumou 65.288, 55 Kč,³⁸³ přičemž samotné OPM v HK se v rámci této akce dostalo na šaty pro děti z nezaměstnaných rodin 6.000 Kč.³⁸⁴ V roce 1946 bylo v Hradci Králové ošaceno celkem 675 dětí, polovina nákladů

380 NA, f. ZÚPM, k. 221, Výroční zpráva České zemské komise pro péči o mládež v Čechách za rok 1929, s. 67-69.

381 *Tamtéž*, Výroční zpráva České zemské komise pro péči o mládež v Čechách za rok 1924, s. 25.

382 SOkAHK, f. OPM HK, kn. č. 3, inv. č. 4, Zpráva o činnosti Okresní péče o mládež v Hradci Králové a institucí sdružených za rok 1923, s. 6.

383 NA, f. ZÚPM, k. 221, V dětech je národ věčný. Výroční zpráva Zemského ústředí péče o mládež v Čechách 1934, s. 39.

384 SOkAHK, f. OPM HK, kn. č. 14, inv. č. 15, Výroční zpráva Okresní péče o mládež v Hradci Králové za rok 1934, s. 7.

byla uhrazena díky příspěvku České sociální pomoci.³⁸⁵

Slavnosti Dětský den (obr. 23) se konaly od roku 1910. Původně šlo o každoroční připomínku počátku vlády Františka Josefa I. pořádanou kolem 2. prosince. Už v počátcích se v jeho rámci konaly divadelní, koncertní představení a slavnosti s uměleckým rázem. Byl jedním z hlavních zdrojů příjmů tehdejší ČZK. V letech první světové války byly výtěžky určeny ve prospěch sirotků po padlých vojácích.³⁸⁶ V období republiky se jednalo o propagační, výchovnou a sbírkovou akci, kterou vykonávala zemská ústředí péče o mládež ve prospěch praktické péče o osiřelé nebo ohrožené děti a děti odkázané na cizí péči. V rámci Dětského dne r. 1925 v Hradci Králové byla pořádána 7. června Vlajková slavnost s ideovým rázem. V náplni měla uctívání státní vlajky, jakožto státního symbolu. Byla pojata jako slavnost dětská s dětmi jako aktéry i dětmi a studentem jako přihlížejícími.³⁸⁷ V roce 1927 uspořádán v Hradci Králové dne 26. června. Podle výroční zprávy se tentokrát setkal s pěkným úspěchem. Na hřišti u Orlice byla uspořádána veselice pro děti. Na programu byl také večerní koncert v Jiráskových sadech. Čistý výtěžek byl zaslán ČZK v Praze. V jednotlivých obcích byl pořádán správou škol a výtěžek zaslali přímo ČZK. ČZK zase poskytla OPM v HK podíl z výtěžku Dětského dne z roku 1926 a podíl ze zápisových sbírek.³⁸⁸ První společný celostátní Dětský den se konal až v říjnu r. 1935. Na jednoho českého obyvatele v Čechách připadlo tehdy 17, 2 haléře ze sbírky.³⁸⁹ V roce 1937 se této akce zúčastnily již všechny OPM a v průměru na jednoho českého obyvatele v Čechách připadlo 22,3 haléře.³⁹⁰ Ve druhé polovině roku 1939 bylo jednotné organizování celostátních sbírek svěřeno Národní pomoci.³⁹¹

---

385 *Tamtéž*, kn. č. 25, inv. č. 26, Výroční zpráva Okresní péče o mládež v Hradci Králové za rok 1946, s. 7.

386 SOkAHK, f. OPM HK, k. 2, inv. č. 63.

387 *Tamtéž*, kn. č. 5, inv. č. 6, Zpráva o činnosti Okresní péče o mládež v Hradci Král. a institucí sdružených za rok 1925, s. 7.

388 SOkAHK, f. OPM HK, kn. č. 7, inv. č. 8, Zpráva o činnosti Okresní péče o mládež v Hradci Králové a jejích ústavů a zařízení za rok 1927, s. 8-9.

389 *Tamtéž*, k. 35, inv. č. 126.

390 NA, f. ZÚPM, k. 221, V dětech je národ věčný. Zpráva o činnosti Zemského ústředí péče o mládež v Čechách 1937, s. 35.; „*Význam péče o mládež a Dětského dne uznalo a ocenilo v rozhlase 10. X. 1937 pět ministrů: ministr soc. péče inž. Jaromír Nečas, ministr veřejného zdravotnictví a těles. výchovy dr. Ludvík Czech, ministr školství a národní osvěty dr. Emil Franke, ministr spravedlnosti dr. Ivan Déer a ministr národní obrany František Machník.*“ (*Tamtéž*).

391 *Tamtéž*, V dětech je národ věčný. Zpráva o činnosti Zemského ústředí péče o mládež v Čechách [za rok 1939], Praha 1939, s. 70.

Významná akce ve prospěch dětí s názvem Demokracie dětem (DD) (obr. 32) vznikla původně z podnětu spisovatele PhDr. Karla Čapka. Spisovatel o ní nejprve jednal s PhDr. Alicí Masarykovou, generálem Vojtěchem Klecandou, funkcionáři ČČK v Praze, architektem M. Bittermanem a jinými. Ve vizi K. Čapka se mělo jednat o „celostátní tažení proti dětské bídě pod heslem ‚Kříž proti hákovému kříži‘“³⁹². Z přípravných porad vzešla akce, jež byla zahájena manifestem spisovatelů, umělců a vědců různých národností s heslem „Demokracie dětem“. Dne 30. 1. 1934 přihlášené korporace na schůzi v Tyršově domě v Praze ustavily širší a užší výbor v čele s kancléřem prezidenta republiky JUDr. Přemyslem Šámalem.³⁹³

Tato akce chtěla být užitečná na poli rozšíření sociální a zdravotní péče o strádající děti. Ústřední výbor této akce „vzval ZÚPM, aby doporučilo všem organizacím, jejich spolupracovníkům a přátelům, aby ze všech sil podporovali každou akci, jež bude ve prospěch těchto dětí podnikána.“³⁹⁴ Za nejnaléhavější bylo považováno zdravotní podchycení všech dětí a jeho evidence, sycení hladových, zajištění oblečení a obutí potřebným, pomoci nemocným k zotavení, v nepříznivých výchovných podmínkách zvýšit rekreační a vzdělávací péči, ochránit nezaměstnaný dorost před zahálkou. OPM v HK podle svých zásad všechny tyto úkoly již po řadu let vykonávala. Význam Demokracie dětem v součinnosti s agendou OPM byl spatřován v tom, že „zainteresuje pro péči o mládež širší kruhy občanstva a že zajistí také k provádění akcí pro tyto děti potřebné finanční prostředky.“³⁹⁵ Na základě oběžníku ZÚPM ze dne 30. března 1934 požádala OPM v HK Okresní úřad v Hradci Králové, aby zahájil a řídil akci v okrese, aby tak podpořil význam věci a dodal jí autoritu, a také v této záležitosti zainteresoval všechny obce z okresu. Okresní úřad žádosti vyhověl a rozeslal všem obcím oběžník.³⁹⁶ OPM v HK uvědomila o zahájení akce všechny místní sociální instituce a své dozorčí důvěrníky, kterým rozeslala oběžník ZÚPM. V akci DD se sdružily různé organizace a chtěly hned z počátku pomoci alespoň zčásti odstranit nežádoucí následky hospodářské krize, které se mohly projevit v zimním období

392 *Tamtéž*, k. 36, sign. 207/100, Svaz československé péče o mládež v ČSR - Protokol č. 5.

393 *Tamtéž*.

394 SOkAHK, f. OPM HK, k. 10, inv. č. 88, Akce „Demokracie dětem“.

395 *Tamtéž*.

396 Rozeslal jej všem obcím politického okresu, tedy i do obvodu péče jiných OPM, např. OPM v Nechanicích. Obce soudního okresu nechanického se však měly obracet na tamější OPM. (*Tamtéž*, č. j. 1502/34, Akce „Demokracie dětem“).

1934/35. Jednalo se o ochranu dětí a dorostu pobývajících u vlastních rodičů, ale i dětí v soukromých ústavech a pěstounských rodinách. Pro účelnost akce byly vydány ústředním DD jednotné organizační pokyny. Pokud se staraly v obci o výživu a ošacení různé spolky, kroužky, stolové společnosti, měla se místní DD postarat o jejich soustředění. Tyto spolky se měly řídit katastrem potřeby Místní DD, aby se na prvním místě dostalo pomoci nejpotřebnějším.³⁹⁷ OPM v HK se usnesla na své schůzi předsednictva dne 18. května 1934 ujmout se vydatně spolupráce na akci Demokracie dětem. Pověřila člena představenstva pana A. Berna, centrálního inspektora ředitelství státních drah svým referentem pro tuto akci.³⁹⁸ Byla však toho názoru, že ve prospěch celkové věci bude, když se uvedení akce „v život ujmou okresní úřad za spolupráce města Hradce Králové, jakožto nejvýznamnější a největší obce v okrese a to jednak z toho důvodu, že jeho činnost bude podpořena potřebnou úřední autoritou, jednak také proto, že jako nadřízený úřad v okrese má možnost zasáhnouti a působnost akce rozšířit do všech obcí zdejšího okresu.“³⁹⁹ Dne 25. května 1934 oznamovala OPM v HK, že na příkaz ZÚPM zahájila kroky u OÚ v Hradci Králové za účelem uvést v okrese akci v život. Také okresní hejtman zahájil přípravnou činnost a městská rada usnesením ze dne 1. června 1934 souhlasila, aby OPM v HK provedla akci Demokracie dětem. Město podle svých možností tuto akci podporovalo v rámci zavedené obecní péče o chudé děti.⁴⁰⁰

OPM v HK spolu s ČSČK za účasti místních sociálních institucí, veřejných úřadů a korporací připravila pomocnou akci pro nezaměstnané a strádající mládež ve jménu Demokracie dětem. V listopadových dnech roku 1934 proběhla rozsáhlá peněžní sbírka, ve dnech 8. a 9. prosince byla uspořádána věcná sbírka. ČSČK připravil stravovací akci pro 500 místních dětí, Odbor ochrany matek a dětí prohluboval péči o matky a děti doplňováním sítě poraden ve všech zdravotních obvodech. OPM chystala ošacovací akci pro nezaměstnané a strádající mládež.⁴⁰¹

V průběhu času byl útulek pro přechodné opatření mládeže jedním z méně náročných ústavů spolku, ale plnil dobře své poslání. Byl zřízen v roce 1922.⁴⁰²

---

397 SOKAHK, f. OPM HK, k. 10, inv. č. 88, DD IV. sekce

398 *Tamtéž*, č. j. 1463/34, Akce „Demokracie dětem“.

399 *Tamtéž*.

400 *Tamtéž*, k. 10, inv. č. 88, Číslo 8388, Akce „Demokracie dětem“.

401 *Tamtéž*, č. j. 3002/34.

402 Výroční zpráva OPM v HK z roku 1935 uvádí na straně 3. za rok zřízení r. 1922, kdežto ta samá výroční zpráva na straně 10. rok založení 1923. (SOKAHK, f. OPM HK, kn. č. 15, inv. č. 16, Výroční

Následující rok byla při kanceláři OPM v HK na třídě Čsl. národního vojska čp. 439 jedna místnost věnována pro účely tohoto útulku. I při malém provozu došla OPM k závěru, že by takovýto útulek měla mít každá okresní péče o mládež. Útulek se projevil jako velmi prospěšný v situacích, kdy nebylo možné děti jinam umístit. Šlo o děti, které byly zadrženy policií při potulce, žebrotě nebo zabloudily, ale jednalo se také ve velkém množství o případy, kdy bylo nutné okamžitě zajistit přístřeší pro děti, např. při onemocnění matky nebo opuštění rodiči. Někdy se jednalo o děti umísťované do rodin, ale bylo nutné je přechodně umístit. V roce 1923 bylo případů umístění 16. Protože útulek nebyl zpočátku mnoho využíván, byl používán v nutných případech také pro denní pobyt dětí matek výdělečně činných. S novým domem OPM bylo toto zařízení ve vhodné místnosti při kanceláři OPM. Přibylo však osob, pro které se stal útočištěm. Jednalo se o slovenské učně, kteří zde mohli být nakrátko po dobu nejdéle dvou nocí umístěni. V menším počtu zde byly umístěny také mladistvé služebné.⁴⁰³ Rok po postavení nového domu místnost současně sloužila za příbytek pro druhou opatrovatelku z útulku pro batolata. Přitom zde však bylo přechodně opatřeno 39 dětí.⁴⁰⁴ V zimě r. 1926 byl rovněž využíván jednou žákyní měšťanské školy z Černilova, která by jinak musela docházet domů. V průběhu roku 1933 hostil v rámci svého pravého účelu tři desítky jedinců.⁴⁰⁵ K roku 1946 je zmiňováno, že útulek byl součástí dětského útulku a byly zde přechodně umísťovány děti ve věku nejvýše do 15 let. Současně mohly být umístěny pouze dvě děti. Pro větší počet případů a případů starších nad 15 let nebyla OPM tehdy zařízena.⁴⁰⁶ Za dobu své existence hostil ročně v průměru cca 30 dětí. Roky velké hospodářské krize se ve zvýšení počtu těchto dětí nijak neprojevily, dokonce r. 1934 hostil pouze 18 dětí. Jinak je možné říci, že roky krize na počátku 30. let navazovaly co do počtu opatrovaných na předchozí léta. V časovém rozmezí 1923-

---

zpráva Okresní péče o mládež v Hradci Králové za rok 1935, s. 3, 10). Data o počtu umístěných dětí však jsou dostupná až pro r. 1923. (*Tamtéž*, kn. č. 21, inv. č. 22, Výroční zpráva Okresní péče o mládež v Hradci Králové za rok 1941, s. 14).

403 *Tamtéž*, kn. č. 4, inv. č. 5, Výroční zpráva České zemské komise pro péči o mládež v Čechách za rok 1924, s. 13; Poplatek za dítě byl účtován jeho domovské obci nebo příbuzným a r. 1924 a r. 1925 činil 6 Kč za den.

404 *Tamtéž*, kn. č. 5, inv. č. 6, Výroční zpráva České zemské komise pro péči o mládež v Čechách za rok 1925, s. 13.

405 *Tamtéž*, k. 1, inv. č. 60, Ze zprávy o činnosti Okresní péče o mládež, přednesené na valné hromadě dne 8. dubna 1934.

406 *Tamtéž*, k. 11, inv. č. 99, zřízení záchytných stanic.

1943 bylo v něm nejvíce dětí r. 1925 - 39. Nejméně v roce 1942 - 6 dětí.

Ani prázdninová a ozdravná péče nebyla rozhodně zanedbávána. Pro zabavení mládeže o prázdninách byla zřízena už r. 1913 prázdninová knihovna. Je škoda, že údajně dobré služby přerušila válka. V roce 1923 byla zahájena na popud České zemské komise a Českého srdce v Praze akce pro získávání rodin, které by přijaly na prázdniny děti z pohraničních menšin. OPM v HK byl přidělen postupně okres frýdlantský a předlický. Počet umisťovaných dětí do roku 1927 klesal až na počet několika jedinců a od roku 1928 provádělo toto umisťování České srdce samo, ale OPM v HK pracovala při předběžné propagaci a získávání pěstounů.⁴⁰⁷ Jak již bylo napsáno, (viz kapitola III. 1. a obr. 5, 6) důležitým objektem využívaným pro prázdninovou péči se stala kolonie ve Vysoké n. Labem, kam bylo o prázdninách roku 1924 poprvé vypraveno 28 dětí. Také lékaři doporučovali pobyt dítěte v kolonii. Mezi zdravotní důvody patřily např. tělesná slabost, časté záněty průdušek, mírná podvýživa, chudokrevnost.⁴⁰⁸ Děti sem byly posílány hlavně pro zotavení a zesílení. Mezi sociálními důvody pro umístění figurovaly špatné poměry ohroženého prostředí. Tyto děti by jinak byly odkázány v létě na prostředí ulice a nezdravý byt ve městě. Nejednalo se tedy o běžný letní tábor. Během školního roku sloužila za sirotčí kolonii, ale po dobu prázdnin k účelům prázdninové kolonie a sirotci z menšin byli potom do ní přejati. Zpočátku byla společná ložnice v místní škole. Zakoupení dřevěného pavilonu od ministerstva národní obrany z ukrajinského tábora v Josefově umožnil soustředění dětí na jednom místě. Pro pobyt byly vybírány ty nejpotřebnější děti z Hradce Králové a nejbližšího okolí, výjimku tvořilo v r. 1938 pět dětí z Bulharska a čtyři děti z Vídně. Protože šlo o zdravotně nejpotřebnější a z bídých sociálních poměrů, bývalo umístění zdarma, kromě zápisného.⁴⁰⁹ Děti měly být vydatně stravovány a vystaveny blahodárným vlivům zdravého prostředí, vody (obr. 31) a slunce. Nejlépe bylo, tak jako v roce 1927 nebo 1937, když se děti od rána do večera zdržovaly v lese nebo v sadě, kde jim bylo podáváno jídlo. Takto byl zajištěn bezprostřední styk s přírodou. Ke hrám a zpěvu byl

---

407 *Tamtéž*, kn. č. 3, inv. č. 4, Zpráva o činnosti Okresní péče o mládež v Hradci Králové a institucí sdružených za rok 1923, s. 5; *Tamtéž*, kn. č. 4, inv. č. 5, Výroční zpráva České zemské komise pro péči o mládež v Čechách za rok 1924, s. 7; *Tamtéž*, kn. č. 5, inv. č. 6, Výroční zpráva České zemské komise pro péči o mládež v Čechách za rok 1925, s. 5.

408 *Tamtéž*, k. 9, inv. č. 85.

409 Zápisné v roce 1925 činilo 20 Kč.

využíván blízký borový les a pastviny. Organizovány vycházky do lesů, přičemž děti sbíraly jahody, maliny, později ostružiny a houby. Sbíraly také suché větve a šišky pro kuchyň. Několikrát v týdnu byly u vody. Ke koupání sloužil rybník Cikán, kde se děti slunily na písčitém břehu. „*Účinky pobytu v kolonii jevíly se ve zdravém a svěžím vzezření dětí a přírůstku na váze.*“⁴¹⁰ O prázdninách r. 1928 byla rodičům povolena jedna návštěva, vyplněná divadelním představením dětí a jiným programem. Byli přítomni také hosté z Vysoké n. Labem, kteří mezi sebou provedli peněžní sbírku ve prospěch osady. Pokud nebylo počasí ideální, pobývaly děti převážně v dřevěném pavilonu nebo na verandě.⁴¹¹

Tato letní osada hostila většinou 50-60 dětí. Od roku 1939 byla doba pobytu rozdělena pro dvě skupiny dětí a počet dětí tedy mohl být vyšší. Větší výjimku tvořil první rok letní kolonie. Zájem o kolonii postupně vzrůstal, takže r. 1930 nebylo možno ani všechny zájemce uspokojit. Doba pobytu trvala převážně šest týdnů, později polovinu. Nejčastěji se jednalo o období od druhého týdne v červenci do poloviny srpna. Z finančních důvodů byl pobyt v r. 1928 omezen na čtyři týdny.⁴¹²

Byl pečlivě sledován váhový přírůstek dětí, jehož výsledky se potom často zveřejňovaly ve zprávách OPM v HK. Výsledky kolonie byly většinou vyhodnocovány po stránce zdravotní i výchovné jako velmi dobré. Výjimečně se stalo, že děti v průběhu pobytu onemocněly nebo utrpěly lehčí zranění. Prázdniny zde velmi znepríjemněla v roce 1932 infekce angíny u dvaceti dvou dětí a zevní ušní zánět u dvou dětí. MUDr. Nohejl z Opatovic musel tehdy osadu několikrát navštívit a podrobil všechny děti prohlídce. Ještě vážnější situace nastala roku 1936 a 1938. V létě 1936 onemocněly tři děti záškrtem a musely být dopraveny do hradecké nemocnice, ostatní děti prodělaly týdenní karanténu a trvání kolonie bylo o tři dny zkráceno. K tragickému případu úmrtí došlo o dva roky později. Tentokrát onemocnělo šest dětí ve druhé části pobytu opětovně záškrtem a byly znovu dopraveny do nemocnice v Hradci Králové. Jedna silně podvyživená dívka ze Slezského Předměstí nemoci podlehla. Tato infekce se vyskytla i přes to, že všechny děti byly očkovány proti záškrtu a předem prohlédnuty lékařem.

---

410 SOkAHK, f. OPM HK, kn. č. 7, inv. č. 8, Zpráva o činnosti Okresní péče o mládež v Hradci Králové a jejích ústavů a zařízení za rok 1927, s. 13.

411 *Tamtéž*, s. 12-13; *Tamtéž*, kn. č. 17, inv. č. 18, Výroční zpráva Okresní péče o mládež v Hradci Králové za rok 1937, s. 11.

412 V tomto roce se ocitly dětské ložnice znovu ve školní budově ve dvou místnostech.

Častokrát se totiž stalo, že byly do některých prázdninových osad zavlečeny nákazy. Pořadatelé kolonií měli za úkol tomuto zabránit v součinnosti s městskými a obvodními lékaři. Pořádání kolonií bylo tedy možné připustit jen za podmínky, že zdravotní stav každého dítěte odeslaného do osady byl po delší dobu sledován a dítě bylo přímo před odjezdem lékařem svědomitě vyšetřeno.⁴¹³

Celkový náklad býval zpočátku uhrazen za pomoci darů a příspěvků zaplacených rodiči. Schodek byl uhrazen z poloviny prostřednictvím legionářského a z poloviny prostřednictvím všeobecného fondu.⁴¹⁴ Později se na finanční podpoře významně podílel samotný Hradec Králové, Pražské Předměstí, Kukleny, Nový Hradec Králové, obecní úřad ve Svobodných Dvorech; rodičovská sdružení v Kuklenách a na Pražském Předměstí; okresní nemocenské pojišťovny, ČSČK, Masarykova liga proti tuberkulóze a ZPP. Podpora ze strany školní rady ve Vysoké n. L se týkala poskytnutí dvou místností v objektu školy. Příspěvky těchto činitelů znamenaly, že mnoho dětí mohlo být přijato naprosto bezplatně. Rodičů, kteří mohli platit příspěvek, bylo totiž kolem poloviny 30. let stále méně.⁴¹⁵ Zajímavé jsou vydržovací náklady na jedno dítě za den, které se od počátku v roce 1924 do roku 1939 příliš neměnily. Větší částka v počátečním roce je pravděpodobně dána přibližně poloviční účastí oproti jiným obdobím.

Tabulka: Vydržovací náklady na jedno dítě v kolonii ve Vysoké n. L. za den (v Kč)

Rok	1924	1925	1926	1927	1928	1929	1930	1931
Dítě/den	9, 2	7, 57	7, 68	7, 19	7, 1	6, 87	6, 4	7, 1
Rok	1932	1933	1934	1935	1936	1937	1938	1939
Dítě/den	6, 88	6, 6	7	7 ⁴¹⁶	7, 44	8	6, 7	6, 1

V roce 1940 měla OPM v HK pod správou pět prázdninových osad, a sice ve Vysoké n. L., Slatině n. Zdobnicí, dále tři skautské⁴¹⁷ tábory v Nejepíně (okr. Chotěboř),

413 SOkAHK, f. OPM HK, k. 2, inv. č. 62, Potlačování nákaz v prázdninových osadách a ozdravovnách.

414 *Tamtéž*, kn. č. 6, inv. č. 7, Zpráva o činnosti Okresní péče o mládež v Hradci Králové a sdružených institucí za rok 1926, s. 10.

415 *Tamtéž*, kn. č. 16, inv. č. 17, Výroční zpráva Okresní péče o mládež v Hradci Králové za rok 1936, s. 11.

416 Zřejmě více zaokrouhlené údaje, ale nijak zvlášť nevybočují.

417 Tohoto roku mohly pořádat prázdninové osady pouze okresní péče o mládež, jakožto instituce

v Pěčíně (okr. Žamberk), ve Velké Ledské (okr. Častolovice). V těchto osadách umístila OPM v tomto období 267 dětí.⁴¹⁸ Finanční náklad se uhradil z darů a subvencí ministerstva sociální a zdravotní správy, Národní pomoci, městské rady v Kuklenách, odboru OMD, odboru Ligy proti tuberkulóze a Okresní nemocenské pojišťovny.⁴¹⁹ Následující léto vydržovala OPM vlastní osadu ve Vysoké n. L. a dvě prázdninové osady v pronajatých objektech v Bělči n. Orlicí a Slatině nad Zdobnicí. Děti a mládež do 14 let byly umístěny ve Vysoké n. L a v Bělči, učňovský dorost ve věku 15-17 let ve Slatině n. Zdobnicí. Děti do 14 let se vystřídaly ve dvou směnách po čtyřech týdnech, dorost ve čtyřech směnách po třech týdnech. Náklad byl plně kryt a uhrazen nemocenskými pojišťovnami, odborem Ligy proti tuberkulóze, Národní pomocí na Pražském Předměstí, městskou radou v Kuklenách, zemským úřadem a zemskou prázdninovou péčí. OPM spolupracovala v tomto roce na akci národního pohostinství společně s Národním souručenstvím a NP.

Národní souručenství zahájilo akci „Městská mládež pomáhá venkovu“ za souhlasu všech sociálních institucí pečujících o dítě. Jednalo se o pobyt městských dětí na venkově pro jejich zotavení, ale šlo také o pomoc zemědělcům při žňových pracích.⁴²⁰ Tento podnik měl přispět k zabezpečení sklizně a poskytnout „*městské mládeži o prázdninách účelné zaměstnání i zotavení pobytem na venkově*“⁴²¹. Děti byly ubytovány u rodiny na venkově, která o ně měla pečovat jako o vlastní. Mládež byla rozdělena do tří skupin podle věku. První skupina ve věku od osmi do třinácti let byla vysílána na venkov jako národní hosté. Pro tuto kategorii se doporučovaly děti ze sociálně slabých městských rodin, které především potřebovaly zotavení na venkově. Ale i tato skupina měla podle svých schopností a sil pomáhat ve společnosti hostitelových dětí při drobných domácích i polních pracích (např. „*při sběru spadaneho*

---

zabývající se výhradně sociálními potřebami bez politických i jakýchkoliv jiných vlivů. Proto se na OPM v HK obrátili skauti se žádostí o převzetí stanových táborů. O převzetí zažádal rovněž tábor YMCY a jiné. Poněvadž k tomuto opatření došlo na poslední chvíli, nebylo možno všem korporacím, které se obrátily na OPM se žádostí o převzetí vedení táborů, vyhovět. V tak krátké době totiž nemohly být děti lékařsky vyšetřeny. (SOkAHK, f. OPM HK, k. 9, inv. č. 85).

418 SOkAHK, f. OPM HK, kn. 30, inv. č. 43, Zápis o schůzi předsednictva Okresní péče o mládež ze dne 13. 9. 1940; *Tamtéž*, k. 9, inv. č. 85, Zpráva o prázdninových osadách Okresní péče o mládež.

419 *Tamtéž*, kn. č. 20, inv. č. 21, Výroční zpráva Okresní péče o mládež v Hradci Králové za rok 1940, s. 4, 9.

420 *Tamtéž*, k. 10, inv. č. 87, „Městská mládež pomáhá venkovu.“

421 *Tamtéž*, Akce „Městská mládež pomáhá venkovu.“

ovoce, klasů, lesních plodin, při pasení hus, ošetřování drůbeže a pod.“⁴²²). Druhá skupina ve věku třináct až šestnáct roků byla vysílána Středoškolskou sociální péčí v Čechách a na Moravě a Zemskou prázdninovou péčí v Praze a Brně na venkov jako dobrovolní prázdninová pomocníci. Rovněž tato skupina zahrnovala příslušníky sociálně slabých rodin z měst a byla zaměstnána hospodářskými pracemi, které odpovídaly jejím fyzickým schopnostem. První dvě skupiny měly být ubytovány a stravovány spolu s rodinou. Třetí skupina ve věku nad šestnáct let vysílána jako dobrovolní prázdninová pracovníci. Příslušníci této skupiny mohli být zaměstnáni všemi druhy fyzické práce (např. „sečení obilí, nakládání snopů a pod.“⁴²³), ale podle zdatnosti jedince a neměli být namáhavou prací přetěžováni. Hostitelé měli dbát na to, aby práce nebyly životu nebezpečné a nedošlo při nich k úrazu. Poplatek za úrazové pojištění u první a druhé skupiny však platili rodiče městských dětí. Za mládež ve třetí skupině platila pojištění rodina venkovská. U dětí národních škol platila jízdné OPM nebo OPM zajišťovala hromadnou dopravu.⁴²⁴

Národní souručenství vykonalo na venkově soupis zemědělských, živnostenských i úřednických rodin, které by přijaly v letní době na žňové práce hosty a pomocníky do rodin v kategoriích národního hosta, dobrovolného prázdninového pomocníka a dobrovolného prázdninového pracovníka. Soupis, výběr a umístění skupin mládeže I. a II. a dozor nad touto mládeží provedly OPM, respektive jejich prázdninové odbory. Přihlášky těch, kteří se přihlásili v královéhradeckém okrese, zasílaly školy.⁴²⁵ Z každé školy v královéhradeckém okrese se většinou jednalo o počet do 20 jedinců. Počet této mládeže oznámila OPM Zemské prázdninové péči v Praze a Brně (ZPP), která přidělila OPM příslušný počet rodin přihlášených o mládež. OPM přezkoumala vhodnost rodin a upravený soupis si ponechala, opis zaslala ZPP.⁴²⁶ O dozor nad dětmi byli OPM v HK (předsedou prázdninového odboru) požádáni důvěrníci OPM. Ti měli vést záznamy o dětech v zaslaných popisných listech a po odjezdu dětí listy vrátit.⁴²⁷

422 SOkAHK, f. OPM HK, k. 10, inv. č. 87, Akce „Městská mládež pomáhá venkovu.“.

423 *Tamtéž*.

424 *Tamtéž*; Někdy nastala situace, kdy hostitel byl s dítětem z města velmi nespokojen, jako pan učitel z Humberku v létě roku 1941: „Pan učitel si na chlapce velmi stěžoval, že je prolhaný, neposlušný, od rána do noci se toulá a každé práci se vyhýbá. Nechce chlapce děle u sebe mítí [...]“ (*Tamtéž*, k. 10, inv. č. 87).

425 *Tamtéž*.

426 *Tamtéž*, „Městská mládež pomáhá venkovu.“.

427 *Tamtéž*, Pohostinství v rodinách ze dne 23. 7. 1941; V listech se uvádělo datum příjezdu dítěte, váha

Tato akce se netýkala těch, jejichž rodiče si sami projednali umístění svých dětí jakožto pomocníků při žňových pracích u svých příbuzných nebo známých na venkově.⁴²⁸

V královéhradeckém okrese se umisťovaly i děti z Prahy. Roku 1942 bylo více dětí z hlavního města umístěno v Černilově. V roce 1944 jich z Prahy hodně směřovalo do Všestar. Někteří rodiče se samozřejmě zajímali o stav svých dětí a OPM v HK jim potom podávala zprávu.⁴²⁹

Z královéhradeckého okrese bylo v r. 1941 vypraveno 58 dětí do hostitelských rodin na Chlumecko a Novobydžovsko. Tamní okresní péče o mládež byly žádány OPM v HK, aby nad dětmi po dobu jejich pobytu vedly dozor. Z cizích okresů, zejména z Prahy, bylo v hostitelských rodinách na Královéhradecku umístěno 93 dětí. Několik dětí bylo umístěno také z obvodu působnosti OPM ve Dvoře Králové n. Labem. Tato akce byla roztržena tím, že se o umístění dětí staralo několik korporací najednou, takže se stalo, že „jedno dítě bylo přihlášeno dvakrát i třikrát“⁴³⁰. Mnoho rodin také na poslední chvíli účast odřeklo a vícero rodin se svého hosta nedočkalo. OPM v HK se k tomuto vyjadřovalo takto: „Jednotnou organizací bylo by možno docílití lepších výsledků a umístiti více dětí, neboť v kladném poměru našich venkovských rodin jevílo se pochopení pro malé hosty.“⁴³¹ Národní pohostinství pokračovalo na Královéhradecku do r. 1944.⁴³² Je důležité uvést, že tato akce byla z velké části propagandisticky zneužita.⁴³³

Ke konci své spolkové činnosti OPM v HK v r. 1947 posílala děti na zotavenou do dvou ubikací. Do chaty Amor v Peci pod Sněžkou (umístěno šedesát jeden jedinec) a osady v Olivětíně (umístěno přes 300 jedinců).⁴³⁴

Díky činnosti OPM pobývaly děti i v zahraničí. Jednou z krajin, kam byly vysílány děti z Hradce Králové, bylo Norsko. 18. července 1946 odjelo z Prahy 10 dětí

---

dítěte při příjezdu, zdravotní stav dítěte po dobu pobytu, posudek dozírající organizace o chování dítěte, přemístění dítěte, datum odjezdu atd. (*Tamtéž*, Popisný arch pro soupis dětí).

428 *Tamtéž*, „Městská mládež pomáhá venkovu.“

429 *Tamtéž*, k. 10, inv. č. 87.

430 *Tamtéž*, kn. č. 21, inv. č. 22, Výroční zpráva Okresní péče o mládež v Hradci Králové za rok 1941, s. 10.

431 *Tamtéž*.

432 *Tamtéž*, k. 10, inv. č. 87.

433 Srov. http://skolakemvprotektoratu.pamatnik-terezin.cz/index.php?option=com_content&view=article&id=330%3Aodkaz-1b&catid=9%3Apracovni-nasazeni-mladee&Itemid=15 (z 2. 6. 2015)

434 NA, f. ZÚPM, k. 221, Výroční zpráva o činnosti Zemského ústředí péče o mládež v Čechách spolku v likvidaci za rok 1947, s. 40.

na dva měsíce do této země. Celkem výprava čítala 300 dětí ve věku do 15 let. Jely na pozvání k rekreačnímu pobytu do norských rodin. Jednalo se o děti politických vězňů a sociálně potřebných rodin, kterým změna pobytu mohla pomoci upevnit zdraví. Cesta trvala šest dní, z toho vlakem přibližně sedm hodin. Vyskytl se i případ, kdy je tato země dětmi velice chválena. „*Mám se tady tak dobře, že to nejde ani napsat. Tohle je země blahobytu a dobrého jedení. [...] Již to tak strašně utíká, že se ani chtít domů nebude.*“⁴³⁵ Některé děti po skončení pobytu údajně přibraly i 13 kg na váze. Další zemí byla Anglie. 8. července 1946 se 12 dětí z Hradecka připojilo k výpravě 200 dětí z Československa do Anglie k tříměsíčnímu pobytu. Šest týdnů měli strávit ve společném táboře, který se nacházel asi dvě hodiny od Londýna, a osm týdnů v hostitelských rodinách. Děti se učily anglicky a děvčátka účinkovala v anglickém rozhlase. Jezdily na výlety v Londýně i okolí. Později nastoupily spolu s dětmi z Plzně do rodin v Sheffieldu.⁴³⁶ Rovněž Jugoslávie hostila české děti. Ministerstvo sociální péče umožnilo 200 dětem ve věku 9-19 let zotavný pobyt u moře v Jugoslávii. Z okresu královéhradeckého bylo vybráno 8 dětí, které odjely s celou skupinou z Prahy 5. 7. 1947 k měsíčnímu pobytu. Je zřejmé, že pobyt byl založen na nabrání sil, neboť povětšinou se děti koupaly nebo odpočívaly a hrály si. Hradecké děti se rekreovaly díky aktivitě OPM v dětské kolonii v letovisku Crikvenica.⁴³⁷

Vitamín D získaný pokožkou dětí díky ozdravným pobytům u moře byl jistě také důležitý pro zamezení kazivosti jejich zubů, avšak nemusím zdůrazňovat, že zubní ordinace je důležitou součástí péče o zdraví. Zubní ambulatorium bylo v domě Okresní péče o mládež v Hradci Králové čp. 627 zřízeno v přízemí vedle místností úřadoven koncem listopadu 1944.⁴³⁸ Jeho vedoucím se stal zdravotní rada MUDr. Vítězslav Pejšek.⁴³⁹ O otevření ambulatoria a počátcích jeho činnosti se poměrně často zmiňoval

---

435 SOKAHK, f. OPM HK, k. 35, inv. č. 127, Hlas 22. 8. 1946, Hlas 10. října 1946. (Výstřižky z novin).

436 *Tamtéž*.

437 *Tamtéž*, Hradecké děti v Jugoslávii; *Tamtéž*, k. 35, inv. č. 127, Rudé právo 11. září 1947. (Výstřižek z novin).

438 Pokud bychom si chtěli udělat přesnější obraz, možná by bylo vhodné přihlídnout k vyjádření OPM v HK z 30. července 1945, které se zmiňovalo, že ambulatorium bylo umístěno dosud velmi nouzově v čekárně kanceláře OPM, která tehdy sloužila také jako kancelář pro zajišťování bytů. (*Tamtéž*, k. 6, inv. č. 70, Uvolnění bytů). V počátcích bylo v provozu dopoledne v pondělí, čtvrtek, pátek, sobotu a odpoledne ve čtvrtek. (*Tamtéž*, k. 35, inv. č. 127, Kraj královéhradecký 25. 11. 1944; Národní práce 29. 11. 1944 (Výstřižky z novin)).

439 Asistentkou byla Livia Bohatá, která ve svém vzdělání měla uvedenu maturitní zkoušku z reálného gymnázia a maturitní zkoušku na sociální škole. Ve službách OPM v HK byla od 1. 10. 1944.

denní tisk. Rodiče byli „osloveni“ o možnosti prohlídky, a pokud chtěli, aby chrup dítěte byl vyšetřen v tomto zařízení, vyplnili prohlášení.⁴⁴⁰ Podle předběžného jednání se zdravotními pojišťovkami měl být chrup v ordinaci spravován dětem pojištěnců Zemědělské nemocenské pojišťovny, Léčebného fondu veřejných zaměstnanců a Nemocenské pojišťovny soukromých zaměstnanců. Zástupce Okresní nemocenské pojišťovny prohlásil, že děti pojištěnců ONP nemohou chodit do ambulatoria OPM v HK, protože ONP měla své vlastní zubní ambulatorium, a žádal, aby při prohlídkách dětí jejich pojištěnců byla doporučována návštěva ambulatoria ONP.⁴⁴¹ Kromě vedoucího vykonávali prohlídky zubů na Pražském Předměstí MUDr. M. Křížanovská a v Třebechovicích MUDr. S. Simon s chotí. V ambulatoriu byly ošetřovány děti z obecných i hlavních škol od 6 do 14 let věku.⁴⁴² MUDr. V. Pejšek prováděl vyšetření chrupu na všech českých obecních a hlavních školách ve Velkém Hradci a podle jejich výsledků se stanovovalo, jak se bude při léčbě zubů postupovat. V roce 1944 bylo prohlédnuto 3.285 dětí z 94 tříd 17 škol. Potřeba ošetření byla zjištěna u 50 % prohlédnutých. Zubní kartáčky, i rady jak pečovat o chrup, dostávaly děti na všech školách od OPM v HK. Kromě dětí z hradeckých škol se prohlídky týkaly i dětí z Dětského domova na Slezském Předměstí a z místního ústavu pro hluchoněmé. Bylo v plánu zřídit také pojízdné zubní ambulatorium, které by zajíždělo i do dalších obcí z okresu.⁴⁴³

S nárůstem leteckého bombardování v roce 1944 byla více promyšlena pomoc při náletech a všechny okresní péče o mládež vyzvány, „*aby byly připraveny pomoci rodinám, hlavně dětem postiženým náletem*“⁴⁴⁴. OPM v HK se obracela na své důvěrníky, aby zjistili, zda je v jejich obci nějaké zařízení, které by se dalo v případě potřeby použít pro zřízení přechodných ubytoven a stravoven. Aby také pořídili seznamy rodin, jež by dobrovolně přijaly do pohostinství děti rodin postižených nálety a

---

Pracovala také jako sociální pracovnice pro vyšetření v hradeckém okrese a také pracovala pro odbor matek a dětí v rámci činnosti útulku. (*Tamtéž*, k. 5, inv. č. 68).

440 SOkAHK, f. OPM HK, k. 3, inv. č. 63.

441 *Tamtéž*, kn. č. 30, inv. č. 43, Zápis o poradě členů předsednictva OPM, konané 27. září 1944.

442 *Tamtéž*, k. 1, inv. č. 58, Kraj Královéhradecký 9. 3. 1945, Z dětského zubního ambulatoria OPM v Hradci Králové; *Tamtéž*, kn. č. 24, inv. č. 25, Výroční zpráva Okresní péče o mládež v Hradci Králové za rok 1944, s. 7.

443 *Tamtéž*, kn. č. 24, inv. č. 25, Výroční zpráva Okresní péče o mládež v Hradci Králové za rok 1944, s. 16-17 - text zveřejněn v: Kraj Královéhradecký 9. 3. 1945.

444 *Tamtéž*, k. 33, inv. č. 117, Péče o děti v případě náletu.

pořídili seznamy potencionálních dobrovolníků, jejichž práce by byla využita při zřizování nouzových ubytoven, stravoven, při převozu dětí. OPM v HK měla o svém zjišťování podat zprávu okresnímu úřadu a městskému úřadu v Hradci Králové. OPM v HK byla většinou zpravována o tom, že v obcích jsou k dispozici hostince, jinde také školní prostory. V obcích býval také ustaven vedoucí akce.⁴⁴⁵ Výjimečně dobrá byla situace důvěrníka z Malšovic, kde už bylo vše potřebné připraveno. Důvěrník v této věci jednal s místním starostou a byl jím dokonce upozorněn, aby „*nic v této věci nepodnikal, aby v tom nenastalo spletení*“⁴⁴⁶. Speciálních místností pro děti však byl nedostatek. O něco horší to bylo v některých případech s dobrovolnostmi při práci a ubytování. Vyskytly se i případy, kdy dotázaný z Lípy odpovídá na otázku, zda by u nich dobrovolně přijaly děti: „*Dobrovolně Vám žádný ničeho neudělá,*“⁴⁴⁷ nebo „*Ubytování v případě náletu by se, po dohodě s p. starostou, dělo formou nařizovací [...]*“⁴⁴⁸ Také odpověď z Libníkovic se nesla v duchu, že místní obyvatelé v prvé řadě počítají s přijetím dětí svých příbuzných a nebude-li toho zapotřebí, byly všechny rodiny ochotny přijmout cizí.⁴⁴⁹

Se skončením druhé světové války se Okresní péče o mládež v Hradci Králové věnovala evidenci dětí internovaných rodičů a dětí neznámého původu. OPM v HK byla pověřena dozorem na dětmi v internačních táborech. Internační tábor v Hradci Králové byl situován za starou nemocnicí v dřevěném stavení. Nacházelo se v něm více dětí školou povinných české a německé národnosti. Děti zde byly internovány vesměs se svými rodiči, kteří žádali o přiznání české státní příslušnosti. U většiny dětí v zaslaném seznamu byl jeden z rodičů Čech a druhý Němec.⁴⁵⁰ V táboře se nacházelo ke 14. září 1945 17 dětí ve stáří 1 rok až 15 let české i německé národnosti. OPM se starala o to, aby děti byly přijaty do české školy a přiznány jim normální potravinové lístky. Po stránce hygienické bylo ubytování těchto dětí dobré. Dále se zde také nacházela těhotná žena - Němka v 8. měsíci těhotenství. Ve věznici lidového soudu se nacházela 18-19 letá

---

445 *Tamtéž*, Péče o děti v případě náletu; Např. v obcích Blešno-Nepasice byl vedoucím této akce důvěrník OPM. Pro případ náletů, které by postihly Hradec Králové - Slezské předměstí byly zajištěny veškeré volné veřejné i soukromé místnosti.

446 *Tamtéž*, k. 33, inv. č. 117, Dopis důvěrníka OPM z Malšovic ze dne 13. 11. 1944.

447 *Tamtéž*, Dopis ze dne 3. 11. 1944.

448 *Tamtéž*, Dopis důvěrníka OPM z Lochenic (sine dato).

449 *Tamtéž*, Dopis důvěrníka OPM z Libníkovic ze dne 11. 11. 1944.

450 *Tamtéž*, k. 9, inv. č. 82.

bývala úřednice gestapa v 7. měsíci těhotenství. OPM ke 14. září 1945 přijala již do péče svého dětského domova chlapce, jehož matka byla Němka a otec kolaborant umístěný ve vyšetřovací vazbě. Chlapec byl převzat z věznice Lidového soudu dne 20. 7. 1945. Dále byly přijaty 13. 6. 1945 do dětského domova tři děti, jejichž otec byl Němec a matka Češka, ale neschopná se o děti starat. Náklad na jejich zaopatření činil do 31. 8. 1584 K. Z internačního tábora Boromeum byla také předána holčička ve stáří asi tří let. Jednalo se o nalezenec (nalezena na nádraží v době převratu), patrně německé národnosti, která byla dodatečně pokřtěna a předána do výchovy (vychovatel uvažoval následně o její adopci). Na infekčním oddělení nemocnice nacházel se také od 9. 6. 1945 chlapec nalezenec ve stáří 1, 5 roku. Tento chlapec byl nalezen ruskými vojáky v příkopě. Prodělal záškrt a byl bacilonosičem. Bylo třeba se po jeho propuštění z nemocnice postarat o jeho umístění, neboť pátrání po rodičích bylo bezvýsledné. OPM v HK prosila ZÚPM o zprávu, jak postupovat při jeho umístění do rodiny nebo do ústavu. Okresní národní výbor v Hradci Králové podle oběžníku ministerstva vnitra z 9. srpna 1945 povoloval 17. 9. 1945 normální dětské přiděly pro děti německé národnosti, které byly v opatrování u Okresní péče o mládež v Hradci Králové.⁴⁵¹

Samozřejmostí se stala v tomto období evidence a péče o děti repatriované a jinak postižené nacistickým terorem. V letech německé okupace bylo mnoho československých občanů pronásledováno a žalářováno, někteří zemřeli ve vězení nebo byli popraveni. Úkolem i snahou OPM v HK bylo zajistit děti osob takto postižených válkou a nacistickým režimem a starat se o jejich příští výchovu a rozvoj. Místní národní výbory v různých obcích okresu byly proto žádány, aby provedly soupis všech těchto dětí, ale i těch dětí, jejichž rodiče byli pro národní nespolehlivost zajištěni. Zvlášť měly být vyznačeny děti po vojenských osobách z povolání, které za perzekuce a žalářování zemřely nebo byly popraveny.⁴⁵²

S úkolem zvýšit dětskou radost po období nesvobody se potýkal Týden dětské radosti (obr. 27). V ústředním výkonném výboru „Týdne dětské radosti“ při ministerstvu informací byly zastoupeny kromě celé řady subjektů také Zemské ústředí péče o mládež v Čechách, Česká zemská péče o mládež v Brně, Svaz péčí o mládež, Ústředna pro péči o mládež slezskou, Ústredie starostlivosti o mládež a Svaz péčí o mládež. Měl být

451 SOKAHK, f. OPM HK, k. 9, inv. č. 82.

452 *Tamtéž*, inv. č. 81.

každoroční připomínkou všestranné péče o dítě a určitým příspěvkem ke zvýšení dětské radosti. Jeho účelem nebylo oslavování dítěte, ale především práce pro ně. Vzbuzovat zájem veřejnosti o to, co je třeba konat k všeobecně pozitivnímu vývoji našich dětí se zvláštním zřetelem k rodičovské výchově. V tomto týdnu měla být každoročně zhodnocena práce těch, kteří jakkoliv pečovali o dítě a jeho výchovu a měly být vytyčeny také konkrétní úkoly, k jejichž provedení se měli spojit podle společného plánu všichni, kdo byli zodpovědní za správný růst dětí. Měl být také příležitostí k náboru dalších pracovníků v péči o dítě. Program byl zaměřen jednak k dospělým a jednak k dětem. Při jeho konání bylo využito přednášek, tisku, divadla, rozhlasu, filmu, plakátů, soutěží, výstav, koncertů a návštěv výchovných a sociálních institucí ap.⁴⁵³ Dětem se mělo dostat především výživového přílepení (mléko, ovoce), hodnotné kultury, zábavy a rekreace, měla jim být umožněna návštěva továren i kasáren. V „Týdnu dětské radosti“ měly poznat, „že jsou dětmi celého národa, nejen jedné uzavřené rodiny“⁴⁵⁴. Tento týden však chtěl dětskou radost trvalou, nejen krátkodobě omezenou. Chtěl hlavně „přispět k vytváření podmínek pro radostné, šťastné dětství“⁴⁵⁵.

„Týden dětské radosti“ probíhal v Hradci Králové, ale i v celé republice, v roce 1946 ve dnech 16. - 23. června a roku 1947 ve dnech 14. - 22. června 1947. V roce 1946 se hradecké OPM nelíbily odznaky, které doporučilo ZÚPM⁴⁵⁶ a podařilo se jí získat náhradou papírové znaky s dětskou hlavičkou a nápisem: „Vše pro zdraví dítěte“. Tyto odznaky byly údajně líbivější, než odznaky ZÚPM, a obdržela je zdarma. V zahajovací den Týdne byla provedena pouliční sbírka ve prospěch OPM spojená s prodejem odznaků. Výtěžek sbírky činil 42.447, 50 Kčs. Sběrka byla bez režijních nákladů a celý výtěžek byl věnován na prázdninovou a ozdravnou péči. OPM v HK ve svém dopise ze dne 6. prosince 1946 doporučovala výboru T. d. r. pro rok 1947, aby spolupůsobil k zveřejnění péče, aby byla OPM konečně zbavena pořádání sbírek. Text dále pokračoval: „I když jsme chudým státem, měly by si příslušné vládní kruhy uvědomiti, že péče o dítě nesmí být opomíjena, ale naopak povznesena na prvé místo, jako jedna z nejpřednějších

453 SOKAHK, f. OPM HK, k. 10, inv. č. 89, Týden dětské radosti 16.-23. června 1946; Týden dětské radosti 14.-22. června 1947.

454 *Tamtéž*, Týden dětské radosti 16.-23. června 1946.

455 *Tamtéž*, Týden dětské radosti 14.-22. června 1947.

456 *Tamtéž*, Výtěžek z prodeje odznaků Týdne dětské radosti; Akční výbor T. d. r. totiž přenechal ZÚPM a tedy i OPM sbírkovou činnost spjatou s prodejem odznaků. OPM v HK se nelíbily, i když tyto odznaky byly navrženy umělcem-odborníkem a vybrány z více návrhů blokem výtvarných umělců.

povinností.⁴⁵⁷ OPM v HK se stavěla proti pořádání sbírek, finanční zajištění péče o dítě by podle ní měl zajistit za cenu finančních obětí stát. Neboť podle téže OPM: „*Týden dětské radosti bude teprve tehdy pravým týdnem radosti až [text chybí] společně pracovati pro zdraví a radost našich dětí [...]*“⁴⁵⁸ ZÚPM chtělo také obratem vědět, jaký výtěžek z akce byl a jak korelovala nabídka s poptávkou, protože v některých okresech se nemohli ani členové výborů odznakem manifestačně ozdobit.⁴⁵⁹ Celá akce byla předem v královéhradeckém okrese propagována za pomoci plakátů.⁴⁶⁰ Jednou ze složek T. d. r. měl být trvalý dar dětem, který měly dětem věnovat OPM, národní výbory atd. Tento dar měl být samozřejmě uzpůsoben finančním možnostem dárce. Jednalo se o otevření nebo položení základního kamene dětského domova, učňovského a studentského domova (domova mladých), sociálního domu, útulku pro rodičky, jeslí, klubovny mládeže. V další kategorii bylo otevření poradny pro matky a děti do 6 let, zemědělského či průmyslového útulku pro děti (jejichž rodiče pracují mimo domov), útulku pro školní mládež, loutkového divadla, hřiště, koupaliště, vzorného sadu (jehož výtěžek měl být věnován dětem), dětského oddělení knihoven a čítáren, zubní ambulance, poradny pro volbu povolání. Do poslední třetí kategorie bylo zařazeno darování například horského slunce do poradny, rozhlasového zařízení pro školu či domov, úzkého (16 mm) filmu, vah do poradny atd.⁴⁶¹ Pro Týden dětské radosti roku 1946 se OPM v HK podařilo získat dva objekty jako možné budoucí zotavovny. V Teplicích n. Metují (čtyři dřevěné sruby pro 100 dětí ve věku od 6 do 14 let) a ve Velké Úpě (pension pro 60 dětí od 4 do 6 let). Bylo také započato v Hradci Králové s úpravou vzorného dětského hřiště se sprchami, pískovištěm a trávníkem.⁴⁶²

Program Týdne dětské radosti pro školy Velkého Hradce Králové roku 1946 započal již 15. 6. večer skautským táborovým ohněm. Následující den dopoledne se konalo v budově YMCA otevření výstavy dětské knihy, ilustrací a dětských kreseb. Odpolední program vyplňoval průvod s hudbou od shromaždiště u Novákových garáží na hřiště DTJ Hradec Králové. Následoval hold prezidentu republiky. Po něm přišla na

---

457 SOkAHK, f. OPM HK, k. 10, inv. č. 89, Dopis OPM v HK adresovaný ZÚPM ze dne 6. 12. 1946.

458 *Tamtéž*.

459 *Tamtéž*, Výtěžek z prodeje odznaků Týdne dětské radosti.

460 SOkAHK, f. OPM HK, k. 10, inv. č. 89.

461 *Tamtéž*, Týden dětské radosti. Trvalé dary dětem.

462 *Tamtéž*, Dopis OPM v HK adresovaný ZÚPM ze dne 14. 6. 1946.

řadu zábava a hry dětí. Průvodu se měly zúčastnit všechny školy Velkého Hradce Králové, kromě prvního postupného ročníku obecných škol. Na 17. 6. byl připraven pro některé školy biografický program v kině Sokol. V programu byla také beseda se spisovatelem J. Hostáněm v aule Masarykových škol a jeho následná přednáška „Literatura pro mládež“ v zasedací síni Agrární záložny. Pro průmyslovou školu zařízena návštěva letiště. Následující den se konal ráno pochod všech škol s vojenskou hudbou na cvičišťe u Nového Hradce Králové. Navečer se mělo odehrát loutkové představení pro obecné školy v Sokolovně na Pražském Předměstí. 19. 6. byl převážně promítán film režiséru Bořivoje Zemana a Jiřího Weisse z roku 1946 Okupační trilogie. Veškerý program byl přístupný pro školní mládež na celý týden za režijní příspěvek 3 Kčs. Učitelstvo bylo požádáno o dozor při hromadné účasti škol a na hřišti mělo pomoci pořadatelům při udržování pořádku.⁴⁶³

Lidské neštěstí se vždy nějak dotýkalo širší skupiny lidí a po druhé světové válce probíhaly v Československu různé mezinárodní pomocné akce. ZÚPM bylo pověřeno organizováním pomocné akce amerických krajanů ve prospěch potřebných dětí v ČSR. Inspirátor této myšlenky vyzval své krajany v USA, kteří již neměli v ČSR vlastní rodiny, „*aby se stali ‚kmotry‘ potřebných dětí, navázali s nimi a s jejich rodiči nebo pěstouny písemný styk a zasílali jim občas balíčky, jak to dělali s vojáky čsl. armády v zahraničí*“⁴⁶⁴. Ústředí proto prosilo v březnu 1946 OPM v HK, aby vyhledala rodiny, které potřebují pomoc a vyplnila o nich popisný list a podrobněji popsala jejich rodinné poměry s přesnou adresou pobytu. Pokud měla OPM fotografii dítěte, rovněž ji měla přiložit. Spisek měl být zaslán ZÚPM, které jej potom poslalo do USA. Na každých 10.000 obyvatel měla OPM v HK vyhledat jednu rodinu. Návrh měla udělat po dohodě s místní odbočkou Svazu osvobozených vězňů. Přednost měla být dána dětem z rodin zasažených perzekucí, zejména obětmi gestapa, sirotkům a polosirotkům.⁴⁶⁵

Foster Parents' Plan for War Children, Inc. (pomocná akce pěstounů válkou postiženým dětem) měla v polovině února 1947 z hradeckého okresu v evidenci 10 dětí. Prováděla pomocnou akci pro válečné sirotky a děti těch, kteří trpěli nacistickou

---

463 SOKAHK, f. OPM HK, k. 10, inv. č. 89, Program Týdne dětské radosti pro školy Velkého Hradce Králové.

464 *Tamtéž*, k. 34, inv. č. 120, 1000 amerických kmotrů československým dětem.

465 *Tamtéž*.

okupací. Tato akce byla prováděna za patronace ministerstva sociální péče (Dr. Kohout). Akce spočívala v tom, že každé z evidovaných dětí mělo v USA přátele (rodiny, školy), které na ně prostřednictvím úřadovny v Praze přispívali, dopisovali si s nimi a posílali jim balíčky. Příspěvky byly rozesílány pravidelně jednou za měsíc ve výši 350 Kčs. Poukázání částky však bylo vázáno na dopis dítěte.⁴⁶⁶

Kanadská unitářská pomocná akce se zase soustřeďovala na pomoc dětem umístěným v dětských domovech. OPM v HK o těchto dětech musela napsat jejich životopis a s fotografií jej zaslat ZÚPM. Tato akce byla kontrolována přímými návštěvami zástupců, proto musela OPM hlásit přesně každou změnu pobytu daného dítěte. Vybraným dětem byla udělena pravidelná měsíční podpora, buď finanční, nebo věcná.⁴⁶⁷

---

466 *Tamtéž*, Foster Parents' Plan for War Children, Inc.

467 *Tamtéž*, Unitářská pomocná služba ČSR, podpory Unitářů dětským domovům, Příspěvky Unitářů.

3. 4. Péče o dorost

V počátcích své existence řešila Okresní péče o mládež v Hradci Králové péči o dorost společně s ostatní agendou. Teprve v prosinci 1920 byl zřízen dorostový odbor.⁴⁶⁸ Tento odbor byl několikrát znovu ustavován a reorganizován. Znovu „ustaven“ byl 12. září 1935 dle směrnic ZÚPM. Předsedou byl zvolen předseda OPM a členy odboru byli členové předsednictva OPM. Zvláštní schůze nebyly svolávány. Otázky spjaté s péčí o dorost byly řešeny současně s ostatními úkoly OPM. Dle pokynů ministerstva sociální a zdravotní správy z r. 1940 však měl být při OPM zřízen zvláštní dorostový odbor s vlastním předsedou a členy. Tento odbor měl řešit výhradně otázky týkající se péče o dorost. Z toho důvodu byl reorganizován podle směrnic Národního ústředí sociální a zdravotní péče dne 23. listopadu 1940.⁴⁶⁹

Dorostový odbor měl pomáhat fyzickému, intelektuálnímu, mravnímu a společenskému rozvoji dorostu obojího pohlaví od čtrnáctého roku věku. Přípravoval dorost pro jeho povolání a pro občanství. Měl mít v patnosti veškerý dorost v okrese a vykonával nad ním charitativní i ochranný dozor.⁴⁷⁰ Členové OPM, kteří se chtěli angažovat v oblasti péče o dorost, se mohli přihlásit za členy dorostového odboru OPM. Bylo možné do něj přijmout i zástupce úřadů, korporací a zařízeních důležitých pro spolupráci.⁴⁷¹ Mezi nejdůležitější úkoly tohoto odboru patřila péče o pracující dorost. Většina pracujícího dorostu pocházela z vrstev sociálně slabých a s tím vzrůstala potřeba jeho sociální ochrany.⁴⁷²

Výsledkem činnosti odboru na počátku 20. let 20. století bylo v první řadě ustanovení výboru Studentského domova, jehož intenzivní práce byla korunována

---

468 SOkAHK, f. OPM HK, k. 10, inv. č. 90, Dorostový odbor Okresní péče o mládež v Hradci Králové.

469 Dne 25. 11. 1940 oznamuje OPM v HK, že dne 23. 11. 1940 na schůzi pod vedením členky předsednictva L. Burešové OPM došlo k reorganizaci dorostového odboru podle směrnic Národního ústředí sociální a zdravotní péče. Kromě předsedy a sociálního referenta byli všichni členové mladého věku, ale mající vliv ve veřejném životě. ZÚPM bylo žádáno OPM v HK, aby navrhlo pro účely odboru co možná nejvyšší subvenci (*Tamtéž*, Reorganisece dorostového odboru).

470 *Tamtéž*, k. 2, inv. č. 62, Organizační a pracovní řád pro dorostové odbory při Okresních péčích o mládež v Čechách.

471 *Tamtéž*, k. 2, inv. č. 63, Směrnice pro zřízení dorostových odborů Okresních péčí o mládež.

472 *Tamtéž*, k. 6, inv. č. 69, dr. Emanuela Júnová: Přehled právních ustanovení a praktické provádění ochrany učňů a mladistvých pracovníků.

postavením Studentského domova, který byl 13. května 1923 odevzdán veřejnosti.⁴⁷³ Dalším výsledkem a pokračováním práce dorostového odboru bylo sdružení YMCA, jež bylo v Hradci Králové ustaveno v r. 1920, a které se v několika letech dopracovalo k samostatnému rozsáhlému domu postavenému přibližným nákladem 3 miliony Kč. Kromě klubovní činnosti zde nalezla své umístění i svobodárna pro chlapecký dorost. Práce těchto institucí byla účelně doplňována činností učednických besídek v Hradci Králové a na Novém Hradci Králové, založených v r. 1903 a v r. 1913, které rozvíjely činnost mezi živnostenskou mládeží i v období Československé republiky.⁴⁷⁴

Na počátku roku 1923 žádá OPM, aby YMCA v HK posoudila, zda náplň její práce není v oblasti péče o dorost jednotná s prací OPM a zda by tudíž tato činnost mohla být prováděna ve smyslu pokynů České zemské komise pro péči o mládež v rámci činnosti YMCA za spolupráce a podpory OPM. Zároveň prosila, aby jmenovala

---

473 *Tamtéž*, k. 10, inv. č. 90, Dorostový odbor Okresní péče o mládež v Hradci Králové; *Tamtéž*, kn. č. 3, inv. č. 4, s. 19; S označením Studentský domov se setkáváme od počátku činnosti Okresní komise hned několikrát. Vyskytuje se termín „odbor ‚Studentský domov‘“, u kterého není jasné, kdy přesně vznikl, ale je uváděno ve výroční zprávě z roku 1922, že již dvě léta vykonával svou činnost. To by znamenalo, že vznikl v roce 1919 nebo 1920. Dále je to „Studentský domov“, jakožto útulek pro studenty středních škol, který byl zřízen v roce 1921 za pomoci Americké pomocné akce, Obrodného hnutí československého studentstva, s přičiněním prof. J. Hejmana a j. Tento domov sloužil, podobně jako útulek YMCA pro žáky měšťanské školy k tomu, aby přespolní žactvo mělo kde čekat v poledne a na vlak. Pro tento útulek byly využívány restaurační prostory v Jiráskových sadech a jedna místnost sdružení YMCA v Husově domě. (*Tamtéž*, kn. č. 1, inv. č. 2, s. 10, 26-27). Dále je to Studentský domov jakožto vlastní budova. V roce 1922 poskytla OPM v HK místnost svému odboru Studentského domova za prozatímní kancelář, kde byla následně vykonávána činnost směřující k provedení stavebních plánů. (*Tamtéž*, kn. č. 2, inv. č. 3, s. 24). Potom je to spolek Studentský domov, který pořádal ustavující valnou hromadu dne 17. prosince 1922 (*Tamtéž*, kn. č. 3, inv. č. 4, s. 19). Jak už bylo zmíněno, je to také samotná budova Studentský domov. Při slavnosti otevření této budovy 13. května 1923 vystoupili poslanec Černý a starosta dr. Ulrich. Správu domova vedlo kuratorium, v jehož čele byla L. Baudyšová a správní výbor. Budova obsahovala vstupní síň, dvě velké jídelny, kuchyni s bytem dozorce, šatnu, umývárny, koupelnu se sprchami a kancelář. V patře se nacházely dvě klubovny, knihovna a pokoj správce a rozlehlá mansardová půda. V prvním patře byla propůjčena klubovna akademickému spolku „Dobroslav“. Jako přednášková síň mohla být využita velká přízemní jídelna opatřená podiem. V říjnu 1923 byla otevřena kuchyně, kde byly vařeny celé obědy. Byla určena pro 80 osob. Domov byl využíván také jako útulek studentstva do doby odjezdu, kde mohl číst časopisy a hrát společenské hry. Za exkurzi a prázdninových turistických aktivitách studentů si zde místo našla také noclehárna. V budově vykonávalo činnost loutkové divadlo i dramatický kroužek studentů. V Hradci Králové studovalo ve školním roce 1923/1924 na sedmi středních školách 2454 studentů. Jedna třetina z tohoto počtu byla sdružena ve Studentském domově. Věcné i finanční prostředky získával také od samotných studentů. V souvislosti s novostavbou byl zhotoven propagační film o Hradci Králové, jeho školách a novém Studentském domově. Tento film byl promítán v Praze, Jičíně, Chrudimi a samozřejmě v Hradci Králové. (*Tamtéž*, kn. č. 3, inv. č. 4, s. 19 - 24 a kn. č. 4, inv. č. 5, s. 31). Prostory tehdejšího Studentského domova jsou dnes využívány Divadlem Drak v Hradci Králové v Hradební ulici čp. 632 (tehdy Na příkopech čp. 632).

474 *Tamtéž*, kn. č. 3, inv. č. 4, Zpráva o činnosti Okresní péče o mládež v Hradci Králové a institucí sdružených za rok 1923, s. 24; *Tamtéž*, k. 10, inv. č. 90, Dorostový odbor Okresní péče o mládež v Hradci Králové.

svého zástupce do správního výboru OPM „za tím účelem, aby oba spolky sledující společné cíle byly o své práci vzájemně informovány“⁴⁷⁵. Česká zemská komise pro péči o mládež v Čechách nic nenamítala proti spolupráci YMCY a dorostového odboru OPM v HK, naopak považovala každé sloučení jednotlivých složek na tomto poli v Hradci Králové za jediný správný postup k řešení péče o dorost a žádala o zprávy, jak se v tom pokračuje. Na počátku roku 1930 obstarávaly dorostovou péči v Hradci Králové kromě OPM hlavně YMCA a YWCA. Tyto instituce byly s OPM sdruženy podle § 19 vzorných stanov a s nimiž byla OPM v nejužší spolupráci. V královéhradeckém okrese stále existovaly učňovské besídky. OPM se proto v souvislosti s dorostem omezila výhradně na sociální práci a podporu dorostu a činnost ve smyslu kulturním, společenském a rekreačním ponechala výše zmíněným institucím. Poskytování materiální podpory a vedení evidence učňů ze Slovenska a Podkarpatské Rusi zaplňovala na počátku 30. let 20. století velkou část její dorostové agendy.⁴⁷⁶

ZÚPM se távalo 8. 2. 1939 na dorostový odbor u OPM prostřednictvím oběžníku. OPM v HK 19. 3. 1939 odpovídala, „že péči dorostovou obstarávají v Hradci Králové YMCA a YWCA, se kterými naše péče jest v nejužší spolupráci. Činnost Okresní péče o mládež v péči dorostové omezuje se pouze na sociální práci mezi uční. S tímto opatřením byl projevěn Českou zemskou komisí svého času plný souhlas.“⁴⁷⁷

Národní ústředí sociální a zdravotní péče za spolupráce ZÚPM v Čechách a na Moravě vydalo v r. 1940 jednotné směrnice pro zřizování dorostových odborů při všech OPM v Čechách i na Moravě. Směrnice byly schváleny ministerstvem sociální a zdravotní správy, které zřídilo zvláštní oddělení pro péči o dorost. Podle těchto směrnic měla být soustředěna veškerá péče o dorůstající českou mládež ve věku od čtrnácti roků do jedenadvaceti let v dorostových odborech OPM. Dorostový odbor při OPM v HK byl ustaven již roku 1935, neměl ale vlastní funkcionáře a nebyly svolávány zvláštní schůze.⁴⁷⁸ Poněvadž měla být péče o dorost prováděna ve velkém rozsahu, byli svoláni na schůzi dorostového odboru, konanou dne 22. listopadu 1940, zástupci všech složek majících na této péči zájem (jednalo se o dorost učňovský i studentský).

---

475 SOkAHK, f. OPM HK k. 10, inv. č. 90.

476 *Tamtéž*.

477 *Tamtéž*, k. 10, inv. č. 94, Dorostová péče při Okresní péči o mládež v Hradci Králové.

478 *Tamtéž*, k. 10, inv. č. 90.

Již předem byly popsány složky činnosti odboru v rovině sociální, zdravotní, výchovné a poradenské. Úkolem odboru bylo pořídit soupis veškerého dorostu ve věku od čtrnácti do jedenadvaceti let. Pro evidenci postačoval pouze číselný přehled a při tom měl být pořízen soupis dorostu, který vyžadoval veřejné péče a ochrany, jak po stránce sociální, tak po stránce zdravotní. Soupis měl být prostřednictvím škol pořizován nejlépe počátkem školního roku, aby mohl být potřebný dorost zahrnut do stravovací a ošacovací akce. Přehled o učních potřebných stravy a ošacení však již OPM v HK prováděla v předchozí době a stravovací akce byla již také zahájena. Ve Studentském domově se stravovalo přes 200 učňů, mimo to bylo plánováno, že budou učňové stravováni při dětské stanici v Kuklenách, Novém Hradci Králové a v Předměřicích. Studenti zatím do této akce zahrnutí nebyli a mělo být již úkolem dorostového odboru, aby v r. 1941 v případě potřeby byli stravováni také studenti. Potraviny na vyvařovací akci dala NP a OPM v HK poskytla peněžitý příspěvek ze subvence. Ošacování dorostu nebylo prováděno soustavně, podle předběžného přehledu mělo potřebovat ošacení asi 300 učňů (asi za 27.000 K).

Zdravotní činnost odboru měla být prováděna tak, že na základě získaného soupisu budou organizovány prohlídky dorostu. Dorost zdravotně handicapovaný měl být v evidenci pro případnou rekreační péči (umísťování v letních táborech).⁴⁷⁹ Úkolem dorostového odboru proto bude vykonávat předem všechny přípravné práce.

Dalším úkolem odboru bylo spolupůsobit při výchovné péči o veškerý dorost ve spolupráci se všemi osvětovými činiteli v okrese. Přicházelo v úvahu pořádání kurzů, přednášek (péče o dívčí dorost, sociální narušenost, zdravotní přednášky) a různé kulturní podniky (koncerty, divadla), jejichž výtěžku mohlo být použito opět na sociální činnost (obstarávala YMCA, Student. domov, učňovské besídky).⁴⁸⁰

Posledním důležitým úkolem dorostového odboru byla poradenská péče, tj. poradenství pro volbu povolání. Po delší dobu se v republice volalo po odborném ústavu, který by pomáhal rodičům, ale i dětem samým s volbou budoucího povolání. Tímto krokem se chtělo zabránit nežádoucím vlivům volby špatného povolání. První poradna pro volbu povolání byla otevřena 1. května 1922 v Praze. Poradna nenutila dotyčného, aby si obor vybral, pouze radila a dávala návod. Odbor pro vybudování

479 SOKAHK, f. OPM HK k. 9, inv. č. 85.

480 *Tamtéž*, k. 10, inv. č. 90.

poraden hodlal podobné ústavy zřizovat po celé republice. Zřizovány měly být pobočky ve všech župách, přičleněné k župním Ústřednám pro zprostředkování práce.⁴⁸¹

Poradna pro volbu povolání při Okresní péči o mládež v Hradci Králové byla založena roku 1923. Testování v průběhu činnosti bylo prováděno v místnostech různých institucí, např. v posluchárně Ústavu pro zvelebování živností, ale také v domě OPM v HK v Kotěrově ulici čp. 627. Poskytovala rady při volbě povolání dorostu vystupujícímu ze škol, ale také sloužila dětem přestupujícím z obecné školy na školu střední. Zkouška měla napovědět, jaké jsou schopnosti, nadání a vlohy daného dítěte.⁴⁸² Souhlasím se slovy J. Lancové o radě při volbě povolání: „*Rada při volbě povolání předpokládá důkladnou a všestrannou znalost: 1. požadavků, které jednotlivá povolání na zaměstnance kladou, 2. vlastností a schopností osoby, která se o povolání uchází.*“⁴⁸³ Pěkně se vyjadřuje stejná osoba o významu poraden: „*Odbor pro vybudování poraden pro volbu povolání sleduje svojí činností dvojí účel: 1. sociální, t. j., že správným zařazením jednotlivce na místo, kde se může nejlépe uplatnit, přispěje k jeho osobnímu štěstí, 2. národohospodářský, že výběrem nejschopnějších jedinců do povolání přispívá k povznesení naší výroby a živnosti.*“⁴⁸⁴ Byla určena převážně pro věkové rozmezí od jedenácti do osmnácti let. Za dobu své činnosti působila někdy jenom ve druhé polovině školního roku, ale někdy po celý rok.

V záležitosti zřízení poradny byl navázán kontakt s Ústavem pro zvelebování živností v Hradci Králové a s výborem Studentského domova. Ústav pro zvelebování živností si vzal na starost vedení poradních hodin pro řemeslnickou mládež. Studentský domov přispíval při vedení poradních hodin pro mládež studentskou. Přípravné práce ke zřízení poradny byly vykonány v roce 1923 a roku 1924 započala činnost poradní.⁴⁸⁵ Také v dalších letech zůstalo rozdělení poradny na odbor studentský a živnostenský. Studentský odbor byl veden ve Studentském domově „Dobroslavem“. Ústav pro zvelebování živností měl na starosti druhý odbor. V prvním roce provozu bylo v

481 Péče o mládež 1, č. 1, 1922, s. 38-39; Byla vybudována v prostorách zapůjčených Centrálou pro zprostředkování práce v Tomášské ulici čp. 26. Vybudována péčí Odboru pro vybudování poraden pro volbu povolání. Byla v kontaktu s Centrálou pro zaopatřování práce.

482 SOKAHK, f. OPM HK, k. 35, inv. č. 126.

483 Juliana LANCOVÁ, *Jak se pracuje v poradnách pro volbu povolání*, Péče o mládež 1, č. 10, 1922, s. 293.

484 *Tamtéž*, s. 295.

485 SOKAHK, f. OPM HK, kn. č. 3, inv. č. 4, Zpráva o činnosti Okresní péče o mládež v Hradci Králové a institucí sdružených za rok 1923, s. 7.

živnostenském odboru uděleno 48 porad. Ve stejném roce studentský odbor udělil porady třiceti jednomu zájemci. Již v těchto počátcích poradna slibovala být důležitou složkou činnosti sociální péče o mládež.⁴⁸⁶ Zpočátku však nedocházelo k účelné organizaci celé práce. V roce 1925 vykazovalo živnostenské oddělení poradny 43 porad spojených i s obstaráním učňovského místa. Odbor studentský vykazoval v témže roce 32 porady v oboru volby studia a 115 porad týkajících se umožnění studia a jiných informací. Od OPM v HK se studentskému oddělení dostalo finanční podpory na zaplacení místa sekretáře ve výši 400 Kč, živnostenské oddělení se o udělení podpory nezajímalo. Odbor poradny pro volbu povolání vyžadoval si od místních lékařů vyjádření i provádění lékařských zkoušek a zkoušek psychotechnických. V roce 1925 vyslal dva posluchače do přípravného kurzu pro poradce pro volbu povolání. Tohoto roku získal jako referenta poradny prof. Mlynáře, který chtěl zorganizovat práci v poradně podle pokynů z Ústředí poraden.⁴⁸⁷ V roce 1926 došlo proto k přeorganizování činnosti, k níž posloužily také publikace Ústředí poraden pro volbu povolání a návštěvy jiných poraden. Za účelem správné činnosti poradny navštívil referent a tajemnice poradnu pro volbu povolání a psychotechnický ústav v Pardubicích, kde se jim dostalo podrobných informací o praktickém provádění hromadných zkoušek i o nástrojích a přístrojích důležitých a vhodných pro provoz poradny. Od Ústředí byly následně získány všechny jím vydané testy a pomůcky. Sběrka těchto nástrojů byla neustále rozšiřována. Dále byl navázán styk s institucemi, na něž byla správně fungující poradna ve své činnosti také odkázána. Lidový zdravotní ústav byl požádán o provádění lékařských prohlídek a této činnosti se ujal bezplatně. Porozumění našla pro svou poradnu OPM také u Zemské centrály práce v Hradci Králové a také u správy různých škol i samotných učitelů. Roku 1927 byla zahájena pravidelná činnost poradny dvakrát týdně odpoledne v místnostech Okres. soc. péče. Středa byla vyhrazena pro uchazeče o místa v živnostenských povoláních, sobota pro mládež, která se chystala na středoškolská studia. Třídní učitel vyplnil osobní arch zájemce a ten doručila správa školy poradně. Škola určila skupiny po pěti až šesti jedincích. Tajemnice jim potom

---

486 *Tamtéž*, kn. č. 4, inv. č. 5, Zpráva o činnosti Okresní péče o mládež v Hradci Králové a institucí sdružených za rok 1924, s. 32.

487 *Tamtéž*, kn. č. 5, inv. č. 6, Zpráva o činnosti Okresní péče o mládež v Hradci Král. a institucí sdružených za rok 1925, s. 15.

určila den zkoušky a vyjednala s Lidovým soc. zdravotním ústavem den lékařské prohlídky. Ke zkoušce se dostavil uchazeč s rodiči nebo jejich zástupci, aby si poradce mohl osobně pohovořit s rodiči o jejich přáních a názorech na budoucí povolání dítěte. Zkouška měla část hromadnou a individuální. Individuální část se konala kvůli posouzení zvláštních schopností pro určité povolání. Zkoušela se pozornost, paměť, inteligence všeobecná, technická, početní úsudek, pracovní tempo, zručnost ruky a odhad oka. Byly zkoumány jednotlivé formy paměti jako mechanická, logická, disposiční, orientační, paměť tvarů, ale i zapomnětlivost. Při testech inteligence se zjišťovalo pozorování, chápání, obrazivost, představivost, všeobecný úsudek, početní schopnosti. Technický smysl byl zjišťován výkladem strojových schémat, sestav pák a kladek, kol apod. Pro zkoušky oka a ruky měla v r. 1927 OPM v HK jen primitivní pomůcky a do budoucna musela opatřit některé jednodušší strojky (trenometr, hmatoměr ap.). Inventář poradny byl pořízen díky subvenci ministerstva sociální péče.⁴⁸⁸

Úkol poradny tedy spočíval v poradě, „*zda povolání, jež si mládež školu opouštějí volí, odpovídá jejím schopnostem duševním i tělesným, zjištěným odborně jednak zkouškou psychologovou, jednak prohlídkou lékařskou*“⁴⁸⁹. Ústav byl přiřčen k OPM v HK. Tajemnice OPM vykonávala pro poradnu práci administrativní, Lidový ústav sociálně zdravotní péče v Hradci Králové zajišťoval lékařské prohlídky, referent poradny vedl psychologické zkoušky a vlastní poradenskou práci. Zemská centrála pro východní Čechy v Hradci Králové poskytovala hospodářské rady a zprostředkovávala místa pro doručence. Zkoušky byly prováděny v úřadovně OPM v HK jedenkrát, o prázdninách i dvakrát nebo třikrát za týden. V roce 1927 byl celkový počet případů v poradně 133. V oddělení živnostenském 79 (68 hochů a 11 dívek), v oddělení studentském 54 případů (25 hochů a 29 dívek).⁴⁹⁰

Ve vedení poradny nastala změna roku 1930, kdy z osobních a zdravotních

---

488 *Tamtéž*, kn. č. 6, inv. č. 7, Zpráva o činnosti Okresní péče o mládež v Hradci Král.a sdružených institucí za rok 1926, s. 19.

489 *Tamtéž*, kn. č. 7, inv. č. 8, Zpráva o činnosti Okresní péče o mládež v Hradci Králové a jejich ústavů a zařízení za rok 1927, s. 24-25.

490 „*Lékařsky vyšetřeno 74 uchazečů, psychotechnicky 133. Celkový počet návštěv v poradně byl 207. Ze škol královéhradeckých zkoušeno 80 uchazečů, ze škol venkovských okresu královéhradeckého 35, z cizích okresů 18 uchazečů.*“ (*Tamtéž*, s. 24-25).

důvodů odešel profesor Mlynář a nahradil jej G. Maxant.⁴⁹¹ Roku 1931 se poradny dotkly změněné poměry zaměstnanostní v oboru průmyslovém, živnostenského a průmyslového podnikání. V souvislosti s tím nedostatek živnostenského dorostu a nadbytek uprázdněných míst učňovských zapříčinily v konečném důsledku pokles počtu porad.⁴⁹² Roku 1932 se však poradna dočkala vzestupu činnosti. Vzdávající hospodářská tiseň a nejistota s ní spojená asi donutila rodiče, aby pečlivěji volili budoucí povolání svých dětí přesto, že nedostatek učňovského dorostu trval a také „*nepolevilo domnění o větší výhodnosti studia na středních a vyšších školách proti možnosti samostatného působení živnostenského a obchodního*“⁴⁹³. Následující rok zůstala činnost poradny co do množství porad na stejné výši jako roku 1932. Roku 1934 došlo k významnému vzestupu případů, které byly přihlášeny, na 349 (342 hochy a 7 dívek). Většina případů byla z královéhradeckého okresu, zbytek tvořily politické okresy Broumov, Nový Bydžov, Dvůr Králové n. L., Náchod a Rychnov n. Kněžnou.⁴⁹⁴ V roce 1939 bylo vyzkoušeno 452 žadatelé a poplatek za jeden případ činil 10 K, ale při hromadné zkoušce se jednalo o polovinu.⁴⁹⁵ Roku 1940 byla poradna otevřena po celý rok a zkoušce se podrobilo 472 žáků a žákyň. Poplatek byl tento rok vybírán podle majetkových poměrů žadatele v rozmezí 5 K až 30 K. V případě nemajetnosti proběhlo vyšetření zdarma. K činnosti získávala podpory např. od Zemské rady živnostenské pro Čechy, které jí byly proplaceny prostřednictvím ZÚPM v Čechách a také od Ústředí poraden pro volbu povolání.⁴⁹⁶ Nároky kladené na poradnu a stále vzrůstající zájem vedly roku 1940 k tomu, že psychotechnické zkoušky byly rozděleny. Při konání zkoušek nově spolupracoval také školní správce Čermák, který dříve působil jako poradce na Žamberecku.⁴⁹⁷ Zájem o testování mládeže vzrůstal také ze strany velkých

---

491 SOkAHK, f. OPM HK, kn. č. 10, inv. č. 11, Výroční zpráva Okresní péče o mládež v Hradci Králové za rok 1930, s. 31; Inspektor zemské centrály práce a člen výboru OPM v HK Gustav Maxant zastával na konci 30. let 20. století funkci ve správním výboru ZÚPM, jako člen volený zástupci okresních péčí o mládež. Zvolen na období 1938-1940. (NA, f. ZÚPM, k. 78, sign. 239/215, Seznam členů správního výboru a presidiální rady).

492 SOkAHK, f. OPM HK, kn. č. 11, inv. č. 12, Výroční zpráva Okresní péče o mládež v Hradci Králové za rok 1931, s. 22.

493 *Tamtéž*, kn. č. 12, inv. č. 13, Výroční zpráva Okresní péče o mládež v Hradci Králové za rok 1932, s. 26.

494 *Tamtéž*, kn. č. 14, inv. č. 15, Výroční zpráva Okresní péče o mládež v Hradci Králové za rok 1934, s. 22-23.

495 *Tamtéž*, k. 10, inv. č. 91.

496 *Tamtéž*.

497 *Tamtéž*, kn. č. 19, inv. č. 20, Výroční zpráva Okresní péče o mládež v Hradci Králové za rok 1939, s.

podniků, jako Škodovy závody, továrna Ippen, Svaz východočeských elektráren a Elektrické podniky města Hradce Králové.⁴⁹⁸ Ani další rok tento růst zájmu nepolevil a k roku 1941 je zmiňováno, že „poradenství pro volbu povolání zapustilo již pevně kořeny v hospodářském životě celého národa“⁴⁹⁹. Obchodní a živnostenská komora v Hradci Králové dokonce propůjčila ke zkouškám kursovní sál s přílehlou místností. Od 1. ledna 1942 však příslušelo udílet rady při volbě povolání pouze úřadům práce a činnost poradny byla zastavena.⁵⁰⁰

Na počátku 30. let 20. st. byl dozor nad uční ze Slovenska a Podkarpatské Rusi jednou z důležitých složek práce tehdejší OPM v HK v oblasti péče o dorost. Okresní péče o mládež vedly dozor nad dětmi ze Slovenska a Podkarpatské Rusi, které byly umístěny v rodinné péči anebo v učení v Čechách. ZÚPM doporučovalo, aby si OPM založila oddělený katastr těchto dětí, v jejím okrese umístěných, a věnovala jim zvýšenou péči, neboť k nám byly dopravovány ze zcela jiného prostředí a byly vychovávány za odlišných podmínek, takže bylo nutné, aby OPM dbala na to, aby o ně bylo zvláště dobře postaráno. ZÚPM také prosila OPM, aby dozírala, zda vyhovují zdravotní a pedagogické podmínky pěstounských rodin, aby s nimi byla sjednána řádná učební smlouva, aby tato smlouva byla mistry dodržována, aby učňové byli svědomitě vyučeni a poučila je, kam se mají obrátit, když obdrží výuční list. OPM podávaly až dosud o těchto dětech jednou do roka zprávy ZÚPM v Praze, protože podle dělby práce a podle zákona o ochraně dětí v cizí péči a dětí nemanželských č. 256/1921 Sb., a vládn. nař. č. 29/1930 Sb., příslušel dozor nad těmito dětmi pouze OPM, měl se nyní tento dozor provádět tím způsobem, že Zemské ústředie pečlivosti o mládež v Bratislavě a Zemská péče o mládež Podkarpatské Rusi v Užhorodě oznámí umístění dítěte přímo příslušné OPM v Čechách, která byla povinna ihned převzít nad dítětem dozor o podávat o něm zprávu alespoň jednou do roka přímo příslušnému zemskému ústředí.⁵⁰¹ Ve zprávě měl být uveden zejména zdravotní stav dítěte, školní prospěch (u učňů prospěch

---

19.

498 *Tamtéž*, kn. č. 20, inv. č. 21, Výroční zpráva Okresní péče o mládež v Hradci Králové za rok 1940, s. 19.

499 *Tamtéž*, kn. č. 21, inv. č. 22, Výroční zpráva Okresní péče o mládež v Hradci Králové za rok 1941, s. 23.

500 *Tamtéž*, s. 23-24.

501 O dětech ze Slovenska Zemskému ústředí pečlivosti o mládež v Bratislavě. O dětech z Podkarpatské Rusi Zemské péči o mládež Podkarpatské Rusi v Užhorodě.

v učení i v živnostenské škole pokračovací), a všechny změny týkající se pěstouna (mistra) nebo dítěte. Zjišťováním a kontrolováním těchto údajů byli samozřejmě pověřováni dozorčí důvěrníci.⁵⁰² Opis této hromadné zprávy měla poslat OPM ZÚPM na vědomí. ZÚPM žádalo, aby OPM zasílala svou zprávu pravidelně vždy v únoru každého roku bez vyzvání a zvláštních připomínek zemským ústředím péče o mládež.⁵⁰³

Chudí a nemajetní učňové ze vzdálenějších krajů ve druhé polovině 30. let 20. století pocházeli nadále hlavně ze Slovenska, Podkarpatské Rusi, případně ze vzdálenějších krajů země Moravskoslezské a České a podle učňovské besídky v Hradci Králové neměli kde spát. Osoby, u kterých se tito učňové učili, ochotně jim poskytlý stravování i ošacení, ale nemohly poskytnout nocleh. Proto se často učební poměr neuskutečnil. Učňovská besídka získávala prostředky hlavně z milodarů, nemohla podobný útulek vydržovat a dotazovala se proto OPM v HK, zda nemá podobný útulek, aby se učni měli v případě potřeby kam uchýlit.⁵⁰⁴ Na tento dotaz OPM v HK odpovídala 4. ledna 1937, že v HK není učňovský útulek, i když by město Hradec Králové určitě podobné zařízení potřebovalo. OPM v HK byla ochotná být nápomocná radou i skutkem při zřízení učňovského útulku, kdyby se příslušní činitelé, kteří mají na zřízení zájem, chtěli jeho zřízení a vedení ujmout. V Hradci Králové byl Studentský domov s trvalým provozem a OPM v HK minilo, že by se z počátku mohl učňovský útulek připojit k tomuto zařízení, než by byl zřízen samostatný ústav.⁵⁰⁵

15. února 1937 evidovala OPM v HK jedenáct učňů ze Slovenska a sedm učňů z Podkarpatské Rusi zdržujících se v obvodu působnosti spolku.⁵⁰⁶ Po vyučení bývali tito učňové vyřazeni z evidence u OPM. Někteří se vraceli na Podkarpatskou Rus a na Slovensko, jiní zůstávali. Část z nich však po návratu na Podkarpatskou Rus znovu přicházela do Čech.⁵⁰⁷

---

502 SOkAHK, f. OPM HK, k. 10, inv. č. 94, Oběžník č. 37.

503 V roce 1936 (12. srpna 1936) byla podávána Zemskému ústředí pečlivosti o mládež na Slovensku v Bratislavě zpráva o 11 učních z královéhradeckého okresu a (12. srpna 1936) Zemské péči o mládež Podkarpatské Rusi v Užhorodě o 5 učních z královéhradeckého okresu. (*Tamtéž*, Evidence učňů).

504 *Tamtéž*, k. 10, inv. č. 93, dotaz stran učňovského útulku.

505 *Tamtéž*, Učňovský útulek v Hradci Králové.

506 *Tamtéž*, inv. č. 94, Evidence učňů z Podk. Rusi; Na OPM v HK se obraceli učni původem z Podkarpatské Rusi i v takových administrativních záležitostech, jako bylo opatření domovského listu od obce původu.

507 *Tamtéž*, Zpráva o ochranném dozoru na děti z Podkarpatské Rusi; Zpráva o učních ze Slovenska.

Vláda Československé republiky pozvala 23. listopadu 1945⁵⁰⁸ 3000 hochů z jugoslávského dorostu ve věku od čtrnácti do šestnácti let na tři roky, aby se v Československu vyučili řemeslu. Úkolem této jugoslávské akce bylo vycvičit a vychovat pro jugoslávský průmysl tento počet dorostenců pro práci v dílenském prostředí.⁵⁰⁹ Cílem akce bylo také posílení vztahů s Jugoslávií. Celkem bylo do listopadu 1947 zřízeno šedesát Domovů mladých Jugoslávců v Československu. Po výpravě české mládeže do Jugoslávie, která pomáhala na stavbě trati v Brčko-Banoviči, se uskutečnila druhá výprava jugoslávských učňů. V Čechách bylo při této druhé výpravě umístěno 300 chlapců a na Moravě 200. Do Hradce Králové přijeli na počátku srpna 1946 zvláštním vlakem z města Subotice s vozy ozdobenými a ověšenými hesly, které měly svědčit o dobrých vztazích mezi oběma zeměmi. Hoši pocházeli z různých oblastí Jugoslávie, část jich byla ještě oblečena ve vojenském oblečení a někteří z nich se dokonce účastnili s vyznamenáními partyzánského boje proti okupantům. Zčásti to byli i pozůstalí po padlých odbojových bojovnících. Pověštinou se jednalo o sirotky bez domova. Vedoucím výpravy byl za armádní složku major Marič Slavko, který měl zůstat v ČSR celé tři roky. Vedoucími učňů byli učitel všeobecně vzdělávacích předmětů Dušan Grubar a vyučený mechanik Ranko Glamočanin. Oba dva byli jedenadvacetiletí bývalí partyzánské bojovníci. Dušan Grubar byl vlastně vychovatelem učňů, který chtěl v Československu také vystudovat vysokou školu pedagogického zaměření.⁵¹⁰ Výprava byla uvítána v Hradci náměstkem předsedy MNV Jaklem a také zástupci OPM. V nádražní restauraci bylo přes 300 projíždějících hochů pohoštěno.⁵¹¹ Byli také s radostí uvítáni v deníku Pochodeň. „*Živio, synové bratrské, hrdinné, slunné Titovy Jugoslávie!*“⁵¹² V samotném Hradci Králové zůstalo padesát chlapců,⁵¹³ kteří se měli učit ve Škodových závodech, Východočeských elektrárnách a pravděpodobně také v

508 Tanja MILOJEVIČOVÁ, *Vládní akce „Československá pomoc jugoslávskému dorostu“* ..., s. 16.

509 SOKAHK, f. OPM HK, k. 10, inv. č. 96, Jan Chlup: Význam, úkoly a dosavadní výsledky jugoslávské akce.

510 *Tamtéž*, Posudek o vedoucích jugoslávských učňů.

511 *Tamtéž*, Pohoštění jugoslávských učňů dne 5. srpna 1946 na nádraží v Hradci Králové; Náklady poté OPM žádala po Okresním národním výboru, neboť se jednalo o pohoštění na základě telefonického nařízení ONV.

512 *Tamtéž*, karton 35, inv. č. 127, *Mladí Jugoslávci v Hradci Králové*, in: Pochodeň z 9. srpna 1946. (Výstřížek z novin).

513 Při projíždění transportu musel také ze zdravotních důvodů zůstat jug. učeň, o kterého se následně starala OPM a zprávu o jeho zdravotním stavu předkládala ZÚPM. Po skončení léčby měl být předán OPM v Žatci. (*Tamtéž*, k. 10, inv. č. 96).

Gumovce. Po lékařské prohlídce a návštěvě v hradeckých závodech byli podrobeni psychotechnickým zkouškám pro volbu povolání. O zajištění bydlení, stravování a ošacení se měla starat OPM, která tím byla pověřena ministrem sociální péče a ochrany práce. Měla o ně pečovat i komise ROH v Hradci Králové. OPM brzy nato žádala veřejnost o součinnost ve zvládnání tohoto úkolu, aby se zde návštěvníkům líbilo. Byla prostřednictvím denního tisku žádána o prádlo, oděv a lehké střevíce. Prosba byla směřována také těm, kteří by návštěvníky učili češtině.⁵¹⁴ Ubytování byli v Husově domě na Kavčím plácku. Nejnutnější ošacení bylo opatřeno z prostředků OPM a také z akce UNRRA.⁵¹⁵ Okresní rada osvětová v Hradci Králové vyzývala všechny místní kulturní, tělovýchovné a sportovní organizace a podobné organizace v celém okrese, aby chlapcům, kteří byli chápáni jako národní hosté, byla umožněna bezplatná návštěva podniků. Volné vstupenky měly být posílány správě útulku jugoslávských chlapců v Hradci Králové.⁵¹⁶ Vzory rozpočtu pro jugoslávskou akci vypracovávalo ministerstvo sociální péče. Tento vzor zasílalo ZÚPM OPM v HK a ta podle něho měla sestavit s vysvětlivkami rozpočet, který zase posílalo ZÚPM. Zpočátku bylo placeno prostřednictvím OPM na jednoho učně Farnímu úřadu českobratrské církve evangelické 35 Kčs, což se ale ukázalo jako naprosto nevyhovující částka, neboť jenom částka za vaření byla 23, 3 Kčs na jednoho učně a den. Farní úřad této církve proto žádal již 10. 12. 1946 o navýšení částky na 45 Kčs. Situace byla tak vážná, že v případě nenavýšení sumy by bylo nutné internát uzavřít.⁵¹⁷ Mezi OPM a církví českobratrskou evangelickou přetrvávaly nadále vážné rozpory ve finanční otázce, a proto se OPM obrátila o pomoc na ZÚPM. OPM si stěžovala, že i přes jí zprostředkované úpravy v domě internátu chce po ní církev vyšší částku na jednoho učně, protože 35 Kčs údajně nestačilo na další činnost spojenou s péčí o jugoslávský dorost, jako např. praní atd. Hradecká OPM měla následně strach, aby její internát nebyl nejdražším jugoslávským internátem. Tudíž žádala, aby zástupce ZÚPM přijel do Hradce Králové a jednal s ředitelem internátu

---

514 SOKAHK, f. OPM HK, k. 35, inv. č. 127, *Okamžitá pomoc je nutná a Pro bratrské sblížení slovanských národů*, in: *Práce* z 8. 8. 1946. (Výstřižky z novin).

515 *Tamtéž*, *Mladí Jugoslávci v Hradci Králové*, in: *Pochodeň* z 9. 8. 1946 (Výstřižek z novin) a k. 10, inv. č. 96; K organizaci UNRRA blíže třeba V. PRŮCHA a kol., *Hospodářské a sociální dějiny... II. díl*, s. 33-34, 51.

516 *Tamtéž*, k. 35, inv. č. 127, *Jugoslávská mládež v Hradci Králové*, in: *Mladá fronta a Dokažte slovanské bratrství skutky*, in: *Svobodné slovo* z 30. 8. 1946. (Výstřižky z novin).

517 *Tamtéž*, k. 10, inv. č. 96, *Péče o jug. dorost. Rozpočet na r. 1947 a Jihoslovanští učňové*.

panem Kuthanem. Od tohoto jednání si slibovala lepší výsledek.⁵¹⁸

Východočeské elektrárny srážely v listopadu 1946 jedenácti u nich zaměstnaným jugoslávským učňům dvě třetiny z platu.⁵¹⁹ Ze zákonného výchovného prostředku vyplácely závody jugoslávským učňům nejméně jednu třetinu jako kapesné. Zbytek výchovného příspěvku měl být použit na částečnou úhradu nákladů na ubytování a stravování, pokud by je neuhradily podniky. Jugoslávský dorost, zaměstnaný jako mladiství dělníci na zacvičení, hradil ze své mzdy plně náklady za ubytování a stravování. Výjimky z těchto pravidel povolovalo v mimořádných případech ZÚPM. To znamenalo, že podniky, kde působili tito učni, jim srážely dvě třetiny vychovavacího příspěvku a poukazyvaly je složenkami OPM v HK.⁵²⁰

Dorostenci byli zpočátku hodnoceni jako pořádní, čistotní a dbalí na pořádek ve svých ubikacích, jako úslužní a ochotní. OPM si však byla vědoma, že jsou zde pouze krátce. „*Pro krátkou dobu jejich pobytu u nás nelze dobře posouditi jejich vlastnosti a vydati o nich správné dobrozdání.*“⁵²¹ Nejméně jednu hodinu denně věnovali českému jazyku a čtyři až pět hodin literním předmětům v mateřském jazyce.⁵²² Hned od počátku se jim nevyhýbali zdravotní potíže. Do 23. srpna 1946 jich osmnáct onemocnělo svrabem i dalšími nemocemi, někteří měli hnisavé řezné rány a několik jich muselo být umístěno v nemocnici.⁵²³ Škodovy závody si již 29. listopadu 1946 stěžovaly OPM, aby sjednala nápravu v internátu, protože jugoslávští učňové přicházeli ráno do továrny unavení a nevyspalí, což mělo snižovat jejich chápavost a pozornost při výkladu a mohlo by vést k úrazu v dílně. Zaměstnavatel také zjistil, že nemají pevně stanovenou dobu, kdy jít spát a ponocují. A také dle domovníka nebyl dlouho do noci klid, někteří dokonce přicházeli domů i po půlnoci. Škodovy závody si také stěžovaly na nezájem a odpor těchto Jugoslávců, který trval i přes nabízenou pomoc a ochotu. Mimo jiné jim byl připravován technický jugoslávský slovníček s obrázky. Dovolávaly se pomoci

---

518 SOKAHK, f. OPM HK, k. 10, inv. č. 96.

519 *Tamtéž*, 2/3 srážky z platu jugoslávských učňů.

520 *Tamtéž*, k. 10, inv. č. 96.

521 *Tamtéž*, k. 10, inv. č. 96, Posudek o jugoslávských učních z 23. 8. 1946.

522 *Tamtéž*.

523 *Tamtéž*, k. 10, inv. č. 96; Podobně se vyjadřuje k celé oblasti Čech ZÚPM. To častá onemocnění jugoslávského dorostu při pobytu v Československé republice dávalo do souvislosti s přestálými válečnými útrapami, které nahlodaly jejich zdraví. (NA, f. ZÚPM, k. 221, Výroční zpráva o činnosti Zemského ústředí péče o mládež v Čechách spolku v likvidaci za rok 1947, s. 46).

OPM a vedoucího internátu, aby trvaly na pevném režimu pro tyto učně.⁵²⁴ OPM kromě nutně nezbytných věcí žádala pro učně také např. tabačky prostřednictvím ONV v Hradci Králové.⁵²⁵ Spolupráce s katolickou Charitou ohledně jugoslávského dorostu se projevovala např. v případech, kdy její členové zajišťovali převoz dorostenců na různá místa.⁵²⁶ Prádlo hochům spravoval dobrovolnými akcemi Svaz české mládeže, později správárna prádla v Hradci Králové.⁵²⁷

V květnu 1947 byl název zařízení: „Domov jugoslávských učňů“. Vlastníkem domu i jeho správcem byla Synodní rada církve českobratrské. Vnitřní zařízení domova patřilo Správě Husova domu a OPM v HK. Ústav byl spravován vlastním personálem Husova domu. Vydřovací náklad hradila OPM z prostředků ZÚPM a ministerstva sociální péče. Ústav byl zařízen pro padesát hochů a v květnu 1947 byl plně obsazen. Zařízení poskytovalo celodenní stravování přímo v domě. O praní osobního prádla pečovala správa Husova domu a OPM v HK. Výchovnou péči o chovance prováděl Mihajl Mastilica, nar. 1922, chovanci měli samosprávu. Zařízení nedisponovalo cvičnou dílnou, rovněž zde nebylo vlastní hřiště ani tělocvična, objekt byl bez zahrady a hospodářství.⁵²⁸

Padesát jugoslávských učňů, kteří pracovali ve Škodových závodech a Východočeských elektrárnách, umístila OPM v létě r. 1947 na dobu tří týdnů v zotavovně (barákovém táboře)⁵²⁹ Svazu české mládeže v Pilníkově u Trutnova za denní ošetrovné 45 Kčs na jednoho učně.⁵³⁰ K velmi nešťastné události došlo dne 29. července 1947, kdy se utopil v Orlici Živorad Markovič, klempířský učeň ve Škodových závodech. O této smrti bylo následně vyrozuměno jugoslávské vyslanectví a rodina zemřelého.⁵³¹

V roce 1946 neměla OPM v HK vlastní učňovský domov, ale pouze noclehárnu⁵³² pro šestnáct učňů a ta byla stále plně obsazena. Jeho zřízení však měla v

---

524 SOkAHK, f. OPM HK, k. 10, inv. č. 96.

525 *Tamtéž.*

526 *Tamtéž.*

527 *Tamtéž.*

528 *Tamtéž.*, inv. č. 93, Dotazník o soc. zdrav. zařízeních pro dorost.

529 *Tamtéž.*, inv. č. 96, Akce ve prospěch jugosl. dorostu; rekreace v roce 1948.

530 *Tamtéž.*, Rekreace 1947.

531 *Tamtéž.*, k. 22, inv. č. 108; V říjnu 1948 opustili jug. učni Husův dům a vrátili se do Jugoslávie. (*Tamtéž.*, k. 10, inv. č. 96).

532 Vybavení pokud se týče ložního inventáře bylo (25. ledna 1947) velmi nedostatečné a OPM v HK

plánu.⁵³³ Na informační schůzce zástupců OPM v HK na ZÚPM v Praze ohledně zřízení domova mladých se OPM dozvěděla, že domovy mladých měly být zřizovány pro mládež studující a pracující společně. Byla zde snaha o to, aby v každém okrese byl domov mladých. Nedoporučovaly se dřevěné domy, neboť náklady spojené s úpravou by byly značné, nemohla v nich být udržena potřebná čistota a byla v nich zvýšená možnost zahmyzení. Vytápění v zimních měsících v nich činilo potíže, bylo nutno v nich stále topit i v noci (například v Mladé Boleslavi dva lidé měli celou noc službu u topení). Při zřizování bylo nutné se obrátit na dorostový odbor OPM, který byl právním činitelem ve věci domovů mladých. Bylo třeba žádat MNV a ONV o získání zděné budovy nebo místnosti v takové budově, které by bylo možno upravit na domov mládeže. Na adaptační a zařizovací náklady mohlo poskytnout ZÚPM subvenci až do 60 % skutečného nákladu jen tehdy, jestliže jsou ubikace trvalejšího rázu (na delší dobu). Na krátkodobé provizorní umístění nehodlala ZÚPM subvenci dát a pro takový případ by bylo nutné úhradu krýt od jiných činitelů (ONV, MNV, hospodářské korporace a p.).⁵³⁴ OPM ve snaze pomoci učňovským školám a zajistit ubytování alespoň padesáti učňům rozhodla se v listopadu r. 1946 pro úpravu provizoria v Řezáčově domě v Resslerově ulici čp. 935. Zřízení učňovského domova v Resslerově ulici bylo zadáno panu staviteli Antonínu Šanderovi dne 5. prosince 1946. Nedlouho nato 6. 1. 1947 ale ministerstvo sociální péče oznámilo, že má pro případnou novostavbu domova mladých zajištěn stavební materiál za 2.000.000 Kčs za předpokladu, že se stavbou bude započato ještě v roce 1947. Dne 22. 1. 1947 jednali zástupci OPM v HK na ministerstvu sociální péče o zřízení učňovského internátu (domova mladých). O možnosti společné stavby pro učně a studenty jednala OPM také se spolkem Stud. domov v Hradci Králové. Při osobní intervenci o přidělení subvence bylo zástupcům OPM sděleno, že úprava provizoria je nevhodná a že by mohla být ministerstvem schválena jen za předpokladu, že nájemní smlouva s majitelem domu bude uzavřena na 20 let. Poněvadž nebylo možno věnovat se současně úpravě provizoria a stavbě domova mladých a majitelka domu nesouhlasila s pronájmem na tak dlouhou dobu, bylo

---

žádala Comité international de la Croix-Rouge Délégation en Tchécoslovaquie o pokrývky pro učně. (SOAHK, f. OPM HK, k. 10, inv. č. 93).

533 *Tamtéž*, k. 10, inv. č. 93, Volná místa v domovech mladých.

534 Srov. *Tamtéž*, Informační návštěvy v záležitosti Domova Mladých ze dne 28. 8. 1946.

rozhodnuto s úpravou provizoria nepokračovat.

Dne 12. 3. 1947 oznamovalo ministerstvo sociální péče, že je nutné podle vládního usnesení, aby OPM v HK začala se stavbou domova mladých nejpozději 1. května 1947 a žádalo proto o sdělení, jak pokročily přípravné práce, protože při nedodržení termínu by byl přiděl stavebních hmot přidělen na stavbu domova mladých v jiném místě.⁵³⁵ Předsednictvo OPM se usneslo na schůzi konané dne 13. 3. 1947 požádat Místní národní výbor přidělení vhodného stavebního pozemku, na němž bude možno vybudovat domov mladých o 100 lůžkách, v němž by bylo postaráno o řádné ubytování a stravování chovanců, ale který bude také vybaven pracovním, knihovnou, čítárnou, přednáškovou síní se všemi důležitými doplňky, aby se stal střediskem mládeže pro poučení i zábavu. Prosila rovněž, aby bylo pamatováno na prostorné hřiště a aby MNV předložil návrh regulační komisi, aby se stavbou mohlo být započato ještě v roce 1947.⁵³⁶ MNV bylo známo, že po stavbě domova mladých volá značná část královéhradeckého občanstva, neboť dorost, zejména dorost učňovský, neměl zajištěno vhodné ubytování. Zřizováním oblastních škol vystupovala otázka vhodného ubytování ještě naléhavěji do popředí.

Okresní národní výbor v Hradci Králové doporučil 31. 3. 1947, aby žádosti OPM v HK bylo v plném rozsahu vyhověno.⁵³⁷ Opis žádosti o přiděl pozemku byl zaslán současně ministerstvu sociální péče s prosbou, aby kromě zajištěného přidělu stavebních hmot byla OPM poskytnuta subvence v penězích, aby mohly být zaplaceny pracovní síly. Zároveň bylo žádáno Zemské ústředí PM, aby žádost v tomto směru podporovalo.⁵³⁸ Na schůzi dne 17. dubna 1947 mělo být rozhodnuto, zda dům mladých bude stavět OPM v HK sama, nebo se spolkem Studentský domov. Stavbou domova mladých brala na sebe totiž OPM v HK velmi zodpovědný úkol. Této schůze se měl zúčastnit zástupce ministerstva sociální péče a ministerstva školství. Schůze na ONV v Hradci Králové se nakonec konala dne 18. dubna 1947. Předmětem jednání byly otázky spojené s výstavbou domova mladých v Hradci Králové. Kromě zástupce již zmíněných institucí zde byli také zástupci SČM a odborného školství. Hlavními body bylo, kdo

---

⁵³⁵ *Tamtéž*, Stavba Domova mladých.

⁵³⁶ SOkAHK, f. OPM HK, k. 10, inv. č. 93, Domov mladých.

⁵³⁷ *Tamtéž*.

⁵³⁸ *Tamtéž*, Stavba domova mladých.

bude stavitelem domova mladých a vyřešení finanční otázky. V diskusi bylo vyjasněno, že v domovu mladých bude poskytnuto ubytování 300 mladým lidem. Bylo požadavkem ministerstva sociální péče, aby z těchto 300 ubytovaných bylo 150 učňů řemeslných živností a 150 studentů. Ministerstvo sociální péče zásadně doporučovalo stavět tyto domovy mladých jen pro chlapce. Protože v dohledné době nebylo možné stavět v Hradci Králové zvláštní internát pro ženský dorost, bylo možné udělat výjimku a ubytovat v domově mladých pro přechodnou dobu i dívky ve zvláštním poschodí, které by mělo zvláštní schodiště. Domov mladých měl sloužit pro mládež od patnácti do dvaceti let. Jelikož bylo nutné umístit pro přechodnou dobu i učně a studenty nad dvacet let, tak i v této věci byla získána výjimka za předpokladu, že jsou žáky odborných a středních škol, nebo zda byli v učňovském poměru. Zástupce ministerstva sociální péče V. Mattušová uváděla, že předpokladem pro výstavbu domova mladých je, aby stavebníkem byl veřejný orgán, v tomto případě ONV. Pozemek měl darovat MNV. Rozpočet na stavbu obnášel 17 mil. Kčs a ministerstvo sociální péče bylo ochotno pro rok 1947 a 1948 poskytnout na stavbu subvenci, po schválení ministerstvem financí, 7 mil. Kčs.⁵³⁹

Dále doporučovala tajemnice ministerstva sociální péče, aby bylo co nejvíce využito při stavbě pomoci brigád, a to jak učňů, tak studentů. Podle počtu odpracovaných hodin by měli brigádníci přednost při ubytování a případně i blíže neurčený počet slev internátních poplatků. Tajemnice ministerstva měla také zaslat přípis MNV v HK, kde by poukázala na výnos ministerstva sociální péče, že podmínkou pro stavbu domova mladých je, že MNV je povinen darovat pozemky na tuto stavbu.

ONV ručil za výstavbu a za provoz domova, k jehož správě měl zřídit kuratorium. Předseda ONV se zavázal, že otázka spolupráce mezi ONV a spolkem Studentský domov bude vyřešena k prospěchu a ke spokojenosti obou zájemců. Vycházel z toho, že spolek Studentský domov vykonal pro královéhradeckou mládež během 25 letého trvání velmi mnoho a své zkušenosti může dobře uplatnit.

„Umístění studentského zdravotního ústavu, jakož i poraden pro volbu povolání (do té doby, než bude zřízena u úřadu ochrany práce) bude možno provést v novém

---

539 SOKAHK, f. OPM HK, k. 10, inv. č. 93, Záznam o jednání na ONV v Hradci Králové dne 18. dubna 1947 a Volná místa v Domově mladých.

domově mladých. ⁵⁴⁰ Zdravotní ústav, který byl odborem spolku Studentský domov, se měl zavázat, že bude mít zdravotní dohled nad chovanci domova.

Pokud se týká subvence na vnitřní vybavení domova mladých, vybavení částí pro studenty mělo subvencovat ministerstvo školství, částí pro učňovský domov ministerstvo vnitřního obchodu. Zástupci obou ministerstev prohlásili, že žádosti o subvence budou na jejich ministerstvech kladně vyřízeny.⁵⁴¹

K říjnu 1947 sloužilo k ubytování mládeže v Hradci Králové první poschodí domu OPM. K ubytování byl používán Studentský domov. Dále pro 46 hochů sloužila Hradní kasárna s ložnicemi a dvěma velkými místnostmi. Slovenští učňové byli ubytováni v dřevěné svobodárně Škodových závodů v Plotišti. Necelá desítka učňů byla ubytována v noclehárně YMCY. A od listopadu 1947 měl být v provozu učňovský domov Státní odborné koželužské školy.⁵⁴²

Původní projekt prof. Ing. A. Širůčka však byl ze zdravotních důvodů⁵⁴³ na počátku listopadu 1947 zamítnut. Na vypracování nového návrhu byla vypsána užší soutěž ONV v Hradci Králové. Nově byli vyzváni arch. ing. Bohuslav Fuchs z Brna, ak. arch. ing. dr. Jan Rejchl z Hradce Králové a arch. Jaroslav Fragner z Prahy. Vítězným návrhem se stal 12. listopadu 1947 projekt arch. prof. Fragnera. Usnesením rady ONV z poloviny prosince 1947 bylo postavení základů domova mládeže zadáno firmě ing. arch. V. Rejchla.⁵⁴⁴

---

540 *Tamtéž*, Záznam o jednání na ONV v Hradci Králové dne 18. dubna 1947.

541 *Tamtéž*.

542 SOKAHK, f. OPM HK, k. 10, inv. č. 93, evidence domovů mládeže.

543 Jednalo se o blíže nespecifikované připomínky zdravotního poradce ministerstva sociální péče.

544 SOKAHK, f. OPM HK, k. 10, inv. č. 93, Zápis sepsaný dne 20. září 1948 v kanceláři staveniště Domovů mládeže v Hradci Králové.

3. 5. Péče o mládež handicapovanou

Také na správě Chlapecké výchovny v Hradci Králové⁵⁴⁵ se podíleli zástupci Okresní péče o mládež v Hradci Králové. Tato výchovna náležela zprvu České zemské komisi pro ochranu dětí a péči o mládež v království českém, později se osamostatnila jako samostatný spolek. Jako sdružená instituce sociální péče s OPM v HK uveřejňovala někdy své výroční zprávy ve výročních zprávách OPM v HK.

Na schůzi prezidiální rady ČZK 16. června 1909 byla zvolena po návrhu hraběte Thuna šestičlenná komise za účelem založení výchovny v Hradci Králové. Ta měla být zřízena podle návrhu profesora Ladislava Haškovece a po přimluvě pražského magistrátního rady Mansveta Waldsteina a prof. Františka Čády⁵⁴⁶ pro duševně handicapované chlapce. Do komise byli zvoleni prof. Haškovec, dr. Tůma, školní rada Šauer z Augenburku, ředitelé vychovatelů Pek a Dobner a magistrátní rada Waldstein. Později byl kooptován dvorní rada MUDr. Jan Dvořák.⁵⁴⁷ Členové komise zvolili za předsedu prof. Haškovece. První schůze tohoto subkomitétu při ČZK pro Chlapeckou výchovnu v Hradci Králové se konala 21. června 1909. Okolnosti, za kterých došlo v 1909-1910 ke vzniku ústavu, byly údajně ve své době známy širší veřejnosti.⁵⁴⁸

Inspekce výchovny měl také na starosti odborník prof. L. Haškovec. Ten se dostavil do Hradce Králové 6. února 1910, ale i v roce 1911 vykonal Haškovec⁵⁴⁹ inspekci ústavu, o které referoval ČZK. Ústav již v těchto počátcích musel pro naplněnost počtu chovanců odmítat některé zájemce o umístění. Musel také odmítat ty

---

545 Chlapecké výchovně v letech 1910-1939 se věnovala K. ŠVARCOVÁ ve své diplomové práci, *Chlapecká výchovna v Hradci Králové v letech 1910-1939*, proto se budu zabývat více roky 1940-1947.

546 František Čáda (1865-1918) se zabýval rozdíly mezi mentálně retardovanými dětmi, které prošly speciální výchovou a těmi, jimž tato výchova nebyla umožněna. V této souvislosti upozorňoval později na vzorné podmínky v královéhradecké výchovně. (Srov. Michaela POŽÁROVÁ, *Odrasy myšlenek na podporu dětí s postižením v díle profesora Čády a jeho přesah do současné speciální pedagogiky*, Praha 2011 (Bakalářská práce vypracovaná na Katedře speciální pedagogiky Pedagogické fakulty UK).

547 MUDr. Jan Dvořák byl autorem publikací s tematikou ochrany mládeže: „*Ochrana dítěte jindy a nyní*“, Praha 1907, „*Ochrana mládeže*“, Praha 1908.

548 SOKAHK, f. CHV HK, k. 2, inv. č. 124; NA, f. ZÚPM, k. 221, Ročenka České zemské komise pro ochranu dětí a péči o mládež v království Českém, část II., Praha 1910, s. 80 a Ročenka České zemské komise pro ochranu dětí a péči o mládež v království Českém, část IV., Praha 1911, s. 21.

549 Profesor dr. Ladislav Haškovec (1866-1944) se zabýval problematikou ochrany mládeže a duševně nemocných dětí. Je autorem knih „*Ochrana mládeže*“, „*Dítě nervově choré*“ a mnoha dalších.

žádosti, které se týkaly dětí od narození tělesně zmrzačených. Tímto způsobem se projevila další naléhavá potřeba tehdejší společnosti, totiž ústavní péče zaměřená na tělesný handicap dětí. Jeho zpráva se zmiňovala o prosperitě a zdárném vedení ústavu. Prezidiální rada ČZK proto vyjadřovala v dopise ze dne 22. července 1911 kuratoriu výchovny svůj srdečný dík. Prohlídku výchovny uskutečnil také 10. června 1911 arcivévoda Leopold Salvator s biskupem Josefem Doubravou.⁵⁵⁰

Účelem Chlapecké výchovny bylo poskytnout lehce duševně handicapovaným a sociálně narušeným chlapcům dostatečné školní vzdělání a řemeslný výcvik, s cílem jejich následného zapojení do praktického života, pokud tomu bylo v konkrétním případě vůbec možno.⁵⁵¹ Do ústavu byli přijímáni pouze ti chlapci, kteří byli schopni výchovy. Věk přijímaných se pohyboval hlavně v rozmezí 8-14 let. Ve výchovně dokončovali školní docházku nebo se podrobovali odbornému řemeslnému výcviku. Věk chovanců zahrnoval v průběhu působení výchovny rozmezí od 6 do 21 let, výjimkou byli dva doživotní chovanci. S tímto velkým věkovým rozptylem souvisely potíže při stanovení jednotného řádu. Také výchovné potíže s tím spojené byly nezanedbatelné. Tento stav se netýkal jenom hradecké výchovny, ale i dalších ústavů. Výchovna měla v průběhu času potíže s tímto velkým věkovým rozmezím chovanců, ale bylo nesnadné ustoupit od této organizace z důvodů finančních. V určitých okamžicích života ústavu totiž bylo nutné udržet co největší počet chovanců a výchovné potíže akceptovat jako nutné zlo. Také výrazně specifický charakter osobnosti některých chovanců kladl zvláštní nároky na výchovný personál. Snížení intelektu chlapců bylo zjišťováno za pomoci zkoušek. Výchovné výsledky lze hodnotit jako velmi zdařilé. Až 65 % chovanců, kteří opouštěli ústav, bylo schopno výdělečné činnosti, ve zbylých případech se dařilo dosáhnout toho, že jejich stavem výrazněji netrpělo okolí, což bylo rozhodně důležité.⁵⁵² Dobré výchovné působení je možné vyvodit také z toho, že prospěch chlapců byl lepší, když dříve nastoupili do tohoto zařízení. Případy hlubokého stupně mentální retardace byly od roku 1924 převážně předávány do péče ústavu v

---

550 SOkAHK, f. CHV HK, k. 2, inv. č. 124.

551 Tamtéž, kn. č. 1, inv. č. 1, Pamětní kniha Chlapecké výchovny..., Stanovy Chlapecké výchovny v Hradci Králové.

552 Pro zajímavost je možné uvést, že jeden z bývalých chovanců se stal ve druhé polovině 30. let 20. století mistrem republiky v silničním běhu v novém československém rekordu. (*Tamtéž*, k. 36, inv. č. 148).

Opařanech u Tábora.⁵⁵³

Obvodem působnosti ústavu se staly Čechy. V první řadě byli přijímáni chovanci českoslovenští. Pokud se vyskytlo volné místo, mohli být přijímáni chlapci i z jiných území nebo zahraničních menšin. Součástí ústavu byl ústavní internát; ústavní škola; ústavní dílny; ústavní zahrada; pracovní kolonie nebo samostatné dílny, které mohly být zřízeny v případě potřeby pro bývalé chovance. Orgány korporace byly valná schůze, kuratorium, předsednictvo a funkcionáři. Předseda kuratoria byl starosta města Hradec Králové, později náměstek předsedy MNV. Předseda svolával schůze tohoto orgánu, měl za povinnost sejít se minimálně čtyřikrát do roka, jinak podle potřeby.⁵⁵⁴ Kuratorium obstarávalo správu výchovny, přijímalo a propouštělo ředitele, ústavní učitele, ústavní mistry a pěstouny. Pěstouni výchovny museli být svobodní. Povolení k případnému sňatku dávala prezidiální rada ČZK. Pokud se oženili nebo provdali, mohli být z ústavních služeb propuštěni.⁵⁵⁵ Kuratorium volilo dva místopředsedy.⁵⁵⁶ Jeho členy byli zástupci úřadů a korporací veřejných i spolkových a jednak členové kooptovaní.⁵⁵⁷ Do kuratoria mohla vyslat zástupce městská rada v Hradci Králové.⁵⁵⁸ Dále zde působili zástupci ministerstev, pod jejichž agendu ústav patřil. Tedy zejména ministerstva školství, zdravotnictví a sociální péče. V kuratoriu pracovali také vyslanci České zemské komise pro péči o mládež v Čechách v Praze, Okresní péče o mládež v Hradci Králové, Zemského správního výboru v Čechách v Praze, Okresního správního výboru v Hradci Králové. Ředitel ústavu působil také jako člen kuratoria. Kooptovat se mohlo z jednotlivců, kteří měli „zvláštní zájem o účel ústavu, nebo kteří si získali velkých zásluh o jeho působení svou podporou finanční nebo jinak“⁵⁵⁹. Takto kooptovaných členů nesmělo být více než členů delegovaných. Členství ve správním výboru bylo čestnou funkcí pro období tří let. Významnou funkci zastávali revizoři, které však valná schůze

---

553 SOKAHK, f. OPM HK, kn. č. 3, inv. č. 4, Zpráva o činnosti Okresní péče o mládež v Hradci Králové a institucí sdružených za rok 1923, s. 37.

554 *Tamtéž*, f. CHV HK, k. 1, inv. č. 109, Stanovy Chlapecké výchovny v Hradci Králové.

555 V Chlapecké výchovně v Hradci Králové se vyskytl případ, kdy se pěstoun Hassman oženil bez předchozího svolení. Následně bylo v polovině 20. let 20. století zjišťováno, jak řádně plnil své povinnosti a zda mohl být nadále ve službě ponechán. (*Tamtéž*, inv. č. 124).

556 *Tamtéž*, inv. č. 109, Stanovy Chlapecké výchovny v Hradci Králové.

557 *Tamtéž*, kn. č. 1, inv. č. 1, Pamětní kniha Chlapecké výchovny Čes. zem. komise v Hradci Králové, Stanovy Chlapecké výchovny v Hradci Králové.

558 Byl jím starosta města a ještě jeden člen.

559 SOKAHK, f. CHV HK, kn. č. 1, inv. č. 1, Stanovy Chlapecké výchovny v Hradci Králové.

nesměla zvolit z členů kuratoria, ale z jiných členů spolku. Tito revizoři byli voleni rovněž na tři roky a mohli konat kdykoliv kontroly. Nejméně jednou za rok ale museli provést revizi veškerého hospodaření ústavu a podat o tom zprávu kuratoriu a valné schůzi. Kdyby bylo rozhodnuto o zrušení ústavu, tak jmění výchovny mělo připadnout OPM v HK.⁵⁶⁰

Od počátku ústavu do 30. června 1937 zastával místo ředitele Josef Pelikán,⁵⁶¹ který na konci června 1937 odešel do výslužby a chtěl se věnovat vědecké práci, ale po půl roce umírá. K úmrtí J. Pelikána byly zaslány mnohé kondolence kuratoriu výchovny, zaslal je okresní hejtman, biskup Mořic Pícha, ředitel České průmyslové banky v Hradci Králové Václav Libánský, předsednictvo ZÚPM, Spořitelna Královéhradecká, Tělocvičná jednota Sokol Hradec Králové, Zemský pedologický ústav v Praze, různé školské a sociálně-zdravotnické instituce z Hradce Králové i mimo Hradecko aj. Tyto početné dopisy ukazují, jaké vážnosti a úctě se těšil tento ředitel. Oznámení o jeho úmrtí bylo zveřejňováno také v mnoha periodikách.⁵⁶² Novým ředitelem výchovny se stal 1. 7. 1937 dlouhodobý učitel výchovny Václav Zahálka.⁵⁶³ Ten působil také jako člen správního výboru OPM v HK. Jeho pozice ve funkci ředitele netrvala tak dlouho, jako u jeho předchůdce, neboť byl perzekuován gestapem a zemřel v koncentračním táboře Osvětim.⁵⁶⁴ Dne 12. března 1942 obdržela výchovna úřední zprávu, že Václav Zahálka zemřel. Na výroční schůzi kuratoria dne 28. března 1942 byl vedením ústavu pověřen řídicí učitel pomocné školy Rudolf Škrábal. Ten vykonával

---

560 SOKAHK, f. CHV HK, kn. č. 1, inv. č. 1, Stanovy Chlapecké výchovny v Hradci Králové.

561 Josef Pelikán (1875-1937) se narodil v Kaňku. Gymnaziální studia a studia učitelského ústavu absolvoval v Kutné Hoře. Učitelsky působil na Pardubicku. Psal články do různých učitelských a vědeckých časopisů i texty pro čítanky. Propagoval nové proudy ve vyučování. Zastával zavádění výchovných ručních prací do škol. Uveřejnil svá pozorování duševního vývoje venkovského dítěte. V r. 1910 začíná budovat v Hradci Králové nový typ ústavu pro výchovu duševně handicapovaných hochů. Jeho péči prošly stovky takto postižených. Svá pedopsychologická pozorování z dřívějšíka zužitkoval při psaní knihy *Náš Vinca*. Přednášel mezi učiteli i na učitelském ústavě o duševní patologii u školní mládeže. Dlouhou dobu byl jedním z předních funkcionářů OPM v HK. Byl činný také v městském zastupitelstvu a členem senátu pro mladistvé. Po odchodu z funkce ředitele půl roku před svým úmrtím chtěl zpracovat svůj vědecký materiál, který roky sbíral. Dílo však zůstalo nedokončeno. Zemřel po krátké srdeční chorobě. Lidé na něj vzpomínali jako na upřímného stoupence Masaryka. (*Tamtéž*, k. 2, inv. č. 128, Josef Pelikán a *Tamtéž*, k. 2, inv. č. 128, *Osvěta lidu* 41, č. 1, 1938, s. 4).

562 SOKAHK, f. CHV HK, k. 2, inv. č. 128.

563 K. ŠVARCOVÁ, *Chlapecká výchovna v Hradci Králové...*, s. 71.

564 Václav Zahálka narozen 7. 9. 1895 v Kuklenách, zemřel 9. 3. 1942 v Osvětimi. (NA, f. ZÚPM, k. 221, *V dětech je národ věčný. Zpráva o činnosti Zemského ústředí péče o mládež v Čechách 1945*, s. 6).

svou funkci za souhlasu zemského úřadu a České zemské školní rady v Praze do 15. února 1943, kdy ze zdravotních důvodů rezignoval.⁵⁶⁵ Téhož dne byl pověřen správou ústavní učitel Miroslav Pácal, ten se ve své funkci osvědčil. Místo správce (ředitele) zastával do r. 1945, kdy rezignoval a ředitelem na doporučení ZÚPM byl zvolen Josef Kubička. Od 1. září 1945 do 26. listopadu 1945 docházelo na pozici ředitele k častým krátkodobým změnám, až byl 26. 11. 1945 zvolen Osvald Demuth, učitel v Hradci Králové a dosavadní správce Klárova ústavu slepců v Praze. Na místo nastoupil ke dni 1. 12. 1945,⁵⁶⁶ zastával funkci i v roce 1947.⁵⁶⁷

V roce 1912 čítal personál výchovny deset lidí. Kromě ředitele výchovny to byla jeho choť, která spravovala hospodářství ústavu, druhý učitel, čtyři pěstouni a tři pomocné osoby. Tento stav personálu byl za situace přítomnosti 53 chovanců.⁵⁶⁸ V roce zamýšlené změny provozu výchovny, tedy v r. 1925, byli zaměstnání v ústavu ředitel, dva učitelé s kvalifikací pro výchovu „abnormálních“ dětí, čtyři mistři pěstouni pro obory krejčí, obuvník, truhlář a zahradník.⁵⁶⁹ K roku 1940 jsou zmiňováni kromě ředitele Václava Zahálky a řídicího učitele Rudolfa Škrábala jako členové personálu učitel Miroslav Pácal, kancelářská síla, vrchní pěstoun, tři běžní pěstouni, jeden zahradník a současně pěstoun, kuchařka a čtyři služební. Jednalo se tedy celkem o čtrnáct osob.⁵⁷⁰

Při chlapecké výchově působila pomocná škola. Učební osnova byla sestavena podle osnov pro pražské pomocné školy. Počet tříd se zřizoval podle potřeby. Kromě chovanců byla určena dětem, které byly schopny vzdělání, ale následkem duševního nebo tělesného handicapu po dvou letech docházky do obecné školy nevykazovaly dostatečný prospěch a potřebovaly speciální vedení. Do pomocné školy mohly být přijaty děti školou povinné na žádost rodičů nebo jejich zástupců a s povolením okresní školní rady a ČZK. Pokud se nějaké dítě během studia jevílo jako schopné návštěvy veřejné školy obecné, mohlo do ní přestoupit. Propuštění ze školy se řídilo stejnými nařízeními jako u škol obecných. Učiteli pomocné školy byli jmenováni učitelé

---

565 SOKAHK, f. CHV HK, k. 1, inv. č. 110, Výroční zpráva za rok 1942.

566 *Tamtéž*, Výroční zpráva za rok 1945.

567 *Tamtéž*, Výroční zpráva za rok 1947.

568 NA, f. ZÚPM, k. 221, Přehled činnosti České zemské komise pro ochranu dítek a péči o mládež v království českém v roce 1912.

569 *Tamtéž*, Výroční zpráva České zemské komise pro péči o mládež v Čechách za rok 1925, s. 36.

570 SOKAHK, f. CHV HK, k. 1, inv. č. 110, Dotazník při revizi 6. 12. 1940.

chlapecké výchovny. Škola měla dvě oddělení. První oddělení pro děti intelektuálně slabší a druhé oddělení pro děti intelektuálně schopnější. Na obou odděleních bylo vyučováno náboženství, čtení, psaní, počty a geometrie, věcné učení, zpěv, tělocvik a ruční práce. Druhé oddělení mělo v týdnu o něco vyšší počet vyučovacích hodin. Při věcném učení děti poznávaly domov a nejbližší okolí. Byly poučovány o jevech přírodních obzvláště z okolí školy, vzdělávány ve znalostech o lidském těle a o jeho ošetřování. Měla jim být vštípena láska k přírodě a láska k vlasti. Mravní povaha dětí byla zušlechťována na základě vhodných příběhů z dějin vlasti a dějin biblických.⁵⁷¹

Učitelské místo bylo v počátcích zařízení nabízeno těm, kdo složili zkoušku způsobilosti pro obecné školy a speciální zkoušku způsobilosti pro vyučování mentálně retardovaných. Zpráva o konkurzu byla zveřejňována v místních listech.⁵⁷²

Hmotné prostředky získávala výchovna prostřednictvím subvencí od státu nebo jiných korporací veřejných i spolkových. Příjmy znamenaly také dary a odkazy jednotlivců,⁵⁷³ členské příspěvky, výnosy z veřejných úředně povolených sbírek, výstav, koncertů, přednášek, zábav ap. Další příjmy se získávaly z nadací a stipendií, zřízených pro udržování chovanců v ústavě, z poplatků placených na chovance. Zisk představovaly také výtěžky z vlastního jmění, z provozování ústavního hospodářství a prodej tiskopisů vydaných kuratoriem.⁵⁷⁴

Rok 1919 znamenal pozvolný návrat v ústavním životě k mírové podobě. Koncem roku 1918 a na počátku r. 1919 se navrací personál z mírových časů a jsou jím nahrazováni dosavadní výpomocní pěstouni, kterých se během 1. světové války v ústavu vystřídalo přes dvacet.⁵⁷⁵ Nesnáze spjaté s válečným a poválečným stavem z větší části pominuly až v roce 1923. Ještě z dob předválečných však přetrvávaly finanční nesnáze.⁵⁷⁶ K roku 1923 je zajímavý počet chovanců ve vztahu k povolání rodičů oproti

---

571 SOkAHK, f. CHV HK, k. 1, inv. č. 109, Statut a učebná osnova pro školu pomocnou při chlapecké výchovně České zemské komise pro ochranu dítek a péči o mládež v království českém v Hradci Králové.

572 *Tamtéž*, k. 2, inv. č. 124; V těchto počátcích života zařízení byl plat nově přijímaného učitele 1600 K a měl k dispozici volný byt s otopem a osvětlením. Po pěti letech řádné služby mu připadlo navýšení o 200 K.

573 Například odborná učitelka M. Pospíšilová odkázala ústavu v r. 1940 vklady a cenné papíry v hodnotě 15.000 K.

574 SOkAHK, f. CHV HK, k. 1, inv. č. 109, Stanovy Chlapecké výchovny v Hradci Králové.

575 *Tamtéž*, kn. č. 1, inv. č. 1, Pamětní kniha Chlapecké výchovny ...

576 *Tamtéž*, f. OPM HK, kn. č. 3, inv. č. 4, s. 36.

40. letům 20. století. V tomto roce totiž 31% dětí pocházelo z rodin zemědělských, 38% z rodin řemeslníků a průmyslových dělníků, 14% z rodin úřednických a zbytek tvořila jiná povolání.

K významným vnějším i vnitřním stavebním úpravám ústavní budovy došlo v roce 1924. Byla zbudována elektrizovaná prádelna, na kterou věnovalo ministerstvo zdravotnictví subvenci 30.000 Kč, a proběhla nutná úprava koupelny. Ředitel ústavu využil pořádání výstavy sociální péče v Hradci Králové v říjnu 1924 (obr. 19, 20) k žádosti o opravu budovy směřované městské radě, neboť se očekávaly početné návštěvy ústavu a budova byla ve velmi zchátralém stavu. Opravila se nákladem přibližně 50.000 Kč.

Ústav se také účastnil výstav. Poprvé se takto představil světu v roce 1911 v rámci výstavy při příležitosti „Sjezdu pro školství pomocné“ v Brně. V roce 1924 to byla účast na živnostenské výstavě v Praze, na výstavě sociálních zařízení v Gentu a na výstavě sociální péče v Hradci Králové (obr. 19, 20), kde představil rozsáhlou expozici s fotografiemi a výrobky chovanců. V rámci výstavy byla také ředitelem prezentována činnost samotné ČZK. V programu výstavy byly zařazeny i přednášky. Výstava přilákala mnoha hostů a sociálních pracovníků zejména z Prahy, Plzně, ale přijeli i návštěvníci ze Slovenska.⁵⁷⁷

Učitelství se dále vzdělával. Roku 1924 ukončili členové sboru docházku do Školy vysokých studií pedagogických v Praze. Někteří učitelé se vzdělávali o prázdninách např. v rámci měsíčního psychotechnického kurzu pořádaného Ústředím pro volbu povolání v Praze. V roce 1924 kromě řádných chovanců byli v zařízení i dva chovanci doživotní.⁵⁷⁸

Největší zdravotní komplikaci, které musel ústav během své existence čelit, kromě samotného postižení vychovávaných jedinců, byla oční infekce přibližně dvou desítek lidí z výchovny. Tato infekce byla rozšířena v roce 1925 prostřednictvím jednoho chlapce, který určitý čas pobýval na očním oddělení královéhradecké nemocnice a zde se pravděpodobně infikoval.⁵⁷⁹ Tuto nákazu nebylo jednoduché vyléčit,

---

577 SOkAHK, f. CHV HK, kn. č. 1, inv. č. 1, Pamětní kniha Chlapecké výchovny ...

578 NA, f. ZÚPM, k. 221, Výroční zpráva České zemské komise pro péči o mládež v Čechách za rok 1924, s. 20-21.

579 Jednalo se zřejmě o trachom, jenž postihl zrakový orgán.

a proto byli nakažení chovanci umístováni na léčení v českých zemích i na Slovensku.

V červnu 1925 oznámila ČZK, že v důsledku snižování státních subvencí nemíni dále ústav financovat a že se usnesla jej koncem roku zavřít.⁵⁸⁰ Finanční tlak na ČZK byl tak velký, že se kromě Výchovny pro lehce abnormální hochy v Hradci Králové vzdala také Ozdravovny v Toušeni, která byla prodána hlavnímu městu. K 31. prosinci 1925 byly dány všem zaměstnancům výpovědi. Za tento rok bylo v péči ústavu 66 hochů, z toho šest externích. Sedmnáct jich pocházelo z obvodu Velké Prahy. Ostatní případy představovali chlapci ze třiceti různých okresů Čech, jeden z Moravy, jeden ze Slovenska a jeden případ hochy z Vídně. Díky vytrvalému naléhání obce a okresu na Zemský správní výbor (zasílání deputací a memorand na přisedící výboru a různým vlivným činitelům z poslaneckých kruhů) se nakonec podařilo získat jeho souhlasu s tím, že bude ústav vydržovat, ale konečné rozhodnutí odložil na pozdější dobu. Pro záchranu ústavu se ze strany výchovny vykonalo více než samotnou ČZK. Zemský správní výbor však změnil své rozhodnutí a nově se rozhodl nepřijmout do své správy tento ústav, ale poskytovat subvenci okresní správní komisi v Hradci Králové, kdyby ústav převzala pod svou správu. Ale ani jednání s touto komisí a městem Hradcem Králové nevedlo k výsledku.⁵⁸¹ Učitel'ský sbor přišel s myšlenkou, aby byl dán v ústavě větší prostor pro děti „platicí“. Doposavad „platicí“ děti byly v naprosté menšině.⁵⁸² Ve spojitosti s tím byla více propagována činnost i samotná existence ústavu. Počet zcela „platicích“ dětí tak vzrostl během několika měsíců z pěti na dvacet. Na konci zdlouhavých jednání o osudu ústavu byl návrh ze strany ČZK, aby byl vypracován ředitelem výchovny návrh stanov nového spolku. Tento návrh byl přepracován ČZK a podán zemské politické správě ke schválení. Tohoto schválení bylo dosaženo do konce roku 1925. Následně došlo k propuštění některých chovanců. Ředitel Josef Pelikán se staral o jmenování delegátů rozličných korporací do kuratoria nového spolku. Svého člena do kuratoria nakonec vyslal i zemský správní výbor.⁵⁸³

Rok 1926 byl prvním rokem finanční samostatnosti ústavu. V průběhu tohoto roku postupně ochabovaly obavy z nejisté budoucnosti. Rodiče a vydržovatelé

---

580 SOkAHK, f. CHV HK, kn. č. 1, inv. č. 1, Pamětní kniha Chlapecké výchovny ...

581 NA, f. ZÚPM, k. 221, Výroční zpráva České zemské komise pro péči o mládež v Čechách za rok 1925, s. 35-36.

582 Ale i plná ošetřovací taxa placená minimálním počtem chovanců kryla náklady jenom ze dvou třetin.

583 SOkAHK, f. CHV HK, kn. č. 1, inv. č. 1, Pamětní kniha Chlapecké výchovny

poskytovali na děti dostatečné množství prostředků, kterých bylo měsíčně zapotřebí k chodu ústavu. Příjem byl dokonce zvyšován. „*Rodiče, obce, okr. poručenské soudy, okresní péče požádány o zvýšení dosavadních poplatků, čemuž ve většině případů bylo vyhověno.*“⁵⁸⁴ Samozřejmostí v důsledku osamostatnění⁵⁸⁵ byla na počátku roku 1926 první valná hromada spolku, jehož oficiální název byl: „Chlapecká výchovna v Hradci Králové“. Chlapecká výchovna byla zvána k účasti na informačních sjezdech okresních péčí o mládež z východních Čech (obr. 18).⁵⁸⁶ Spolek si mohl dovolit i výlety do blízkého okolí. Fotografie z 30. let 20. století zachycují výlety chovanců do Českého ráje, Krkonoš, na Kunětickou horu, Trosky a Prachovské skály, Dobrošov, Kuks, do Hořic, na Zvičinu a do Dvora Králové.⁵⁸⁷ Z rozhodnutí zemské školní rady došlo k 1. 7. 1935 ke změně formy pomocné školy, která od tohoto data již nebyla soukromou, ale veřejnou pomocnou školou. Provoz této veřejné školy hradila školní obec Hradce Králové.⁵⁸⁸

Válečná doba samozřejmě zvyšovala požadavky na sociálně-zdravotní péči o mládež. Se vzrůstajícím počtem chovanců rostly potíže výchovné i hospodářské. V roce 1940 se nepodařilo docílit hospodaření s vyrovnaným výsledkem mezi příjmy a výdaji, ale ústav hospodařil pouze s malým schodkem. Po celý rok měl ústav plně vyčerpanou kapacitu míst a nestačil vyhovět všem žádostem o přijetí a nové žádosti musely být odkládány o několik měsíců, než se vyskytlo volné místo.

---

584 SOKAHK, f. CHV HK, kn. č. 1, inv. č. 1, Pamětní kniha Chlapecké výchovny ...

585 ČZK zůstal ve správě ústav pro hochy v Dobřichovicích (zřízen r. 1919; později určen dívkám), pro dívky v Jilemnici (založen 1913) a Leducích-Šternberku (založen 1913; později určen chlapcům), Studentský a učňovský útulek a Útulna „Dobry Pastýř“ (převzata r. 1919 od spolku Jednoty Dobry Pastýř). (NA, f. ZÚPM, k. 221, Výroční zpráva za rok 1926, s. 34-48).

586 Například na den 12. října 1930 do čítárny městského průmyslového musea v Hradci Králové. (SOKAHK, f. CHV HK, k. 1, inv. č. 109, Pozvání).

587 SOKAHK, f. CHV HK, k. 36, inv. č. 148.

588 Srov. K. ŠVARCOVÁ, *Chlapecká výchovna v Hradci Králové...*, s. 70; Pro detailnější pohled na roky 1910-1939 doporučuji tuto práci.

Tabulka: Počet chovanců a žáků v Chlapecké výchovně v Hradci Králové

Rok	1940	1941	1942	1943	1944	1945	1946	1947
Počet chovanců	105	105	94	96	105	103	100	84
Počet žáků ⁵⁸⁹	38	39	33	51	51	50	45	48

Tohoto roku prošlo ústavem od jeho počátku celkem 567 chlapců. Z hochů docházejících do místní pomocné školy navštěvovalo tehdy I. třídu deset chovanců, II. dvanáct, III. čtyři, do IV. A docházeli čtyři a do IV. B osm. Chovanci ve věku poškolním byli zaměstnáni v dílnách nebo v ústavním zahradnictví.⁵⁹⁰ V truhlářské dílně výchovny pracovalo pět chovanců, v obuvnické devět, do krejčovské dílny docházelo šest chovanců a v ústavním zahradnictví pracovalo sedmačtyřicet chlapců. Tento rok se nacházelo v ústavu více chovanců staršího věku, než bylo obvyklé. Nejčastější věk chovanců v tomto roce byl šestnáct let. Věkovou hranici šestnáct let dovršilo devatenáct hochů. Většinou chovanci pocházeli z rodin služebných a úřednických. Nemanželského původu bylo 20 chovanců, z rozvrácených manželství 23 a 40 jich pocházelo z příznivého rodinného prostředí. U všech vychovávaných, kromě jednoho případu nervové labilitu silného stavu bez porušené inteligence, se jednalo o mentální retardaci středního nebo lehkého stupně. U jedince s nervovou labilitou bylo dosaženo takového zlepšení, že mohl pobývat v rodinném prostředí a docházet do obecné školy. Sociální narušenost se vyskytovala pouze u sedmi hochů. Nejvíce chovanců pocházelo z Prahy. S výučními listy, po zdárném vykonání tovaryšské zkoušky, byli propuštěni tři učedníci s prospěchem od velmi dobrého po dostatečný (zahradník, krejčí, obuvník). Od podzimu 1940 byli vyšetřováni všichni chovanci v poradně pro duševní hygienu při Okresním ústavu zdravotně sociální péče v Hradci Králové.

V roce 1940 byly vykonány v budově některé nákladnější úpravy. Na zahradě byl také postaven nový skleník s přílehlou místností, čímž bylo umožněno zaměstnání učňů i při nepříznivém počasí a také zprostředkována možnost vyučit se ve všech

⁵⁸⁹ Jedná se o počet chovanců prošlých ústavní výchovou (interních i externích). Počtem žáků je myšleno množství žáků navštěvujících místní (ústavní) pomocnou školu. V počtu není zahrnut většinou zanedbatelný počet žáků navštěvujících měšťanskou školu.

⁵⁹⁰ SOkAHK, f. ChV, k. 1, inv. č. 110, Výroční zpráva za rok 1940.

oborech zahradnických.

Nevynechávalo se ani rekreování. Hochům údajně svědčily vycházky do lesa i na cvičiště, v létě také koupání na ústavem zřízeném menším koupališti na starém rameni Orlice u Slezského Předměstí. Někteří z chlapců se zde naučili plavat. O nedělích byly konány tělovýchovné vycházky. Velký zájem vzbudily v červnu 1940 dva výlety spojené s přenocováním v táboře v Bělči n. Orlicí.

Velmi se osvědčilo rozdělení ústavní pokračovací školy na dvě oddělení. Prospěch se díky tomu velmi zlepšil. Tohoto roku pro velký počet zahradnických učňů došlo k jejich rozdělení na skupinu starších a začátečníků. Mezi kuratoriem a ministerstvem školství a národní osvěty se jednalo o začlenění ústavní pokračovací školy do sítě celého živnostenského pokračovacího školství. Mimo umístování školu opouštějících učňů do zaměstnání se nově přistoupilo k úkolu přezkoumání pracovních smluv již umístěných hochů a pokud možno co nejvýhodněji pro ně upravit mzdové poměry. Ředitel se osobně přesvědčoval, za jakých podmínek dřívější chovanci žijí. Ústavem umístění chovanci viděli ve výchovně svou oporu a rádi se s osobou ředitele stýkali. Je zajímavé, že k roku 1940 je zmiňováno vzrůstající pochopení pro úkoly ústavu u veřejných činitelů i u veřejnosti jako takové.⁵⁹¹

Jediným srovnatelným zařízením s hradeckou výchovnou ve vlastnictví ZÚPM byla v roce 1940 Chlapecká výchovna v Leducích-Šternberku. Celkový počet chovanců v tomto roce zde byl 108, tedy podobné množství jako v Hradci Králové. Tato výchovna se však starala o jiné spektrum hochů. Pečovala hlavně o společensky narušené a psychoticky nemocné chlapce. Lehce mentálně retardovaných zde bylo jenom 17 %. Počet duševně zdravých zde dosahoval téměř jedné poloviny z celkového počtu. V Leducích-Šternberku se vyskytoval také vyšší podíl dětí nemanželského původu. Věkové rozmezí vychovávaných jedinců bylo čtrnáct až osmnáct let, čímž se také lišila od Chlapecké výchovny v Hradci Králové. Chlapci zde byli rozděleni do mravnostních skupin.⁵⁹² V samotné podobě péče najdeme shody i rozdíly. Podobně jako v hradecké

591 SOKAHK, f. CHV HK, k. 1, inv. č. 110, Výroční zpráva za rok 1940.

592 Podle toho, jak se chlapci chovali, byli rozděleni do těchto skupin. Např. první mravnostní skupina měla různé výhody, jako volné vycházky v neděli do okolí nebo několikadenní dovolené o svátcích. Tyto výhody měly mít výchovný význam. Většinou se výhody nepřiznávaly hned, ale až po několika měsících setrvání dotyčného v hodnocení první mravnostní skupinou. (Srov. NA, f. ZÚPM, k. 221, V dětech je národ věčný. Zpráva o činnosti Zemského ústředí péče o mládež v Čechách [za rok] 1940, 36).

výchovně, také zde fungovalo školní zahradnictví, byla zde králíkárna, která se rozrostla na malou farmu, a dokonce školní statek. Také zde bylo používáno divadlo k výchovným prostředkům, ale vystupující bývali samotní chovanci. Spektrum učednických řemesel však bylo mnohem pestřejší. Chovanci se mohli učit v dílnách knihařských, košíkářských, krejčovských, obuvnických, pekařských a truhlářských. Ve středočeské obci chlapci, kteří se učili v těchto ústavních dílnách, navštěvovali živnostenskou pokračovací školu.⁵⁹³

Rok 1941 zakončil hradecký spolek s menším přebytkem. Po celý rok byl přeplněn a nemohl vyhovět všem žádostem o umístění i přes rozšíření kapacity v letních měsících. V tomto roce I. třídu místní čtyřtřídní veřejné pomocné smíšené školy navštěvovalo šest chovanců, II. třídu devět chovanců, III. osm, IV. A pět a do IV. B jich chodilo jedenáct. Oproti předchozímu roku došlo k výraznější změně v počtu pracujících pouze v případě krejčovské dílny, kdy se počet v procentuálním vyjádření zvýšil výrazně, ale v absolutních číslech se nejednalo o tak zásadní změnu. Opět bylo nejvíce chovanců ve věku šestnáct let. Členové rodin, ze kterých pocházeli, byli nejvíce zaměstnání ve služebných a zřízeneckých povoláních, nejméně chovanců bylo z rodin rolnických. Nemanželského původu bylo 16 chovanců, z rozvrácených manželství 17, úplných siroteků 9, pouze 38 chovanců pocházelo z příznivých rodinných poměrů. Nejvíce chovanců pocházelo opět z Prahy a to 43.

Důležité jsou také důvody, pro něž se chovanci propouštěli. Z jedenadvaceti propuštěných chovanců v roce 1941 se jednalo o jeden případ značného stupně mentální retardace s těžkou oční vadou, který byl přemístěn do Zemského ústavu pro slabomyslné v Opařanech u Tábora. Dále o čtyři případy těžké mentální retardace a nezpůsobilosti k výchově. Jeden chovanec byl propuštěn pro těžkou sociální narušenost, dva chovanci vráceni zpět do obecné školy, jeden byl přijat do odborné hospodářské školy v Kuklenách. V jednom případě si matka vyžádala hoča zpět, protože se jí po něm stýskalo a litovala ho. S výučním listem byl propuštěn jeden chovanec s chvalitebným prospěchem a bylo mu opatřeno místo v běžné krejčovské dílně. Čtyři chlapci byli umístěni v zahradnictví, čtyři jako pomocní dělníci, jeden jako poslíček a

---

593 NA, f. ZÚPM, k. 221, V dětech je národ věčný. Zpráva o činnosti Zemského ústředí péče o mládež v Čechách 1940, 36; V dětech je národ věčný. Zpráva o činnosti Zemského ústředí péče o mládež v Praze v roce 1945, s. 37-38.

jeden externí chovanec v zahradnictví.

Někteří jedinci trávili léto odlišným způsobem. Tři chovanci byli umístěni v letní ozdravovně Okresního ústavu sociálně-zdravotní péče v Bělči. Jeden školák vykonával o prázdninách lehčí žňové práce ve Vysoké.⁵⁹⁴

Pokračovací škola byla opět v roce 1941 rozdělena na dvě oddělení. Stále více se projevovala nutnost při vysokém počtu osmadvaceti žáků rozdělit zahradnické oddělení nejenom v praxi a kreslení, ale také v ostatních předmětech. V pokračovací škole vyučoval během roku V. Zahálka, R. Škrábal a M. Pácal. Vedoucím zahradníkem byl J. Dyr. Jednání o zařazení soukromé pokračovací školy do sítě celého živnostenského pokračovacího školství nebylo v r. 1941 s ministerstvem školství a národní osvěty dokončeno. Ředitel se opět přesvědčoval v okolních obcích o životních podmínkách bývalých chovanců. V některých případech se mu podařilo docílit zlepšení. Ústav vedl v evidenci také úspory těchto bývalých chovanců. Jenom u místních peněžních ústavů měli uloženo 20.000 K. Ústav údajně nacházel čím dál větší pochopení pro své úkoly u široké veřejnosti.

Také rok 1942 byl zakončen s finančním přebytkem. Je zajímavé, že tohoto přebytku bylo dosaženo i při úpravě platů zaměstnanců tak, aby korelovaly s platy veřejných zaměstnanců téže kategorie.⁵⁹⁵ Tato úprava byla schválena výnosem Zemského úřadu ze dne 21. října 1942 s platností od 1. ledna 1942. V rámci revize navštívili 15. října 1942 členové Zemského úřadu v Praze vrchní rada dr. Hertl a vrchní rada dr. Skramlik von Cronreuth tento země podporovaný ústav a projevíli jeho činnosti své uznání.⁵⁹⁶ Nejvíce hochů v tomto roce opět pocházelo z rodin služebných a zřízeneckých, nejméně z rodin rolnických. Mezi místy původu převládala Praha - u 34 chovanců. Kromě dvou případů silné nervové labilitý s normální inteligencí se u všech chovanců jednalo o postižení rozumových schopností. Jeden chovanec byl propuštěn dokonce s výborným prospěchem ze závěrečné učňovské zkoušky a bylo mu zajištěno místo v obuvnické dílně mimo výchovnu. V ústavní truhlářské dílně bylo zhotoveno

---

594 SOkAHK, f. CHV HK, k. 1, inv. č. 110, Výroční zpráva za rok 1941.

595 Dnem 1. září 1942 byla povolána ke školní službě na místní veřejnou pomocnou školu účetní a administrativní pracovnice Jarmila Šmídová. Na její místo nastoupil bývalý účetní a německo-český korespondent České průmyslové banky v Praze Rudolf Škrábal. (SOkAHK, f. CHV HK, k. 1, inv. č. 110, Výroční zpráva za rok 1942).

596 SOkAHK, f. CHV HK, k. 1, inv. č. 110, Výroční zpráva za rok 1942.

nové loutkové divadélko. V rámci výchovného působení divadélka vystupoval skoro všechen personál. Toto zařízení údajně vzbuzovalo upřímný zájem všech chovanců.⁵⁹⁷

Čím dál větší porozumění činnosti ústavu u veřejnosti za r. 1943 mělo velký vliv na plnění základního úkolu „*připravit chovance do života tak, aby se stali platnými členy lidské společnosti*“.⁵⁹⁸ V tomto roce bylo nejvíce chovanců starších osmnácti let, ale rovněž do věkové kategorie třináct až čtrnáct let patřil větší počet chovanců (30 %). K významné změně dochází u povolání rodin, ze kterých pocházelo nejvíce chovanců. Tohoto roku totiž nejvíce chovanců pocházelo z rodin továrních dělníků. Nejméně hochů pocházelo však opět z rodin rolnických. K žádné zvláštní změně nedošlo v domovské příslušnosti chovanců. Jeden chovanec pocházel ze Slovenska z oblasti Ilavy a jeho matka byla služebná zaměstnaná v Čechách. V tomto roce se u chovanců vyskytla častěji onemocnění, ale byla úspěšně léčena. Také byla vyřešena otázka získání vlastního hřiště nezbytného pro zdraví a řádnou tělesnou výchovu, když byl koncem roku získán dar 35.000 K od zemského úřadu. Zařízení bylo cílem návštěv různým způsobem spjatých se sociální péčí. Dne 27. října 1943 si ústav prohlédly také sociální pracovnice z Hořic s dr. Kovářovou.

Rovněž v roce 1944 byl ústav přeplněn. Je zajímavé, že i přes nesnáze vyvolané dobou znovu ústav na konci roku disponoval finančním přebytkem. Chovanci pocházeli opět nejvíce z rodin továrních dělníků (26 %). Devatenáct procent chlapců bylo z rodin služebných, sedmnáct procent z rodin zemědělských dělníků, čtrnáct procent z úřednických a pouze dvě procenta z rolnických rodin. Do hlavního města příslušelo třicet chovanců, pět chovanců náleželo do Hradce Králové a stejný počet do Rychnova n. Kněžnou. V tomto roce byla zřízena a zařízena izolační místnost, kterou ústav doposud postrádal. Místnost byla vybavena šesti lůžky.

Rok 1945 byl ve výchově spjat s kolísáním počtu chovanců a personálu. Údajně se obecně upevňovalo vědomí, „*že i ‚drahá‘ ústavní výchova je lacinější než rozsáhlá péče o tuláky, žebráky a individua asociální*“.⁵⁹⁹ Proto se nové správní orgány stavěly k otázce péče o mládež duševně handicapovanou příznivěji a s větším porozuměním. Kuratorium se změněnými podmínkami po druhé světové válce doufalo,

---

⁵⁹⁷ *Tamtéž*.

⁵⁹⁸ SOkAHK, f. CHV HK, k. 1, inv. č. 110, Výroční zpráva za rok 1943.

⁵⁹⁹ *Tamtéž*, Výroční zpráva za rok 1945.

že se mu podaří vybudovat moderní ústav splňující požadavky doby. Chovanci ve věku poškozním byli zaměstnáni v ústavních dílnách nebo v ústavním zahradnictví. Tito učňové docházeli do veřejné pokračovací školy převážně s prospěchem dostatečným až dobrým. Učňové v oboru zahradnictví byli vyučováni ve dvou odděleních ústavní soukromé pokračovací školy, kde byli vzděláváni v oborech obvyklých ve všech veřejných pokračovacích školách. Zahradnické praxi vyučoval vedoucí zahradník ústavního zahradnictví. V truhlářské dílně pracovalo sedm chovanců, v krejčovské stejný počet, v obuvnické pět chovanců a v ústavním zahradnictví třicet dva chovanců. Největší počet chovanců byl ve věku patnáct let. V rodinném původu nedošlo k žádným zásadním změnám, za zmínku stojí snad jenom mírný úbytek chovanců z rodin úřednických na 11 % z celkového počtu a nárůst počtu chovanců z rolnických rodin na 5 % z celkového počtu. U chovanců se jednalo i o mentální retardaci vyššího stupně. Došlo k úbytku počtu chovanců z hlavního města Prahy na dvacet jedna, tedy o 30% méně oproti předcházejícímu roku, přičemž celkový počet chovanců byl téměř stejný. Do okresu Hradec Králové patřili pouze tři hoši.⁶⁰⁰

Pokud se podíváme na výchovnu v Leducích-Šternberku v témže roce, zjistíme, že ústavní výchovou prošlo, i oproti hradeckému ústavu pouze 73 chovanci. Byli rozděleni do čtyř mravnostních skupin a menší počet jedinců nebyl zařazen do těchto skupin. V Hradci Králové se s tímto dělením nesetkáváme, kromě faktu rozdělení pomocné školy na dvě oddělení. Je zajímavé, že výchovna v Leducích-Šternberku měla mezi bývalými chovanci hrdinu, padlého za svobodu národa. Po válce neslo toto zařízení název po bývalém spolupracovníkovi ZÚPM „Chlapecká výchovna Jana Týmla“.⁶⁰¹

Jako mnohem kritičtější rok než ten předchozí byl hodnocen rok 1946. Ceny životních potřeb obecně stouply a zařízení se potýkalo se silnými otřesy v rozpočtu. Ústav jenom velmi těžko držel krok s novými modernějšími a pružnějšími ústavu. Vedení se vyjadřovalo, že by bylo k potřebným úpravám nutno mnoho peněz. Také hledání nové vhodné budovy ztroskotalo pro nezáměr města a okresu. Za OPM v HK byl v kuratoriu spolku zastoupen ředitel měšťanské školy Vratislav Vorlický a za ZÚPM

600 SOkAHK, f. CHV HK, k. 1, inv. č. 110, Výroční zpráva za rok 1945.

601 NA, f. ZÚPM, k. 221, V dětech je národ věčný. Zpráva o činnosti Zemského ústředí péče o mládež v Čechách 1945, 37-38.

účetní ředitel ONV František Černoš. Kuratorium však na začátku ani na konci roku nebylo v minimálním počtu deseti jedinců. 11. května 1946 navštívil Chlapeckou výchovnu bývalý ředitel Dívčí vychovatelný v Dobřichovicích a tehdy již inspektor ministerstva sociální péče Bohumil Stehlík, který označil budovu za nevyhovující a v zanedbaném stavu.⁶⁰² Souhlasil také s tím, že by bylo vhodné vypustit ze vzdělávání dílenská řemesla a věnovat se především zahradnictví a zemědělství, kde by se mentálně retardovaní mohli v tehdejší době lépe uplatnit než v obuvnictví, krejčovství a truhlářství. Dne 28. května vykonaly prohlídku ústavu zástupkyně ministerstva zdravotnictví. Vytkly zanedbanost budovy, zejména záchodů, koupelny, oken i podlah a projevíly názor, že by bylo nejlépe školní chovance odtud přemístit a nechat zde jen učně zahradnictví. Nakonec však slíbily ústavu podporu. Další návštěva sociální pracovnice ZNV vykonaná dne 4. prosince 1946 nepovažovala umístění výchovny za snesitelné. Nejvíce chlapců z výchovny bylo ve věku šestnáct let. V tomto roce je možno sledovat velký nárůst hochů pocházejících z rodin továrních dělníků. Tito hoši tvořili z celkového počtu chovanců 33 %. K římskokatolické církvi se hlásilo osmdesát chlapců, k československé dvanáct, k československé dva, k pravoslavné jeden, bez vyznání byli čtyři chovanci a vyznání nebylo zjištěno v jednom případě. Ve všech případech se jednalo o různé stupně mentální retardace. Počet chovanců původem z Prahy se v tomto roce snížil na sedmáct. Druhé nejpočetnější místo, co do příslušnosti, byl okres Rychnov n. Kněžnou, ze kterého pocházelo osm chovanců. Třetím nejvíce zastoupeným okresem bylo Vysoké Mýto s pěti chovanci. Z okresu Hradec Králové pocházeli čtyři chovanci.⁶⁰³ Z finančních důvodů však byli přijímáni v každé době také těžce mentálně retardovaní a jednak sociálně narušení. Těžké případy byly v pozdějších letech spíše odmítány, společensky narušení však byli přijímáni stále. Pokud se podíváme na strukturu těch, kteří se zde vyučili nějakému z řemesel, tak se jednalo spíše o sociálně narušené než mentálně retardované. Skoro každý chovanec se začínal učit v rámci nějakého z řemesel, ale většina z nich musela být přerazena pro nezpůsobilost do zahrady. S určitými úlevami při zkouškách se někteří v zahradnictví vyučili, ale rozhodně se nejednalo o všechny případy. Stálé zvyšování nároků na učňovské zkoušky řemeslných živností možnosti získání tovaryšského vysvědčení zmenšovaly. Na schůzi

602 SOkAHK, f. CHV HK, k. 1, inv. č. 110, Výroční zpráva za rok 1946.

603 *Tamtéž*.

konané 9. října 1946 se usneslo, aby byly truhlářská, obuvnická (obr. 34) a krejčovská dílna uzavřeny. Sociálně narušení učňové z těchto dílen měli být předáni do ústavů pro společensky narušené. Mentálně retardovaní jedinci se měli uplatnit v pro ně perspektivnějším zahradnictví nebo zemědělství.⁶⁰⁴

V některých týdnech počínajícího roku 1947 se zdálo, že bude ústav zrušen nebo přemístěn. Na přímý zákrok ministra práce a sociální osvěty a poslance ÚNS za královéhradecký kraj, dr. Zdeňka Nejedlého, obdržela výchovna zpětně za rok 1946 podporu 200.000 Kčs. Nadále se pokračovalo v uzavírání dílen. Věkové rozmezí chovanců se však nadále pohybovalo v rozmezí šest až dvacet jedna let a výjimce mezi nimi, nejstaršímu chovanci, bylo přes padesát let. Na počátku roku 1947 nabídlo ZÚPM výchovně převzetí hochů nad patnáct let pro Zemědělský domov. O převedení zahradnických učňů do Jirkova se jednalo v únoru 1947. Někteří úřední činitelé zastoupení v kuratoriu spolku se vyslovovali pro naprostou likvidaci výchovny. V desetičlenném kuratoriu byl přítomen zástupce ZÚPM účetní ředitel František Černoch a za OPM v HK ředitel měšťanské školy Vratislav Vorlický. Místopředsedou kuratoria byl do své rezignace MUDr. Ladislav Pičman, bývalý předseda OPM v HK.⁶⁰⁵ Mimo běžných událostí se zabývalo kuratorium hlavně reorganizací a přestěhováním výchovny. V r. 1947 navštívil výchovnu ústřední ředitel ZÚPM Vladimír Kratina, dále přednosta ústavního oddělení ZÚPM Adolf Anft. Hovořili o převedení zahradnických učňů a tří pěstounů do Zemědělského domova ZÚPM v Jirkově u Chomutova. Tito zástupci navštívili v téže záležitosti výchovnu opět 13. května 1947 spolu s obvodovou tajemnicí ZÚPM Helenou Kučerovou. Rozhodnutím Zemského národního výboru v Praze ze dne 19. května 1947, čís. I - 5c - 2339/11, bylo uloženo ZÚPM, „*aby z Chlapecké výchovny vybudovala internát pro pomocnou školu*“.⁶⁰⁶ Jako den převzetí byl stanoven 1. prosinec 1947. Kuratorium spolku s převzetím vyslovilo souhlas. Ale chlapce nebylo, podle informací získaných do poloviny června 1947, kam přemístit, a proto se uvažovalo i o adaptacích. V červnu 1947 jednali předseda kuratoria, ředitel výchovny, sociální tajemnice ZNV a přednosta Zemské třídící stanice MUDr. Oldřich Říha s předsedou ONV Muchou o této změně a o připravení všeho náležitého k jejímu

---

604 *Tamtéž.*

605 SOKAHK, f. CHV HK, k. 1, inv. č. 110, Výroční zpráva za rok 1947.

606 *Tamtéž.*

uskutečnění. Poslední učeň řemesel odešel 1. srpna 1947.⁶⁰⁷

Ministerstvo zdravotnictví věnovalo 20.000 Kčs na upravení umýváren. Po prázdninách bylo zavedeno elektrické vedení zasekáním do zdí a počalo se se zaváděním studené a teplé vody do umýváren v prvním a druhém poschodí. V přízemí byla zřízena denní umývárna. Ministerstvo sociální péče povolilo další podporu pro rok 1947 ve výši 100.000 Kčs, jinak by peníze nevystačily na další úpravy, jako úprava ložnic ad. Další podpora byla poskytnuta ve výši 200.000 Kčs na rok 1948.

V roce 1947 byl pokles v počtu chovanců spjat s chystanou reorganizací. Do Zemědělského domova ZÚPM v Jirkově u Chomutova odešlo sedmnáct chovanců. Zdravotní stav jednoho ze školáků se zlepšil do té míry, že mohl být přeřazen do normální školy. Do třídy I. A místní veřejné čtyřtřídní pomocné školy, nazvané po perzekuovaném řediteli V. Zahálkovi, docházelo jedenáct chovanců, do I. B osm, do II. třídy chodilo šest dětí, do III. osm a do IV. třídy patnáct chovanců. Tři chlapci nebyli schopni výchovy ani práce. Nejvíce chovanců bylo ve věku třináct let. U všech chovanců se jednalo o mentální retardaci lehčího nebo středního stupně. Do výchovny byli přijati na základě vyšetření Pedologického ústavu nebo Zemské třídící stanice pro mládež. V jejich domovské příslušnosti a v zaměstnání rodičů nedošlo oproti předchozímu roku k žádné zvláštní změně. Spolek Chlapecká výchovna udržel zařízení v chodu i za těžkých situací a svízelných finančních poměrů a na počátku prosince 1947 jej vrátil se všemi aktivy i pasivy původnímu majiteli.⁶⁰⁸ V tomto roce je tedy budova výchovny znovu předána po více než 20 letech ZÚPM k přebudování na internát pro pomocnou školu. Tento internát je v roce 1955 přestěhován do Lázní Bělohradu.⁶⁰⁹

V září 1940 zahájil svou činnost zdravotní odbor Okresní péče o mládež v Hradci Králové. Téhož roku se rozhodla OPM v HK, z iniciativy předsedy doc. MUDr. J. Vavrdy a po doporučení odborníků z lékařských kruhů, pořídit soupis tělesně a duševně postižených dětí v politickém okrese královéhradeckém. Akci pořádala za součinnosti okresního školního výboru.⁶¹⁰ Zemské ústředí péče o mládež v Čechách bylo žádáno OPM v HK o radu, jak postupovat při soupisu postižených dětí. Dotyčná

---

607 *Tamtéž.*

608 SOKAHK, f. CHV HK, k. 1, inv. č. 110, Výroční zpráva za rok 1946.

609 Srov. Kateřina ŠVARCOVÁ, *Chlapecká výchovna ...*, s. 76-77.

610 SOKAHK, f. OPM HK, kn. č. 20, inv. č. 21, s. 10; SOKAHK, f. OPM HK, k. 11, inv. č. 100, Soupis úchylné mládeže.

zaměstnankyně ZÚPM měla zkušenosti ze Slovenska, kde tuto činnost koordinovali z centra a prováděli po celé zemi v dohodě s Krajským úřadem a ústředními školními úřady. V Čechách nebylo mnoho zkušeností s pořádáním soupisu takového druhu. Do roku 1940 byl v Čechách proveden soupis handicapovaných školních dětí bývalým Zemským pedologickým ústavem při ZÚPM prostřednictvím školních úřadů. ZÚPM navrhovalo, že by tento soupis půjčilo OPM v HK a ta by si jej doplnila. Odborné prohlídky dětí tělesně postižených se konaly v Praze jen jednotlivě, buďto na ortopedickém oddělení Všeobecné nemocnice anebo v Jedličkově ústavě. Děti sociálně narušené nebo duševně handicapované byly vyšetřovány v Pedologickém ústavě v Praze II. ZÚPM se nijak nestavělo proti akci, kterou chtěla OPM ve svém okrese podniknout, ale musela to učinit ve své režii. O výsledku by bylo možné informovat další OPM v politickém okrese. Podmínkou všeho byla dohoda OPM v HK s činiteli, kteří ji měli v tom napomáhat. Měli to být v první řadě odborníci, kteří měli děti vyšetřovat, pak to byly nemocnice, které by děti potřebné léčení přijímaly. Dále se jednalo také o vyřešení finanční otázky prohlídek a léčení.⁶¹¹

Počátkem září 1940 žádala OPM v HK o spolupráci všechny národní školy při vypracování tohoto soupisu postižené mládeže v královéhradeckém okrese a zasílala jim dotazníky. Dotazníky zasílala z toho důvodu, že v zájmu přehledu zdravotního stavu dětí v okrese byla nutná registrace také těchto dětí. Péče o tyto děti byla dosud obstarávána jen v míře nepatrné. Zasílala současně oběžníky i na školy spadající do působnosti OPM v Nechanicích. Prosila též, aby OPM v Nechanicích tuto akci podpořila, a až by byl sestaven přehled těchto dětí, měla předat OPM v Nechanicích ty případy, které by náležely do obvodu její působnosti. Po provedení soupisu bylo snahou uskutečňovat pravidelné lékařské prohlídky těchto dětí, aby byly buď lépe léčeny, anebo dány do ústavu. Obracela se proto s prosbou na učitele národních škol, jakožto osvědčené pracovníky na poli péče o mládež, aby jí byli nápomocni. Aby byl přehled přesný, prosila, aby uvedli všechny děti spadající do tamního školního obvodu a po dohodě s příslušnými obecními úřady měli zjistit i všechny děti, které ještě nebyly školou povinny.⁶¹²

Postižená mládež byla v dotaznicích rozdělena na dvě skupiny. První skupinu

611 SOkAHK, f. OPM HK, k. 11, inv. č. 100.

612 *Tamtéž.*

tvořily děti tělesně handicapované a druhou děti handicapované duševně. U tělesných postižení se zjišťovalo, zda jde o děti zmrzačené, ohrožené (sem patřila TBC kostí, kloubů, křivice, vrozené vady, porucha růstu, tělesná slabost), hluchoněmé, velmi nedoslýchavé, s vadou řeči, zcela slepé, slepé na jedno oko nebo s jinou zrakovou vadou. Pro duševní postižení byly připraveny dvě kolonky. Do první kategorie spadaly mentální retardace („idioti, slabomyslní, imbecilní a debilové“). Do druhé kategorie patřily děti postižené epilepsií a Syndehamovým syndromem.⁶¹³ Na základě vyplněného počtu u daných postižení potom OPM posílala popisné archy pro jednotlivé případy).⁶¹⁴ Tělesná a duševní postižení byla zjištěna v 736 případech. V tomto roce však ještě nebyl dokonán soupis dětí předškolního věku. Nejvíce bylo dětí s očním handicapem, nejméně s kožním a venerickým. Na podkladě tohoto soupisu byly zvány k bezplatným prohlídkám u odborných lékařů. Podle druhu postižení se jednalo o prohlídky ve všeobecné veřejné nemocnici v Hradci Králové a v sociálně-zdravotním ústavu. V případě očních postižení bylo v r. 1940 vyšetřeno 91 jedinců, přičemž z tohoto množství v 17 případech opatřeny nové brýle a ve třech případech doporučen chirurgický zákrok. Na základě těchto vyšetření byly vyplněny popisné archy o poměrech dítěte, které potřebovalo ochrany a pomoci. Osobní složky dětí, které vyžadovaly ústavní péči, nejsou ve fondu OPM pro rozmezí let 1940-1947 nijak početné. Jednalo se o počet do deseti jedinců.⁶¹⁵ ZÚPM navrhovalo, aby tyto soupisy byly každým rokem doplňovány.

---

613 *Tamtéž*, Soupis.

614 *Tamtéž*, k. 11, inv. č. 100.

615 *Tamtéž*, kn. č. 20, inv. č. 21, s. 10-11; *Tamtéž*, k. 11, inv. č. 102.

3. 6. Uprchlíci v letech 1938/1939

Důsledkem Mnichovské dohody zažilo Československo obrovskou vlnu uprchlíků z obsazeného pohraničí. V říjnu 1938 byly založeny darovací účty z iniciativy londýnských radních, neboť Velká Británie si stále více uvědomovala svou zodpovědnost signatáře mnichovského diktátu. Jednalo se o účty Lord Mayor's Fund a News Chronicle Fund. Koncem října 1938 vzniká v Londýně soukromý pomocný výbor British Committee for Refugees from Czechoslovakia, který usiloval o spolupráci s pražskými pomocnými výbory.⁶¹⁶ Vládním nařízením ze dne 11. listopadu 1938, č. 292/1938 Sb. byl zřízen Ústav pro péči o uprchlíky při dřívějším ministerstvu sociální péče (ministerstvo sociální a zdravotní správy). Agenda tohoto ústavu byla rozdělena na tři skupiny, pro zemi Českou a zemi Moravskoslezskou, pro zemi Slovenskou a pro Podkarpatskou Rus.⁶¹⁷ Do jeho působnosti spadala dočasná péče o uprchlíky.⁶¹⁸ Z pohraničí uprchlo do vnitrozemí a hlásilo se u úřadů v Česko-Slovensku k 5. prosinci 1938 152.668 uprchlíků, mezi nimi 19.554 cizích státních občanů. K 25. prosinci 1938 evidoval Ústav pro péči o uprchlíky 150.882 uprchlých z obsazených území.⁶¹⁹ Jednalo se tedy o velký sociální problém a činnost okresních péčí o mládež nabyla v tomto období nebyvalých rozměrů. Pokud jde o zaměstnání uprchlíků, tak se z velké části jednalo o státní zaměstnance, ale nechyběli ani živnostníci a dělníci. Vláda se rozhodla ke kroku, kterým penzionovala staré zaměstnance a také propouštěla z některých svých služeb vdané ženy. Tímto krokem měl být zmenšen problém přebytku zaměstnanců státu.⁶²⁰ Většinou se tito uprchlíci usazovali u příbuzných nebo známých. K 26. listopadu 1938 žilo v hromadných ubikacích 8.461 lidí, tedy pouze mezi 6 - 7 % všech

---

616 Angelika HIRSCHOVÁ, „Darovaný čas“, Dějiny a současnost 30, č. 3, 2008, s. 41-42; Koncem ledna 1939 britská vláda poskytla Česko-Slovenské republice půjčku na obnovu ve výši 10 milionů liber a z toho dar 4 miliony liber pro uprchlíky.

617 Srov. <http://ftp.aspi.cz/opispdf/1938/096-1938.pdf> (z 26. 5. 2015)

618 Ústav pro péči o uprchlíky byl zrušen až 18. října 1949. (<http://www.zakonyprolidi.cz/cs/1949-231>) (z 26. 5. 2015).

619 Počty vyhnáných a uprchlých Čechů, Židů a demokratických Němců sotva kdy budou zcela přesné. Přibližně se však jednalo o více než 150.000 lidí. (Srov. Z. KÁRNÍK, *České země v éře První republiky (1918-1938)*, III. díl, Praha 2003, s. 625). I když i toto pesimistické vyjádření o přesnosti má podle J. Bendy své limity. (Jan BENDA, *Útěky a vyhánění z pohraničí českých zemí 1938-1939*, Praha 2013, s. 24, 130).

620 Jan GEBHART - Jan KUKLÍK, *Druhá republika 1938-1939*, Praha a Litomyšl 2004, s. 171.

utečenců v Čechách a na Moravě.⁶²¹ V uprchlických táborech bylo evidováno k 15. prosinci 1938 10.328 osob.⁶²² Ubytování bylo často nevyhovující a v okresech se jednalo o mnohdy na sebe nenavazující péči ve zprostředkování pomoci uprchlíkům. Ze snahy po sjednocení péče v poskytování pomoci i v přidělování finanční podpory vzniklo sdružení Výbor pro pomoc uprchlíkům.⁶²³

Heslem okresních péčí o mládež i ZÚPM se stala věta: „*Do práce v nových hranicích.*“⁶²⁴ OPM v HK se k politické situaci z roku 1938 a k problematice uprchlíků vyjadřovala ve své výroční zprávě takto: „*Ač politická krise skončila jinak, než jsme očekávali, přece v několika dnech bylo způsobeno mnoho hospodářských škod, a lidé, kteří - dosud finančně soběstační - neznali pocitu sociální závislosti, byli v masách ochuzeni o své domovy a existence. Okresní péče o mládež našla ihned své místo a seč její síly stačily, pracovala a pracuje v péči o uprchlíky na našem okrese.*“⁶²⁵ V září 1938 vyzvalo ZÚPM OPM, aby dala svou úřadovnu k dispozici okresnímu úřadu pro péči o uprchlíky. Postupně toto ústředí informovalo „*o všech nařízeních a způsobech, jak pomoci uprchlíkům.*“⁶²⁶ Péči o uprchlíky v okrese organizoval Okresní úřad v Hradci Králové. Ustavující schůze komitétu pro uprchlíky u Okresního úřadu v Hradci Králové se konala ještě před konečným dojednáním Mnichovské dohody, den po ultimátu britské a francouzské vlády, v němž byl vysloven požadavek odstoupení pohraničních území, 20. září 1938.⁶²⁷ Komitét tvořilo čtrnáct osob rozličných profesí a mezi nimi také zástupci OPM v HK, ČSČK a zástupci politických stran. Za obec zasedal v komitétu policejní referent Šeda. Významnou členkou komitétu byla senátorka Karla Pfeiferová.⁶²⁸

---

621 J. Benda, *Útěky a vyhánění...*, s. 329.

622 Srov. *Kronika českých zemí, VI. díl*, Praha 2008, s. 695.

623 Pro bližší pohled na strukturu péče viz P. KODYMOVÁ, *Historie české sociální...*, s. 111.

624 NA, f. ZÚPM, k. 221, V dětech je národ věčný. Zpráva o činnosti Zemského ústředí péče o mládež v Čechách [za rok] 1938, s. 6.

625 SOKAHK, OPM HK, kn. č. 18, inv. č. 19, Výroční zpráva Okresní péče o mládež v Hradci Králové za rok 1938, s. 3; Jinak se publikované výroční zprávy OPM v HK z roku 1938 a 1939 uprchlíky nijak zvlášť nezabývají.

626 NA, f. ZÚPM, k. 221, V dětech je národ věčný. Zpráva o činnosti Zemského ústředí péče o mládež v Čechách 1938, s. 44.

627 SOKAHK, OPM HK, k. 33. inv. č. 116, Zpráva o spolupráci v péči o uprchlíky pro schůzi OMD dne 1. prosince 1938; Někde vznikl Okresní komitét pro péči o uprchlíky až o několik měsíců později. Například v Kralupech nad Vltavou 25. listopadu 1938. (J. BENDA, *Uprchlíci v důsledku Mnichovské...*, s. 14).

628 Karla Pfeiferová (1886-1969) sepsala své paměti vydané pod názvem „*Paměti. Stará textilačka vypravuje*“, Praha 1964. V květnu 1935 byla zvolena do senátu za hradecký a pardubický kraj. Významně se angažovala v rámci KSČ.

Schůzi řídil zástupce okresního úřadu dr. Steinfeld. Ten podával informace o přípravách, jež měly být učiněny pro uprchlíky z obsazeného území. Jednalo se o možnostech hromadného ubytování a stravování a o rozmisťování uprchlíků do politického okresu. Byl rozhodně vysloven názor, že Hradec Králové bude považován pouze za přechodné místo k ubytování a uprchlíci měli být směřováni do dalších obcí. Bylo počítáno s tím, že velkou část uprchlíků přijme také nechanický okres. Příslušné obce, kam měli být uprchlíci umisťováni, měl určit okresní úřad a měl ustanovit, o kolik osob byla obec povinna se postarat. Výlohy byly hrazeny ze zálohy ministerstva sociální péče. Jednatelkou byla ustanovena tajemnice H. Babáková, její náhradnicí R. Hankeová, obě z OPM v HK (Hankeová za Ochranu matek a dětí), jimž měl být nápomocen Československý červený kříž, který přijal zejména zdravotnické úkoly a zajištění dodání lékárníček do společných ubikací. OPM v HK věnovala velkou část svých prostředků péči o uprchlíky. Spolek byl aktivní od rána do večera, o nedělích i o svátcích. Tato aktivita byla vystupňována ve dnech, kdy přicházely první transporty.⁶²⁹ Jednatelka mohla v případě potřeby svolat schůze tohoto komitétu. Měla také vydávat potřebné poukázky. Za úkoly zástupců OPM bylo stanoveno postarat se o místnosti pro první ubytování, obstarat nákup potravin a jejich přiděl uprchlíkům, přijímat hlášení o transportech a o přidělení ubikací, po dohodě s okresním úřadem zajišťovat rozdělení uprchlíků do obcí v politickém okrese. Doprava z Hradce Králové do okolí stanovena vlakem, kde nebylo vlakové spojení, zajišťovaly dopravu autobusy města Hradce Králové. Pokud by se vyskytl uprchlík hledající pomoc, bylo rozhodnuto o zajištění nejlépe telefonického kontaktu na H. Babákovou, která měla vše další zařídit. Podle této schůze bylo připravováno nouzové ubytování pro uprchlíky. Okresní úřad měl požádat ministerstvo sociální péče o zálohu na nutné první výlohy, které představovalo pořízení nouzové zásoby potravin a náklady spojené s ubytováním. Ministerstvo psalo, že pro uprchlíky budou povoleny státní podpory.

Jedním ze základních úkolů samozřejmě bylo zajistit přiměřený počet lůžek. Ve Studentském domově bylo připraveno 45 lůžek (obr. 35, 36), v YMCE bylo možno umístit cca 70 nouzových lůžek a ve Skautském domově připraveno 30 slamníků v jednom velkém sále, z toho 15 jich zajistilo město Hradec Králové a další Klub čs.

629 SOKAHK, OPM HK, k. 33. inv. č. 116, Zpráva o spolupráci v péči o uprchlíky pro schůzi OMD dne 1. prosince 1938.

turistů. Asi 15 dětí mohla okamžitě umístit OPM v dětském domově na Slezském Předměstí, která mohla kromě toho dát do svých jeslí dalších více než 15 dětí. V případě další potřeby mohl být využit pavilon ve Vysoké n. L. a Komenského tábor v Bělči se 150 slamníky. Ve Studentském domově, ve Skautském domově a v YMCE měli uprchlíci též obdržet stravu. Počítalo se i se zařízením Červeného kříže pro stravovací akci, které mohlo být uvedeno v činnost. Umístění uprchlíků ve Studentském domově, Skautském domově a YMCE prováděla H. Babáková. V případě vzniku potřeby léčení byl k dispozici MUDr. Němeček, který měl určit rozdělení služby mezi ostatní lékaře. Potřebné léky zajišťoval Červený kříž. Výzvu k rodinám, zda by přijaly do domácnosti děti uprchlíků, měly učinit neveřejně politické strany. Došlé přihlášky obdržela na starost také tajemnice OPM v HK. Zásada byla, aby dospělí i děti byli umístováni především hromadně, aby je bylo možno transportovat jinam. Do rodin se měly děti přijímat výjimečně. Zpráva ze zasedání z 20. září 1938 byla zaslána městskému policejnímu úřadu, který měl vyrozumět městskou policejní stráž a správu městské dopravy.⁶³⁰

V rychlé reakci na stávající situaci spatřuji velký význam nejenom královéhradecké OPM, ale i jiných OPM a ZÚPM. Okresní péče zasáhla ve chvíli, kdy ještě nebyla plně připravena veřejná správa. Svou činností i svou navazující péčí ušetřila státní správě velké výdaje.⁶³¹

Již první den po schůzi 21. září 1938 přicházeli první uprchlíci.⁶³² Největší příliv uprchlíků byl 24. září 1938. Když se sešlo v YMCE a Studentském domově přibližně 90 osob, byly transportovány 25. září dvěma městskými autobusy do menších obcí v okruhu dvaceti kilometrů od Hradce Králové (Probluze, Dolního Přímu a Starých Nechanic). Celkový stav koncem dne 25. září činil dle výkazu, který byl předložen okresnímu úřadu 149 osob, z toho 39 Čechů a 110 Němců. Dospělých osob bylo 106 a dětí 43. Ke dni podpisu mnichovského diktátu přijela do Hradce Králové řada obyvatel z Broumova, jednalo se o Němce i Čechy, kteří zde hledali útočiště. Z domova často odjížděli narychlo jenom s nejnutnějším oblečením. Hradecký okres se jevil pro

630 SOkAHK, f. OPM HK, k. 1, inv. č. 49.

631 NA, f. ZÚPM, k. 221, V dětech je národ věčný. Zpráva o činnosti Zemského ústředí péče o mládež v Čechách 1938, s. 6; *Tamtéž*, s. 44.

632 Podobné datum (22. září) příchodu prvních uprchlíků je uváděno v případě Kralup n. Vltavou. (J. BENDA, *Uprchlíci v důsledku Mnichovské...*, s. 13).

evakuaci nevhodný, a proto byla velká část rodin směřována do okolních i vzdálenějších okresů. Také rodiny z Policka, Hronovska a Náchodska byly v těchto prvních dnech umisťovány v okolních okresech.⁶³³ Hradec Králové byl cílem většího množství uprchlíků, protože zde sídlily různé úřady, jejichž zaměstnanci se tak mohli v těchto úřadech přihlásit do služby. Logickým následkem toho byl nedostatek bytů.⁶³⁴ Do 11. 10. 1938 bylo umístěno v Hradci Králové přechodně celkem 319 osob, z toho 216 dospělých a 103 dětí. Mezi tímto počtem však bylo i 27 nádražních a poštovních zaměstnanců, kterým však bylo nutné zajistit pouze přespaní. Kromě osob, které našly trvalé opatření jinde, zůstávala v Hradci Králové řada těch, které se buď vrátily, nebo přišly před nedlouhou dobou, i těch, které se zde zdržovaly již delší dobu a jejich pobyt se stával trvalým. Jednalo se asi o 50 osob, především o Němce (často stoupenci demokracie), kteří se báli vrátit z obavy, že by byli ohroženi na životě. Byli ubytováni a stravováni buď nákladem OPM v HK nebo v YMCE nebo v soukromí v rodinách a dožadovali se podpory. Také oni stejně jako Češi dostávali podporu ze státních prostředků.⁶³⁵ Sama OPM neměla možnost se přesvědčit, zda se mezi nimi vyskytují nějaké osoby podezřelé. Podle rozhlasových zpráv bylo zapotřebí, aby všichni uprchlíci byli hlášeni k pobytu, což se v těchto případech pravděpodobně nedělo. Protože se stav nedal dobře kontrolovat, zařídila OPM v HK, aby uprchlíci, kteří svůj pobyt prodloužili, přicházeli si každý den mezi 8-10 hodinou pro nový poukaz na stravu, čímž byla dosažena alespoň každodenní kontrola toho, kdo zde byl.⁶³⁶ Byly pořízeny zásoby v částce 801. 90 Kč. Z těchto zásob nebylo do 11. 10. 1938 nic spotřebováno, počítalo se s tím, že podle dosavadních zkušeností ani nebudou zapotřebí, měly být postoupeny YMCE za náhradu skutečných výloh.⁶³⁷

Zástupce obce vrchní rada Kaňka na schůzi komitétu pro uprchlíky dne 11. října 1938 tlumočil usnesení městské rady, „*aby v Hradci Králové nebyli ponecháváni uprchlíci jiné národnosti, aby byl chráněn český ráz města*“⁶³⁸. Zdůrazňoval, aby za všech okolností byl považován pobyt uprchlíků za přechodný. V debatě, které se

---

633 *Pomocná akce pro uprchlíky*, Rozhledy 20, č. 39, 1938 z 30. 9. 1938, s. 3.

634 *Září 1938*, Královéhradecko 16, č. 5, 1939, s. 74.

635 *Uprchlíci z pohraničí na Hradecku*, Rozhledy 20, č. 41, 1938 z 14. 10. 1938, s. 3.

636 SOkAHK, f. OPM HK, k. 1, inv. č. 49, Zpráva pro schůzi komitétu dne 11. 10. 1938.

637 *Tamtéž*, Zpráva pro schůzi komitétu pro péči o uprchlíky dne 17. 11. 1938.

638 *Tamtéž*, Zápis o schůzi komitétu pro péči o uprchlíky, konané dne 11. října 1938.

zúčastnila také senátorka K. Pfeiferová,⁶³⁹ byly projednány otázky, které se této věci týkaly a „*dohodnuto, že bude vyčkáno pokynů vlády, která jistě sama zařídí, aby bylo zamezeno nežádoucímu přílivu uprchlíků cizí národnosti, a připraví sama přijatelné řešení*“⁶⁴⁰.

Uprchlíci majetní a zaměstnaní státem se vymykali evidenci výboru. Ke změně došlo kolem 14. října 1938 se zavedením povinného hlášení. V této době nebylo známo kolik uprchlíků na Hradecku zůstane a kolika z nich bude nutné zajišťovat ochranu a podporu. Mnozí z uprchlíků také nezůstávali pasivní a sami si hledali práci.⁶⁴¹ Pro evidenci dětí uprchlíků, jež měla posloužit pozdějšímu číselnému podkladu k jednání o případném získání příspěvků ze sbírkových akcí na péči o tyto děti, bylo žádáno od OMD odboru ZÚPM 27. 10. 1938, aby byly vyplněny seznamy OMD v HK. Pokud byly mezi uprchlíky v obvodu působnosti těhotné ženy, jež by potřebovaly v době těhotenství lepší péči, bylo je možno umístit v útulku OMD při ZÚPM pro těhotné ženy v Praze. Rovněž měly být oznámeny kojící matky s dítětem, o něž nemohlo být vyhovujícím způsobem pečováno, protože mohly být umístěny v útulku OMD pro kojící matky v Praze-Krči. V případě, že by v rodině těchto žen byly větší děti, měla se o tyto děti postarat OPM umístěním v bezplatné rodinné péči do té doby, než by byla matka opět zpátky. Měly být oznámeny děti nemocné z rodin uprchlíků ve věku nejvýše do šesti let, protože mohly být umístěny na léčení do nemocnice OMD v Praze - Krči. ZÚPM mělo být také informováno o tom, jaká pomoc a kolik jí už bylo poskytnuto, kolik peněz již bylo na tuto činnost vydáno a jakou částku by OMD potřebovala v novém roce. OPM v HK v návaznosti na tuto žádost vypracovala seznam dvaceti tří dětí z rodin přestěhovaných z pohraničí do vnitrozemí, které potřebovaly péči OMD. Je zajímavé, že jenom tři děti z nich navštěvovaly poradnu OMD. Přibližně polovina dětí

---

639 V její knize vzpomínek „*Paměti. Stará textilačka vypravuje*“ se o činnosti v rámci komitétu nedozvíme. Zajímavý je však její zpětný pohled na tehdejší situaci: „*A do tohoto okleštěného vnitrozemí druhé republiky se stěhovalo tisíce uprchlíků z pohraničí, nádraží se podobala velkým skladištím. [...] V Hradci Králové nebyl sice takový nával na nádraží a v ulicích, ale příval uprchlíků stačil zaplnit všechny byty, podnájmy i pokoje v hotelích, a stále další a další lidé chodili po domech a hledali přístřeší. V rozhlasových relacích byli při každém hlášení lidé voláni domů: zemřela matka, zemřel otec, manžel, byli voláni vojáci v prezenční službě na pohřeb rodičů, sester a podobně. Příčina úmrtí: srdeční mrtvice, sebevraždy, byla to nalomená srdce, otřesy. A každému bylo těžko, smutno u srdce.*“ (Karla PFEIFEROVÁ, *Paměti ...*, s. 156-157).

640 SOKAHK, f. OPM HK, k. 1, inv. č. 49, Zápis o schůzi komitétu pro péči o uprchlíky, konané dne 11. října 1938.

641 *Uprchlíci z pohraničí na Hradecku*, Rozhledy 20, č. 41, 1938 z 14. 10. 1938, s. 3.

evakuovaných byla umístěna na katastru dnešního Hradce Králové a druhá polovina do 15 km od Hradce Králové.⁶⁴²

Dne 3. listopadu bylo spočítáno, že se zde vyskytovalo celkem 196 osob podporovaných, z toho 22 osob ubytovaných a stravovaných v YMCE a 174 osob v soukromých bytech.⁶⁴³ Počet uprchlíků odkázaných na podporu z akce pro uprchlíky se pohyboval v období od konce října do 17. 11. 1938 kolem výše dvou set osob. Z počátku byla větší část podporovaných v hromadných ubikacích YMCE, Studentském a Skautském domově, menší část v rodinách a soukromých bytech. Později se tento stav různě měnil. Podpůrná akce byla do poloviny listopadu 1938 předána státní policii, která ji pak sama prováděla. Po převzetí agendy státní policií byla řada osob ze společných ubikací vyzvána k návratu, takže osob umístěných hromadně ubývalo, zato však přibývalo osob, které se ubytovaly soukromě a žádaly peněžitou podporu. OPM zůstala starost o ošacení, léčení a léky.⁶⁴⁴ Mezitím však došly nové pokyny ministerstva sociální péče, které určily nové zásady pro podpůrnou agendu.

Jednatelka v zastoupení komitétu vydávala do 17. 11. 1938 pouze poukázky k lékařům, do nemocnice, poukázky na léčení a podle dohody učiněné se zástupkyní Sokola i poukazy na ošacení ústřední sběrný šatstva v Sokole. Do pondělí 14. 11. 1938 bylo vydáno patnáct poukazů k lékařům a poukazů na léky nemocným osobám, dva uprchlíci byli poukázáni k dalšímu léčení do nemocnice, tři byli poukázáni k ambulantnímu léčení do nemocnice a dva uprchlíci umístěni k pobytu do okresního chorobince. Třiceti devíti rodinám byly vydány poukazy na ošacení. OPM v HK spolupracovala také s klubem maminek YMCY, který se OPM rovněž postaral o jednoho studenta. OPM měla v záznamu patnáct rodin, které ochotně nabídly umístění dětem uprchlíků. Umístění samotných dětí bylo provedeno v devíti případech. Do 14. listopadu 1938 činil počet rodin uprchlíků na okrese číslo 660.⁶⁴⁵ Situace se kolem 17. listopadu zase velmi změnila. Přibýlo uprchlíků společně ubytovaných, kteří byli dopraveni dvěma transporty ze Dvora Králové, takže ubikace byly plné. OPM se také

---

642 SOKAHK, f. OPM HK, k. 33, inv. č. 116.

643 SOKAHK, f. OPM HK, k. 1, inv. č. 49, Zpráva pro schůzi komitétu pro péči o uprchlíky dne 17. 11. 1938.

644 *Tamtéž*, k. 33, inv. č. 116, Zpráva o spolupráci v péči o uprchlíky pro schůzi OMD dne 1. prosince 1938.

645 *Tamtéž*, Pomoc OMD matkám a dětem uprchlíků.

vyjadřovala, že „*bude-li postupováno podle nových zásad udělování podpor, přibude jistě i uprchlíků, kteří by byli nuceni přestěhovat se do města*“⁶⁴⁶. OPM v HK musela k tomuto problému zaujmout nějaký plán. Bylo proto jednáno o možnosti dalšího ubytování a stravování s obcí Rosnice. Rovněž bylo uvažováno o nahrazení vyplacení peněžitých podpor jiným způsobem podpory, který by byl přijatelný i pro uprchlíky bydlící mimo Hradec Králové v soukromých bytech. Dále bylo třeba rozhodnout oproti počátečnímu plánu o odebrání dětí rodinám společně ubytovaným a o jejich umístění do soukromých rodin. Veřejnost byla vybíduta vyhláškami o přijetí hraničářských dětí. Zájemci se o děti hlásili prostřednictvím přihlášek (obr. 37).⁶⁴⁷ Nadále se OPM zabývala problémem ošacování, hygieny, léčení a opatřením léků, zajišťováním domácích lékárníček do ubikací a zdravotnického dozoru, soustředěním sbírek věcných a peněžitých a dělbu práce.⁶⁴⁸

V důsledku nových směrnic ministerstva sociální péče došlo k reorganizaci péče o uprchlíky a v samotném Hradci Králové byl na základě těchto směrnic nově ustaven Výkonný výbor Pomocného výboru pro péči o uprchlíky. První ustavující schůze tohoto výboru se konala 17. listopadu 1938 u Okresního úřadu v Hradci Králové. Přítomni byli rada politické správy A. Steinfeld, rada dr. Pejšek, vrchní policejní komisař Sušický, komisař politické správy dr. Svatuška, za OPM v HK tajemnice H. Babáková, za Ochranu matek a dětí při OPM v HK R. Hankeová, za OPM v Nechanicích slečna Kalfusová, za spolek ČSČK paní Rybová, za církevní organizace prof. dr. Oldřich Svoboda, za Tělovýchovnou jednotu Sokol B. Zemánková, za obranné organizace vrchní armádní poradce Sikáček. Za OPM v HK přijala jednatelskou funkci H. Babáková, které měla vypomáhat zejména při sbírce a rozdělování naturálií zástupkyně Sokola. Funkci pokladníka přijal vrchní poradce Sikáček, pod jehož dozorem měla provádět drobné výplaty kancelář OPM. Předsedou výboru byl ustanoven zástupce okresního úřadu rada Steinfeld. OMD při OPM v HK přijala na starost péči o děti v rodinách. Ošacovací a peněžní sbírku Sokola měla na starost paní Zemánková. Naturálie byly přijímány denně v Sokolovně v Hradci Králové a byly vydávány v pondělí, úterý a

---

646 *Tamtéž*, k. 1, inv. č. 49, Zpráva pro schůzi komitétu pro péči o uprchlíky dne 17. 11. 1938.

647 *Tamtéž*, k. 33, inv. č. 116.

648 *Tamtéž*, k. 1, inv. č. 49, Zpráva pro schůzi komitétu pro péči o uprchlíky dne 17. 11. 1938.

ve středu od čtrnácti do šestnácti hodin. Poukázky k lékaři vydávala OPM v HK.⁶⁴⁹ Bylo usneseno, aby se intervenovalo u některých organizací a úřadů za různými účely. Pan rada Steinfeld měl intervenovat u DTJ v Hradci Králové pro přenechání budovy na hřišti k hromadnému ubytování uprchlíků, kde by měli i možnost stravování. Vrchní poradce Sikáček zařídil zřízení volného běžného účtu ve Spořitelně Královéhradecké, na kterém by byly poukazovány peněžité dary ve prospěch uprchlíků, a měl o tomto opatření informovat veřejnost v místním tisku. Podpory státu byly vypláceny ve formě poukázek na potraviny obdobně jako v případě státní stravovací akce. Na dospělé osobu byla stanovena hodnota poukázek maximálně 40 Kč na týden, pro dítě se jednalo o sumu 20 Kč na týden.⁶⁵⁰ Kromě toho měly být podle potřeby poskytovány příspěvky na byt.⁶⁵¹ Od okresního úřadu obdržela OPM v HK v souvislosti s uprchlíky do 11. 11. 1938 30.000 Kč. Na podporách a stravě pro uprchlíky vydala 28.169.80 Kč. Zbytek z uvedené částky byl předán vrchnímu komisaři státní policie. Kromě toho obdržela OPM na darech 591 Kč a za potraviny od YMCY 801.9 Kč.

Ministerstvo veřejného zdravotnictví a tělesné výchovy uspořádalo z prostředků fondu londýnského starosty⁶⁵² ozdravnou akci pro děti uprchlíků. Akce byla určena v první řadě pro děti z evakuovaných rodin, které byly hromadně nouzově ubytovány. Byla zaměřena výhradně na děti zdravotně postižené a ohrožené, ve věku od šesti do čtrnácti let. Takovými dětem musela být lékařskou prohlídkou zjištěna značná podvýživa nebo rekonvalescence po vyčerpávajících chorobách, konstituční slabost, nápadná náchylnost k častému onemocnění, anémie, nedostatečný krevní oběh neorganického původu, počáteční stadia tuberkulózy nebo ohroženost touto chorobou, duševní neklid vyššího stupně. Všem dětem, které byly vybrány pro umístění v ozdravné akci, byl zajištěn bezplatný šestitýdenní pobyt v ozdravně. Při sestavování seznamu bylo přihlíženo k

---

649 *Tamtéž*, Zápis o ustavující 1. schůzi výkonného výboru pomocného výboru pro péči o uprchlíky, konané dne 17. listopadu 1938 u okresního úřadu v Hradci Králové.

650 Jedna poukázka měla hodnotu 10 Kč.

651 SOKAHK, f. OPM HK, k. 1, inv. č. 49, Zápis o ustavující 1. schůzi výkonného výboru pomocného výboru pro péči o uprchlíky, konané dne 17. listopadu 1938 u Okresního úřadu v Hradci Králové.

652 Někteří jednotliví uprchlíci se obraceli na kancelář fondu londýnského starosty. Volné sdružení Výbor pro pomoc uprchlíkům jim potom odpovídal a doporučoval, kam se mají obrátit. Například ohledně pomoci dětem na OPM v HK a ohledně podpory ihned na Okresní hejtmanství - Pomocný komitét pro uprchlíky - v Hradci Králové. Kancelář fondu londýnského starosty nevyřizovala žádosti jednotlivců. Své prostředky věnovala hlavně společným potřebám všech uprchlíků (nákup ošacení a pod.). (SOKAHK, f. OPM HK, k. 33, inv. č. 116).

hygienickým poměrům ubytování a stravování dětí, k existenčním možnostem živelů, k počtu nezaopatřených dětí, k rodinným chorobám a jiným sociálně zdravotním stránkám životní situace dětí. Z politického okresu Hradec Králové byly navrženy všechny děti, které byly v evidenci okresního úřadu a jež splňovaly předepsaná kritéria. Lékaři potom za spolupůsobení ČSČK a OPM v HK vybrali vhodné děti. Seznam navržených dětí byl zaslán Okresnímu úřadu v Hradci Králové do 25. listopadu 1938, který ho předložil ministerstvu veřejného zdravotnictví a tělesné výchovy.⁶⁵³ Konstituční slabost měla být léčena pohybem na zdravém vzduchu při změně klimatu, dobrou stravou a ozařováním horským sluncem nebo sluněním. Tuberkulóza nebo ohrožení tuberkulózou léčena za pomoci mírného pohybu na zdravém vzduchu, střídavou léčbou klidem při změně klimatu a velmi vydatné stravy.⁶⁵⁴ Děti z Hradce Králové byly umístěny v ozdravně ČSČK v obci Veská u Pardubic. Náklad na dopravu z Hradce Králové do místa ozdravovny a zpět hradilo ministerstvo veřejného zdravotnictví a tělesné výchovy. Někdy bylo přímo oznamováno, u jaké rodiny bude dítě umístěno po návratu. V prosinci 1938 byl zajištěn šesti dětem v péči OPM v HK pobyt v této ozdravně u Pardubic. Celkem bylo vysláno čtyřiatřicet dětí. Důvodem umístění byla ve všech případech konstituční slabost a v polovině případů ohrožení tuberkulózou (z toho v jednom případě tuberkulóza), ve dvou případech to byly také zbytnělé nosní mandle.⁶⁵⁵ Ministerstvo sociální a zdravotní správy nakonec prodloužilo všem dětem umístěným v ozdravnách pobyt o dalších šest týdnů, takže se vracely zpět až kolem dne 3. března 1939. Určitá nepříjemnost vznikla s tím, že někteří z rodičů požadovali děti zpět.⁶⁵⁶

Třetí schůze Pomocného výboru pro uprchlíky u Okresního úřadu v Hradci Králové se konala 6. prosince 1938. Dosavadní útulky uprchlíků Studentský a Skautský domov požadovaly, aby uprchlíci ubytovaní u nich byli přestěhováni jinam, poněvadž takto brzdili normální činnost těchto korporací, jimž byly odejmuty z provozu četné místnosti. Na schůzi bylo rozhodnuto, aby bylo jednáno dne 7. prosince se zástupci

---

653 SOkAHK, f. OPM HK, k. 33, inv. č. 116, Ozdravná akce pro děti evakuovaných z fondu londýnského lordmayora.

654 *Tamtéž*, Výběr a léčba zdravotně ohrožených dětí.

655 *Tamtéž*, Seznam dětí uprchlíků pro ozdravovnu.

656 *Tamtéž*, k. 33, inv. č. 116; Tohoto dne se měly vracet domů, ale pro děti si nikdo nepříjel, ačkoliv byl vyrozuměn Okresní úřad v Hradci Králové (Dle informací z úřadu však vyrozumění nedostal). Děti nakonec odvezla na svůj náklad sestra ČSČK z Pardubic. (*Tamtéž*).

těchto institucí a se zástupcem YMCY. Podle výsledku tohoto jednání mělo pak být přikročeno k ubytování uprchlíků v tělocvičně DTJ. Na schůzi bylo také upozorněno, že několik uprchlíků stále obtěžuje úřady svými bezdůvodnými stížnostmi. Stav darů na běžném účtu Spořitelny Královéhradecké činil 9.951 Kč. Rozdělování naturálií a zjišťování o nových potřebách šatstva mělo nadále zůstat v kompetenci zástupkyně za Sokol. Rovněž bylo rozhodnuto, že při jednotlivém ubytování bude v rámci denního příspěvku 8 Kč na osobu hrazeno světlo a topivo, pokud by tento denní příspěvek byl vyčerpán kvůli nákladům na stravování, měl být poskytnut příspěvek z dobrovolných darů. Při schůzi také povoleno použít prostředků z dobrovolných darů pro vánoční nadílku pro děti uprchlíků a u potřebných dětí pro nákup školních pomůcek. Zástupkyně OPM v HK sdělila, že městská rada v Hradci Králové nezprostředkovala pro uprchlíky koupání zdarma v městských lázních, proto bylo rozhodnuto, že bude požádáno, aby jim byly poskytnuty sprchy za režijní příspěvek.⁶⁵⁷

Řešení případů, které se chtěly vystěhovat za hranice, není v dochovaném archívním materiálu z agendy OPM v HK moc časté. V prosinci 1938 je zmiňován případ Jana a Viléma Gaidy, kteří se díky přispění Lord Major of London Fund chtěli vystěhovat za hranice (V. Gaida do Francie). Byli umístěni v táboru pro uprchlíky v Hradci Králové. Manželky obou dvou se vrátily do Vrchlabí.⁶⁵⁸ Oba dva byli přihlášení v Praze u tzv. „Jakschovy akce“.⁶⁵⁹

Uprchlíci, o něž pečovala OPM v HK, pocházeli původně z rozličných oblastí Československa. Byli zde převážně uprchlíci ze severozápadních Čech, severních, severovýchodních Čech, Slezska (Most, Teplice, Litoměřicko, Ústí n. Labem, Šluknov, Liberecko, Vrchlabí, Žacléř, Trutnovsko, Broumovsko, Orličky, Karvinsko), ale i z Bratislavy, Rimavské Soboty a Podkarpatské Rusi (Užhorod). V menší míře uprchlíci z jižní Moravy.⁶⁶⁰ Okresní úřad v Hradci Králové vypracoval 2. ledna 1939 se souhlasem okresního hejtmána dr. Rubliče jednotné pokyny pro uprchlíky, umístěné v hromadných

---

657 SOKAHK, f. OPM HK, k. 1, inv. č. 49, Zápis o III. schůzi pomocného výboru pro péči o uprchlíky u okresního úřadu v Hradci Králové, konané dne 6. prosince 1938.

658 *Tamtéž*, k. 33, inv. č. 116; Bylo také zjišťováno, jakou měli v Hradci Králové pověst a zda na ně nebyly stížnosti. Údajně požívali v Hradci Králové dobré pověsti, ani na ně nebylo stížností. (*Tamtéž*).

659 Wenzel Jaksch (1896-1966) byl bývalý německý sociální demokrat, který vedl vystěhovaleckou akci sudetských Němců.

660 SOKAHK, f. OPM HK, k. 33, inv. č. 116.

ubytovnách. Ubytovna měla svého správce a zástupce správce.⁶⁶¹ Nařízení správce byla závazná bezpodmínečně pro každého obyvatele hromadné ubytovny. Správce určil pro každou světnici osobu, která se vyznačovala organizační schopností, za velitele světnice. Velitel zodpovídal za pořádek, úklid, větrání, topení a čistotu světnice, „zejména s ohledem na zahmyzení, jakož i za inventář ve světnici uložený“⁶⁶². Tento velitel také přiděloval osobám lůžka. Toto přidělení nemohlo být bez jeho souhlasu změněno. Rozkaz velitele museli poslechnout všichni obyvatelé místnosti. O případné stížnosti na tuto dohlížející osobu rozhodoval správce ubytovny. Každý z uprchlíků byl povinen odevzdat správci ubytovny osobní legitimaci a všechny úřední doklady, ty jim byly po propuštění z ubytovny navraceny. Po dobu pobytu v ubytovně obdržel uprchlík prozatímní osobní průkaz. Uprchlíci byli povinni vykonávat podle svých dispozic všechny práce jim v ubytovně uložené. Pracovní doba trvala obvykle od půl deváté ráno do dvanácti hodin a od půl druhé do šestnácti hodin odpoledne. Pokud tato doba nemohla být využita k pracovním úkonům, mohl správce nařídit povinnou vycházku nebo cvičení osobám toho schopným, které nebyly zaměstnány. Pro soukromé osoby mohli uprchlíci vykonávat příležitostné práce jen se svolením okresního úřadu. Při přijetí byl povinen každý nově příchozí podrobit se lékařské prohlídce. Pokud později lékař uznal za vhodné další prohlídku, musel se jí dotyčný rovněž podrobit. Vyskytnuvší se onemocnění hlásil velitel světnice správci nebo jeho zástupci, který je zapsal do „Záznamu chorých“. V případě potřeby zajistil nemocnému lékařské vyšetření. Lékař pak zapsal diagnózu a pravidla ošetřování do „Záznamu chorých“.⁶⁶³

Rodiče dětí školou povinných byli zodpovědní za jejich řádnou školní docházku. Děti předškolního věku měly být posílány do jeslí a mateřských škol. Návštěvy v ubytovnách byly možné s písemným povolením okresního úřadu nebo Ústavu pro péči o uprchlíky v Praze. Povolení pro hromadné návštěvy vydával pouze Ústav pro péči o uprchlíky. Osoby pověřené úřední kontrolou ubytoven se rovněž musely prokazovat povolením Ústavu pro péči o uprchlíky. Vycházky z ubytoven byly povoleny ve všední dny od čtyř do šesti hodin odpoledne, v neděli a ve svátek od osmi do jedenácti hodin

---

661 Byli jimi ustanoveni civilní strážníci.

662 SOKAHK, f. OPM HK, k. 33, inv. č. 116, Domácí řád pro uprchlíky, umístěné v hromadných ubytovnách.

663 Srov. *Tamtéž*, Domácí řád pro uprchlíky, umístěné v hromadných ubytovnách.

dopoledne a od dvou do sedmi hodin odpoledne. Kromě této doby bylo možno opustit objekt pouze se svolením správce, v naléhavých případech se svolením velitele světnice. Dobu vycházek dětí do deseti let a žen na ně dohlížejících stanovoval úřední lékař. V ubytovnách nebyly povoleny politické diskuze, ani nošení symbolů a znaků politické strany. Také četba knih a časopisů podléhala dozoru správce. Zakázány byly hry o peníze. Ráno do sedmi hodin byl každý povinen opustit lůžko a provést hygienu. Jednou za týden se měl každý vykoupat nebo omýt teplou vodou. Od deváté hodiny večerní musel být zachováván klid a světla zhasnuta. Slamníky bylo zapotřebí jednou za měsíc řádně vyvětrat, vyprášit a podle potřeby vyměnit slámu. Ložní prádlo muselo být nejméně jednou za měsíc vypráno a vyžehleno. Praní, žehlení a údržbu prádla obstarávaly především práceschopné ženy ubytované v hromadné ubytovně. Pořadí v zastávání těchto prací určoval správce. Velitel světnice určoval střídavě pro každý den osoby určené pro ostatní práce související s údržbou a čistotou místností. V obytných místnostech bylo zakázáno kouřit. K dispozici byly ubytovaným společné umývárny a záchody. Správce vykonával také dohled nad správným používáním pitné vody. Uprchlíci ubytovaní v YMCE zde dostávali snídani, oběd a večeři. Sestavování jídelního lístku se řídilo úředními pokyny. Lehčí provinění proti domácímu řádu trestal správce omezením vycházek, nebo dočasnou újmou na jídle. Těžší provinění měl správce hlásit okresnímu úřadu, který zakročil podle zákonných ustanovení. Mohl také vykázat dotyčného z ubytovny a měl o tom učinit záznam v podpůrném listu.⁶⁶⁴

Čtvrtá schůze Pomocného výboru pro péči o uprchlíky v Hradci Králové se konala dne 18. ledna 1939. Předseda výboru rada Steinfeld sdělil, že ve prospěch uprchlíků byla získána prádelna, dále získány lístky do biografů, do lázní, byl zřízen výbor pro opatrování práce nezaměstnaným uprchlíkům a přišly úřední směrnice pro úpravu stravy uprchlíků. Pokladník uvedl zprávu o stavu peněžních prostředků. Podle té příjem činil dosud 26.120, 90 Kč, vydání 10.235, 50 Kč, takže na účtě u Spořitelny Královéhradecké zbývalo 15.885, 40 Kč.⁶⁶⁵ Podle došlého vyjádření Úřadu pro péči o uprchlíky mohl si místní pomocný výbor ponechat z nedělní celostátní sbírky 5.000 Kč,

---

664 Srov. SOkAHK, f. OPM HK, k. 33, inv. č. 116, Domácí řád pro uprchlíky, umístěné v hromadných ubytovnách.

665 *Tamtéž*, k. 1, inv. č. 49, Protokol o IV. schůzi pomocného výboru pro péči o uprchlíky v Hradci Králové, konané dne 18. ledna 1939.

zbytek musel odvést. Ve vztahu se Skautským domovem, který si stěžoval na výdaje, jež mu vznikly ubytováním uprchlíků, došlo k urovnání škody zaplacením 500 Kč. Bylo referováno o zásilkách šatstva od ministerstva sociální péče. Zástupkyně Sokola sdělila výsledek vánoční nadílky. Příjem činil 4.339 Kč a vydání 3.509, 9 Kč, zbytek byl ponechán pro další podpory. Bylo rozhodnuto o upozornění občanstva, „*aby případné dary od zahraničních přátel odvádělo pomocnému výboru, nikoliv aby jimi samo disponovalo ve prospěch uprchlíků*“⁶⁶⁶. Zástupkyně OPM v HK zpravila výbor o poskytování příspěvků na byty (obr. 38), jež byly poskytovány šestnácti osobám. Těmto osobám bylo usneseno nadále poskytovat příplatky na leden a únor v celkové výši 2.600 Kč. Dále bylo rozhodnuto o různých drobných příspěvcích pro studujícího, na stěhování, na jednoho hochu umístěného v Chlapecké výchovně v HK, na opatření nábytku, na kolky a na léčbu chrupu. Rozhodně však nebylo vyhověno všem žádostem. Rozhodlo se také o poskytování příspěvků osobám, které si zařizovaly samostatnou domácnost.

Na schůzi 9. února bylo informováno o poskytování příspěvků na nájmy, poukazů na uhlí a vydávání poukazů k návštěvám lékařů. Také se hovořilo o zprostředkované opravě bot. Prostřednictvím ZÚPM bylo zajištěno jednomu studujícímu z Bíliny přijetí do koželužské školy.⁶⁶⁷

Další schůze se konala 2. března 1939. Ze zprávy zjišťujeme, že kromě již zmíněných druhů příspěvků bylo udržováno sedm dětí z kolonie Sv. Kateřina, bylo placeno za pasty a za pohřeb uprchlíka. Ze zápisu z 2. března je zřejmý nedostatek ošacení (poslední zásilka z ošacovací akce došla 15. 2. 1939), což znamená, že k vyčerpání prostředků z Ošacovací akce došlo do půl měsíce.⁶⁶⁸

Z oběžníku ZÚPM ze dne 23. března 1939 adresovaném všem okresním pečím o mládež v Čechách se dozvídáme, že podle informací z Ústavu pro péči o uprchlíky při ministerstvu sociální a zdravotní správy měla být prováděna sociální pomoc uprchlíkům stejně jako doposavad. Na měsíc duben však už nebyl povolen přiděl uhlí rodinám jednotlivě ubytovaným. Oběžník znovu upozorňoval, že nárok na přiděl uhlí mají pouze

---

666 SOkAHK, f. OPM HK, k. 1, inv. č. 49, Protokol o IV. schůzi pomocného výboru pro péči o uprchlíky v Hradci Králové, konané dne 18. ledna 1939.

667 *Tamtéž*, Schůze pomocného výboru dne 9. února 1939.

668 *Tamtéž*, Schůze Pomocného výboru pro péči o uprchlíky konaná dne 2. března 1939.

uprchlíci, kteří se mohli vykázat podpůrným listem.⁶⁶⁹

V počínajícím období protektorátu byla sepsána zpráva pomocného výboru pro péči o uprchlíky dne 25. dubna 1939, jež je o něco obsírnější než předchozí dvě. Z jednatelské zprávy se dozvídáme, že na péči o uprchlíky byla pomocným výborem vydána celková částka 32.852, 89 K. V kanceláři výboru bylo proplaceno 21.317, 30 K a prostřednictvím spořitelny proplaceno 11.535, 59 K. Na účet poštovní spořitelny došlo 32.611 K, v kanceláři složili dárci 3.387, 80 K a na drobná vydání věnoval ČČK 1.000 K. Celkem tedy bylo přijato 36.998, 80 K. Kromě toho bylo v měsíci únoru a březnu vydáno na účet OPM uhlí v částce 3.591 K. Od poloviny března 1939 byla tato podpůrná činnost skončena. Opravy bot pro uprchlíky převzalo policejní ředitelství, které také zařizovalo léčení a koupání uprchlíků z ubytoven. Ošacení z fondu londýnského starosty mělo přijít koncem měsíce dubna a mělo být přiděleno také osobám, které nebyly zahrnuty v původním seznamu. Likvidace ubytovny YMCA byla provedena 24. dubna 1939. Informováno o poměrech mezi uprchlíky v DTJ. Počet uprchlíků zde činil číslo 45 (5 uprchlíků přibylo z Podkarpatské Rusi). Podle posledního oběžníku bylo nutno uprchlíky, které nebylo možno žádným způsobem zaměstnat nebo umístit, poukázat na domovskou obec. Dále se zpráva zabývala rozhodnutími k žádostem uprchlíků o poskytnutí úvěru na zařízení živnosti. Zpráva se vyjadřovala k dvanácti žádostem, přičemž většině z nich bylo vyhověno přinejmenším v omezené míře, jedna žádost byla nedoporučena a některé přenechány k předvolání na okresní úřad a jedna žádost k vyšetření policejním ředitelstvím.⁶⁷⁰

---

669 SOKAHK, f. Okresní péče o mládež Nechanice, kn. č. 8, inv. č. 23.

670 SOKAHK, f. OPM HK, k. 1, inv. č. 49, Schůze Pomocného výboru pro péči o uprchlíky konaná dne 25. dubna 1939.

Závěr

Ve sledovaném období, tedy v letech 1910-1947, čítal vlastní Hradec Králové kolem 20.000 obyvatel, s přilehlými obcemi 40 - 50.000 obyvatel. V takto velké aglomeraci nutně musela vyvstávat na mysl problematika péče o mládež. Je však nutné připomenout, že se našli i takoví lidé, kteří na počátku 20. let 20. století nepřímo kritizovali místní sociální péči v souvislosti s tím, kolik na ni peněz město vynakládalo prostředků. Subjektů, které pečovaly o mládež, byla ve městě celá řada, ale jedním z nejvýznamnějších a nejstarších byla Okresní péče o mládež v Hradci Králové. Činností tohoto spolku se často zabývaly výroční zprávy ZÚPM, ale také různá periodika. Pracovníci a pracovnice OPM byli zmiňováni v časopisech zabývajících se sociální péčí a někteří z nich jako Libuše Baudyšová, Helena Žabová a Josef Pelikán dokonce sami psali odborné články nebo knihy. Ani místa ve správním výboru Zemského ústředí péče o mládež nebyla pracovníkům tohoto spolku zapovězena. Členové OPM se někdy spolupodíleli na chodu jiných pečujících subjektů. Provázanost byla na úrovni personální, ale i v rozdělení činností, např. v oblasti péče o dorost se sdružením YMCA. Zástupci rozmanitých organizací, podniků a spolků byly zastoupeni ve správních výborech různých odborů. Někteří členové byli zastoupeni v městské samosprávě, nebo také naopak městská samospráva zastoupena v předsednictvu a čelných pozicích u OPM. Na zdárném chodu se tak podílelo velké množství lidí. Samotné město Hradec Králové netvořilo slepé místo na mapě sociální péče. V Hradci Králové se konala školení pracovníků, sjezdy i výstavy s tematikou sociální péče. Význam spolku ještě vzrostl s ustavením župního sekretariátu jako prvního v republice, jehož tajemnice byla pracovnicí OPM v HK. Ústavy sdružení byly využívány školami v rámci exkurzí.

Nic, co koná člověk, není úplně dokonalé, a tak i v činnosti spolku se vyskytly některé nedostatky. Jak již bylo napsáno, nepanovalo mezi pracovníky OPM úplné nadšení z vlastního domu OPM, protože nebyl věnován výhradně sociálním účelům. Do dnešní doby se zachovaly mnohé budovy spjaté s činností sledovaného spolku, některé jsou sídlem významných institucí. Heslo OPM znělo „V dětech je národ věčný“ a také dnes v bývalé vlastní budově čp. 627 v Kotěrově ulici sídlí mateřská školka. Budova

bývalého Studentského domova, na jehož založení mělo sdružení velký podíl, je sídlem světově známého loutkového Divadla Drak. V budově domova mladých je dnes Střední odborná škola a Střední odborné učiliště v Hradební ulici čp. 1029. OPM v HK se nestarala jenom o mládež, ale svou činností vlastně i o všechny věkové skupiny. Péče o děti a mládež se dotýkala jejich užšího i širšího okolí. Rozsah působnosti byl postupně ohromný. Spolek vydržoval poradny, provozoval letní kolonii i tábory, umisťoval děti do zotavoven a zprostředkovával jim také cesty do zahraničí. Nestaral se jenom o československé občany, ale i o lidi různých národností. V rámci své činnosti působil na takové množství lidí, které je jenom těžko vyčísitelné. Tito lidé si někdy možná ani neuvědomovali, že za pomocí je ukryta OPM v HK.

Při tvorbě práce jsem zjistil výraznou disproportionálnost mezi počtem členů u jednotlivých okresních péčí. Zpozoroval jsem, že i mladší OPM ve výrazně menším soudním okrese (co do množství českých obyvatel) mohla mít někdy více členů než OPM starší třeba o čtvrt století, která byla v okrese s mnohem větším počtem českých národnostních příslušníků. Byl jsem překvapen zjištěním, že i v době krize v první polovině třicátých let si OPM udržela poměrně vyrovnané příjmy a výdaje. Ani výnosy ze sbírek a z různé dobročinnosti nijak zásadně nepoklesly, ale spíše vzrostl počet těch, kterým mohly posloužit. Majetek sledovaného spolku patřil k největším v Čechách. K 31. prosinci 1947 patřila OPM v HK mezi šest okresních péčí v Čechách s největším čistým jměním.

Třicet sedm let činnosti spolku bylo naplněno rozmanitou činností. Bylo vykonáno veliké množství práce v oblasti péče o děti a mládež. Obdiv si zaslouží pevnost a odolnost spolku v obecně nepříznivých dobách, kterých se v tak poměrně krátkém období vystřídal vícero.

SEZNAM PRAMENŮ A LITERATURY

Prameny

1. Archivní

Národní archiv

-fond Zemské ústředí péče o mládež v Čechách

Státní okresní archiv Hradec Králové

-fond Okresní péče o mládež Hradec Králové

-fond Okresní péče o mládež Nechanice

-fond Odbor sociální péče o mládež Třebechovice pod Orebem

-fond Chlapecká výchovna Hradec Králové

Archiv Univerzity Hradec Králové

-fond Sběrka vysokoškolských závěrečných prací Univerzity Hradec Králové

2. Tištěné

a) Noviny a časopisy

Hlas 1946

Kraj Královéhradecký 1935, 1944, 1945

Královéhradecko 1939

Lidové proudy 1947

Národní práce 1944

Naše doba 1929

Ochrana mládeže 1909, 1911, 1913, 1915, 1917

Osvěta lidu. Orgán Národního sjednocení v kraji královéhradeckém 1938

Péče o mládež 1922, 1923, 1927, 1928, 1931, 1932, 1937 - 1939, 1946, 1948

Pochodeň 1946

Práce 1946

Rozhledy 1938

Rudé právo 1947

Sociální pracovnice 1934

Svobodné slovo 1946

b) výroční zprávy, jubilejní sborníky

ČZK a ZÚPM:

- Přehled činnosti České zemské komise pro ochranu dítek a péči o mládež v království Českém v roce 1912
- Ročenka České zemské komise pro ochranu dítek a péči o mládež v království Českém [rok 1910, 1911]
- V dětech je národ věčný. Výroční zpráva Zemského ústředí péče o mládež v Čechách 1934
- V dětech je národ věčný. Zpráva o činnosti Zemského ústředí péče o mládež v Čechách [za rok] 1937, 1938, 1939, 1940
- V dětech je národ věčný. Zpráva o činnosti Zemského ústředí péče o mládež v Praze v roce 1945
- Výroční zpráva České zemské komise pro péči o mládež v Čechách za rok 1924, 1925, 1926, 1929, 1930
- Výroční zpráva za rok 1926 [Česká zemská komise pro péči o mládež v Čechách]
- Zpráva o činnosti České zemské komise pro péči o mládež v Čechách za rok 1931
- Zpráva o činnosti Zemského ústředí péče o mládež v Čechách 1946 - 47, Praha 1947

OPM v HK:

- Výroční zpráva Okresní komise pro péči o mládež v zast. okresu královéhradeckém
- Výroční zpráva Okresní péče o mládež v Hradci Králové za rok 1930, 1931, 1932, 1934, 1935, 1936, 1937, 1938, 1939, 1940, 1941, 1942, 1943, 1944, 1946
- Zpráva o činnosti Okresní péče o mládež v Hradci Král. a institucí sdružených za rok

1925

- Zpráva o činnosti Okresní péče o mládež v Hradci Král. a sdružených institucí za rok

1926

- Zpráva o činnosti Okresní péče o mládež v Hradci Králové a institucí sdružených za rok 1923, 1924

- Zpráva o činnosti Okresní péče o mládež v Hradci Králové a jejich ústavů a zařízení za rok 1927, 1928, 1929

- Zpráva o činnosti Okresní péče o mládež v Hradci Králové od 29. října 1920 do 31. prosince 1921

- Zpráva o činnosti Okresní péče o mládež v Hradci Králové za rok 1922

Další:

- 20 let Českého srdce, Praha 1937

- BOXAN, J., *15 let práce Okresní péče o mládež v Mor. Ostravě ve službách veřejnosti*, Moravská Ostrava 1937

- KROB, J., *Sociální a zdravotní péče na Žatecku*, Žatec 1931

- KROB, J., *Sociální a zdravotní péče na Žatecku. Zpráva o činnosti České okresní péče a institucí sdružených za rok 1932 s přehledem za léta 1923-1932*, Žatec 1933

- *Zpráva o činnosti české okres. péče o mládež v Ústí nad Labem a Chabařovicích, jakož i institucí sdružených za léta 1921 až 1924*, Ústí nad Labem 1925

Memoáry:

- PFEIFEROVÁ, K., „*Paměti. Stará textilačka vypravuje*“, Praha 1964

3. Literatura

- BENDA, J., *Uprchlíci v důsledku Mnichovské dohody - sociální aspekty a péče na Kralupsku*, Vlastivědný sborník Kralupska 14, č. 2, 2007, s. 13-32.

- BENDA, J., *Útěky a vyhánění z pohraničí českých zemí 1938-1939*, Praha 2013

- BENEŠ, V., *O nejkrásnějším vlastenectví*, Praha 1937
- BRÁF, A., *Almužna a mzda*, Praha 1883
- ČAPKA, F., *Dějiny zemí Koruny české v datech*, Praha 1999
- ČEČRDLOVÁ, J., *Petr Zenkl, jeden z tvůrců československé demokracie*, Ústí nad Labem 2010
- ČINČOVÁ, Y., *Protialkoholní boj Tomáše Bati*, Acta Musealia: Muzea jihovýchodní Moravy ve Zlíně 5, č. 1-2, 2005, s. 60-64.
- DEYL, Z., *Sociální vývoj Československa, 1918-1938*, Praha 1985
- DOUBEK, Z., *Sídlo určené záslužné činnosti. Z historie jednoho nenápadného domu v Hradci Králové*, Hradecké noviny 2, č. 127, 1993, z 3. 5., s. 9.
- DVOŘÁK, L. F., *Vnitřní hospodářská politika republiky Československé*, in: *Idea československého státu, II.*, Praha 1936, s. 98-129.
- FASORA, L., *Centralizační trendy v organizaci péče o mládež v historických zemích Československa v letech 1918-1938*, *Vlastivědný věstník moravský* 51, č. 2, 1999, s. 156-160.
- FIALA, J., – RŮŽEK, B. – STRAKA, K., *Péče o mládež*, Praha 1948
- FIŠMISTROVÁ, V., *Okresní péče o mládež v Přerově*, in: *Sborník státního okresního archivu Přerov*, Přerov 2008, s. 196-228.
- FOUSTKA, B., *Péče o dítě*, Praha [1915]
- GEBHART, J. - KUKLÍK, J., *Druhá republika 1938-1939*, Praha a Litomyšl 2004
- HAŠKOVEC, L., *Ochrana mládeže*, Praha 1909
- HIRSCHOVÁ, A., „*Darovaný čas*“, *Dějiny a současnost* 30, č. 3, 2008, s. 41-43.
- JANOUŠEK, J., *Poručník v soudní praxi*, Brno 1923
- KÁRNÍK, Z., *České země v éře První republiky (1918-1938). I.-III. díl*, Praha 2000, 2002, 2003.
- KODYMOVÁ, P., *Historie české sociální práce v letech 1918-1948*, Praha 2013
- *Kronika českých zemí, VI. díl*, Praha 2008
- KUČERA, F., *K lepšímu životu*, Ústí nad Labem 1926
- KUČERA, R., *Život na příděl*, Praha 2013
- MACHAČOVÁ, J. - MATĚJČEK, J., *Nástin sociálního vývoje českých zemí 1781-1914*, Praha 2010

- MACHAČOVÁ, M., *Útulky pro zemědělské děti*, Praha [1941 ?]
- MAIER, K., *Hospodaření a rozvoj českých měst 1850 - 1938*, Praha 2005
- MASARYKOVÁ, A. G., *Červený kříž*, Bratislava 1992
- MATOUŠEK, O. a kol., *Základy sociální práce*, Praha 2007
- MILOJEVIČOVÁ, T., *Vládní akce „Československá pomoc jugoslávskému dorostu“ v letech 1946-1948*, Brno 2007, (Diplomová práce na Ústavu slavistiky Filozofické fakulty MU v Brně).
- MUSILOVÁ, D., *Úsilí o profesionalizaci sociální péče v meziválečném Československu (1918-1938)*, Slezský sborník 107, č. 2-3, 2009, s. 201-217.
- NEDOMA, V., *Ochranná péče o mládež v cizině i u nás*, Praha [1916]
- NOVOTNÁ, Z., *Chudinská péče v I. ČSR*, Diplomová práce v ak. r. 2014-2015 na Katedře dějin státu a práva, Právnické fakulty MU v Brně)
- POŽÁROVÁ, M., *Odrazy myšlenek na podporu dětí s postižením v díle profesora Čády a jeho přesah do současné speciální pedagogiky*, Praha 2011.(Bakalářská práce zpracovaná na Katedře speciální pedagogiky Pedagogické fakulty UK). Dostupná online z: <https://is.cuni.cz/webapps/zzp/download/130038072/%3Fflang%3Den+%&cd=3&hl=cs&ct=clnk&gl=cz>
- PRŮCHA, V., *Hospodářské a sociální dějiny Československa. I., II. díl*, Brno 2004-2009
- SKILLING, H. G., *Matka a dcera: Charlotta a Alice Masarykovy*, Praha 2001
- *Sociálně zdravotní péče na Královéhradecku*, Praha 1941
- *Soupis zařízení sociální péče o mládež v republice Československé*, Praha 1925
- ŠVARCOVÁ, K., *Chlapecká výchovna v Hradci Králové v letech 1910-1939*, Diplomová práce obhájená na Ústavu historických věd UHK v roce 2006
- ŠVEJNOHA, J., *Alice Masaryková. První předsedkyně Československého červeného kříže*, Praha 2003
- TŮMA, A., *Právní základy péče o mládež v republice Československé*, Praha 1925
- *Ústavy a zařízení pro péči o mládež v republice Československé*, Praha 1947
- WINTER, L., - KOTEK, J., *Vedoucí zásady naší sociální politiky*, in: *Idea československého státu, II.*, Praha 1936, s. 171-189.

Internetové zdroje

<http://cs.wikipedia.org/>, heslo: Český červený kříž (z 16. 6. 2013)

<http://ftp.aspi.cz/opispdf/1921/063-1921.pdf> (17. 1. 2015)

<http://ftp.aspi.cz/opispdf/1931/022-1931.pdf> (17. 1. 2015)

<http://ftp.aspi.cz/opispdf/1941/162-1941.pdf>

<http://ftp.aspi.cz/opispdf/1946/004-1946.pdf> (10. 2. 2015)

<http://skolakemvprotektoratu.pamatnik-terezin.cz/index.php?>

[option=com_content&view=article&id=330%3Aodkaz-1b&catid=9%3Apracovni-nasazeni-mladee&Itemid=15](http://skolakemvprotektoratu.pamatnik-terezin.cz/index.php?option=com_content&view=article&id=330%3Aodkaz-1b&catid=9%3Apracovni-nasazeni-mladee&Itemid=15) (z 2. 6. 2015)

<http://www.badatelna.cz/fond/1000/> (21. 2. 2015)

<http://www.cervenyriz.eu/cz/historie.aspx> (z 16. 6. 2013)

<http://www.zakonyprolidi.cz/cs/1949-231> (z 26. 5. 2015)

SEZNAM PŘÍLOH

- Obr. 1.** Dům Okresní péče o mládež v Kotěrově ulici (dříve ulice Musejní) čp. 627 v Hradci Králové (stav kolem r. 1925) (SOkAHK, f. OPM HK, kn. č. 10, inv. č. 11, s. 11)
- Obr. 2.** Současný stav (r. 2015) bývalého domu OPM HK. Dnes je zde mateřská škola. (archiv autora)
- Obr. 3.** Pamětní tabule na domě v Kotěrově ulici čp. 627 (archiv autora)
- Obr. 4.** Sirotčí domov na Slezském Předměstí (stav kolem r. 1925) (SOkAHK, f. OPM HK, kn. č. 5, inv. č. 6, s. 9)
- Obr. 5.** Fotografie vilky, která byla zakoupena OPM ve Vysoké nad Labem (SOkAHK, f. OPM HK, k. 6, inv. č. 70)
- Obr. 6.** Budova dřevěného pavilonu ve Vysoké n. Labem (SOkAHK, f. OPM HK, k. 35, inv. č. 129)
- Obr. 7.** Objekt Chlapecké výchovny (SOkAHK, f. CHV HK, k. 36, inv. č. 148)
- Obr. 8.** Dětské hřiště u Orlice (SOkAHK, f. OPM HK, kn. č. 10, inv. č. 11)
- Obr. 9.** Diagram vývoje členstva OPM v HK (SOkAHK, f. OPM HK, kn. č. 25, inv. č. 26, s. 22)
- Obr. 10.** Propagační obrázek OPM (SOkAHK, f. OPM Nechanice, kn. č. 9, inv. č. 24)
- Obr. 11.** Vývoj hospodaření OPM v HK (SOkAHK, f. OPM HK, kn. č. 25, inv. č. 26, s. 23)
- Obr. 12.** Paní Libuše Baudyšová (Péče o mládež 16, č. 3, 1937, s. 89)
- Obr. 13.** Osada Olivětín (u Broumova) (SOkAHK, f. OPM HK, k. 35, inv. č. 131)
- Obr. 14.** Župa královéhradecká (Péče o mládež 7, č. 2, 1928, s. 42)
- Obr. 15.** Vánoční strom republiky na Velkém náměstí v roce 1927 (SOkAHK, f. OPM HK, kn. č. 10, inv. č. 11, s. 9)
- Obr. 16.** Mapa působnosti OPM v HK v roce 1944 (SOkAHK, f. OPM HK, kn. č. 24, inv. č. 25)

Obr. 17 Dětský útulek Odboru sociální péče o mládež v Třebechovicích p. Orebem roku 1945 (SOkAHK, f. OPM HK, k. 35, inv. č. 129)

Obr. 18 Informační sjezd okresních péčí o mládež ze severovýchodních Čech v Hradci Králové v roce 1930 (NA, f. ZÚPM, k. 221, Výroční zpráva České zemské komise pro péči o mládež v Čechách za rok 1930, s. 28)

Obr. 19 Plakát propagující výstavu sociální péče v Hradci Králové v roce 1924 (SOkAHK, f. OPM HK, k. 35, inv. č. 128)

Obr. 20 Župní výstava sociální péče v Hradci Králové v říjnu 1924 (NA, f. ZÚPM, k. 221, Výroční zpráva České zemské komise pro péči o mládež v Čechách za rok 1924, s. 9)

Obr. 21 Útulek pro batolata OPM v HK - trávníkové hřiště (mezi lety 1924-1926) (SOkAHK, f. OPM HK, kn. č. 6, inv. č. 7, s. 7)

Obr. 22 Útulek pro batolata v Hradci Králové (mezi lety 1924-1926) (Péče o mládež 5, č. 7, 1926, s. 208)

Obr. 23 Slavnost Dětského dne v roce 1930 (SOkAHK, f. OPM HK, kn. č. 10, inv. č. 11, s. 10)

Obr. 24 Tanečnice při Svátku matek OPM v HK zřejmě v roce 1937 (Péče o mládež 16, č. 7, 1937, s. 210)

Obr. 25 Nabídkový leták jabloňových kvítků z roku 1935 k Svátku matek (SOkAHK, f. OPM HK, k. 8, inv. č. 77)

Obr. 26 Vrchní strana drobné publikace k Svátku matek roku 1941 (SOkAHK, f. OPM HK, k. 8, inv. č. 77)

Obr. 27 Výlet dětí z jeslí v Týdnu dětské radosti na Kunětickou horu (po druhé světové válce) (SOkAHK, f. OPM HK, k. 35, inv. č. 129)

Obr. 28 Herna sirotčího domova kolem roku 1935 (SOkAHK, f. OPM HK, kn. č. 15, inv. č. 16, s. 9)

Obr. 29 Dětský domov roku 1944 (SOkAHK, f. OPM HK, k. 35, inv. č. 129)

Obr. 30 Denní útulek pro školní mládež kolem roku 1944 (SOkAHK, f. OPM HK, k. 35, inv. č. 127)

Obr. 31 Koupající se ve Vysoké n. Labem kolem roku 1926 (Péče o mládež 5, č. 7, 1926, s. 209)

Obr. 32 Dobročinné poštovní známky z r. 1938 využívané Demokracií dětem (SOkAHK, f. OPM HK, k. 35, inv. č. 124)

Obr. 33 Propagační leták (nejspíše z let 1946-1947) (SOkAHK, f. OPM HK, k. 3, inv. č. 63)

Obr. 34 Obuvnická dílna Chlapecké výchovny v Hradci Králové (SOkAHK, f. OPM HK, k. 11, inv. č. 103)

Obr. 35 Uprchlíci z pohraničí před budovou Studentského domova (dnes Divadlo Drak) (SOkAHK, f. OPM HK, k. 35, inv. č. 129)

Obr. 36 Ubytování uprchlíků ve Studentském domově v roce 1939 (SOkAHK, f. OPM HK, k. 35, inv. č. 129)

Obr. 37 Přihláška se žádostí o přijetí dítěte ze zabraného území do své péče na zimní období 1938/1939 (SOkAHK, f. OPM HK, k. 33, inv. č. 116)

Obr. 38 Formulář žádosti o posečkání s placením nájemného pro uprchlíky z pohraničí (SOkAHK, f. OPM HK, k. 33, inv. č. 116)

Obrazová příloha